

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR OSMANLI BİNBAŞISI OSMAN NURİ KÖKKILIÇ'IN GÜNLÜĞÜ
(1913-1917)

HAZIRLAYAN
Sevgi KÖKKILIÇ UNCU

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. Ercan ÇELEBİ

KASTAMONU
2012

TEZ ONAY SAYFASI

Sevgi KÖKKILIÇ tarafından hazırlanan “**Bir Osmanlı Binbaşısı Osman Nuri KÖKKILIÇ’ın Günlüğü (1913-1917)**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ

Jüri Üyeleri :

Üye: Doç.Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
*Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü*

İmza

Üye: Yrd.Doç.Dr. Ercan ÇELEBİ
*Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü*

Üye: Yrd.Doç.Dr. Mustafa ESKİ
*Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
İlköğretim Bölümü*

06/2012
Doç.Dr. B.Ünal İBRET
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BİR OSMANLI BİNBAŞISI OSMAN NURİ KÖKKILIÇ'IN GÜNLÜĞÜ (1913-1917)

Sevgi KÖKKILIÇ UNCU

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ

Günlükler, tarih araştırmalarında başvurulabilecek önemli yazılı kaynaklar arasında yer almaktadır. Özellikle önemli tarihî olaylara şahitlik yapmış ya da tarihe yön vermiş kişilerin elinden çıkmışsa, bu durum günlüğün değerini daha da artırmaktadır.

1874 yılında doğan, 1937 yılında vefat eden ve Osmanlı ordusunda Jandarma Binbaşı olarak görev yapan Osman Nuri KÖKKILIÇ'a ait günlük, 27 Eylül 1913 ve 26 Mayıs 1917 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı içerisinde bulunduğu bir dönemdir. Osman Nuri KÖKKILIÇ, bu sürecin büyük bir kısmında, Kafkas Cephesi'nde görev yapmış ve

Van Alayı Erciş Taburu ile Ilıca Menzil Nokta Komutanlığı görevinde bulunmuştur. Günlüğün son kısımları ise Osman Nuri Bey'in Sinop Jandarma Menzil Komutanlığı'ndaki yaşantısını kapsamaktadır. Bu itibarla, Osman Nuri Bey'in günlüğü, çok zor ve sonuçları itibariyle çok önemli bir dönemin olaylarını yansıtan önemli bir tarihî kaynaktır.

Günlükte geçen önemli hadiselerin başında Rodos Adası'nı ziyareti, Mamadik Boğazı Başarısı ve açığa alınması, Erzurum'un düşüşü, Molla Selim İsyanı, 1915'te Van'da yaşanan Ermeni İsyanı, Van merkeze bağlı Astuci Köy'ünde gördüğü Ermeni mezalimi ve bir kısım Ermeninin İslamîyeti kabulleri gelmektedir. Ayrıca günlükteki bilgiler, siyasî, askerî, sosyal, ekonomik, coğrafi ve meteorolojik verilere kadar geniş bir alana yayılan çeşitliliği ile pek çok farklı konu yapılacak araştırmalara kaynaklık edecek niteliktedir.

Kastamonu - 2012

Anahtar Kelimeler: Osman Nuri KÖKKILIÇ, Günlük, Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı, Kafkas Cephesi, Molla Selim İsyanı, Ermeni Meselesi, Mamadik Zaferi.

ABSTRACT**Master Thesis****DIARY OF AN OTTOMAN ARMY MAJOR OSMAN NURİ KÖKKILIÇ
(1913-1917)**

Sevgi KÖKKILIÇ UNCU

Kastamonu University
Institute of Social Sciences
Department of History

Supervisor: Asist. Prof. Dr. Ercan ÇELEBİ

Diaries are important references for historical studies. And especially more important when it's written by people who had leading roles in those periods or witnessed important historical events. This situation makes the Diary more valuable.

The Diary which belongs to Osman Nuri Kökkılıç a Gendarmerie Lietunant in Ottoman Army who was born in 1874 and dead in 1937. It was written between 27th of September 1913 (14th of September 329) and 26th of May 1917 (26th of May 333). This period belongs to the First World War (WWI) in which Ottoman Empire also had been entered. In this period Osman Nuri Kökkılıç was mostly in Caucasus Front. His garrison was Erciş Battalion which belongs to Van Regimet and Ilica Range Point Command. The last period in the Diary contains his presence in Sinop Gendarmerie Range Command. His diary is a valuable source of a tough and important period with it's results.

Rhodes Island visit, Success in Strait of Mamadik and his dismissal, fall of Erzurum, Mullah Selim Rebellion, The Armenian Rebellion of Van in 1915, the Armenian cruelty which he witnessed in Village Astuci (belongs to Van) and the Conversion of some Armenians to Islam are the most important events mentioned in the Diary. Social, martial, political, economical, geographical and meteorological datas given in the Diary should be reference and source to studies in different subjects.

Kastamonu – 2012

Keywords: Osman Nuri KÖKKILIÇ, Diary, Ottoman Empire, First World War, Caucasus Front, Mullah Selim Rebellion, Armenian Question, Victory of Mamadik.

ÖNSÖZ

Binbaşı Osman Nuri Bey'e ait günlük, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemine ait bütün anılar gibi, büyük bir öneme sahiptir. Günlük, Doğu Cephesi'nde yaşanan Rus işgali, Molla Selim İsyanı, Ermeni isyanları, Tehcir hadisesi, Bitlis Savunması, Erzurum'un boşaltılması, devrin merkezi otorite yoksunluğu gibi devrin askerî, siyasî, sosyal, ekonomik, coğrafi ve meteorolojik durumunu bütün ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir. Bu bakımdan birçok konuya kaynak olabilecek bilgiler içermesi bakımından tarihî bir belge niteliğindedir.

Günlük, bir çok bakımdan önem arz etmektedir. Ehemmiyeti üç açıdan tartışma götürmemektedir. Birincisi, günlüğün Osmanlı ordusunda görev yapan bir Osmanlı binbaşısı tarafından tutulmuş olmasıdır. Günlüğün ikinci derecede önemi, I. Dünya Savaşı yılları arası dönemi yani 1913 ve 1917 yılları arasını kapsamaktadır. Son olarak ise, 1913-1917 yılları arasındaki askerî, siyasî, sosyal olayların günü gününe, hiçbir ekleme ve düzeltme yapılmadan kaleme alınmış olması günlüğün önemini artıran diğer bir önemli unsurdur.

Yapılan bu çalışmada, günlüklerin özellikleri ve tarih araştırmalarındaki yeri ve öneminden yola çıkarak Osman Nuri Bey ve günlüğü, Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğü'nden alınan Biyografi ve Görev Safahâti, Kastamonu Nüfus Müdürlüğü'nden alınan nüfus kayıt örneği, elimizde bulunan Günlük, kendisine ait resimler, Harp Okulu Diploması, Mecîdî Nişânı, Osmanî Nişânı ve Takdirnâme ve aile fertleri yardımıyla değerlendirilmiştir.

Osman Nuri KÖKKİLİÇ'ı birebir tanıyan ve hayatta olan pek bir akrabası kalmamıştır. Osman Nuri KÖKKİLİÇ'in kızı Perihan Hanım, şüphesiz onu en yakından tanıyanlardan birisiydi. Fakat Perihan Hanım, bu çalışmanın başlamasından kısa bir süre sonra, 2011 yılında vefat etmiştir. Osman Nuri KÖKKİLİÇ'ı en yakından tanıyan diğer bir kişi Vasfi KÖKKİLİÇ adlı oğlundan olan Naci KÖKKİLİÇ'tir. Naci KÖKKİLİÇ, beş yaşına kadar dedesi Osman Nuri

KÖKKİLİÇ'in yanında kalmış ve onun tarafından büyütülmüştür. Fakat ne yazık ki Naci KÖKKİLİÇ'da 2005 yılında vefat etmiş ve çocukluk anlarından istifade edilememiştir. Ancak Naci KÖKKİLİÇ'in eşi Seher KÖKKİLİÇ kendisine eşi tarafından aktarılan, Osman Nuri Bey'in kişilik özelliklerini içeren bilgilerini bizimle paylaşmıştır. Çalışmada ayrıca, Osman Nuri KÖKKİLİÇ'in kardeşi Lütfi Bey'in oğlu Emekli Ağır Ceza Hakimi Ergür KÖKKİLİÇ'in hazırlamış olduğu soy ağacından istifade edilmiştir.

Jandarma Binbaşısı olması ve rütbesinin düşük olması sebebiyle Atese'de Osman Nuri Bey'e ait herhangi bir belge ve dosyaya tesadüf edilememiştir. Görev bilgilerine dair bütün belgeler, Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğü Arşivi'nden temin edilmiştir. Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğü ise akademik bir araştırma için izin vermemiş; Osman Nuri KÖKKİLİÇ'a ait sadece temel bilgileri, akrabası olmam hasebiyle bizimle paylaşmıştır.

Kastamonu Nüfus Müdürlüğü'nden alınan nüfus kayıt örneği, Osman Nuri KÖKKİLİÇ'a ait temel nüfus bilgilerine ulaşılmasında dikkate alınmış; Ergür KÖKKİLİÇ'in hazırlamış olduğu soy ağacındaki bilgiler ile nüfus kayıt örneğindeki bilgiler karşılaştırılarak doğruluğu tescil edilmiştir. Ancak nüfus kayıtlarının sınırlılığı nedeniyle daha ileriye gidilememiştir.

Günlüğünü son derece içten ve samimi bir dille yazan Osman Nuri Bey, o dönemde tercih edilen rik'a yazısını kullanmıştır. Yazılarında Arapça ve Farsça kelimeler oldukça fazla yer almaktadır. Bu bakımdan yazısının karakteristik özelliklerini belirlemek; Arapça ve Farsça kelimeleri okumakta oldukça zorlanılmıştır. Yine kullandığı özel isimlerden, gerek yer adları, gerek şahıs isimleri, gerekse mekân adlarını okumak çok yönlü bir araştırmayı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle eski yer adları ile ilgili yazılmış sözlük ve eski yer adlarının bulunduğu haritalar, sıkça kullanılmak zorunda kalmıştır. Bugün adı değişmiş olan köy adlarının bulunması ve günlükte eski isimleri ile kaleme alınmaları, yeni isimlerinin tespitini gerekli kılmıştır.

Çalışma esnasında ilk olarak günlüğün transkripsiyonunun sağlıklı bir şekilde yapılması ile işe başlanmıştır. Daha sonra günlükte geçen önemli bilgiler çıkarılarak bunlar değerlendirilmeye alınmıştır. Diğer taraftan da gerekli bilgi ve belgeler için ilgili kurumlara müracaat edilerek, yapılan çalışmanın güvenilirliğini artırma yoluna gidilmiştir. Ayrıca elimizdeki mevcut belgelerle bilgiler desteklenmiş ve çalışmaya zenginlik kazandırılmıştır.

KÖKKILIÇ ailesinin bir ferdi olarak büyük dedem Osman Nuri KÖKKILIÇ'a ait günlüğü, bir Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamak benim için heyecan ve gurur kaynağı olmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ'ye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yakın tarihimizin en sancılı döneminde, yaşadıklarını kaleme alarak gelecek kuşaklara kaynaklık edebilecek bu günlüğü yazan, merhum büyük dedem Osman Nuri KÖKKILIÇ'ı rahmetle anar, bu değerli manevi mirası bizlere bıraktığı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca maddî ve manevî yardımlarıyla her zaman yanımda olan annem Seher KÖKKILIÇ ve dayım Kemal MÜZDECİOĞLU'na, günlüğün transkripsiyonunda yardımcı olan Eniştem Şinasi PEHLİVAN'a, tez çalışmamın yazıya aktarılmasında büyük emeği geçen kardeşim Sevim KÖKKILIÇ'a, ve yine hem maddî hem manevî desteğinin yanı sıra İngilizce konusunda da yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Arman UNCUCU'ya yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Son olarak üzerimde büyük emeği olan merhum babam Naci KÖKKILIÇ'ı rahmetle anar, her zaman yanımda hissettiğim desteği ve sevgisi için çok teşekkür ederim.

Sevgi KÖKKILIÇ UNCUCU

KASTAMONU - 2012

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TARİH ARAŞTIRMALARINDA GÜNLÜKLERİN YERİ VE ÖNEMİ

1. GÜNLÜK KAVRAMI.....	4
2. GÜNLÜK TÜRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
3. GÜNLÜKLERİN ÖZELİKLERİ	6
4. GÜNLÜKLERİN HÂTİRALARLA KIYASLANMASI.....	8
5. GÜNLÜKLERİN TARİH ARAŞTIRMALARINDAKİ ÖNEMİ.....	9

II. BÖLÜM

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY: HAYATI VE GÜNLÜĞÜ

2. BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN HAYATINA DAİR BİLGİLER	
2.1. Binbaşı Osman Nuri Bey ve Ailesi	12
2.2. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Eşkâli	13
2.3. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Kişisel Özellikleri.....	13
2.3.1. Ailesine Olan Bağlılığı	13
2.3.2. Sosyal, Kültürel Yönü ve Eğitime Verdiği Önem.....	17
2.3.3. İnce Bir Ruha Sahip Olması	18
2.3.4. Dini Yönü ve Maneviyatı.....	18
2.3.5. Vatan ve Millet Sevgisi	20
2.4. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Öğrenim Bilgileri	21

2.5. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Hizmet Safahâtı	22
2.6. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Katıldığı Savaşlar	24
2.7. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Rütbe Nasb Tarihleri	24
2.8. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Me'mûriyyetinin Kronolojisi.....	24
2.9. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Taktîr, Taltîfât ve Mukâfâtları.....	26
3. BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜ VE ÖZELLİKLERİ.....	28
3.1. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Günlüğün Ortaya Çıkışı	28
3.2. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Günlüğün Fizikî ve Biçimsel Özellikleri.	28
3.3. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Günlüğün Kapsamı ve İçeriği.....	29

III. BÖLÜM

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜNE GÖRE DÖNEMİN ÖNEMLİ ASKERÎ VE SİYASÎ OLAYLARI

3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASÎ, SOSYAL, EKONOMİK VE ASKERÎ DURUMU.....	31
3.1. Ekonomik Durum	31
3.2. Askerî Durum	32
3.3. Siyasî ve Sosyal Durum.....	35
4. MOLLA SELİM İSYANI	36
5. MAMADİK ZAFERİ.....	41
6. 1915 VAN İSYANI VE ERMENİ HADİSELERİ.....	45
7. ERZURUM'UN DÜŞÜŞÜ	48

IV. BÖLÜM

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜ'NÜN TRANSKRİPSİYONU

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜ'NÜN TRANSKRİPSİYONU	52
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	165
SÖZLÜK	169
EKLER.....	207

KISALTLAMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m. : Adı geçen makale.

Atese : Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı.

Bkz. : Bakınız.

C. : Cilt.

H. : Hicrî.

s. : Sayfa.

S. : Sayı.

Otam : Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
Dergisi.

TABLULAR LİSTESİ		
Tablo No	Tablo Başlığı	Sayfa No
Tablo: 1	Osman Nuri Bey'e Ait Hizmet Safahâtı	23
Tablo: 2	Binbaşı Osman Nuri Bey'in Rütbe Nasb Tarihleri	25

GİRİŞ

Belge denildiğinde yalnızca devlete ait kâğıt belgeleri anlamamak gerekir. Belge, çok daha geniş bir alanı kapsar. Bütün kişisel belge, mektuplar, kartpostallar, karalama notları, basit kişisel notlar ve dokümanlar, kişisel ajandalar, anılar, günlükler, kısacası kişisel olan her şey belge niteliğindedir.¹

Günlükler, üzerinde yazıldığı günün tarihini taşıyan, konuşma diline yakın bir anlatımla kaleme alınan, yazarının yaşam serüveninden, kişiliğinden, duygu ve düşünce dünyasından kesitler sunan metinlerdir.² Günlük, bir anlamda günü gününe yazılan hatıralar olarak değerlendirilebilir.

Günlükler, sıcağı sıcağına, günü gününe, hatta saati saatine yazıldıkları için, gelecekte olacaklardan etkilenmemiş metinlerdir. Bu bakımdan gerçeğe yakın olma ihtimalleri oldukça fazladır. Günlük sahibinin ne olursa olsun özellikle yanlış bir şeyi, yanlışlığını bilerek günlüğüne aktarması, pek de beklenilmeyen bir durumdur. Bu, günlüklerde yazılanların her zaman için doğru olduğu anlamına elbette gelmez. Fakat günlükte yazılı olan kayıtlar, en azından haftanın, günün ya da saatin haberleridir. Kronoloji esası neredeyse hiç bozulmaz. Bu bakımdan günlükler, kronolojinin günü gününe izlenmesinde çok yararlıdır. Bazen hiçbir yerde bulunması imkânı olmayan bilgileri ihtivâ etmesi bakımından günlükler, küçüçük ayrıntılarla günün anlam ve önemini açığa çıkarırlar. Tabii ki, günlüklerin yanlış ve temelsiz haber içermeleri ihtimâli de yüksektir. Bu, bir niyet meselesinden öte, metodolojik soruna tekâbül eder. Bilgiler, duygular ve düşünceler, günlükte karışıktır ve özenle ayrılması gerekir. Olanla olması istenen arasındaki sınır ince bir çizgidir ve iyi ayırt edilmelidir.

Günlüklerin her zaman tarih kaydı ile tutulmadığı da gözlenir. Bazen cep ajandasının içinde yer alan günlük notları, araya tarihsiz yazılmış notlarla da dolu olabilir. Cep ajandası sadece bir günlük değil, fakat aynı zamanda unutulmaması gereken notlar defteri olarak da kullanılmış olabilir. O zaman bu türden notları

¹ Cemil Koçak, **Geçmiş Ayrıntıda Saklıdır**, (Editör: Adem Koçal), Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 15.

² Yusuf Aras, **Dil ve Anlatım**, Esen Yayınları, Ankara, s. 68.

tarihlendirmek mümkünse, bu, araştırmacıların dikkatine kalmıştır.

Günlüklerde rastladığımız ruh, oldukça naiftir. Güncel olayların heyecanı ve saflığını taşırlar. Her satırı, bir yandan olanı, bir yandan da olması arzu edileni yansıtır. Kişinin içinde yer aldığı grubun, cemaatin, köyün, kasabanın, kentnin ya da toplumun genel beklentilerini, arzularını, kinlerini, nefretini, sevinç ve üzüntülerini, tutumunu, dünya görüşünü açıklar.³

Yakın dönem siyaset tarihimiz ile ilgilenenlerin en önemli sorunlarından biri, yeterli sayıda günlük bulamamalarıdır.⁴ Günlük tutma alışkanlığı ve kültürü, bizim toplumumuzda yaygın değildir. Tabii bunun en başta gelen nedeni, toplumumuzda okur-yazar kesimin son derece düşük olmasıdır.

Günlükler, daha ziyade askerî tarih açısından ağırlık taşımaktadır. Günün gününe not edilmiş cephe harekâtına ilişkin metinler, bir hayli yaygındır. Atatürk'ünkiler de buna dahildir. Günlüklerin daha çok, neredeyse tamamının askerler ve asker kökenliler tarafından tutulması, öncelikle meslekî bir disiplini akla getirmektedir. Anlaşılan askerlerin bu türden bir disipline daha bir yatkınlıkları vardır. Aldıkları eğitim ve yaşadıkları, onları bu konuda disiplinize ediyor olmalıdır. Askerler arasında ilk akla gelen isimler, günlükleri son yıllarda yayımlanan Atatürk, İsmet İnönü ile Fevzi Çakmak'ınkılerdir. Toplumumuzda sivillere ait günlükler de bulunmakla beraber, sayıları askerî kişiliklerin yazdıkları günlüklere nazaran sayılarının daha az olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti döneminde kullanılan yazı dili Osmanlı Türkçesi'dir. Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan harfler, Arap alfabesine aittir. Harf inkılabının ardından bu yazı dili terk edilmiştir. Yeni neslin, eğer özel bir ilgisi yok ise ya da Osmanlı Türkçesi'ni öğrenebileceği bir akademik eğitimden geçmemişse, Osmanlı Türkçesi ile yazılanları okuyup anlamasını beklemek mümkün değildir. Belki bu nedenle, belki de yeterince tarih şuuruna sahip olmadığımız için birçok aile evinde bulunan atalarına ait bir takım tarihî kayıtların farkında olamamıştır. Ya atmış, ya satmış ya da halâ tozlu bir şekilde evinin bir köşesinde saklamaya devam etmektedir. Yakın târihimizle ilgili muhtaç olduğumuz kaynakların birçoğu dolap diplerinde, çekmecelerin arkalarında, tavan aralarında ulaşılmayı beklemektedir.⁵

³ <http://www.romantikale.com/haberler/kitap-haberleri/502-61-vl.html>. (27.03.2012).

⁴ Koçak, a.g.e., s. 22.

⁵ Koçak, a.g.e., s. 10.

Osman Nuri KÖKKILIÇ'a ait günlükte tavan arasında uzun yıllardır bekleyen tozlu bir sandığın içerisinde ölümünden çok sonra tesadüfen bulunmuştur. Günlüğünün yanı sıra kendisine ait olan birçok dokümanda yine aynı sandığın içerisinde karşımıza çıkmıştır. Bu dokümanlar; resimler, mektuplar, kartpostallar, aldığı takdirnâme ve nişânlar, Harp Okulu Diploması ve ders notlarıdır. Bu dokümanlar elimize nerdeyse hiç deformasyona uğramadan ulaşmıştır. Anlaşılan odur ki, Osman Nuri KÖKKILIÇ kendisine ait olan tüm bu evrakları titizlikle korumuştur. Ancak kendisi de önemini idrak edememiş olacak ki, hiçbir aile ferdine kendisine ait bu belgelerle ilgili herhangi bir açıklama ve vasiyette bulunmamıştır.

I.BÖLÜM

TARİH ARAŞTIRMALARINDA GÜNLÜKLERİN YERİ VE ÖNEMİ

1. GÜNLÜK KAVRAMI

Bazı kişiler, yaşadıkları ve tanık oldukları olayları; kişiler, olaylar, durumlar, mekânlar vb. ile ilgili duygu ve düşüncelerini, bir deftere günü gününe not ederler. Bu tür defterlere ve defterdeki metinlere “*günlük*” denir.⁶

Günlük, bir çeşit mektuptur. Yazarın kendine yazdığı ama postaya vermeyip bir kenara koyduğu mektuplardır. Dolayısıyla günlük, yazarın kendisi için kaleme aldığı özel yazıdır. Günlük yazarı, kendi duygu ve düşüncelerini unutmamak, ileride o anki duygularını ve yaşadıklarını tekrar okumak için yazar.

Günlükler, yazarının şahit olduğu olaylarla birlikte, olaylar karşısında geliştirdiği kendi kişisel tepki ve tavır alışlarını yansıtan kaynaklardır. Günlük tutan yazar, edebî metinlerin biçimsel sınırlamalarından uzaktır. Gözlem yapma, düşünme ve bunları kaydetme düşüncesi ön plandadır⁷. Her gün sürekli olarak tutulmuş günlükler olduğu gibi zaman zaman yazılmış parçalardan meydana gelen günlükler de vardır. Bir günlüğe her gün yeni bir şey yazmak zorunluluğu yoktur. Ama zorunlu olan başka bir şey vardır. O da günlüğü tutan kişi için önemli sayılabilecek olan her olayın, bu olayların üzerinden çok uzun bir süre geçmeden, söz gelimi o gün içinde ya da ertesi gün yani sığağı sığağına günlüğüne kaydedilmesidir⁸.

Hatıra türünün bir alt bölümü olarak düşünülebilecek olan günlük, olayların yaşandığı gün veya onu takip eden günlerde yazılmış, otobiyografik özellikler gösteren notlar görünümündedir⁹.

⁶ Aras, **a.g.e.**, s. 68.

⁷ Fatma Acun, **Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2008, s. 78-79.

⁸ Aras, **a.g.e.**, s. 68.

⁹ Muzaffer Çandır, “*Türk Edebiyatında Hâtıra Türü ve Samet Ağaoğlu'nun Hâtıra Kitapları*”, **Türkiyat Araştırma Dergisi**, S. 9, 2001, s. 59.

2. GÜNLÜK TÜRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Günümüze tek parça halinde gelebilmiş bilinen en eski günlükler, Japonlar tarafından oluşturulmuştur. Çoğunlukla kadınlar tarafından oluşturulan bu günlüklerin en ünlüsü Sarashina'ya (1009-1059) aittir. Küçük bir kız çocuğu iken günlük tutmaya başlayan Sarashina, bu alışkanlığını kocasının ölümüne kadar sürdürmüştür.

Batı toplumlarında günlük tutma alışkanlığının yerleşmesinde yazarların, sanatçıların ve düşünce adamlarının çok önemli katkıları olmuştur. Goethe, Hugo, Stendhal, Baudelaire, Tolstoy, Dostoyevski, Puşkin, Kafka gibi yazar, şair ve düşünürler; batı toplumlarında günlük türünün kökleşmesini sağlayan önemli isimler arasında sayılabilir.

Türk toplumunda, Batı toplumlarındakine benzer özel günlüklerin yazılmaya başlamasının çok uzun bir geçmişi yoktur. Dönemlerinin önemli olaylarını kaydeden resmi tarihçiler olan vakanüvislerin oluşturduğu metinlerle, Evliya Çelebi'nin "*Seyahatnâme*"si, Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in "*Paris Sefaretnâmesi*" gibi kimi metinlerde, bazı olaylar günü gününe tutulan notlar şeklinde alınmışsa da, bu eserler işlev, içerik ve oluşturulma biçimleri bakımından tam bir günlük biçiminde düzenlenmediğinden, bugün anladığımız şekliyle birer günlük olarak değerlendirilemez.

Türkiye'de günlük türünde yayınlanmış ilk kitap, bir seyahatnâme günlüğüdür. Bu kitabın yazarı olan Direktör Ali Bey, Düyun-u Umumiye Müfettişi olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriyle Irak, Hindistan ve Mısır'ın çeşitli bölgelerinde 1884-1888 yılları arasında görev amaçlı seyahatler yaparken yaşadıkları, gördükleri ve izlenimleri ile ilgili bazı notlar tutmuş; bu notları daha sonra düzenleyerek "*Seyahat Jurnalı*" ismiyle 1898'de yayınlamıştır. Yazar, kitabına isim verirken "*jurnal*" sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir. Kitap günü gününe tutulan notların, daha sonra düzenlenerek yayınlanması nedeni ile günlükten çok anı niteliği kazanmıştır. Eser, gezilip görülen yerlerle ilgili gözlem ve izlenimler üzerine kurulduğundan gezi yazısı niteliği de taşımaktadır. Yazarın bu kitabı daha sonra "*Dicle'de Kelebek ile Bir Yolculuk*" ismiyle yeniden yayınlanmıştır.

Şair Nigâr Hanım'ın (Nigâr binti Osman) yaklaşık yirmi defter tutan günlükleri, edebiyat tarihi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bir bölümü, Şair Nigâr Hanım'ın ölümünden yaklaşık kırk yıl sonra, 1959'da, "*Hayatımın Hikâyesi*" adıyla yayınlanan bu metinler, ülkemizde batılı anlamda yazılmış ilk özel günlük metinleridir.

Atatürk'ün Anafartalar Savaşı sırasında tuttuğu günlüklerin bir bölümü, ölümünden sekiz yıl sonra 1943'te yayınlanmıştır. Bunlar da oluşturulma tarihleri bakımından Cumhuriyet öncesi günlük metinleri arasında sayılabilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ömer Seyfettin, Ruşen Eşref Üneydin, Falih Rıfkı Atay gibi yazarların günlüklerinden alınmış bazı bölümler çeşitli gazete ve kitaplarda yayınlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında tümü günlük türünde yazılmış metinlerden oluşan ilk kitaplar, Salah Birsal ve Nurullah Ataç tarafından yazılmıştır.¹⁰

3. GÜNLÜKLERİN ÖZELLİKLERİ

Günlükler samimi ve içten metinlerdir. Bunun en önemli nedeni günlüğün özel ve kişisel bir metin türü olmasıdır. Günlüğün inandırıcı ve samimi bir hava taşımasının bir başka nedeni de günü gününe tutulmasıdır. Günlük tutan kişi çoğunlukla, ileriki zamanlarda bunları yayınlamak, okuyucuların onun özel yaşamına ait kimselere söyleyemediği duygu ve düşüncelerini, zamanı gelince öğrenmeleri düşüncesi ile hareket etmez. Bu bağlamda yazdıklarının tek okuyucusunun kendisi olacağı düşüncesi ile hareket ederek, başka okuyucuları düşünmeden ve hesaba katmadan, başkalarına söyleyemediği birçok şeyi günlüğüne aktarır. Gerçi günlüklerini ileriki zamanlarda yayınlamayı plânlayan, baştan bunu düşünerek günlük tutan, günü gelince bu günlükleri yayınlayan yazarlar da vardır¹¹.

Günlüklerde gözlemin önemli bir yeri vardır. Kişinin özellikle şahit olduğu olayları anlatabilmesi ve yorumlayabilmesi onun gözlem gücünün bir sonucudur.

¹⁰ Aras, **a.g.e.**, s. 70-71.

¹¹ Aras, **a.g.e.**, s. 68.

İçerik ve yazılış bakımından günlüklerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:¹²

1. Yaşanan olayların, izlenimlerin günü gününe yazılması ile oluşurlar. Günlükler olayların üzerinden çok fazla vakit geçmeden, sıcağı sıcağına yazılan notlardır. Yaşananların izleri çok taze ve hissedilen duygular o ana ait yansımalarıdır,
2. Birinci kişi ağzından yazılmış kısa ve özlü yazılardır. Olaya şahit olmuş ya da yaşamış kişiler tarafından aktarılan kısa notlar şeklindedir,
3. İnandırıcı, içten ve samimidirler. Günlük yazarların, çoğunlukla yazdıklarını yayımlama gibi bir amaçları yoktur. Bu yüzden hiçbir inandırma çabası olmadan olayları olduğu gibi samimi ve içten bir şekilde not almaları, yazılanların inandırıcılığını ve güvenilirliğini artırmaktadır,
4. Konuşma diline yakın bir dil kullanılır. Yazar, günlüğüne düşünce ve duygularını sözü uzatmadan aktarır. Dolayısıyla güncelerde açık, akıcı, duru ve yalın bir anlatım görülür.
5. Yazarın kişiliğini, görüşlerini ve ruhsal yapısını yansıtır. Günlük, kişinin özel yazılarıdır. Günlük yazarı, güncelerini kendi duygu, düşünce ve izlenimlerini unutmamak, ileride o anki duygularını ve yaşadıklarını tekrar okumak için yazar,
6. Gerçekler, yaşananlar değiştirilmeden, çarpıtılmadan yazılır. Yayımlanma amacı güdülmeden yazılan günlüklerde yazar, doğal bir tavır içindedir. Bu doğal tavır, yazdığı metne de yansır ve günlükler içten, doğal bir anlatımla yazılır.
7. Tarih, biyografi, hatıra, vb. için birer belge değeri taşırlar.
8. Anlatılanlar öznel bir yaklaşımla verilir.
9. Doğrudan anlatım benimsenir.
10. Anlatımda, iç konuşma tekniğinden yararlanılır.
11. Her olay, olgu, günlük konusu olabilir. Günlükte konu sınırlaması yoktur. Günlük yazarı, bir olaydan, bir duygudan, bir düşünceden hareketle günlüğünü yazar. Yani her türlü konu günlükte işlenebilir.

¹² <http://www.edebibilgiler.com/documents/gunluk.html>. (06.05.2012).

12. Her türlü anlatım biçiminden tekniğinden yaralanılır. Kimi roman ve öykülerde günlük, bir anlatım biçimi olarak kullanılabilir.

4. GÜNLÜKLERİN HATIRÂTLARLA KIYASLANMASI

Bir kimsenin başından geçen, kendi döneminde ortaya çıkan olayları ve gelişmeleri bilgi birikimleri ve gözlemleri ile yoğurarak sanat değeri taşıyan bir dille anlattığı yazılara “*Hatırât*” denir.¹³ Hatırâtların en önde gelen özelliği yazarının hayatının da belli bir bölümünü içine alması ve çok sonra yazıya dökülmesidir. Hatırâtlar, içinde hatıra özelliği bulunabilecek, seyahatnâme, muhtıra, menkibe, günlük, mektup, otobiyografi gibi türlerle karıştırılmamalıdır. Bu türlerin her birinin kaleme alınış gayeleri farklıdır. Ortak özellikleri ise yaşanmış olaylar üzerine kurulmuş olmalarıdır. Ancak bu özellik, onları birbirinin yerine koyma sebebi olamaz.¹⁴

Hatırat ile günlük en çok karıştırılan iki türdür. Bu iki türün en önemli ayrılığı; günlüklerin yaşanırken, hatırâtın ise yaşandıktan sonra kaleme alınmalarıdır.¹⁵

Prensip olarak hatırâtların yayınlanmak amacıyla kaleme alınmasına karşılık, günlük; kişinin tamamen şahsî hatta mahrem hayatını, düşünce ve duygularını, çevresindeki insanlar hakkındaki samimi kanaat ve intibalarını aksettirdiği için daha tabidir. Bu özellikleriyle günlük daha dağınık fakat daha samimidir. Her iki türde de yazarlar kendi iç dünyalarına bakarak dış dünyayı vermeye çalışırlar. İkisinde de yazarların kendilerini tanıma ve tanıtmaya endişesi sezilir. Samimiyet ve olayları saptırmadan anlatma, ikisinin de ortak özelliğidir.¹⁶

Günlükler günü gününe kaydedilen bilgilerden oluştuğu için hem ayrıntı hem de bilgi güvenilirliği bakımından hatıratlara nazaran daha çok önem arzeden vesikalardır.

Belirli mesul bir mevkiye gelinceye kadar, yaşadığı günlerle ilgili olarak bir köşeye hiçbir kayıt düşmemiş bir kişinin, ileriki yaşlarda ve hele zaman kısıtlılığı

¹³ İrfan Aypay v.d., **Türk Dili I-II**, (Editör: Erdoğan Boz), 6. Baskı, Afyon Eğitim, Sanat ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı Yayını, Afyonkarahisar, 2008, s. 228.

¹⁴ Zeynep Korkmaz v.d., **Türk Dili ve Kompozisyon**, Ekin Kitabevi, Ankara, 2005, s. 343.

¹⁵ Korkmaz v.d., **a.g.e.**, s. 344.

¹⁶ Çandır, **a.g.m.**, s. 59.

hissettiği dönemlerde hatırat yazmaya kalkması çok zordur. Yalnız hafıza kuvvetine dayanan bir hatıratın ise ne inandırıcı bir yönü, ne de vesika gibi kabul edilebilecek bir niteliği olur¹⁷.

5. GÜNLÜKLERİN TARİH ARAŞTIRMALARINDAKİ ÖNEMİ

Tarihçinin müracaat edeceği çok sayıda resmî kayıt bulunsa da, 20. yüzyılın siyasî olaylarını ve aktörlerini inceleyen bir tarihçi için günlükler ve günlük notları özel önem taşır. Günlükler, tarihî kaynaklar içerisinde, yazarının elinden çıkması, aracısız olması ve günü gününe tutulması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Geniş okuyucu kitlesini göz önünde bulundurmadan kaleme alındıkları için, kimseyi etkileme endişesi yoktur. Ancak, günlüklerin, günü gününe tutulmuş olanları makbuldür. Olaylar yaşandıktan sonra yazılan günlükler makbul değildir¹⁸. Edebî eserler içerisinde bir insanı en açık, en çıplak haliyle gösterebilen tür, günlük türüdür¹⁹.

Günlükler; olayın hemen ardından, günü gününe tutulan notlardır. Biyografi yazarı için çok değerli olan bu notlar, değişik şekillerde hazırlanmış olabilir. Örneğin, İngiliz Başbakanı MacMillian'ın günlüğü, karısına mektuplar şeklinde başlamış ve hatırat olarak sona ermiştir. Bu tür bir günlükte amaç yalnızca, Başbakanlıkta olup biteni haber vermek değil, MacMillian'ın bunlar hakkındaki düşüncelerini belirtmektir. Diğer yandan, bazı günlükler özel hayat ve şahsî düşünceler hakkında çok az şey içermekte ve olayların iç yüzünü göstererek tarihe veri vermek amacıyla yazılmıştır. Günlük yazmadaki nedenleri ve amaçları belirledikten sonra; yakın dönem tarihçisi, günlüğün nasıl yazıldığını ve saklandığını ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Örneğin, günlük daha sonra, günlüğü yazan kişi değil, başka bir kişi tarafından dikte ve daktilo edilmiş olabilir. Müsveddelerin temize çekilmesi, özellikle de, bu iş yazardan başkası tarafından yapılıyorsa, bazı yer değiştirmelere veya kayıplara yol açabilir. Bu tür durumlarda yazılanların, günlüğün

¹⁷ Kâmuran Gürün, “Tarih ve Hâtırat”, *Bellekten*, C. LX, S. 227, 1996, s. 230-231.

¹⁸ Fatma Acun, “Millî Mücadele ve Atatürk Dönemi Kaynaklarının Toplu Değerlendirilmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2007, s. 8.

¹⁹ Cahit Kavcar-Ferhan Oğuzhan-Özlem Aksoy, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 196.

asıl sahibi tarafından kontrol edilip edilmediğine bakılmalıdır. Bazen kişiler kendisi değil, hizmet ettiği kişi hakkında günlük tutarlar. Bu tür günlüklerde amacın, yazarı ön plâna çıkarma düşüncesi olmadığından her zaman emin olunamaz²⁰.

İnsanın yaşadığı olayları bir başkasına veya okur topluluğuna anlatma ihtiyacı, yazılan hatıra kitaplarına bakılarak şöyle sıralanmıştır:²¹

- a. Unutulma korkusundan kurtulmak,
- b. Kişinin kaybolup gitmesine gönlü razı olmayacağı bir gerçeği ortaya koymak,
- c. Yazma alışkanlığı içerisinde bulunmak,
- d. Birlikte yaşadığı kişilerden kimilerine karşı duyduğu hayranlığı belirtmek,
- e. Tarih ve kamuoyu karşısında hesaplaşmak, pişmanlık duygularını anlatarak rahatlamak, bir çeşit günah çıkarmak,
- f. Gelecek kuşaklara ders vermek,
- g. Siyasal hasımlarını kötülemek ya da kendisini savunmak.

Günlük yazarlar, görmek istediğini görür ve duymak istediğini duyarlar. Başkaları hakkındaki düşüncelerini ve duyduğu söylentilerin doğruluğunu tespit etmek zordur. Fakat günlükler olmadan da, söylentilerin ne olduğunu bilemeyiz. Günlüklerde yazılanların olduğu gibi kabul edilmemesi ve söylenenlerin diğer kaynaklarda desteklenmesi tavsiye edilir.

Günlük gösterişsiz üslûpla yazılır ve konu bakımından samimî itirâf niteliği taşır. Hangi nedenle olursa olsun anılarını yazmanın insana dürüstlükten ayrılmama, içtenlikten uzaklaşmama gibi önemli sorumluluklar yüklediği apaçıktır²². Bu sorumluluk, araştırma yapacak olan tarihçiye güvenilir bir kaynak kazandıracaktır.

Millî Mücadele yıllarında, Atatürk, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Refet Bele ve Kazım Özalp gibi önemli devlet adamlarının kendi el yazılarıyla tuttukları

²⁰ Fatma Acun, “*Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılı Özel Sayısı**, C. XIV, S. 42, 1998, s. 14.

²¹ Çandır, **a.g.m.**, s. 55.

²² İbrahim Olgun, “*Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı*”, **Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı**, C. XXV, S. 246, 1972, s. 405.

günlükler ve notlar, önemli olayları gelişmeleri anlatan yazılardır. Bu tür kayıtların orijinal nüshaları yayınlandığında da belge niteliğini korur²³.

Günlükler tarih araştırmalarında güvenilir bir kaynak olarak kullanılabilir. Bunun en belirgin gerekçesi, günlük yazarının kimseyi kendine inandırma çabası içersinde olmadan notlarını alması, içten ve samimi olmasıdır. Ancak günlükte yazılan bilgilerin başka kaynaklardaki bilgilerle desteklenmesi ve günlük yazarının olayları anlatırken kendi penceresinden yansıttığı bakış açısının dikkate alınması gerekmektedir.

²³ Acun, **a.g.e.**, s. 80.

II. BÖLÜM

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY: HAYATI VE GÜNLÜĞÜ

2. BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN HAYATINA DAİR BİLGİLER

2.1. Binbaşı Osman Nuri Bey ve Ailesi

Binbaşı Osman Nuri KÖKKİLİÇ, 01.07.1874 (H. 1210) tarihinde Erzurum'da doğmuş ve 1937 yılında Kastamonu'da vefat etmiştir. Babası Erzurumlu Hüseyin Bey ve annesi Ümmühan Hanımdır.²⁴ Günümüzde altıncı kuşak aile fertleri yaşamaktadır. Osman Nuri Bey'in mezarı Kastamonu'da Şehitler Anıtı Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Mezarının yanında eşi Muteber KÖKKİLİÇ, torunu Mustafa Kemal KÖKKİLİÇ, gelini Makbule KÖKKİLİÇ'in mezarları da yer almaktadır.

Osman Nuri KÖKKİLİÇ'in oğlu Lütfi KÖKKİLİÇ'in halen hayatta olan oğlu Emekli Ağır Ceza hakimi Ergür KÖKKİLİÇ'in hazırlamış olduğu aile soy ağacı, Osman Nuri KÖKKİLİÇ'in ailesi hakkında daha fazla bilgi edinmemizi sağlamıştır. Buradan itibaren vereceğimiz bilgilerin çoğu, bu soy ağacı ışığında edindiğimiz bilgilerdir. Hüseyin Bey ve Ümmühan Hanım'ın Osman Nuri ve Şakir adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Osman Nuri Bey, Jandarma Binbaşısıdır. Şakir Bey ise Erzurum'da Sabunhâne sahibi olarak geçimini sağlamıştır.

Osman Nuri Bey, Muteber Hanım ile evlenmiş ve üç çocukları olmuştur. Bunlar; emekli Albay Mehmet Lütfi Bey, emekli öğretmen Vasfi Bey ve Perihan Hanımdır. Mehmet Lütfi Bey, Behice Hanım ile evlenmiş ve Ergür, Ayper, Nurtekin ve Metin adlarında dört çocukları olmuştur. Vasfi Bey, Makbule Hanım ile evlenmiş ve Naci, Yurdagül, Şenel, Yıldız ve Osman Nuri adlarında beş çocukları olmuştur. Perihan Hanım Sadık Bey ile evlenmiş ve Özer, Özcan ve Mine adlarında üç çocukları olmuştur.

²⁴ Bkz., Vukuatlı Nüfus Kayıt Örneği, Ek 2; ayrıca bkz. Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğü'nden alınan biyografi, Ek 1.

Osman Nuri Bey'in kardeşi Şakir Bey, Sabire Hanım ile evlenmiş ve Cavit, Müşerref, Saadet ve Behice adlarında dört çocukları olmuştur. Cavit Bey Şefika Hanım ile evlenmiş ve Deniz adında bir çocukları olmuştur. Müşerref Hanım Ali Bey ile evlenmiş ve çocukları olmamıştır. Saadet Hanım Şücaattin Bey ile evlenmiş ve Haldun, Feridun, Güler adlarında üç çocukları olmuştur. Behice Hanım ise yukarıda belirtildiği gibi Lütfi Bey ile evlenmiştir.

2.2. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Eşkâli

Harp Okulu Diploması'nda belirtilen bilgilere göre Osman Nuri KÖKKILIÇ, elâ gözlü, buğday tenli, pala bıyıklı ve orta boyludur.²⁵ Elimizdeki resimlerde bu bilgileri doğrulamaktadır. Ayrıca günlükten edindiğimiz bilgiye göre 1916 yılında yani 32 yaşında iken, 85 kilo ağırlığında olduğunu öğrenmekteyiz.²⁶ Gençlik döneminde daha zayıf olan Osman Nuri Bey'in yaşı ilerledikçe kilosunun artması, onun gençlik ve yaşlılık dönemi arasındaki en önemli fizikî değişkenliklerdendir. Bu tespit, kendisine ait olan resimlerine dayanmaktadır.

2.3. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Kişisel Özellikleri

Osman Nuri Bey'in günlüğü, bize onun kişisel özellikleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bu özelliklerin başında dinine ve ailesine olan bağlılığı, vatan ve millet sevgisi ile dolu olması, ince bir ruha sahip olması ve eğitime verdiği önem gelmektedir.

2.3.1. Ailesine Olan Bağlılığı

Osman Nuri KÖKKILIÇ, Zor'dan Erciş'e doğru olan seyahati ile başlayan ve Erciş, Erzincan ve Sinop'ta bulunduğu görev yıllarını anlattığı günlüğünde ailesinden ayırdır. Ailesini Zor'da bırakarak Erciş'e doğru hareket etmiş ve 1913-1917 yılları arasındaki süreç boyunca ailesini görme imkânı olmamıştır.

²⁵ Bkz., Harp Okulu Diploması, Ek 4.

²⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 112.

Osman Nuri KÖKKILIÇ, kaleme aldığı günlüğünün birçok yerinde aile özlemine dile getirmektedir. Bu özlemi o kadar büyüktür ki eşi, çocukları, annesi rüyalarına girmektedir. Ailesi ile birlikte bulunduğu yerlerden geçerken onları hasretle yâd etmektedir. Ailesinin her türlü ihtiyacını düşünmekte ve onlara her fırsatta para ve telgraf göndermektedir. En büyük isteklerinden biri bir an önce ailesine kavuşmaktır. Ailesini yanına alabilmek, onlara kavuşmak arzusu içerisinde günlerini geçirmekte ve I. Dünya Savaşı'nın bu zor günlerinde onlara kavuşabileceği günü düşünerek kendisinde güç ve kuvvet bulmaktadır. Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın günlüğünde aile özlemine ifade ettiği bazı notları şöyledir:

“Bugün vapurdayız. Kıbrıs açıklarında gidiyoruz. Vapurda pek rahatım, hiçbir şikâyetim yoktur. Yalnız â'ilemin firâkatiyle dil-hûnum. Vasfî'yi, Lütfî'yi pek görmedim. Allah hayırlısıyla kavuşmayı nasîb buyursun. Âmîn. Esasen yakın bir zaman önce â'ilemden ayrıldım ise de elbet bir gün kavuşma gününün sevincinin yaşanacağına ümidim var. Bazen günün sâ'at be sâ'at yakınlaştığı düşüncesi ile teselli olmaktayım. Hakkımda hayırlısı, Âmîn. 5 Ekim, 1913. Tefîkiye Vapuru.”²⁷

“Bugün 1332 Senesi Ramazân-ı Şerifin birinci günü. 330 Senesi Temmuz'unun onbirinci gününe tesâdüf etmekle, â'ilemden çocuklarımdan uzak bir hâlde, bu sene ramazanı çıkaracağım için çok hüznülyüm. Cenâb-ı Allah yakın bir zamanda, hayırlı kavuşmalar ve güzel günler ve hayırlar ihsân buyursun. Âmîn. İlk terâvihi Kışla Câmî'inde ve ilk cuma'yı Yusuf Paşa Câmî'inde edâ ettimse de cum'anın ikinci rekâtına yetişebildim. 24 Temmuz, 1914.”²⁸

“Bugün ramâzan bayramıdır. Sabah namâzını kıldıktan sonra Sencek Câmî'ine gittim, bayram namazını kıldım. Hükûmete geldim. Kışlaya gittim. Bayramlaştıktan sonra dâ'ireme döndüm. Eş dost geldiler, çocuklarımla ve karımın hasretiyle pek gamlı bir hâlde bayram yaptım. Allah hayırlısıyla kavuştursun, görüşmek nasîb etsin. Âmîn. 10 Ağustos, 330 / 23 Ağustos, 1914. Pazar. Ramazan Bayramı. Erciş.”²⁹

²⁷ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 4.

²⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 29.

²⁹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 34.

Oğlu Lutfi Bey'in doğum gününü hatırlayan Osman Nuri KÖKKILIÇ günlüğünde bu anı Şu Şekilde anlatıyor:

“Bugün canım oğlum Lutfi 'nin, doğum günü olduğunu takvimde görerek üzüntülü idim. Tesdf â'ilemden mektûb aldım, çok memnun oldum. Bu Şerefe traş oldum, hamam yaptım, çamaşırlarımı deđiŐtim, keyfimce vakit geçirmeye başladım. 4 Ocak, 1915. Erciş.”³⁰

Osman Nuri KÖKKILIÇ'in ailesini gördüğü rüyalarından bazıları Şöyledir:

“10 Mart, 330 / 23 Mart, 1914. Güzel bir htıramdır: Bugece Muteber'i rüyâmda gördüm, hiç görmemiş idim. Hasta imiş, yatıyor idi. Validesi Safiye Hanım da baŐucunda, gy Muteber kocaya varmiŐ. Çok zldm. Ciğerlerim cızladı. Uyandım, tekrr uyumuşum. Yine aynı rüyâyı gördüm. Aman yârâb ne dehşetli hâl. Sabahleyin ezân sesiyle uyanarak, Naciye'ye, Yusuf Efendi'ye mektûb yazdım. Postaya verdim. 23 Mart, 1914. Pazartesi.”³¹

“Gece gördüğüm rüyâdan az telâşa düŐdüm. Allah hayra çevirsin. Merhum oğlum Cell, güya mezardan çıkarmışım, Cenâb-ı Hakk kudret-i ilhisiyle ruh ve hayat vermiş, hastalığı geçmiş, âfiyet bulmuş, gülüyor ve bizede söylüyor ve seviyoruz ve herkese hikâye edib, Allah'a karşı Şükr ve övgüler eyliyoruz. Sonra vlidemi gördüm. pyorum, seviyorum. Diyorum; sen rahat et, ben kazanırım, sana kölelik yaparım. Bu hal ile uyandım. Rabbim hayra çevirsin. Âmîn ya Mu'in. 4 Ekim, 1913. Cum'aertesi. Beyrut.”³²

Osman Nuri KÖKKILIÇ'in kaydettiği ve yukarıda yer verdiğimiz rüyası onunla ilgili bir bilinmeyi de ortaya çıkarmaktadır. Rüyasında merhum oğlu Cell'i gördüğünü yazmaktadır. Ancak nüfus kayıtlarında bu oğlunun ismi geçmemektedir ve aile büyüklerinin de bu bilgiden haberleri bulunmamaktadır. Bu rüyadan anladığımız Şudur ki; Osman Nuri KÖKKILIÇ'in Lutfi ve Vasfi Beyler'den başka Cell adında bir oğlu daha vardır ve Cell elim bir hastalığa yakalanarak vefat etmiştir.

³⁰ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 68.

³¹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 22.

³² Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 2-3.

Memleketi olan Erzurum'a gittiğinde anne ve babasının kabirlerini ziyaret eden Osman Nuri KÖKKILIÇ, onların kabirlerinin başında göz yaşlarına hakim olamamıştır. Osman Nuri KÖKKILIÇ, bu esnada yaşadığı duyguları şu şekilde ifade etmiştir:

*“Anamın, babamın mübârek kabirlerini ziyâret ettim. Kabirler üzerinde çocukluğumu, mâzîyi hatırlayıp, gözyaşı dökmek mümkün müdür? Evet, ağladım, üzüldüm. Geçmişin tekrarını temenni ettim ve geçmiş günler için kederlendim. 30 Mart, 1915. Erzurum.”*³³

Osman Nuri KÖKKILIÇ, sadece aile büyükleri ve eşine karşı değil, aynı zamanda ailesinin bütün fertlerine karşı sorumluluk duygusu, sevgi ve özlem taşımakta ve onların her türlü sorunları ile yakından ilgilenmektedir. Erzurum'un Ruslar'ın eline geçmesi üzerine şehir halkı göç etmek zorunda kalmıştır. Bu esnada aile fertlerinin ve hemşehrilerinin göçlerini yakından takip etmiş ve onların güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Osman Nuri KÖKKILIÇ bu günleri, günlüğünde şu satırlarla yer vererek anlatmıştır:

*“Erzurum ahâlisinin göçü başladı. At, araba bulanlar bir derece, bulamayanlar yaya olarak şehri terke mecbûr kaldılar. Ilıca'ya doluyorlar. Mümkün merteye cümlesine yardım yapmaktayım. Çünkü hemşehrilerimdirler. Ümerâ ve zâbitân â'ileleri de nakl edilmektedirler. Noktaca her türlü kolaylığı ve yardımı yapıyorum. Cümlesin memnûn ve hoşnut etmeye çalışıyorum. 30 Ocak, 1916. Pazar.”*³⁴

*“Birâder ve hemşîre ve hemşîre zâdenin yardımına koşmak üzere Ilıca'dan hareketle. Gâyet soğuk, rüzgârlı ve yol boyunda Erzurum muhâcirleri donmak üzere. Pek zahmetli bir sûrette yatsı zamanı Aşkal'a'ya yetiştim. Doğruca hemşîrem hânesine gittimse de kimseler olmadığını gördüm ve Yeniköy tarafından Erzincan'a gittiklerini öğrendim. Pek üzüldüm. Dar vakit olduğu için Mahmut Efendi hânesinde misafir olarak şafakladım. 1 Şubat, 1916. Salı.”*³⁵

³³ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 72-73.

³⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 86.

³⁵ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 86.

“Şafakla Aşkal'a'den hareketle kestirme sudan geçmek üzere her ne kadar araba atlarını kamçıladık, zorladıysak ta bir türlü geçirmek mümkün olmadı. Elbet bunda da bir hayr var diyerek azimle, caddeyi takiben Kağdariç Köprüsü'nden geçerek, Yeniköy yolunu tuttuk. Yol üzerinde yeğenim Câvid Bey'i gördüm. İmdâd talebiyle Ilıca'ya gittiğini öğrendim, geri çevirdim. Yarım sâ'at yürüdüktan sonra Yeniköy'den avdet eden noktam araba kâfilesine tesâdüf etti. Bunlarıda geri çevirdim ve Yeniköy'e geldim. Hamdolsun birâderimi ve hemşiremi gördüm ve sevindim. 2 Şubat, 1916. Çarşamba.”³⁶

Yeğeni Fehim Bey'e karşı duyduğu hasreti ise şu şekilde ifade etmektedir:

“Van'dan izinli olarak Erzurum'a giderken, yeğenim Fehim Bey, Erciş'e geldi. On senelik hasretimi aldım. Öptüm, sevdim. 10 Şubat, 1914. Salı.”³⁷

2.3.2 Sosyal, Kültürel Yönü ve Eğitime Verdiği Önem

Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın, günlüğünde kullandığı dil ve üslup incelendiğinde oldukça kültürlü ve eğitilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Kelime hazinesi oldukça geniş ve anlatımı oldukça akıcıdır.

Osman Nuri Bey'in eğitim ve kültürel düzeyi son derece yüksektir. Arapça oynanan bir tiyatroyu anlayabilecek kadar iyi derecede, Arapça bilgisine sahiptir. Halep'te bulunduğu sırada gittiği tiyatro oyununu Arapça izlemesi ve beğenmesi Arapçası'nın oldukça iyi olduğunu ve kültürel etkinliklerden hoşlandığını göstermektedir³⁸. Yine 26 Şubat 1914 Erciş'te, Ermeni mektebinde verilen milli tiyatroya gitmiştir.³⁹ İfade yeteneği ve kelime hazinesinin zenginliği de dikkat çeken bir diğer kültürel yönüdür.

Aynı zamanda karşılaştığı olaylar karşısında, geçmişe atıfta bulunabilecek düzeyde de tarih bilgisine sahiptir.

Arkadaşları ile vakit geçirmekten büyük keyif almakta ve her fırsatta düzenlenen hiçbir etkinliği kaçırmamaktadır. Sosyal yönünün oldukça kuvvetli

³⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 87.

³⁷ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 21.

³⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 3.

³⁹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 21.

olduğunu anladığımız Osman Nuri Bey'in, dostluk ve arkadaşlıklarında oldukça vefalı olduğu görülmektedir.

Osman Nuri Bey, 1913 senesinde Adilcevaz'da hapisanede mahkûmlara ders almaları için ortam hazırlamıştır.⁴⁰ Resmî vazifelerini muntazaman yerine getirdiği ve mahkûmlara dinî eğitim ve ilk tahsillerini verdirmesinden dolayı, yine aynı yıl Takdirnâme⁴¹ ile ödüllendirilmiştir. Bu çalışması onun eğitime ne kadar çok önem verdiğini bizlere göstermektedir.

2.3.3. İnce Bir Ruha Sahip Olması

Osman Nuri Bey, gördüğü güzel bir manzara karşısında, güzel bir anı yada havayı tasvir ederken kullandığı ifadelerle son derece ince ruhlu bir insan olduğunu bizlere göstermektedir. Tasvirlerinin güzelliğini daha iyi görebilmemizi sağlaması bakımından bu satırlardan bazılarını günümüz Türçe'sine çevirmeden vermek daha uygun olacaktır. Bu satırlardan bazıları şöyledir:

Bu gece mehtâbın, denizin letâfeti pek müstesnâ tesâdüf edilecek müsâ'ade-i tabi'attan idi. Gayet hoş bir gece geçirdik. Sabahleyin aynı letâfetle yolumuza devâmla boğaza girdik."⁴²

"Erzincan yakın olmak dolasıyla ara sıra gelip gitmekte, buranın manzara-i latîfesinden ve ilkbaharın bahş eylediği cennet misâl revâyah-i tâlibesinden cidden müstefîd oluyorum. Bu Ören hakikaten numûne nemâyı behişt bir karyedir. Hele mercan suyunun lezzeti, bağların bahçelerin nezâreti, âb ve havası insanı gaşy ediyor. Ören Köyü."⁴³

2.3.4. Dinî Yönü ve Maneviyâtı

Cephedeyken bile namazlarını kılması, kılmadığı namazlarını ise "*Kaza Namazlarım*" başlığında defterde açtığı özel bir bölüme kaydetmesi, sık sık dua

⁴⁰ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 18.

⁴¹ Bkz. Takdirnâme, Ek 5.

⁴² Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 5.

⁴³ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 110.

etmesi ve gördüğü haksızlıklar karşısında Allah'a sığınması ve ondan yardım istemesi, rüyalarının yorumuna önem vermesi, Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın ne denli dindâr bir zât olduğunu gözler önüne sermektedir.

Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın dinî yönünün son derece kuvvetli olduğunun en belirgin ifadesi, günlüğünde kılamadığı kaza namazları için bir bölüm oluşturmasıdır. Bu bölümde kaza ettiği namzaların türünü, tarihini ve kıldığı yeri belirtmiştir. Dinî vazifelerini eksiksiz yerine getirmek için gayret gösteren Osman Nuri KÖKKILIÇ, 1914 yılı Ramazan ayında verdiği fitreyi, miktarı ve usûlüyle birlikte günlüğünde kaydetmiştir.⁴⁴ Yine aynı yılın Ramazan ayına ait tüm orucunu tuttuğunu ve Teravih Namazı'nı kıldığını da yazmaktadır.⁴⁵

Günlüğünde verdiği bilgilerden öğrendiğimize göre, 1914 senesinde Erciş'te bir sabah namazında müezzinlik yapması iyi bir dinî eğitim aldığını bizlere göstermektedir⁴⁶. İmanına son derece güvenen Osman Nuri KÖKKILIÇ, terfisi için ve ailesini Sinop'a yanına aldırmanın hayırlı olup olmayacağını öğrenmek için, kitap açtırmak⁴⁷ olarak bilinen usûle başvurmuş ve bunun sonucuna tüm kalbiyle güvendiğini ifade etmiştir.⁴⁸

Osman Nuri KÖKKILIÇ için rüyalar da son derece önemli bir yer tutmuştur. Gördüğü rüyaların yorumuna büyük önem vermiştir. Ayrıca günlüğünün bir çok yerinde dua etmekte ve hemen hemen her cümlesini "Amin" ifadesi ile bitirmektedir.

Günlüğünde dindâr yönü ile ilgili bilgi veren en çarpıcı hadise Molla Selim İsyânı'dır. Molla Selim İsyân'ı sırasında isyancılarından Şeyh Şehabettin'in yakalanması vazifesi kendisine verildiğinde, Şeyh Şehabettin'in Peygamber Efendimizin soyundan gelmesi ve dinî bir zât olması sebebiyle Osman Nuri

⁴⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 32.

⁴⁵ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 33.

⁴⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 21.

⁴⁷ Yıldızlardan ahkâm çıkarma, kahve, ok, bakla, iskambil kâğıdı, suya bakma ve kitap açma (Kur'an veya başka kitaplar) gibi yöntemlere başvurularak yapılan falcılık, İslâm öncesi döneme ait bâtil inançlar olup bazı İslâmî zümreler tarafından da benimsenmiştir. Tefe'ül de denilen kitap açtırma, Kurân- Kerim'den başka herhangi bir şairin Divan'ından da yapılabilir. Mesela, Hazret-i Mevlana'nın "Mesnevi'si, "Divan-ı Kebir"; Hafız Şirazi'nin Divan-ı, Sadi'nin Gülüstan'ı; Ahmeddiye, Muhammediyye tefe'ül vasıtası olarak kullanılır. Tefe'ül şu şekilde yapılır: Niyet edilip Fatiha ve İhlâs okunur. Sonra Besmele ile mesela, Mesnevi'den rasgele bir yer açılır. Sağ taraftaki ilk satır okunup, anlamına göre hüküm çıkarılır. Bkz. <http://yusufsevkiyavuz.com>. (07.05.2012)

⁴⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 138.

KÖKKİLİÇ; “*keşke bu olay bana tesadüf etmeseydi*” diyerek kendisine verilen görevi yerine getirmek hususunda tereddütte kalmıştır. Bu olay dinî yönünün de nedimli kuvvetli olduğunu göstermektedir.

2.3.5. Vatan ve Millet Sevgisi

Vatan ve millet sevgisi ise Osman Nuri KÖKKİLİÇ’in adeta zorluklara karşı direnme ve yaşama gücüdür. Rodos’un ve Erzurum’un düşman eline geçmesi karşısında duyduğu elemi anlatan satırları, onun bir vatan aşığı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine gerek düşman işgâli, gerekse memleketin içinde bulunduğu durumu değerlendirirken Türk milletinin bu kötü kaderinden duyduğu elem, millet sevgisini bize göstermektedir.

Osman Nuri KÖKKİLİÇ günlüğünde, vatan ve millet sevgisi ile dolu olduğunu anlamamızı sağlayacak birçok ifadeye yer vermiştir. Bu ifadelerden en önemlilerinden biri, Rodos’u ziyareti sırasında, Rodos’un Osmanlı Devleti’nin elinden çıkmış olmasından dolayı duyduğu hüznü anlatan satırlardır. Bu satırlarda üzüntüsünü şu sözlerle ifade eder:

*“Bugün Rodos ah bu güzel şehre yetişdik. İtalya polisi, jandarma ve me’mûrlarını gördüm. Kan ağladım. Minâraler câmi’ler mahzûn. Osmanlı hâkimiyetine vedâ’ eden bu Osmanlı ve Müslüman şehrine bakdıkça vâllâhi billâhi için için ağladım. 6 Ekim, 1913. Pazaretisi. Vapur Kamara.”*⁴⁹

Vatanına adeta aşık olan Osman Nuri KÖKKİLİÇ bir o kadar da milletine aşıktır ve onun üstün vasıfları ile gurur duymaktadır. Görevi esnasında bir yerden bir yere ulaşırken yol güzergâhı üzerindeki birçok köy halkı tarafından evlerinde misafir olarak ağırlanmış olan Osman Nuri KÖKKİLİÇ, yine Küre’den Sinop’a olan bir yolculuğu esnasında yol üzerinde bulunan Süleyman Köyü’nde Hasan Efendi adında bir şahsa misafir olmuş ve gördüğü izzet ve ikram karşısında şu satırları yazmıştır:

⁴⁹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 5.

“Süleyman köyünde Hasan Efendi hânesinde soba başında râhat ettim. Çok üşümüş ve yorulmuş idim. Kavmdaşım olan bu güzel huylu insanlar arasında cidden safâ ettim. Bir â ile halkı gibi istirâhatime çalıştılar. İşte bu hâl Türkler’e ve yalnız Türklüğe mahsûs sıfatlardandır. Bende Türk olduğum için iftihar ediyorum.”⁵⁰

2.4. Binbaşı Osman Nuri Bey’in Öğrenim Bilgileri

Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğünden alınan biyografi ve elimizde bulunan Harp Okulu diplomasından elde edilen bilgilere göre; Erzurum Mekteb-i İdâdî-i Şâhânesi’nden mezun olarak⁵¹, 1894 tarihinde Harp Okulu’na girmiş ve 1896 tarihinde Sûvâri Mülâzım-ı Sanîliği yani Teğmen rütbesi ile mezun olmuştur.⁵² Osman Nuri KÖKKILIÇ Harp Okulu’nda elli dokuz mevcuda sahip olan sınıfını, yirmi ikinci olarak bitirmiştir.⁵³ Binbaşı Osman Nuri Bey’in Jandarma Mektebi’nde katıldığı eğitim devresi ise Der-saâdet Zâbitân Mektebi Üçüncü Devresidir.⁵⁴

Erzurum Mekteb-i İdâdî-i Şâhâne’de birinci sene; Kitâbet, Osmanlı Coğrafyası, Tarih-i Umumî, Hendese, Cebir, Fransızca, Resim ve Jimnastik derslerini almıştır. İkinci sene; Kitâbet, Tarih-i Umumî, Hendese, Müsellesât, Fransızca, Resim, Tarama, Jimnastik derslerini almıştır. Üçüncü sene ise; Kitâbet, Osmanlı Tarihi, Tarih-i Umumî, Makine, Kozmoğrafya, Fransızca, Resim, Tarama ve Jimnastik derslerini almıştır.

Harp Okulu’nun birinci sınıfında, Kitâbet, Hikmet-i Tabî’iyye, Kimya, Hendese-i Resmiye, Coğrafya Nazariyyât ve Ameliyyâtı, Sûvâri Nefer Ta’lîmi Nazariyyât ve Ameliyyâtı, Ma’lûmât ve Terbiye-i Askeriye, Fransızca, Tarama, Almanca derslerini alan Osman Nuri KÖKKILIÇ, ikinci sınıfta Dahiliyye Kanunnâme-i Hümâyunu, Hidmed ve Seferiyye, Mimarî, Fransızca, Sûvâri Bölük Ta’lîmi Nazariyyât ve Ameliyyâtı, Ma’lûmât ve Terbiye-i Askeriyye, Tezkere-i Sûvâriyyât, Meç ve Kılıç Ta’lîmi, Harita Tersîmi, Coğrafya Ameliyyâtı ve Almanca derslerini almıştır. Üçüncü sınıfta ise, Coğrafya y1 Askerî, Hıfsüz Sıhha-i Askerî, Fenn-i Eslîha, Devlet-i Aliyye Ordu Teşkilâtı, İstihkâmât-ı Hafife ve Mustasar-ı

⁵⁰ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 127.

⁵¹ Bkz., Harp Okulu Diploması, Ek 4.

⁵² Bkz., Jandarma Arşiv Genel Müdürlüğü’nden Alınan Biyografi, Ek 1

⁵³ Bkz., Harp Okulu Diploması, Ek 4.

⁵⁴ Bkz., Jandarma Arşiv Genel Müdürlüğü’nden Alınan Biyografi, Ek 1.

Cesîme ve Eşkâli, Fransızca, Sûvâri Boru Ta'îmi Nazariyyât ve Ameliyyâtı, Ma'lûmât ve Terbiyye-i Askeriyye, İstikşâfât ve Terbiyye-i Askeriyye derslerini almıştır.⁵⁵

2.5. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Hizmet Safahâtı

Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğünden alınan görev safahâtına göre 19. Sûvari Alayı 3. Bölüğü ile 1898 yılında başlayan görevi, 1903 yılında 24. Sûvari Alayı 5. Bölüğü, 1906 yılında 50. Aşîret-i Hafif Sûvari Alayı 5. Bölüğü, 1908 yılında 50. Aşîret-i Hafif Sûvari Alayı 2. Bölüğü, 1910 yılında Halep Jandarma Alayı 4. Urfa Taburu Birecik Bölüğü, 1910 yılında Halep Jandarma Alayı 4. Urfa Taburu 2. Bölüğü, 1912 yılında Zor Taburu, 1913 yılında Van Alayı Erçiş Taburu, 1915 yılında Muvakkaten Ilıca Menzil Nokta Komutanlığı, 1917 yılında 5. Kolordu Ahz-i Asker Riyâseti ve Küre-i Nühâs Sahil Muhafız Taburu şeklinde devam etmiş ve 30.06.1917 tarihinde açıktan emekli edilmiştir. 09.10.1920 tarihinde Umûm Jandarma Komutanlığı açığı ile göreve tekrar alınmış ve bu görevi 09.06.1923 tarihinde sona ermiştir.⁵⁶

Elimizdeki günlüğü Van Alayı Erçiş Taburu, Muvakkaten Ilıca Menzil Nokta Komutanlığı, 5. Kolordu Ahz-i Asker Riyâseti, Küre-i Nühâs Sahil Muhafız Taburu ve Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğünden alınan kayıta belirtilmemiş olan Sinop Mevki Komutanlığı görevinin bir kısmını kapsamaktadır.

⁵⁵ Bkz., Harp Okulu Diploması, Ek 4.

⁵⁶ Bkz., Jandarma Arşiv Genel Müdürlüğü'nden Alınan Biyografî, Ek 1.

Tablo 1. Osman Nuri Bey'e Ait Hizmet Safahâtı

GÖREVİ	BAŞLAMA TARİHİ	BİTİM TARİHİ
19. Süvari Alayı 3. Bölüğü	22.11.1313 03.02.1898	
24. Süvari Alayı 5. Bölüğü	03.08.1319 16.10.1903	
50. Aşîret Hafif Süvari Alayı 5. Bölüğü ⁵⁷	05.06.1322 18.08.1906	
50. Aşîret Hafif Süvari Alayı 2. Bölüğü	25.12.1323 09.03.1908	
Halep Jandarma Alayı 4. Urfa Taburu Birecik Bölüğü	13.02.1326 26.04.1910	
Halep Jandarma Alayı 4. Urfa Taburu 2. Bölüğü	26.07.1326 09.10.1910	
Zor Taburu	21.12.1327 05.03.1912	
Van Alayı Erçiş Taburu	03.09.1329 16.10.1913	
Muvakkaten İlica Menzil Nokta Komutanlığı	1330 1914/1915	
5. Kolordu Ahz-i Asker Riyâseti Küre-i Nühâs Sahil Muhafız Taburu	24.11.1332 06.02.1917	
Emekli	17.04.1332 30.06.1917	
Umûm Jandarma Komutanlığı Açığı	09.08.1336 09.10.1920	09.04.1339 09.06.1923

Binbaşı Osman Nuri Bey'in Jandarmadan evvel mensûp olduğu sınıf ve Kıt'ası ise 4. Ordu 15. Aşîret Süvâri Alayı Yüzbaşılığı'dır.⁵⁸

⁵⁷ II. Abdülhamit zamanında Osmanlı Devleti'nin silahlı kuvvetleri ile Doğu Anadolu'da merkezi otoriteyi artırmak, aşiretlerin askerî gücünden faydalanmak ve Ermeni faaliyetlerine engel olmak amacıyla, Doğu Anadolu'da 'Hamidiye Alayları' adıyla Hafif Süvari Birlikleri oluşturulmuştur. Bölgede yaşayan Arap, Kürt, Türkmen ve Karakalpak aşiretlerinden başlangıçta başlangıçta 21 alay olarak kurulması planlanan alayların sayısı 1901'de 65'e ulaştı. Sonradan adı Aşîret-i Hafif Süvari Alayları olarak değiştirilmiştir. Bkz. Necdet, Hayta-Uğur Ünal, **Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri**, 3. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara, 2005, s. 187.

⁵⁸ Bkz., Jandarma Arşiv Genel Müdürlüğü'nden Alınan Biyografi, Ek 1.

2.6. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Katıldığı Savaşlar

Jandarmanın Genel Arşiv Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, Osman Nuri KÖKKİLİÇ, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır.⁵⁹ Birinci Dünya Savaşı'na katıldığı ve Kafkas Cephesi'nde bulunduğu elimizdeki günlükte geçen bilgilerden de anlaşılmaktadır. Fakat Kurtuluş Savaşı'na katıldığına dair kendisine ait özel bir evrak elimizde bulunmamaktadır. Kafkas Cephesi'nde Erciş, Ilıca ve Erzincan'da Jandarmanın Binbaşısı olarak görev yapmıştır.

2.7. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Rütbe Nasb Tarihleri

Binbaşı Osman Nuri KÖKKİLİÇ'in aldığı rütbeler ve tarihleri şöyledir: 1896 yılında Teğmen, 1903 yılında Üsteğmen, 1906 yılında Vekil Yüzbaşı, 1909 yılında Yüzbaşı, 1912 yılında Kıdemli Yüzbaşı, 1914 yılında ise Binbaşı'lıktır.

Tablo 2. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Rütbe Nasb Tarihleri

RÜTBE	TARİH
Mülâzım-ı Sâni (Teğmen)	05.08.1312 (Miladi 17.10.1896)
Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen)	30.08.1319 (Miladi 12.10.1903)
Vekil Yüzbaşı	05.06.1322 (Miladi 18.08.1906)
Yüzbaşı	01.04.1325 (Miladi 14.06.1909)
Kolağası (Kıdemli Yzb.)	05.08.1328 (Miladi 18.10.1912)
Binbaşı	17.07.1330 (Miladi 30.09.1914)

2.8. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Memuriyetinin Kronolojisi

1. 28.04.1894 yılında Harp Okulu'na giren Osman Nuri Bey, 17.08.1896 tarihinde Harp Okulu'ndan mezun olarak, ilk olarak Dördüncü Orduya verilmiştir.
2. 03.02.1898 tarihinde Ondokuzuncu Süvari Alayı Üçüncü Bölüğüne ta'yin edilmiştir.

⁵⁹ Bkz., Jandarmanın Genel Arşiv Müdürlüğü'nden Alınan Biyografi, Ek 1.

3. 16.08.1903 tarihinde Yirmidördüncü Süvari Alayı Beşinci Bölük Mülâzım-ı Evvelliğine terfi etmiştir.
4. 18.06.1906'da 50. Aşiret-i Hafif Süvari Alayı Beşinci Bölüğü Yüzbaşı Vekilliğine terfi etmiştir.
5. 14.04.1909 tarihinde Yüzbaşılığa terfi edilmiştir.
6. 08.08.1910 tarihine gelindiğinde ise, Jandarmaya nakledilerek, Halep Jandarma Alayının Dördüncü Urfa Taburunun İkinci Bölük Kumandanlığı'na verilmiştir.
7. 26.02.1911'de Birecik Bölük'ü Kumandanlığına nakledilmiştir.
8. 03.01.1912 tarihinde Kaza Kaymakamıyla aralarında yaşanan anlaşmazlıktan dolayı, Urfa Bölük Kumandanlığına becayiş ettirilmiştir.
9. 18.08.1912 tarihinde Zor Taburu Kumandanlığına verilmiştir.
10. 1912 tarihinde Kıdemli Yüzbaşılığa terfi ettirilmiştir.
11. 16.09.1913 tarihinde Van Alayı Erciş Tabur Kumandanlığı'na nakledilmiştir.
12. 30.07.1914 tarihinde Binbaşılığa terfi edilmiştir.
13. 01.10.1914 tarihinde Binbaşılık Fermân-ı Âlîsi gönderilmiştir.
14. 1914 senesinde Jandarmaya nakledilmiştir.
15. 07.01.1915 tarihinde Divân-ı Harbe bırakılmak üzere açığa çıkarıldığı, 25.12.1915 tarihli Van Seyyar Jandarma Fırkası Kumandanlığı'nın şifreli telgrafnâmesiyle bildirilmesine dayanılarak, Divân-ı Harpçe hakkında verilecek karara göre muamele îfâ kılınmak üzere açığa alınmıştır.
16. 1914 seferberliği hasebiyle muvakkaten X Nokta Kumandanlığında istihdâm edilmekte olduğu Üçüncü Ordu Menzil Müfettişliğinin 02.05.1915 tarihli telgrafnâmesinden anlaşılmıştır.

17. 03.08.1914 tarihinden itibaren kıt'asıyla birlikte seferberliğe iştirâk etmiştir.

18. Beşinci Kolordu Ahz-i Asker Riyâsetine bağlı Küre-i Nuhâs Sahil Muhafız Taburu Kumandanlığına tayîn edildiği Harbiye Nezâret-i Celîlesinden bildirilmiştir.

19. Kastamonu mallarından verilmek üzere 1099 kuruş maaş ile kıdemden emekliliğe ayrılmasına dair 17.04.1919 tarihinde padişah emri buyurulmuş ve beş sene harp zammından maâşına 220 kuruş ilâve olunmuştur.

20. 09.08.1920 tarihinde tekrar hizmete alınan Osman Nuri Bey'in maaşına, 09.04.1923 tarihine kadar devam eden hizmetinden dolayı yüzyedi kuruş zam yapılarak, maaşı 1206 kuruşa çıkarılmıştır.

21. Tayinlerden 755 kuruş otuz para borcu vardır.

22. Kurtuluş Savaşı kıdem zammından faydalanarak, maaşına 120 kuruşun ilâvesiyle, maaşı 1326 kuruşa çıkarılmıştır.

23. Harb-i Umûmî'den kıdemine bir sene zam edilmesinden dolayı maaşına 44 kuruşun ilâvesiyle, maaşı 1370 kuruşa çıkarılmıştır.

24. Harb-i Umûmî'den kıdemine dört sene daha zam edilmesinden dolayı maaşı 176 kuruşun ilâvesiyle, maaşı 1546 kuruşa çıkarılmıştır.

2.9. Binbaşı Osman Nuri Bey'in Takdir, Taltîfât ve Mükâfatları

1. Takdirnâme : Resmî vazifelerini muntazaman yerine getirdiği ve mahkûmlara dinî eğitim ve ilk tahsillerini verdirmesinden dolayı Mart 1913 tarihinde takdirnâme ile ödüllendirilmiştir⁶⁰.

2. Nişân : 09.06.1913 tarihinde tebdîlen Dördüncü Mecîdî Nişânı ile ödüllendirilmiştir⁶¹.

⁶⁰ Bkz, Takdirnâme, Ek 5.

⁶¹ Bkz., Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişân-ı Zîşân-ı Berât-ı Âlîsi, Ek 6.

- 3. Nişân** : 18.07.1914 tarihinde Bitlis Hadisesi'ndeki⁶² yararlılığından dolayı Dördüncü Osmanî Nişânı ile ödüllendirilmiştir⁶³.
- 4. Nişân** : Jandarma Arşiv Müdürlüğü'nden alınan bilgiler arasında yer almayan fakat elimizde bulunan bir diğer Nişânı, Beşinci Rütbe-i Mecîdî Nişân-ı Zîşân-ı Berât-ı Âlîsi'dir⁶⁴.
- 5. Taktirnâme** : Karakolhâne inşaât ve tefrişâtından dolayı Evâmir Mecmuasıyla takdir olunmuştur⁶⁵.
- 6. Madalya** : Çalışkanlığı ve gayretinden dolayı Üçüncü Ordu Kumandanlığınca 17.12.1916 tarihinde Harp Madalyasıyla ödüllendirildiği Muâmelât-ı Zâtiye Müdiriyeti'nin⁶⁶ 8/14144 numaralı ve 09.03.1918 tarihli resmî yazısından anlaşılmıştır.
- 7. Madalya** : En son yayınlanan kanun gereğince, Kırmızı Şerîdli İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilmiştir⁶⁷.

⁶² Bitlis Hadisesi, Molla Selim İsyanı'dır. İsyancılar'dan Şeyh Şehabettin'in yakalanması ile görevlendirilen Osman Nuri Bey aldığı bu görevi başarıyla yerine getirmiş ve Dördüncü Osmanî Nişânı ile ödüllendirilmiştir. Bu konu, tezin III. Bölümü'nde "Molla Selim İsyanı" başlığı altında ele alınmıştır.

⁶³ Bkz., Dördüncü Rütbe-i Osmânî Nişân-ı Zîşân-ı Berât-ı Âlîsi, Ek 7.

⁶⁴ Bkz. Beşinci Rütbe-i Mecîdî Nişân-ı Zîşân-ı Berât-ı Âlîsi, Ek 8.

⁶⁵ Evâmir Mecmuası, 1 Haziran 1912 tarihinden itibaren Jandarma Genel Komutanlığı'nca 15 günde bir yayınlanmaya başlamış olup, yayınlanmasında sakınca olmayan; genel olarak jandarma alay ve müstakil tabur komutanlıklarıyla, bölge müfettişliklerine tebliğ edilecek emirleri ve alınan kararları içermektedir. 1-203 arasındaki sayıları İstanbul'da basılmıştır. İstanbul Hükümetince basılan 167-203 arasındaki sayılar Ankara Hükümetince hükümsüz kabul edilmiştir. 284. sayıdan başlamak üzere, 15 Kasım 1928'den itibaren yani harflerle ve "Jandarma Emirleri Mecmuası" adıyla yayınlanmaya devam etmiştir. 287. sayıdan itibaren ismi "Jandarma Emirler Mecmuası" olarak yeniden değiştirilmiştir. 1 Kasım 1940 yılında ise, 549. sayıdan itibaren ayda bir yayınlanmaya başlamış ve 1 Nisan 1940 tarihinden itibaren ismi "Jandarma Emirnâmesi" olarak değiştirilmiştir. Jandarma Emirnâmesi Kasım 1980 yılına kadar yayınlanmıştır.

⁶⁶ Personel Başkanlığı

⁶⁷ 29/11/1920 tarihinde kabul edilen İstiklâl Madalyası Kanunu'nun 5. maddesine göre cepheye bulunanlara Kırmızı Şerîdli İstiklâl Madalyası verilmiştir.

Bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/339.html>. (14.05.2012).

3. BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜ VE ÖZELLİKLERİ

3.1. Osman Nuri KÖKKILIÇ'a Ait Günlüğün Ortaya Çıkışı

Osman Nuri KÖKKILIÇ'a ait günlük, 1998 senesinde torunu Naci KÖKKILIÇ'a ait Kastamonu Cebrail Mahallesi'ndeki ahşap evin tavan arasında tozlu bir sandık içerisinde, Takdirnâmesi, Nişanları, özel mektupları, Harp Okulu Diploması, Harp Okulu'na giderken yine orta boy büyüklüğünde bir not defterine kaydettiği ders notları, resimleri gibi diğer şahsî evraklarla birlikte bulunmuştur.

3.2. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Günlüğün Fizikî ve Biçimsel Özellikleri

Osman Nuri KÖKKILIÇ'a ait günlük orta boy bir not defteri büyüklüğünde olup, günlüğünü tuttuğu defterin boyutları 16.5x10'dur. Defter siyah renkte ciltlenmiştir ve hem ön hemde arka kapağın ilk iki sayfası yeşil renk ağırlıklı çiçekli desene sahiptir.

Defterin sayfaları çizgili olup, Osman Nuri Bey tarafından not alınırken sağında ve solunda boşluk bırakılmamıştır. Defterin tamamı 280 sayfadan oluşmaktadır. Günlük olarak kullanılan kısmı 141 sayfadır.

Osman Nuri KÖKKILIÇ tarafından deftere 142. sayfaya kadar sayfa numarası verilmiştir. Osman Nuri KÖKKILIÇ, günlük notlarının bittiği 141. sayfadan sonra 245. sayfaya kadar boş bıraktığı defterinin, 245. sayfasından 280. sayfasına kadar olan kısmını, kaza namazlarının kaydı için kullanmıştır. Yine günlüğün 14. sayfasının sonundan 17. sayfaya kadar olan kısmı senesi, ayı, ve nerede kılındığı ile birlikte kaza namazlarının kaydı için kullanılmıştır. 17. sayfada bu amaçla başlıklandırılmasına rağmen yazılanlar karalanmış ve sayfa boş bırakılmıştır. 42. sayfa ise harcamaları için ayrılmış; fakat yine herhangi bir bilgi kaydedilmeyerek boş bırakılmıştır. Ayrıca günlüğün 103 ve 104. sayfaları boş bırakılan diğer sayfalardır. Osman Nuri KÖKKILIÇ bu sayfaları ne amaçla boş bıraktığını günlüğünde şu şekilde ifade etmiştir; *“103 ve 104 üncü sahifeler Ilıca'daki âsârımın*

küçük bir krokisine ayrılmıştır."⁶⁸ Ancak sayfaların boş olması göstermektedir ki böyle bir kroki yapılamamıştır.

Osman Nuri Bey defterinin, 36. sayfasından 49. sayfasına kadar olan kısmında harcamalarının, gelirlerinin ve borçlarının kaydını yapmıştır. Yine defterinin, 96. sayfasının sonundan 103. sayfasına kadar olan kısmını ise, Ilıca'da yapmış olduğu bir takım imar faaliyetlerine ayırmış ve bunları yirmisekiz madde altında belirtmiştir.

Osman Nuri Bey, günlüğünün sadece başlangıç kısmını ve bazı başlıkları siyah mürekkepli kalem kullanarak yazmıştır. Günlüğünün diğer kısımlarını ise mavi mürekkepli kalem kullanarak kaleme almıştır. Harcamalarını ve kaza namazlarını yazdığı sayfaları ise, kurşun kalemle yukarıdan aşağıya doğru bölerek tablolaştırıp kullanmıştır.

Günlüğünü son derece içten ve samimi bir dille yazan Osman Nuri Bey, o dönemde tercih edilen rik'a yazısını kullanmıştır. Yazılarında Arapça ve Farsça terkiplere çok fazla yer vermemiştir.

Osman Nuri Bey, günlüğünde çoğunlukla Rumî takvimi ve nadiren de hem hem Rumî, hem de Hicrî takvimi birlikte kullanmıştır. Gün, ay, yıl ve gün adı olarak, günlüğü yazdığı tarihleri kaydetmiştir. Verdiği tarihin arkasından, nerede bulunduğunu da belirtmiştir.

3.3. Binbaşı Osman Nuri Bey'e Ait Günlüğün Kapsamı ve İçeriği

Osman Nuri Bey'e ait günlük, 27 Eylül 1913 Cumartesi tarihinden başlamak suretiyle, 26 Mayıs 1917 Cumartesi gününe kadar olan süreçte yaşadığı hadiseleri kapsamaktadır.

Osman Nuri Bey'in günlüğü sekiz başlık altında incelenebilir. Bu başlıklar şöyledir:

1. Zor'dan Erciş'e Doğru Hareket (Sayfa, 1- 22)
2. Hatıra 330 Senesi Erciş (Sayfa, 22- 30)
3. Seferberlik ve Erciş, Sene 1330 (Sayfa, 30- 49)

⁶⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 102.

4. Seferberlik Hatıratı (Sayfa, 49- 76)
5. Ilıca 331 (Sayfa,76- 105)
6. Erzincan 332 (Sayfa,105 125)
7. Küre-i Nühas (Sayfa,125 130)
8. Sinop 333 (Sayfa, 130- 141)

Jandarma Binbaşısı olan Osman Nuri Bey, günlüğüne Zor Taburu'ndan hareketle Erciş'e olan seyahati ile başlamaktadır. Bu seyahat 46 gün sürmüştür. Ardından Van Alayı Erçiş Taburu, Muvakkaten Ilıca Menzil Nokta Komutanlığı, 5. Kolordu Ahz-i Asker Riyâseti Küre-i Nühâs Sahil Muhafız Taburu ve Sinop Mevkii Komutanlığı süresince yazdığı anılarını günlüğünde kaydetmiştir.

Günlük, Osman Nuri Bey'in kişilik özellikleri ve özel hayatı, I. Dünya Savaşı yıllarında memleketin genel durumu, Osman Nuri Bey'in görevi esnasında karşılaştığı zorluklar, savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkisi, Ermeni Meselesi, Rus işgâli gibi bir çok konu hakkındaki bilgileri kapsamaktadır.

Osman Nuri KÖKKILIÇ, günlüğünü yazdığı zaman diliminin büyük bir kısmında Kafkas Cephesi'nde bulunmaktadır. Diğer kısmında ise Sinop'ta bulunmuştur.

III. BÖLÜM

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜNE GÖRE DÖNEMİN ÖNEMLİ ASKERÎ VE SİYASÎ OLAYLARI

Günlükte geçen önemli olayların başında Bitlis Savunması, Erzurum'un işgâli, 1915 Ermeni İsyanı, Molla Selim İsyanı gelmektedir. Ayrıca göreve gittiği yerler hakkındaki izlenimleri son derece dikkat çekicidir.

3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASÎ, SOSYAL, EKONOMİK VE ASKERÎ DURUMU

1913-1917 yılları arasını kapsayan günlüğün birçok yerinde Osmanlı Devleti'nin, siyasî, sosyal, ekonomik, askerî durumu ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır.

3.1. Ekonomik Durum

Günlüğünde harcamalarını, kazancını kalem kalem not almış olan Osman Nuri KÖKKILIÇ, bize devrin ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir. Günlüğünde; “Zor'da â'ilemden ayrılıp 27 Eylül, 1913'den Erciş'e ulaştığım tarih olan 12 Kasım, 1913 tarihine kadar olan kırkaltı gün zarfında toplam harcamam 3357 guruşdur⁶⁹ ” diyen Osman Nuri Bey, yine aynı sayfada Erciş'te yaptığı harcamalarını para ve guruş cinsinden nereye harcadığını da belirterek kaydetmiştir. Bu harcamalarının toplamını alarak başka bir sayfaya taşımış ve daha sonraki harcamalarını da bu toplama ekleyerek, tarihi ile beraber kaydetmeye devam etmiştir⁷⁰.

Ayrıca kimde ne kadar alacağı olduğunu, ne zaman ne kadarını aldığını da yazmıştır⁷¹. Bir askerin aldığı maaş, alım gücü, bir telgarafa harcanan miktar gibi yine birçok ekonomik bilgiye günlükte rastlamak mümkündür.

⁶⁹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 13.

⁷⁰ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 36.

⁷¹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 44.

Osmanlı İmparatorluğu uzun yıllar dost devletlere sürekli para, mal, silâh yardımı yapmıştır. 1854'e kadar tek kuruş dış borçlanmaya girmemişken, bu tarihten itibaren Avrupa devletlerine borçlanmaya başlamıştır. Dış borç ve faizlerinin, buna ilâveten savaş tazminatlarının ödenmesi, son yarım asrında Osmanlı maliyesini bunaltmıştır⁷². Daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan toprakları emperyalist devletler arasında nüfuz bölgeleri halinde paylaşılan Osmanlı Devleti, hayatının sonuna geldiğinde, tarım ülkesi olmasına rağmen tarım ürünleri kendisine yetmeyen, ticareti ağırlıklı olarak azınlık ve yabancıların eline geçmiş, dış borçlarla varlığını sürdüren, maliyesi Düyun-u Umumiye İdaresi tarafından denetlenen, yarı sömürge bir ülke durumundadır⁷³.

Osmanlı Devleti Trablusgarb ve Balkan Savaşları'nı yaşamış ve ardından I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Irak, Suriye-Filistin, Kafkas, Hicaz, Yemen gibi bir çok farklı cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Zaten uzun zamandır bozuk olan ekonomisi yaşanan ve yaşanmakta olan savaşlar nedeniyle daha da kötü bir hal almıştır. Genç nüfus cephelerde savaşmakta, köylerde yaşlılar ve kadınlar bulunmaktadır. Üretim durmuştur. Bu sadece I. Dünya Savaşı'nın yarattığı bir tablo değil, uzun yıllar savaşmakta olan bir ülkenin ve daha da öncelere dayanan devletin yanlış ekonomi politikalarının da bir sonucudur.

Osman Nuri KÖKKILIÇ günlüğünde 1914 yılında yani I. Dünya Savaşı'nın başladığı tarihte, Jandarmaların açlıktan odasına hücum ettiklerini, ölümlere kefen bulamadığını, fırıncıdan ekmek alamadığını ifade etmektedir⁷⁴.

3.2. Askerî Durum

Osman Nuri KÖKKILIÇ, Erciş'te bulunduğu sırada ordu ile ilgili ilk izlenimini günlüğünde şu şekilde dile getirmektedir;

⁷² <http://tarihvedenediyet.org/2009/08/osmanli-turkiyesinde-enflasyon> (18.05.2010).

⁷³ İsmail Yıldırım, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11 Sayı: 2, Elazığ, 2001, s. 325.

⁷⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 22.

*“14 Aralık, 1913. İkiyüz nefer efrâd-ı cedîde Jandarması, bugün tabura vürûd ettiler. Fakat ekserîsi çıplak ve hastalıklı, zayıf, yorgunlukdan, soğukdan, sefâletten hepsi solgun ve âmâde-i illet ü eskâm bir haldedirler.”*⁷⁵

Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın ordunun durumunu anlatırken, karşılaştığı zorluklar karşısında, şikâyet ettiği durumlar bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekicisi Erciş'te bulunduğu sırada Mal Müdürü ve Kaymakam'dan şikâyet ettiği satırlardır. Osman Nuri KÖKKILIÇ Mal Müdürü'nü edepsizlikle ve Kaymakamı'da hainlikle suçlamakta ve onların yüzünden Jandarma askerlerinin de hor görüldüklerini ifade etmektedir. Jandarma askerinin beslenmesinin eksik kaldığını, aç olduklarını, yoğurt, süt ve ekmek bulamadıklarını ve ölümlere kefen bile alamadıklarını ifade ederek Osmanlı ordusunun ne zorluklar karşısında bulunduğu hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgilerin yer aldığı satırlar şöyledir:

*“Ah ne kasvetli ne elemli günler geçiriyorum. Jandarmalar açlıktan odama hücum ediyorlar ve merhâmet istiyorlar. Hastahânedede vefât edenlere kefen bulamıyorum. Hastaların süt ve yoğurdu yok. Fırıncı ekmek vermiyor, hükûmetten para alınamıyor, Mal Müdürü edepsiz, Kaymakam hâin ve hükûmet aleyhinde bir edepsiz. İdâresiz, iktidârsız, nüfûzsuz bir heyet-i hükûmet yüzünden, mu'âmelât-ı umûmiyye ve jandarmalar da hor görülmekte. 26 Mart, 1914. Perşembe.”*⁷⁶

Savaş ortamlarının getirdiği en büyük olumsuzluklardan biri bulaşıcı hastalıklardır. Osmanlı Devleti, başta Balkan Savaşları olmak üzere Birinci Dünya Savaşı esnasında da, savaşın yanı sıra bulaşıcı hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya göçlerin fazlaşmasıyla birlikte Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'da ve diğer cephelerde kolera, tifüs, veba, frengi vs. gibi salgın hastalıklar yaygınlaşmıştır. Bulaşıcı hastalıklar sadece cephedeki askerleri değil, sivil halkı da çok etkilemiştir. Zira sivil halk arasında salgın hastalıklardan ölümler, yine hastalıklar dolayısıyla cephede hayatını kaybeden askerlerin sayısından fazladır⁷⁷.

⁷⁵ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 19.

⁷⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 22.

⁷⁷ Ramazan Çalık – Muzaffer Tepekaya, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 16, Konya, 2006, s. 205.

Savaş sırasında gerek ordu gerekse halk arasında baş gösteren salgın hastalıklar da Osman Nuri Bey tarafından gözlemlenerek kaydedilmiştir. 1914 yılında Erciş'te bulunduğu sırada tifüs, 1916 yılında Erzincan'da bulunduğu sırada ise kolera vakalarına rastlayan Osman Nuri KÖKKILIÇ, bunları günlüğünde şu şekilde anlatmaktadır:

*“Efrâdın hastalığı, Erciş'in rahatsızlığı beni pek bî huzur bırakmıştır. Hastahâne yok, yiyecek yok, para yok. Efrâd kâmilten tifiüse yakalandı. 15 Mart 1914. Pazar. Erciş.”*⁷⁸

*“Sıhhiyye Komisyonuna tayînim sıralarında ufak tefek ve seyrek kolera vukû'âtı vardı. Vazîfeye tayînim pek dehşetli oldu. Kasabayı hafta geçmedi nur gibi yaptım. Esnâflar, dükkâncılar, mü'esseseler heybetimden sokakları bile sabunla yıkayacak kadar özen gösterdiler. Allah'ın izni ile hastalıklar da geçti. 1 Nisan, 1916. Erzincan.”*⁷⁹

Yine 1917 yılında Küre'de bulunduğu sırada asker arasında hastalığın yaygın olarak görüldüğünü yazmış fakat hastalığın adından bahsetmemiştir. Tedavi için gerekli olan doktor, ilâç, hastahane gibi ihtiyaçların olmadığını ve hergün asker kaybettiklerini ifade etmiştir. Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın Küre'deki durumu anlattığı satırları şöyledir:

*“526 numaralı Sâhil Muhâfız Taburu yeni teşkîl etmiş. Yersiz, perişân hâlde buldum. Efrâd arasında hastalık pek tehlikeli bir sûrette zuhûr ederek istilâ etmiş. Hastahâne, ilaç, doktor gibi tedavi edecek hiç bir şey yok. Her gün iki üç nefer terk-i hayât etmekte. Bunlara çâre lâzım. 1917. Küre.”*⁸⁰

Ordu arasında kavgalar yaşanmakta, disiplinsizlik ve düzensizlik ordunun en büyük hastalığı olarak karşımıza çıkmaktadır. 15 Eylül 1914'te Muradiye'de askerler arasında çıkan bir kavga Osman Nuri KÖKKILIÇ tarafından *“Bugün aşîret alayı efrâdı kavga ettiler.”*⁸¹ sözleriyle ifade edilmiştir.

⁷⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 22.

⁷⁹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 109.

⁸⁰ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 125.

⁸¹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 35.

Osman Nuri KÖKKILIÇ, 1917 tarihinde Sinop Jandarma Tabur Kumandanı bulunduğu sırada, buradaki askerin durum hakkında verdiği bilgiler arasında, özellikle asker kaçaklarının halleri oldukça dikkat çekicidir. Zira asker kaçaklarının hem muhtarlar hem de jandarmalar tarafından korunduklarını ve memleketin bu zor döneminde kendi menfaatlerini düşünerek gayri meşru yollardan zenginleşmiş olduklarını, bundan da sevinç duyduklarını yazmaktadır. Osman Nuri KÖKKILIÇ, Sinop'ta gördüğü askerî manzarayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Jandarma taburu, Boyâbâd, Ayancık merkez mevki’leriyle, Gerze müstakil takımdan ibârettir. Bir kere düzgün, eksiksiz kayıt yok. Efrâd terbiyesiz, gayet hüremtsiz bir takım haşerât, uzun zamandır zâbitsiz, âmirsiz harekâta alışmış bir alay türüydü. Bundan ibâret olduğunu gördüm. Hemen hemen sekiz bin mevcûda yakın asker kaçakları, köylerinde muhtar tarafından ve jandarmalar himâyesinde zevk ve sefa içerisinde rahatça oturmaktalar. Jandarmalar da servet biriktirmekte ve gayr-i meşrû yoldan elde etikleri menfaatlerle, sevinçten başları dönmüş bir haldeler.”⁸²

3.3. Siyasî ve Sosyal Durum

Osmanlı Devleti’nde uzun zamandır hemen her alanında başlayan bozulmalar XX. yüzyılın başında hat safhaya ulaşmıştır. Bu alanlardan biri de şüphesiz siyasi hayattır. Otorite boşluğu, en tepeden en alta tüm memurlara etki etmiş ve durum vahim bir hal almıştır. Bu çürümenin askeriyeeye olan etkisini hisseden Osman Nuri Bey, görevi esnasında karşılaştığı zorlukları anlatırken bu konu hakkında da bize bilgiler vermiştir.

Merkezi otoritenin zayıflığı, Osman Nuri Bey’in hemen her yerde karşısına çıkmış, Erciş’te bulunduğu sırada ölümlere kefen bulamayınca mal müdürü ve kaymakamın iş görmezliğinden, hükümetten şikâyet etmekten kendini alıkoyamamıştır⁸³.

⁸² Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s.131-132.

⁸³ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 22.

Osman Nuri Bey uzun zamandır yaşanan savaş ortamının halk üzerinde derin bir hüznü sebep olduğunu ve gülen yüzün kalmadığını Erzurum’da bulunduğu sırada şu şekilde ifade etmiştir:

*“Harb gâilesiyle herkes meşgûl, herkes vazifeli, herkes gördükleri harplerden şikayetçi bulunuyorlar. Güler yüz nâdiren görülmektedir. 30 Mart 1915.”*⁸⁴

4. MOLLA SELİM İSYANI

1914 yılında Bitlis’in Hizan ilçesinde Molla Selim, Şeyh Said Ali ve Şeyh Şahabettin’in önderliğindeki bir başkaldırı kendini göstermiştir. Molla Selim Genç bölgesi, Zaza Kürtlerindedir. Molla Selim bu sıralarda 55–60 yaşlarında olup; Şeyh Şahabettin’e hocalık etmiş ve onun yetişmesinde etkili olmuştur. Şeyh Şahabettin ve Seyit Ali ise bu sıralarda 30 yaşlarında idiler ve amca çocukları olan bu iki kuzenin arası dünya görüşlerinin farklı olmasından dolayı iyi değildi.

Bu isyanla ilgili dikkat edilmesi gereken önemli husular bulunmaktadır. Bu hususlardan birincisi bu isyanın Çarlık Rusyası’nın Türkiye üzerindeki emelleri doğrultusunda plânlanmış ve desteklenmiş olup; Kürtçü teşkilâtlar üzerindeki Rus tesîrinin tipik örneğini teşkil etmesidir. İkinci husus ise; cahil halk kitlelerinin, din adamları tarafından para, vaad ve dinî duyguları istismar edilerek kandırılmış olmasıdır. Daha da önemlisi, bu isyan bölgedeki Ermeni komitalarından İstanbul’daki Ermeni Patriği’ne kadar Ermeniler tarafından destek görmüştür⁸⁵.

Ruslar’ın Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu’su ile ilgilenmesi 1805 yıllarına kadar inmektedir. 1805 yılında Kürt aşiretleriyle bağlantı kuran Ruslar, 1828-1829 ve 1853-1858 Osmanlı-Rus harplerinde bu ilişkileri daha da geliştirmişlerdir⁸⁶.

Ruslar yaklaşmakta olan dünya savaşı öncesinde de Osmanlı Devleti’nin doğu ve güney bölgelerini kendi hâkimiyeti altına alabilmek amacıyla çeşitli tertipler içine girmişlerdir. Bunun için bir kısım Kürt ileri gelenlerini destekleyerek

⁸⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 73.

⁸⁵ Abdulhalûk Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, 4. Baskı, Turan Kültür Vakfı, Ankara, 1996, s. 306.

⁸⁶ İsrâfil Kurtcephe-Suat Akgül, “Rusya’nın I. Dünya Savaşı Öncesinde Kürt Aşiretleri Üzerindeki Faaliyetleri”, **OTAM**, S. 6, Ankara, 1996, s. 254.

komiteler, cemiyetler kurdurmuşlardır. Bir taraftan da Ermeniler ve Asuriler'e verdiği destekle Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelmişlerdir⁸⁷.

İsyanın ortaya çıkmasında, Meşrutiyet sonrasında Osmanlı hükümetinin bölgede uyguladığı politikaların Kürt-Ermeni dengelerini, Ermeniler lehine değiştirmesi ve buna karşı başlarında din adamlarının bulunduğu Kürt unsurlarının rahatsızlığı ve bu rahatsızlığın bölgedeki Rus ajanları ve konsoloslukları tarafından istismar edilmesi gelmektedir. İttihat ve Terakki yönetiminin din düşmanlarından, masonlardan oluşturduğu yolda bir süredir yürütülen propagandalar ise özellikle dini çevreleri harekete geçirmeye yetmiştir⁸⁸.

Trablusgarb ve Balkan Harpleri'nde Osmanlı Devleti'nin zaafiyet içerisinde olduğunu gören Ermeni örgütleri iyice şımarmaya ve taşkınlık çıkarmaya başlamıştır. Rusya'nın bölgeye müdahalesini ve ardından işgalini sağlamak maksadıyla Rus ajanlarıyla birlikte Doğu Anadolu'daki Kürt ahali üzerinde çeşitli etnik oyunlar sergilemişlerdir. Bu arada Ermeni Islâhatı meselesi yeniden uluslararası gündeme taşınmış ve bu ıslâhatlar çerçevesinde Doğu Anadolu'ya İsveçli ve Hollandalı genel müfettişler tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Kürt-Ermeni çatışmalarını başlatmak üzere fırsat kollayan Rus konsolosluğu "*Ermeni Islâhatı*" konusuyla Osmanlı hükümetinin Ermenilere taviz verdiği, Müslümanları ihmal ettiği şeklinde Kürtlere telkinlerde bulunarak, onaları isyana teşvik etti. Bu gelişmeler karşısında İslâm vatanının bir parçasında "*Bağımsız Ermenistan*" devleti kurulması için temellerin atıldığını düşünen Müslüman unsurlar arasında İttihat ve Terakki hükümetine karşı kin ve nefret doruk noktaya ulaştı⁸⁹.

İsyanın önderi Molla Selim, yöredeki aşiret reisleri, ağalar ve dinî nüfuza sahip kişilerle temas kurdu. Yine 1913'te İstanbul'a giderek hükümetin Doğu Anadolu'ya yönelik politikalarını yakından görme imkânına sahip oldu. İstanbul'da bulunduğu sırada, hükümetin doğu politikalarından zaman zaman fikrine başvurduğu, ancak son zamanlarda İttihat ve Terakki muhalifi olarak tanınan Şeyh

⁸⁷ Kurtcephe, **a.g.m.**, s. 256.

⁸⁸ Fatih Ünal, "*Ruslar'ın Kürt Aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne Karşı Kullanma Çabaları*", **Karadeniz Araştırmaları**, C. 5, S. 17, Bahar 2008, s. 148.

⁸⁹ Ünal, **a.g.m.**, s.148.

Abdülkadir Efendi'ye misafir oldu. Onunla çeşitli istişarelerde bulunduktan sonra Bitlis'e döndü. Yine bu sıralarda Ermeni örgütleriyle de görüştüğü bilinmektedir⁹⁰.

İsyan elebaşısı durumunda olan Molla Selim'in daha önceki yıllarda da Ermeni komitaları ile temasta olduğu ve Ermeniler'in desteğini temin ettiği değişik kaynaklardan doğrulanmaktadır. İsyanın arka plândaki lideri Hizanlı Şeyh Said Ali daha önceleri Ermeni komitacıları ile bir anlaşma yapmış; aynı şekilde 1913 yılında Molla Selim, Şeyh Said Ali adına harekete geçerek, Muş yakınlarındaki Surp Garabet adlı Ermeni manastırında Taşnak liderlerinden Vartan Vartabet ile ortak hareket konusunda işbirliğinde anlaşmışlardır. Bölge halkının desteğini sağlamak üzere 10 Mart 1914 tarihinde etkili kişilere mektuplar gönderen Molla Selim, diğer yandan İstanbul'daki Ermeni Patriği'ne de bir mektup göndererek desteğini talep etmiştir. Ermeniler, Molla Selim'e kısa zamanda silâh, mühimmat ve militan vermek suretiyle isyana fiilen katılacaktı⁹¹.

Molla Selim'in isyan hazırlıklarından haberdar olan hükümet, Rumeli işleriyle uğraştığı bu sıralarda, Doğu Anadolu'da muhtemel bir Kürt isyanını düşünmek dahi istemiyordu. Bu sebeple ulemadan ve eşraftan oluşan 8 kişilik bir heyet şeyhin nezdine gönderilerek kendisine nasihatlar da bulunuldu. Ayrıca Kürtler aleyhinde nüfuzunu artırmak için kendisine paye verilmek suretiyle isyanın önüne geçmeye çalıştı⁹².

Kısa zamanda etraftan topladığı 1000 kadar asi ile 1-2 Nisan 1914 tarihinde Bitlis'e saldıran Molla Selim, ağır kayıplar vererek gerilemek zorunda kaldı. Ancak isyanın diğer bölgelere de yayılma eğilimi göstermesi, özellikle bölgenin nüfuzlu din adamlarından Şeyh Şehabettin ile Şeyh Said Ali'nin de isyanı desteklemeleri üzerine, Hükümet tedbirleri almak ve harekete geçmek konusunda süratli davrandı⁹³.

Bu isyan girişiminde başarısız olan Molla Selim üç kişiyle birlikte Rus Konsoloslugu'na sığındı. Rus Konsoloslugunda başlayıp Rus Konsoloslugu'nda

⁹⁰ Ünal, **a.g.m.**, s.149.

⁹¹ Çay, **a.g.e.**, s. 305.

⁹² Ünal, **a.g.m.**, sayfa 149.

⁹³ Çay, **a.g.e.**, s. 305-306.

biten bu isyanla Rusya'nın, Ermeni ve Kürt yaklaşmasını sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır⁹⁴.

Rus Konsolosluğu, I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin katıldığı Kasım 1914 tarihine kadar Molla Selim ve arkadaşlarını vermedi. Ancak iki devletin hasım devlet olarak savaşa girmeleri üzerine, Konsolosluğun basılmasından korkarak asileri teslim etmek zorunda kaldılar. Yapılan muhakemeler sonunda asiler, idama mahkûm edilmiş ve cezaları infaz olunmuştur⁹⁵.

Osman Nuri KÖKKILIÇ, kaleme aldığı günlüğünde, isyancılardan Şeyh Şehabettin'i yakalamakla görevlendirilmiş olduğunu yazmakta ve bu görevi ayrıntısı ile günlüğünde anlatmaktadır. Dikkat çeken önemli husus, Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın bu görevden hiç memnuniyet duymamasıdır. Bunda dindâr bir zât olmasının oldukça büyük bir etkisi olduğu görülmektedir. Zira yakalamakla görevlendirildiği kişi dönemin önemli şeyhlerinden biridir ve Peygamber Efendimizin soyundan gelmektedir. Hükümetin bu konuya çok önem vermesi ve Şeyh Şehabettin'in Peygamber Efendimizin soyundan gelen bir zât olması arasında kararsızlık yaşayan Osman Nuri KÖKKILIÇ, sonuçta kendi duygularını bir tarafa bırakarak, aldığı vazifeyi memnuniyetsiz bir halde de olsa tamamlamıştır.

Bu görevi esnasında Van'ın Erciş ilçesi Jandarma Tabur Kumandanı olarak görev yapan Osman KÖKKILIÇ, Şeyh Şehabettin'i, Van'ın Erciş ilçesine bağlı olan Söğütlü köyünde muhtarın evinde yakaladığını ve önce 27 Nisan 1914 Pazartesi günü gece yarısı Erciş'e götürdüğünü, daha sonra da Şeyh Şehabettin'in 1 Mayıs 1914, Cum'a günü özel bir vapurla Bitlis'e sevk edildiğini yazmaktadır⁹⁶.

Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın, günlüğünde Şeyh Şehabettin'in yakalanması vazifesini nasıl yerine getirdiğini ve neler hissettiğini anlattığı notlar şu şekildedir:

“Bitlis’li Şeyh Şehabettin Efendi ve rüfekâsının derdesti için Van Gölü sevâhilini taht-ı tarassuda alıverdim. Şeyh Şehabettin Efendi’nin derdestine hükümet pek ehemmiyyet veriyor. 11 Nisan 330 / 24 Nisan 1914. Cum’a.

⁹⁴ Kurtcephe, **a.g.m.**, s. 253.

⁹⁵ Çay, **a.g.e.**, s.305-306.

⁹⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 24.

Bi'z zât ta'kîp ve tahrîme çıkdım. Haydar Bey, Kadr-ı Asker Karyeleri'ne uğradım. Gece sâ'at dördte aldığım haber üzerine Erciş'e döndüm ve şafakla berâber İrşad Karyesi'ni bastırdım. 12-13 Nisan 330 / 25-26 Nisan 1914. Pazar.

İrşad Karyesi'nde elde edilmiş muktezî eşkâsı bi'z-zât yakalayarak yaptığım tahkîkât-ı amîka üzerine, Şeyh'in Söğüdü Karyesi'nde olduğu anlaşılmaqla kuvve-i mevcûdemi müsta'celen ve seyr-i serî' ile Diyadin hudûduna karîb karlı ve yalçın kayalı bir dağın altında, dar, arızalı ve tehlikeli bir boğazın nihayetinde Söğüdü Karyesi'ne geldim. Arkamda Acemoğlu İsmail nâmında bir jandarma onbaşıyla köyün hânelerini bi'z-zât ararken, muhtarın odasında Şeyh Efendi dest-i istîmânını uzattı. Hemen elerini öptüm ve (hasbünellahü ve ni'me'l-vekil ve ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr ve tevekkellü alellahülazîm) okuyarak ihtifâ buyurduğu çadır etrâfına çekilen kamış desteleri arasından çıkıp arz-ı teslîmiyyet etti. Pek müte'essir oldum. Keşke bana tesâdüf etmeyeydi ve yâhud bu mühimm ve korkunç me'mûriyyet bana nasîb olmasaydı. Zîrâ bir tarafda hükûmetin pek bi aman ta'kîbâtı bir tarafta hazret-i şeyhin zât-ı hazret-i risâlet-penâh efendimize silsile-i irtibâtı beni hayli düşündürdü ve şu tesâdüfdan gayr-ı memnûn kaldım. Fakat hükûmet korkduğu tehlikede bu sâ'atte zâ'il bulunmuş oluyordu. Şeyh Efendi rüfekâ yı sâ'iresinin de yerlerini biraz musirren istirhâmımdan sonra haber verdi. Meğer biz bu adamların ihtifâgâhına üç def'a Bolayır ve Ekircep çıkışında ve bana ateş etmeye niyyet etmişler fakat Şeyh'in küçük kardeşi Seyid Efendi mâni' olmuş. Demek ecel bitmemiş. Nihayet bunları da alarak ve Şehabeddin Efendi'yi bir hayvana bindirerek yine şânına lâyıq bir hürmetle gece yarısında Erciş'e sâlimen götürdüm. Fakat uykusuz ve yorgunum 13-14 Nisan 330 / 26-27 Nisan 1914. Pazartesi.

Aşâ'irin bi'l-hücûm hazret-i Şeyh'i hükûmetten alacakları işâe ve ihâfesiyle şeyh ve rüfekâsını berâ yı tahaffuz jandarma dâ'iresine taht-ı nezâretime götürdüm ve bu gece cezâ re'isi müdde'i-i umûmî kâimmakâm odama gelerek müctemi'an ifâdelerini zabt ve tescîl ettik. 15 Nisan 330 / 28 Nisan 1914. Salı.

Bu gün hazret-i Şeyh Şehabettin ve rüfekâsı iskeleye kadar götürülüb vapur-ı mahsûsla Bitlis'e sevk edildiler. Zor'a 'a'ileme yirmi liralık poliçe verdim. İzn için

*istid'â yazdım. Gece sâ'at dokuzda yatağa girdim. Şu Şeyh Efendilerin derdesti keşke bana tesâdüf etmeye idi. 18 Nisan 330 / 1 Mayıs 1914. Cum'a.*⁹⁷

5. MAMADİK ZAFERİ

I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde Ruslar'a karşı verilen mücadelelerden biri Mamadik Boğazı Savunması'dır. Bu savunma Osman Nuri Bey'in bizzat görev aldığı ve başarıyla sonuçlanan bir zafer olarak neticelenmiştir.

Ruslar, 29 Kasım 1914'te Rumiye'den Şemdinli'ye ve 30 Kasım 1914'te Selmas üzerinden Başkale'ye, 1 Aralık 1914'te Kotur'dan Van yönüne üç koldan taaruza başladılar. Van Jandarma Tümeni, Çuh⁹⁸ ve Mamadik gediklerinde⁹⁹ savunmaya geçti. Bu sırada tümende, aşiret askerlerinden ancak 500'ü toplanabilmişti. Aralık ayı ortalarında Rusların Mamadik Gediği'ne yaptıkları taarruzları püskürtüldü. Düşman 14 Aralık 1914'te Kotur yönüne çekildi. Van Jandarma Tümeni düşmanı takip etti¹⁰⁰.

Doğu Cephesi, Ruslarla yapılan pek çok savaş ve buna bağlı olarak yaşanan birçok yenilgi ve galibiyetlerimizin olduğu bir cephemizdir. İşte bu galibiyetlerimizden biri de Mamadik Boğazı muzafferiyetidir. Ne yazık ki bu konudan çoğu kitapta birkaç cümle ile bahsedilip geçilmektedir. Bu savaşın nasıl kazanıldığı Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın günlüğünde ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Bu nedenle, elimizdeki günlük, zaferi yapanın kaleminden yazılan birinci el kaynak olması bakımından oldukça önemlidir.

Osman Nuri Kökkılıç, Mamadik Boğazı muhafazasında bizzat görev almıştır. Bu sırada Van Alayı Erçiş Taburu'nda Seyyar Jandarma Kumandanı olarak ve binbaşı rütbesi ile görev yapmakta olan Osman Nuri Bey, günlüğünde bu hadiseden etraflıca bahsetmektedir. Mamadik Boğazı başarısını 5 Aralık 1914 tarihiyle kaleme alan Osman Nuri Bey gece saat onda, çok soğuk bir havada, Saray istikâmeti

⁹⁷ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 23-24.

⁹⁸ Çuh Gediği: Van- Başkale yolu üzerinde geçit yeri.

⁹⁹ Mamadik Gediği: Van- Kotur yolu üzerinde geçit yeri.

¹⁰⁰ Fevzi Çakmak, **Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi**, Genel Kurmay Basım Evi, Ankara, 2005, s. 42-43.

yönünde ilerleyerek Mamadik Boğazı'nı ele geçirdiklerini ve kaçan Rus askerlerini takip ettiklerini yazmaktadır.¹⁰¹

Osman Nuri Bey, Muradiye'den Keşiş'e kadar olan hareketinin ve Mamadik Boğazı Zaferi'nin; ahalinin, fırkanın, vilâyetin yüzünü güldürdüğünü ve ordumuzu çok büyük bir tehlikeden kurtardığını belirterek, ajanslar, telgraflar, alkışlarla bu başarının tebrik edildiğini ifade etmektedir.¹⁰²

Osman Nuri Bey'in bu zafer öncesinde görev yeri Göndürme Boğaz Muhafızlığı'dır ve fırka ile arasında otuz beş saatlik mesafe bulunmaktadır. Fırka ise bu sırada, Ruslar karşısında daha fazla dayanamayarak geri çekilmekte ve Van'ı düşmana teslim etmek üzeredir. Bu nedenle tedbir mahiyetinde Osman Nuri Bey'e belki düşmanı engeller ümidiyle Mamadik Boğazı'na yürüyüş emri verilmiştir. Osman Nuri Bey bu emir üzerine alayıyla, 14 saatlik mesafeyi büyük bir gayretle dokuz buçuk saatte alarak Mamadik Boğazı'na gelmiştir. Geldiğinde Rusların boğazın yarısına kadar ilerlemiş olduklarını görmüştür. Osman Nuri Bey'in Erzurumlu olmasından dolayı "*Erzurum'dan alaylar geliyor*" diye köylüler ve casuslardan Osman Nuri Bey ve alayının geldiğini öğrenen Ruslar, korkarak geri çekilmeye başlamışlar ve Molla Hasanda'ki ordugâhlarını eşya ve teçhizatlarıyla bırakarak kaçmışlardır.¹⁰³

O sıralarda fırkanın Bitlis'e veya Musul'a kadar ric'at hâlinde olduğunu öğrenen Osman Nuri Bey Van'ı istilâdan, fırkayı dağılmaktan, Eleşkird'deki orduyu da büyük bir meşgâleden kurtardığını, bu muvaffakiyetinin tüm dünyada duyulduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁴

Bu başarısının dönemin Van Vali Vekili Cevdet Bey ve Fırka Komutanı Kâzım Bey tarafından hazmedilmediğini ve kıymet bilmedikleri için, nişan ve takdirlerle ödüllendirmesi gerekirken, düşmalıklarını kazandığını ifade etmektedir¹⁰⁵.

¹⁰¹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 57.

¹⁰² Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 58.

¹⁰³ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 59.

¹⁰⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 60.

¹⁰⁵ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 60.

Bu çekememezliğin sebebini de sonradan öğrenen Osman Nuri Bey bu konuyu günlüğünde şu şekilde izah etmektedir:

“Mamadik Boğazı ’ndaki muzafferiyâtımdan sonra bunun da sebebini anladım ki bunlar, 12 Aralık 1914 ’te ordu kumandanına yazmışlar ki; (Düşmân kuvveti pek çoktur mücadele etmek imkânsızdır. Musul’a veyâ Bitlis’e çekilmeye mecbûr kaldık. Van istilâya marûzdur. Ermeniler, Ruslar’la birleşmiş. Van’a girmek mümkün değildir.) Tabi ki ordu inanmış, müsâ’ade etmiş, Van’dan ümîdi kesmiş. İşte bu sırada acil bir tedbir olmak ve yalnız kendi hayatlarını rahatça kurtarmak için, beni Mamadik Boğazı ’na sevk etmişler ve orada düşmânla uğraşarak bir fedâ’î sıfatıyla kendileri vakit kazanıb, her vakit alıştıkları firâr ameliyesini rahatça icrâ etmek istemişler. Hâlbuki Allah tarafından seri bir şekilde Mamadik’e yetişmek ve orayı pek rahatça zapt ve işgâl etmek ve düşmânın Molla Hasan’daki karargâhını da zapt ederek bu muzafferiyeti hepsini Van Vali Vekili’ne yazdım. Müşârûn ileyh sevinçten çıldırınca, hemân orduya müjdelemiş. Ajanslar alkışlamaya, ordu zaferimizi tebrîk, civâr kazâlar ahâlî ve hükûmetleri şükrâne olarak tebrîkler yağdırmaya başlamış ve aynı zamanda ordu kumandanı da (vali ve fırkaya, yazdıkları ma’lûmâtın esâssızlığını ve bir alayla Mamadik Boğazı’nın zapt ve düşmân karargâhını istilâ edildiğini ve Ruslar’ın sekiz sâ’at mesafede doğuya püskürtüldüğünü yazarak fırka ve valinin rezâletini yüzüne vurmuş ve benim taltifimin tebliğ edilmesini bildirmiş imiş) İşte bu hâl bu iki âcizi ümitsiz bırakmış benim sekînet ve mağdûriyyetim sebeplerine dayanarak, bugün kendi kefilleriyle beni açığa çıkarmak konusunda başarılı olduklarını bana da bildirmişlerdir.”¹⁰⁶

Mamadik Zaferi’nin Osman Nuri Bey için en ağır bedeli açığa alınması ve bundan sonra arkası kesilmeyecek olan sürgün hayatının başlaması olmuştur. Osman Nuri Bey günlüğünde Van Valisi Cevdet Bey ve Fırka Kumandanını, kendi başarısızlıklarını ortaya çıkaran başarısı nedeniyle çekememezlikle ve Arnavut asıllı olmaları nedeniyle Türkleri küçük gören zatlar olarak eleştirmektedir. Osman Nuri Bey, bu düşüncelerini günlüğünde şu şekilde ifade etmiştir:

¹⁰⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 65-66.

“Fırka kumandanı orduca telâş ediyordu ki bana vereceği vesîka târihini sekiz yazarken dokuz yazıyor ve güyâ kendisine bir ta‘arruz ederim ihâfesiyle yâverlerini postalarını çağırıyor, elini rovelverine getirip götürüyor yere bakmış somurtmuş bir vaziyette oturuyor. Düşmanım olan heriflere rica ve minnet bir alçaklık olduğunu tahmin ettiğimden yalnız (beni bu harbden böyle sebepsiz men‘ etmeyiniz, elimle yetiştirdiğim taburumdan ayırmayınız, ben bu taraf ahâlisindenim. Yabancılardan daha çok vatanın kadrini bilir ve harb ederim) dedim bu sözümünden de fenâ hâlde hiddet buyurdular. Çünkü yabancı ta‘bîri kendilerine â‘iddi. Zîrâ ikisi de Arnavud ve Arnavutluğu, memleketlerini Bulgarlar’a teslîm etmiş edepsizlerden idiler. Bir mültecî sınıfıyla yine Osmanlı hükûmetinin çatısı altına sığınmışlar, biz Türkler’i küçük görmeye alışmışlardır. Allah, zavallı Türkler’e ne vakit yetişecek, ne vakit kendi mevcûdiyyetini göstereceksin. Harb eden Türk, ölür Türk, harb eden Türk, yine Balkanlar’a her muhârebeye koşan Türk. Yine de, küçük görülen, sevilmeyen, sahipsiz, dayanıksız kalır Türk. 21 Aralık, 1914. İkiz. Perşembe.”¹⁰⁷

Açığa alınma sebebi olarakta, emirlere uymayarak, Yamanyurt’da bulunmaması ve İkiz’e gitmemesini sebep olarak gösteren Fırka Kumandanı Kazım Bey’in bu iddialarını Osman Nuri Bey reddetmektedir.

Osman Nuri Bey’in Van Valisi Cevdet Bey ve Fırka Kumandanı Kâzım Bey ile ilgili eleştirilerinde ispatlayabileceğimiz konu, bu iki zatın Arnavut olup olmadıkları hadisesidir. Fırka Kumandanı Kazım Bey’in Osman Nuri Bey’i görevden almak için sebep gösterdiği Yamanyurt ve İkiz’de bulunmaması hakkında, haklı olup olmadığı tartışmaya açık ve araştırmaya muhtaç bir konudur. Lakin, Osman Nuri Bey’in günlüğünde açığa alınması kendisine tebliğ edilmeden önce kaydettiği notlar arasında Yamanyurt’da ve İkiz’de yaşadıklarını da kaleme alması onun bu konuda iftiraya uğradığını göstermekte ve onu haklı çıkarmaktadır.¹⁰⁸ Diğer bir yandan Mamadik Zaferi’nin yaşandığı günden itibaren Van Valisi Cevdet Bey ve Fırka Kumandanı Kâzım Bey’in husumetlerini ve hasetlerini hissettiğini yazması yine onu haklı çıkarmaktadır. Çünkü İkiz’de ve Yamanyurt’ta bulunması hadiseleri Mamadik zaferinden yaklaşık onbeş gün sonra yaşanmış hadiselerdir.

¹⁰⁷ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 66.

¹⁰⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 63-64.

Bu konu ayrıntılı bir çalışmayı ve henüz açılmamış olan birçok arşiv belgesinin açılmasını beklemektedir. Lakin dikkat çeken konu, 1915 Van İsyanı araştırmalarında Van Valisi'nden birkaç cümle ile bahsedilmesidir ve bu birkaç cümlede Van Valisi Cevdet Bey'le ilgili övgüler de bulunmaktadır. Yine merkezi otorite yoksunluğu ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğu düşünüldüğünde, Osman Nuri Bey'in bu iddalarının kendini haklı çıkarma çabası değil, yaşanmış gerçekler olduğunu söyleyebiliriz.

Dönemin Van Valisi Cevdet Bey, XIX. asrın sonu ile İkinci Meşrutiyet yıllarında Musul, Van ve Bitlis'te valilik yapmış olan Tahir Paşa'nın oğlu olan Cevdet Belbez'dir. Tahir Paşa aslen Arnavut'tur.¹⁰⁹ Dönemin Fırka Kumandanı ise Kazım Özalp'tir¹¹⁰. Kazım Özalp bugün Makedonya Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan, Köprülü'de (Veles) doğmuştur.

6. 1915 VAN İSYANI VE ERMENİ HADİSELERİ

Ermeniler 19. yüzyıl ortalarından itibaren, ayrılıkçı amaçlı ayaklanmalar çıkarmaya başladılar. Ermeni Patrikhanesi ve Ermeni terör örgütlerinin bu ayaklanmalara gerekçe olarak ileri sürdükleri iddialar, tarihi gerçeklere uymuyordu. Bu iddialara göre, Doğu Anadolu'nun bir kısmı "*Ermeni anavatanı*" idi. Bu bölgede "*Ermeni nüfus çoğunluğu*" vardı¹¹¹.

Çanakkale Savaşları'nın başladığı 18 Mart 1915 tarihinden itibaren Ermeniler Anadolu'da İtilâf güçleriyle eş zamanlı olarak eylemlerini genişlettiler. Van ve çevresinde gerçekleştirdikleri olaylarda sivil halktan pek çok kişiyi öldürdüler. Mahmudiye'de Müslümanları toplu olarak katlettiler; camileri ahır haline getirdiler. 15 Nisan 1915'te Van, Çatak ve Bitlis'te isyan başlattılar. Van ve çevresinde memur ve jandarmaları öldürdüler, karakollara ve Türklere ait evlere saldırdılar, resmî

¹⁰⁹ <http://www.yeniasya.com.tr/2008/08/05/dizi/default.htm>. (14.05.2012).

¹¹⁰ Hülya Toker-Nurcan Aslan, **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Basımevi, C. III, Ankara, 2009, s. 267.

¹¹¹ Yavuz Ercan, **Osmanlı İmparatorluğunda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2002, s. 51.

binaları yaktılar. Ruslarla işbirliği yapan Ermeni kuvvetleri, 16/17 Mayıs gecesi Van'ın Ruslar'a teslimini sağladılar¹¹².

Van'ın işgali üzerine, Bitlis'e toplanmış olan Van, Muradiye, Erciş, Adilcevaz, Ahlat ve Bitlis halkı, sefil, perişan ve aç durumda, Bitlis Deresi boyunca Diyarbakır'a doğru göç etmeye başlamıştır. Durum o kadar acıklı ve ilginç bir hal almıştır ki, bütün yollar en az 10 binlerce insanla dolmuştur. Bir yandan salgın hastalıklar, öte yandan açlık ve kıtlık birçoğunun yollarda perişan olmasına sebebiyet vermiş ve yollar cesetlerle dolmuştur¹¹³.

1915 Van İsyanı, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın Van Vilayeti sınırları içindeki Ermenilerin çıkardıkları isyandır. Bu isyan ve Rus işgallerinin yaşanması üzerine, şehirler boşaltılmaya Türk halkı göç etmeye başlamıştır. 1915 Van isyanı ve Ermeniler'in Ruslar'la işbirliği yapmaları üzerine Osmanlı hükümeti 1915 yılında Tehcir yasasını çıkarmıştır. Osman Nuri Kökkılıç bu süre içerisinde Doğu Anadolu'da Erciş, Ilıca, Erzincan civarında bulunmaktadır. Ve bu suretle tehcir hadisesine, Ermeni mezalimine zaman zaman şahit olmuş ve bunları kaleme almıştır. Osman Nuri Kökkılıç'ın bu süre zarfında görevleri arasında göç eden Türk halkının göç esnasında güvenliklerini sağlama, yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak gibi vazifeleri de bulunmaktaydı. Bu olaylara şahit olmuş biri olarak bu görevi esnasında yaşadıkları zorluklara da büyük bir üzüntü içerisinde günlüğünde yer vermiştir.

Günlüğünde Ermeniler'in mürâca'atı ve Kürdistan ıslahâtı nâmıyla tayin edilen Norveçli müfettiş-i umûmî Hoff Bey'i 15 Ağustos 1914 tarihinde İrşad Köyüne karşılamaya gittiklerini ve daha sonra da Erciş'e götürdüklerini yazmıştır¹¹⁴.

Osman Nuri Bey, Van merkeze bağlı Astuci Köyü'nde gördüğü Ermeni ve Rus mezalimini günlüğünde şu şekilde kaleme almıştır:

¹¹² Yusuf Halaçoğlu, **Ermeniler'in Süriye'ye Nakli: Sürgün mü? Soykırım mı? Belgeler**, <http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/01.pdf>, s. 8. (23.03.2012).

¹¹³ Salih Mercan, "Van Tarihinin Kara Günleri", **Dünyada Van Dergisi**, S. 6, Van, 1997, s. 8-9.

¹¹⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 31.

“Cum ‘a günü Keşiş’ten hareketle Astuci Karyesi’ne geldik. Geceyi bu harâp aynı zamanda Ruslar’ın ve Ermeniler’in mezâlimin yapıldığı adeta, bir insan mezbahası gibi olan Astuci Köyü’nde geçirdik. Köydeki manzara-i vahşet pek elem verici ve iç yakıcı idi. 15 Aralık, 1914. Cuma.”¹¹⁵

Osman Nuri KÖKKILIÇ’ın, Ermeniler hakkında çıkan Göç Yasası üzerine Ilica’da kurulan Muhacirin Komisyonu’na başkan olarak tayin edilmiştir. Nitekim günlüğünde konu ile ilgili olarak şu satırlara yer verir:

“Pasinler, Tortum, İspir ve Erzurum Ovası Karyeleri’ndeki Ermeniler’in dâhile sevk ve nakli başladığından ve ayn-ı zamanda istilâya uğrayan mahallerden Müslüman göçmenlerde dâhile hareket ettiklerinden, vilâyetin uygun görmesi ve müfettişliğin izni üzerine, Ilica’da bir muhâcîrin komisyonu kuruldu. Bende başkanlığına ta’yîn kılınıp, bu vazîfeye de besmele çekerek başladım. 30 Mayıs, 1915.”¹¹⁶

Osman Nuri KÖKKILIÇ, günlüğünde göç eden Ermenilere rastladığını yazarak gördüğü manzarayı şu şekilde ifade etmiştir;

“Kop Dağı’nda, Erzurum Kasabası yerli Ermeniler’nin sevkîyât kâfilelerine rast geldik. Ya meded Allah. Kop Dağı ikiyüz, beşbine yakın araba, yirmi bine yakın kadın erkek kalabalığı. Hava latîf mevsim, müsâ’id. Caddeden yol almak mümkün değil. Güçhâl göçleri açtırarak Kop hanları yakınında kâfilenin baş tarafını aldık, yolumuza devâm ettik. Geç vakit Bayburd’a geldik. 11 Temmuz, 1915. Pazar.”¹¹⁷

Osman Nuri KÖKKILIÇ, günlüğünün başka bir sayfasında göçe tabi tutulmayan bir kısım Ermeninin islâmiyeti kabul ettiklerini öğrendiğini, bu Ermenilerden yardım gördüğü için, bu duruma sevindiğini yazmıştır. Bu satırlar şöyledir:

¹¹⁵ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 61.

¹¹⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 77.

¹¹⁷ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 78.

“Nokta’da bulunan Ermeni efrâdının evvelce göç ettirilmemelerine muvaffak olmuş idim. Bu kere de Müslüman olduklarını öğrenerek pek sevindim. Bu adamlar benim başarılarımda pek çok çalışmışlardır. 5 Aralık, 1915.”¹¹⁸

“Nokta musikasını önlerine verdim, çermiklere götürdüm. Gusl ettirdim. İmâmlar, okumuşlar arasında islama girişlerini yaptırdım. 10 Aralık, 1915.”¹¹⁹

Osman Nuri Bey verdiği bu bilgilerle, bugün hala devam eden Ermeni sorununun bir parçası olan sözde Ermeni soykırım iddialarına karşı, mevcut delillere bir yenisini daha eklemektedir. Soykırım yapılmak istenseydi tüm Ermeniler göç ettirilirdi ki, göçe tabi tutulmayan Ermenilere karşı gösterilen iyi niyet Türkler arasında Ermenilere karşı beslenen bir düşmalığın olmadığını da göstermektedir. Yine yaşanan savaş ortamının eskiye dayanan Türk-Ermeni dostluklarını zedelediği, hainlik yapanla yapmayanın bir tutulmadığı da bu satırlarda görülmektedir.

7. ERZURUM’UN DÜŞÜŞÜ

Erzurum ili, yaşanacak olan bir Osmanlı-Rus savaşında, batıdan doğuya, doğudan batıya ve güneybatıya giden önemli stratejik istikâmetler üzerinde bulunması ve bütün ulaşım hatlarının buradan geçmesi itibariyle büyük bir öneme sahiptir. Silahlandırılma durumu ne olursa olsun, özellikle taarruzunu batı istikâmetinde ilerletmek isteyen bir ordu, Erzurum’u ihmal ederek buranın kuzey veya güneyinden ileri hareketlerine devam edemez.

Erzurum’un, Osmanlı Genel Kurmayı tarafından da anlaşılmış olduğuna şüphe olmayan önem ve değerine rağmen, muharebe ve savunması için Erzurum’a gerektiği kadar güç ve kuvvet verilmemiştir. Bu tarihe kadar kale olarak anılan Erzurum, aslında alelâde tahkim edilmiş bir sahra mevzisinden başka bir şey değildi¹²⁰.

¹¹⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 82.

¹¹⁹ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 82.

¹²⁰ Yarbay Selahattin, **Kafkas Cephesi’nde 10 uncu Kolordunun Birinci Dünya Savaşı’nın Başlangıcından Sarıkamış Muharebelerinin Sonuna Kadar Olan Harekatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 42.

I. Dünya Savaşı başladıktan sonra açılan Kafkas Cephesinin ilk zamanlarından itibaren Rusya'nın tek hedefi arz ettiği bu önem nedeniyle Erzurum olmuş ve tüm taarruz hareketlerini bu hedef doğrultusunda yapmıştır. Erzurum'u elde edebilmek amacıyla, içinde Ermeni gruplarının da bulunduğu güçlü ve muazzam ordularla, 1914 yılı Kasım ayından itibaren yapılan Rus taarruzları sonucunda 16 Şubat 1916'da Ruslar, Erzurum'u fiili olarak işgal edebilmiştir¹²¹.

Rusların taarruz ve ilerlemeleri sırasında şehrin doğusunda bulunan Deveboynu, Uzunahmet gibi istihkâmlarda Erzurum halkının da milis kuvvetleri şeklinde savaştığı sonucunda çok kanlı mücadeleler verilmesine rağmen, Rus orduları Erzurum'a girişlerinde çok fazla zorlanmamışlardır. Çünkü bu sırada Türk ordusu şehrin batısındaki Ilıca istikâmetine çekilmeye başlamıştır. İşgalci Ruslar'a karşı sadece geride bırakılan küçük artçı birlikleri mücadele etmiştir¹²².

Azap Muharebesi'nde yaklaşık 22.000, Erzurum'da 9.000, geri çekilme esnasında da 4.500 kayıp verilmiştir. Şu halde kayıp toplamı 35.000 askerdir. Bunlardan 15.000'i yaralıdır. 10.000'i ya hastanelerde ölmüş ya da mevzilerde donmuştur. 4.000 de şehit vardır. 6.500 kadar da esir olduğu anlaşılıyor. Hastanelerde yatan 8-10.000 hasta, bu toplama dâhil değildir. Kalede, mevzilerde ve yollarda 210 top kalmıştır. Kaleden birçok mantelli toplar çıkarılmıştır.

Ruslar, takip de dâhil olduğu halde 40.000 kadar kayıp vermişlerdir. Bu da bölgede harp eden genel mevcudun ikmalî de dahil olduğu halde beşte birini oluşturur. Rus orduları devamlı olarak ikmal edildiğinden, bu kayıplar büyük bir sarsıntı yapmamıştır. Kışın şiddeti, her iki tarafta da hüküm sürmüştür. Ruslar, taarruz eden taraf oldukları için, özellikle Erzurum önlerinde büyük kayıplar vermişlerdir. Ruslar'ın yarmayı yapan 4. Avcı Tümeni 4.500 askere inmiştir ki kuvvetinin dörtte üçünü kaybettiği anlaşılmaktadır.

Türklerin 9, 10, ve 11. Kolorduları, Azap- Erzurum Muharebeleri'nde gelen ikmal askeriyle beraber 70.000 askere ulaşan mevcutlarının üçte ikisini kaybetmiştir.

¹²¹ Mevlüt Yüksel, "I. Dünya Savaşı'nda Erzurum'un İlk İşgal Günleri", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 37, Erzurum, 2008, s. 259.

¹²² Yüksel, a.g.m., s. 280.

Yaklaşık üçte biri hayatta kalmıştıki bu da 26.500 askerden ibarettir. Bununla beraber iki alay hariç olmak üzere, topların önemli bir kısmı kurtarılmış ve emir komuta altında geriye çekilme yapıldığı için panik olmamıştır¹²³.

Osman Nuri Bey, bu esnada Ilıca Menzil Nokta Komutanlığı'nda görev yapmaktadır. Erzurumlu olması sebebiyle de, Erzurum'un işgâlini ve savaşın seyrini yakından takip etmiş ve sonuç karşısında duyduğu hüznü tarif edecek kelime bulmakta oldukça zorlanmıştır. Osman Nuri Bey günlüğünde Erzurum'un düşüşü üzerine duygularını ifade etmek için Erzurum için bir şiir yazmıştır. Fakat bu şiirin de duygularını ifade etmekte yetersiz kaldığını belirterek şu satırlara yer vermiştir:

“Şu şiir yine duygularımı anlatmaya yetmedi. Ilıca'nın bir tepeciği vardır, oraya çıkılırsa Erzurum gözüküyor. Beş on adımdan sonra, artık Erzurum görünmez. Endülüs hükümdârı Ebu Abdullah E's- Safir Gırnata'yı terk edip çıkarken Padul Tepesi (Arap'ın ah ettiği tepe) üzerine çıkıp Gırnata'ya üzüntü ile bakıp veda ettiği gibi, bende bu tepeciğe çıktığımda Erzurum'a son hüznü vedamı yaptım ve bu hükümdâr o sıra aklıma geldi. Peder ve vâlidenin mezarlarına bakdım, Doğduğum yer olan Dere Mahallesi ve köşk hayal meyal gözüküyor, sanki görüntüleriyle oralarda bana vedâ' eyliyordu. Çünkü güzel ve berrak bir kış mehtâbı geceyi aydınlatmış idi. Ağlamamak mümkün mü? Doya doya gecenin sessizliği arasında, gözyaşlarım akıyor. Bir türlü Erzurum'dan gözlerimi ayıramıyordum. Karaltılar, gürültüler çoğaldı. Yanımdaki arkadaşlarımla yol almaya başladım. Sabaha kadar yürüdük. Sağ tarafımızda yer alan Agavir Köprüsü'nden düşmânın baskın korkusu vardı. Rahatça geçtik. Güneşle berâber Örene hanlarına yetişdik. Biraz istirahat koyulduk.”¹²⁴

Erzurum'un Ruslar tarafından işgali sırasında aldığı bazı notlar ise şöyledir:

“Erzurum'un geleceği pek korkunç. Düşmân ta'aruzu pek devâmlıdır. Orduda düzen ve dayanıklılık eseri görülüyor. Allah sonumuzu hayır etsin. Âmîn.”¹²⁵

¹²³ Çakmak, a.g.e., s. 131.

¹²⁴ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 93.

¹²⁵ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 85.

“Erzurum ahâlisinin muhâcereti başladı. At, araba bulanlar bir derece, bulamayanlar yaya olarak şehri terke mecbûr kaldılar. Ilıca’ya doluyorlar. Mümkün mertebe cümlesine kolaylıklar sağlamakta ve yardım yapmaktayım. Çünkü hemşehrilerimdirler. Ümerâ ve zâbitân â`ileleri de nakl edilmektedirler. Noktaca her türlü yardım ve kolaylığı sağlıyorum. Cümlesin memnûn ve hoşnut etmeye çalışıyorum. Allah hayırlısı ile başarmayı nasip buyursun. 30 Ocak, 1916. Pazar.”¹²⁶

“14-15 Şubat, 1916. Alaylar ve kitâ‘at geri çekilmeye başlamış. Erzurum bu sûretle boşaltılmaya başlanmıştır. Ağlamamak mümkün mü? Bu gecenin dehşetini, kalabalığını, sefâletini tasvîr mümkün mü? Ancak heybeti, dehşeti bütün varlığıyla gözüm önünde meydana geliyor. Kalbim içerisinde menkûs kalacaktır. Unutmak mümkün değil. Kalemle tasvîr mümkün değil.”¹²⁷

“15 Şubat 1916, Çarşamba günü, Erzurum’a Rus’lar girdi artık Erzurum’la alâkamız kesildi. Harput kapısındaki cephânelik ateş aldı. Çifte minârelerin yanmasına hakk engel oldu. İstanbul kapısından asker, halk çıkıyor, kaçıyor. Kars kapısından Rus kitâ‘atı giriyor, koşuyor. Mahşere benzer korku dolu bir felâket gibi.”¹²⁸

¹²⁶ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 86.

¹²⁷ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 88-89.

¹²⁸ Osman Nuri Kökkılıç, **Günlük**, s. 89.

IV. BÖLÜM

BİNBAŞI OSMAN NURİ BEY'İN GÜNLÜĞÜ'NÜN TRANSKRİPSİYONU

[1] Bismillahirrahmanirrahim.

Zor'da-Erciş'e müteveccihen hareketimde – Â'ilemden ayrıldığım 14 Eylül 329 / 27 Eylül, 1913, Cum'aertesi gününden itibâren defter-i hâtîrât ve seyâhatimdir. İnşallahürrahman an karîb â'ileme mülâkatımda iş bu serencamıda takdîm ve edeceğimdir. Cenâb-ı Hakk cümleye selâmetler afiyetler ihsân buyursun. Âmîn. 14 Eylül, 329 / 27 Eylül, 1913. Cum'aertesi.

Barekellahû'ssebt ve'l-habs sadaka resullullah.

Â'ile iftirâkı evlâd tahassürâtıyla Betni'ye(?) yetişdik. Han pek kalabalık idi. Hanın dış kapısı önünde kerevetleri döşedik,istirâhate daldık. Aman rabbim bakalım hayırlısıyla kaç gün sonra Deyr'e girmek â'ileme kavuşmak üzere bu handa yatacağım. Han'ın karşısından Deyr'e filika ile giderken a'ilece yattığımız sâhili görüyorum. Yâd-ı mâzî ciğerlerimi acıtıyor. 14-15 Eylül, 329 / 27-28 Eylül, 1913. Yevm-i Pazar. Betni(?).

Sâlîmen ve âmînen Sence'ye(?) yetişdik. İnşâsına başlanıp da tahvîlim sebebiyle nâtamam kalan ma'den karakolunu gördüm. Ciğerlerim sızladı. Allah itmâmını yine vatan nâmına nasîb buyursun. Âmîn. Sence'de(?) â'ile ile kaldığımız [2] iki gecenin sâhilini gördüm. Müte'essir olmamak mâzîyi düşünmemek kâbilmi? Ah ne güzel günler idi. Allah hayırlısıyla an karîb avdetimi müyesser buyursun. Â'ilemi de birlikde alıp, gideceğim yere götürüyüm. 15-16 Eylül, 329 / 28-29 Eylül, 1913. Yevm-i Pazarertesi. Sence(?).

Bugün ormanlıktan, kumlukdan, inişli yokuşlu yerlerden, yollardan geçerek Hamam'a yetişdik. Bu sâhillerde dahî â'ilemizle geçirdiğimiz tatlı günlerin yâdıyla hüzn ve elemim teşeddüd etti. El basar-ı miftahü'l- ferec gün gelirken bu günler seyirli zevk ve sürûr olur. Allahım hayırlısını nasîb ve müyesser buyursun. Âmîn. 16-17 Eylül, 329 / 29-30 Eylül, 1913. Salı. Hamam.

Ale's-seher Hamam'dan hareketle Meskene yetişdik. Han harâb, odalara giremedik. Jandarma karakolunun önünde seccâdelerimizi yerlerimizi serdik, rahata

daldık. Yine bu sâhiller bana â'ilemin yâd-ı mâzîsiyle te'essür bıraktı. Sabahleyin artık Fırat'a da, Dîr toprağına da vedâ' edip yola düşdük. 17-18 Eylül, 329 / 30 Eylül-1 Ekim, 1913. Çehâr-şenbih. Meskene.

Meskene'den hareketle Deyr-i Hâfir'e geldik. Bir iki sâ'at istirahat ve ba'de't-taâm yola düşdük. Nehr-üzzehb'e geldik. İnşallah gece yarısı hareketle Haleb'e girmek emelindeyiz. Allah hayırlısını nasib buyursun. Âmîn. 18 Eylül, 329 / 1 Ekim, 1913. Çehâr-şenbih.

[3] Geceleyin Nehr-üzzehb'den hareketle tulû'-ı şemsden bir sâ'at sonra lehü'l- hamd ve'l-minhu âmînen ve sâlimen Haleb'e muvâsalat müyesser gerde-i cenâb-ı rabb-ı izzet kılındı. 19 Eylül, 329 / 2 Ekim, 1913. Pencşenbih. Haleb.

Akşama kadar Haleb'de gezerek gece müdür-i âlişânımız tiyatrodaki bir loca olarak bendenizi ve ayrıca iki zâtı tiyatroya götürdü. Sahnede [Endülüs hâkiminin vefâtıyla yerine Bedreddin nâmındaki yeni hâlife tâ'yin oluyordu. Arapça idi. Pek mü'essir idi]. Oyun gece sâ'at yedide hitâm buldu. Otelimize geldik. Bir parça istirahattan sonra iki sa'at kadar uyku çekerek, karanlıkta uyanarak eşyâlarımızı bir arabaya tahmîlen şimendüfere yetişdik. İkinci mevki'a bindik. Sabahleyin sâ'at on ikide Beyrut'a müteveccihen hareket ettik. Cenâb-ı hakk cümle yolculara ve bizlere hayırlı selametler ihsân buyursun. Âmîn. 20 Cum'a / 3 Ekim, 1913. Şimendüfer. Hama.

Şimendüferde istirahat ettik. Rayak aktarması zahmetsizce tamam oldu. Lokantada güzelce bir de taâm yaparak bu gece sa'at beşde Beyrut'a muvâsalatla istasyon kurbunda Fransız otelinde uykuya daldık. Gece gördüğüm rüyâdan az telâşa düşdüm. Allah hayra mübeddel buyursun. Merhum oğlum Celâl, güya mezardan çıkarmışım, cenâb-ı hakk kudret-i ilâhîsiyle ruh ve hayat vermiş, hastalığı geçmiş, âfiyet bulmuş, [4] gülüyor ve bizde söylüyor ve seviyoruz ve herkese hikâye edip kudretullah'a karşı şükr ve mahmidet eyliyoruz. Sonra vâlidemi gördüm. Öpüyorum, seviyorum. Diyorum; sen rahat et, ben kazanırım, sana kölelik yaparım. Bu hal ile uyandım. Rabbim hayra tebdîl buyursun. Âmîn ya mu'în. 21 Eylül, 329 / 4 Ekim, 1913. Cum'aertesini. Beyrut.

Hıdviyye kumpanyasının [Tevfikiye] nâm vapuru hazır bulunmakla ve beş günde İstanbul'a yetişmesi meşrût olmakla vakt zıyâ'ına meydan vermeksizin hemân bugün yol tedârikini görerek vapura atladım. Hoş bir vapur kamarotlardan birisinin yatağını bir liraya satın alarak istirâhate daldım ve bugün gurûb zamanı vapurumuz Beyrut Limanı'ndan kalkarak müstefiyyen bi iznillâh İstanbul'a müteveccihen hareket ettik. Allah cümlemize selametler ihsân buyursun. Âmîn. 21 minh vapur kamara. Cum'aertesî.

Bugün vapurdayız. Kıbrıs açıklarında gidiyoruz. Vapurda pek rahatım, hiçbir şikâyetim yoktur. Yalnız â'ilemin firâkatiyle dil-hûnum. Vasfî'yi, Lütfî'yi pek görmedim. .Allah hayırlısıyla hüsn-i mülâkat nasîb buyursun. Âmîn. Külli âtî karîb fi'l-hakîka â'ilemden ayrıldım ise de gün geçtikçe elbet bir gün mülâkat-ı yevm-i meserreti şeref hulûl edeceği ümidi var. Bazen günün sâ'at be sâ'at takarrübü mülâhazasıyla müteselli olmaktayım. Hakkımda hayırlısı, Âmîn. 22 Eylül, 329 / 5 Ekim, 1913. Tevfikiye Vapuru.

[5] Bugün Rodos ah bu güzel şehre yetişdik. İtalya polisi, jandarma ve me'mûrlarını gördüm. Kan ağladım. Minâraler câmi'ler mahzûn. Osmanlı hâkimiyetine vedâ' eden bu Osmanlı ve müselman şehrine bakdıkça vâllâhi billâhi için için ağladım. Üç sâ'at kadar kaldıktan sonra harekete başladık. İstanköy ve Bodurgü(?) hizâlarında azıcık kaba rüzgâr çıkdı. Fakat güneş latîf, hava berrak. Güzelce yolumuza devam ediyoruz. 23 Eylül, 329 / 6 Ekim, 1913. Pazaretesi. Vapur Kamara.

Hava o kadar latîf deniz o derece berrak ve nurlar gibi râkid, güneş hall-i tabi'ide mu'tedil âdetâ cennet gibi bir zevk ve sürûrla yolumuza müdâvimiz. Sabahleyin sâ'at dört buçukda İzmir'de demir attık, sâ'at yediye kadar İzmir'i gezdik. İzmir'e de vedâ' ederek pek latîf ve pek safâlı bir hâlde hareket ediyoruz. Mevlâ cümle yolculara içinde de bize hayırlı selâmetler ihsân buyursun. Âmîn 24 Eylül, 329. Salı / 7 Ekim, 1913. İzmir Sevâhili.

Bu gece mehtâbın, denizin letâfeti pek müstesnâ tesâdüf edilecek müsâ'ade-i tabi'attan idi. Gayet hoş bir gece geçirdik. Sabahleyin aynı letâfetle yolumuza devâmla boğaza girdik. Çanakkale önünde [6] sâ'at dörtbuçukda demir atdıksa da

dışarı çıkamadık. Gelibolu'ya geldik. Kasabaya çıktım ve gezdim. Vapura avdet ettim. Yine güzel havada vapurumuzla yol alıyoruz. 25 Eylül, 329 / 8 Ekim, 1913. Çehâr-şenbih.

Bugün bi mennihî'l-kerîm sâ'at sabahleyin ikide İstanbul'a muvâsalat müyesser gerde-i ecnâb-ı rabb-ı izzet kılındı. Elhamdülillah. Fî 26 Eylül / 9 Ekim, 1913. Pencşenbih.

İstanbul rıhtımına bir kayıkla çıkarak Marehi(?) oteline nâzil olduk. Rabbim hayırlı eylesin. Âmîn. Fî 26 Eylül, 329 / 9 Ekim, 1913. Pencşenbih.

Bugün Yusuf Bey Efendi ve Abdülvâhid Efendi ile birlikde Sâ'adettin Bey'i görmek ve görüşmek üzere trenle Küçük Çekmece'ye gittik. Akşam yine avdet ettik. Fî 29 Eylül / 12 Ekim, 1913. Pazar.

Bu gece Kör Bakkal'da Kahveci Halil Ağa hânesinde misâfir kaldım. Sabahleyin Kızıltoprak'a giderek Rukiye Hanım'ı gördüm. Fî 2 Teşrîn-i evvel, 329 / 15 Ekim, 1913. Çehâr-şenbih.

Bu gece kâimmakâm Hüseyin Bey'de, Rukiye Hanım'la berâber misâfir idik. Fî 2 Teşrîn-i evvel, sene 329 / 15 Ekim, 1913. Pencşenbih Gecesi.

[7] Bu gün bihavlellahu te'âlâ İstanbul'a vedâ' ederek bir Nemse Vapuru'na râkiben ve Trabzon'a müteveccihen 'hareket' sâ'at dokuzda hareket ettik. Cenâb-ı hakk cümle yolcular içinde bizlere hayırlı selâmetler ihsân buyursun. Âmîn. 6 Teşrîn-i evvel. Sene 329 / 19 Ekim, 1913. Yevm-i Pazar.

Fevkâl-âde rahat ve deniz sâkin hava berrak ve sıcak bir hâlde yolumuza devamla İnebolu önüne geldik, demir attık. Fî 7 Teşrîn-i evvel, 329 / 20 Ekim, 1913. Pazarertesi.

Sâlimen ve rahatca bugün sâ'at ikide Samsun'a geldik. Kasabaya çıktım, gezdim. Zor'a mektûb yazdım. Sâ'at sekizde vapura bindim. Vapur limanda iken hava karardı. Biraz yağmur yağdı. Akşam gece sâ'at ikide hareket etti. Allah cümleye hayırlı selâmetler ihsân buyursun. Âmîn. 8 Teşrîn-i evvel, 329 / 21 Ekim, 1913. Salı.

Samsun Limanı'ndan hareketle şiddetli bir sallantıya başladı. Bu da yolcuları rahatsız etti. Feryâd, figân çoğaldı. Kusuntular gemiyi berbâd etti. Hamdolsun beni deniz tutmadı ise de rahatımız da bırakmadı. Bu gece yine karışık rü'yâlar gördüm. Siyah kehribar büyük ağızlığımın kırıldığını gördüm, pek acıdım. [8] Bilmem nedir? Allah hayra tahvîl buyursun Âmîn. İşte geceyi geminin sallantısı ve düşünceli rüyâlarla geçirerek, bu gün sâ'at ikide Ordu önünde demir attık. Dalgaların şiddetinden kayıklar ve satıcılar gelemedi. Sâ'at beşde Ordu'dan hareketle sallantılar ve fırtınalar arasında yuvarlanarak Giresun'a geldik. Demir attık. Yolcuların, aşyânın nakli pek sıkıntılı, pek tehlikeli idi. Zîrâ fırtına ve dalgalar bütün şiddetini icrâ ediyorlardı. 9 Teşrîn-i evvel. Sene 329 / 22 Ekim, 1913. Yevm-i Çehâr-şenbih.

Akşam sâ'at onbirde Giresun'dan hareket fırtına ve dalgalar arasında zebûn kalarak pek rahatsız bir hâlde gece sâ'at beşde Trabzon Limanı'na demir attık. Karanlık olmak münâsebtyle vapurda bekledik. Hamdolsun deniz sükûnet buldu. Şafak attı. Güneş doğdu. Yolcularla berâber bizde sâ'at sabahleyin birde Trabzon İskelesi'ne ayak basarak, Erzurum'lu Şâkir Efendi oteline nâzil olduk. Zor'a mektûb yazdım. Hamama gittim, traş oldum, rahat ettim. Fî 10 Teşrîn-i evvel. Sene 329 / 23 Ekim, 1913. Yevm-i Pencşenbih.

=Şifâ-i Mahz=

Kara Çörek Otu

Karanfil

Dirhem

Dirhem

2

1

El hadîs

Aleyküm bi'l-habbetü-sevdâ` fe inne minha şifâ-i mahz-ı li külli merezâ
sadake'n-nebîyyü S.A.V

[9] Balada muharrer eczâları havanda gâyet ince döğüb mahlûlünü izâle-i nezle için enfîye gibi istî mâl oluna. .Enfiye mübtelâsı olanlar işbu enfîyeyi istî mâl ederse me'âl-i hadise mazhar olur. Ekl ederse denizde yürek kabarmasını mide ekşimesini, tasfiye-i dem, baş ağrısını, gemi tutmasını, baş dönmesini dahî izâle eder. Bi izni hudâ.

Fî 9 Teşrîn- i evvel. Sene 329

Mâmûretü'l-azizli Mustafa

Yevm-i Çehâr-şenbih

Harem-i dâ'ileri

Vapur derûnunda hacesi yâdigâridir.

Cum'a namazını ba'de'ledâ sâ'at sekizde arabaya rakîben Doktor Nazmi Mülâzım Hilmi Beyler refâkatiyle Erzurum'a teveccühen Trabzon'dan hareket olunarak, geceyi Cevizlik Kasabası'nda Porika(?) otelinde istirâhat ettik. Fî 11 Teşrîn-i evvel, sene 329 / 24 Ekim, 1913. Cum'a. Cevizlik.

Cevizlik'den geceleyin hareketle çamurlu yolları tâkîb ederek öğlen molasını Hamsi Köyü'nde verdik ve biraz rahat ederek geceyi Zigana Dağı'nı aşdıktan sonra Zigana Karyesi'nde güzel bir otelde geçirdik. Fî 12 Teşrîn-i evvel, sene 329 / 25 Ekim, 1913. Cum'aertesini. Zigana.

Zigana'dan hareketle öğlen molasını Ardase'de verdik. Rahatça akşam Gümüşhane'ye geldik. Arkadaşlarım Daldaban'da kaldılar. Ben Gümüşhane'ye çıktım. Gurûb zamanı bir hamle yaptım. [10] Hemşehrim Edib Nazım hânesinde akşam yemeğini yiyerek, gece sâ'at üçte Daldaban'a geldim. Arkadaşlarım yanında geceyi geçirdim. Fî 12 Teşîin-i evvel, 329 / 25 Ekim, 1913. Pazar. Taşhan.

Ale's-seher Gümüşhane'den hareketle bi'l-emrû's-selâm Mataracı Oğulları'nda istirâhat ettik. Fî 14 Teşrîn-i evvel, sene, 329 / 27 Ekim, 1913.

Hadrak'dan hareketle gündüz sâ'at dörtde Bayburt'a muvâsalat ettik. Doğruca kayınvâlidem nezdine gidip ziyâret ettim, gece yattım. Arkadaşlarım Doktor Nazmi ve Mülâzım-ı Evvel Beyleri de misâfir ettim. Akşam yemeğini berâberce yedik ve istirâhat ettik. Fi 15 Teşrîn-i evvel, 329 / 28 Ekim, 1913. Salı.

Geceleyin sâ'at onda Bayburt'tan hareketle Ma'den hanlarında taze çay içerek, meyşederek ve Kop önünden bi'l-mürûr Kop Hanları'nda yorgunluk kahvesi içtik. Kop dağına aştık ve rahatça indik. Pırnakapan Karyesi'nde öğlen ta'amını yedik. Yine yol almağa başladık. Akşam sâ'at onbirde Aşkal'a'ya yetiştik, istirâhat ettik. 16 Teşrîn-i evvel, 329 / 29 Ekim, 1913. Çehâr-şenbih.

Aşkal'a'dan hareketle toz toprak içerisinde Ilıca'ya geldik. Bir hamam yaptık. Öğlen ta'amını yaparak yola çıkacağımız sırada Nazmi Bey'in rovelveri hamamdan çalındı, bulamadık. Te'ehhür etti ve yine Erzurum'a müteveccihen yol aldık. Tozlar, topraklar arasında bî tâb kalarak akşam ba'de'l gurûb sâ'at yarımında İstanbul kapısından içeri girdik. Evvelâ Redif Mülâzımı Hilmi Efendi'yi hânesine bıraktık. Sonra Erzincan Kapı'sı girişinden geçerek hastahâneyede Doktor Nazmi Bey'i bıraktım. Araba ile yalnızca yatsıya yakın bir zamanda baba yurdu olan birâderim ve hemşerim hânesine nâzil olduk. Onbir senelik hasretimiz bu sûretle mübeddil-i mülâkât oldu. Biz de Erzurum seyâhatine hâtim verdik. 16-17 Teşrîn-i evvel, 329 / 29-30 Ekim, 1913. Erzurum.

Dün Erzurum'a gelmiş idim. Bugün Doktor Nazmi Bey beni hamama dâ'vet etti. Hastahâne ki [talebelik zamânında i' dâdî hamamı idi]. Güzelce yıkandık. Traş olarak ta'am edip, hastahâneyi gezdik. Talebelik hatıralarıyla demgüzâr oldum. Erzurum'u gezmeye, yârân ve eviddâyı ziyârete başladım. 17 Teşrîn-i evvel, 329 / 30 Ekim, 1913. Pencşenbih. Erzurum.

[11] Bugün kardeşim Şâkir Efendi ile merhûm pederimin [Paşamın] hâl-i hayâtında müdâvim bulunan iç meydandaki kahvehâneye gittik. Makâmını ziyâret ettik. Oturduk, çay içtik, eski demleri, babamızın sağlığını, bizim çocukluk hayâtımızı, o zamânın tatlı hâtıralarını ihyâ ettik. Erzurum. 21 Teşrîn-i evvel, 329 / 3 Kasım, 1913. Pazarertesi

22 Teşrîn-i evvel, 329 / 4 Kasım, 1913, Çehâr-şenbih günü sâ'at altı buçukta Erzurum'a akrabâ ve ahibâba bi'lveda' Erciş'e müteveccihen yola çıktık. Başkal'a eşrâfından Kağızman'lı Şaban ve Yüzbaşı hemşerim Kara Fazıl Efendi'ler, yol arkadaşım Vilâyet Süvâri Tabîbi Ferid Bey'de â'ilesiyle bize refik olarak sâ'at onbirbuçukda Hasan Kal'asına muvâsalatla, Kağızmanlı Receb Beyzâde Hamdi Bey hânesinde misâfir ve fevka'l-âdeistirâhat nişîn olduk. Gecede Baba Şaban'la hamamda güzelce yıkandık. Hasan Kal'a. 23 Teşrîn-i evvel, 329 / 5 Kasım, 1913. Çehâr-şenbih.

24 Teşrîn-i evvel, 329 / 6 Kasım, 1913. Pencşenbih. Hasan Kal'a'dan sâ'at üçde hareketle arabamıza râkiben, güzel bir havada Karakum Karye'sine yetişdik.

Öğlen molasından sonra yolumuza devâmla akşam bade'l gurûb sâ'at birde Veli Baba Karye'sine yetişerek bir handa kaldık. Fakat gece çok yağmur yağdı. Veli Baba'dan hareketle geceden yağın yağmurdan mütehassıl çamurdan, pek çok zahmetle ve mesâfenin kısm-ı a'zamını yaya yürümekle elîm zahmetler çekerek ve arabamızın kırılıp, hayvanların mürd olub çölde kalacağımız korkusuyla akşam sâ'at dokuzda güçhâl Tâhir Karye'sine yetişebildik ve yolların adem-i müsâadesinden burada gecelemeğe mecbûr olduk.

Tâhir'den Cum'aertesi hareketle ve yine yolun pek çoğunu ve Tâhir Gediği'ni bin zahmetle ve yaya olarak kat'edip ve tesâdüf eden öküz arabalarına binerek akşam sâ'at onbirde ve bîtâb bir halde Hanzir Karyesi'ne muvâsalatla geceyi pek rahatca geçirdik. Çektiğimiz zahmet telâfi edildi. Hanzir. 26 Teşrîn-i evvel, 329 / 8 Kasım, 1913. Cum'aertesi.

[12] Hanzir'den hareketle Kılıç Gediği'ni rahatça geçerek Tutak'a muvâsalat ettik. Bayram arefesi olmak münâsebetiyle ve Tutak'da 317, 318, 319 senelerinde müfreze kumandanı bulunmak dolayısıyla ehîbbâ ve eviddâyı görmek ve görüşmek arzusuyla Tutak'dan ileri geçib geceledik. [Â' ilemele bu kasabada geçirdiğimiz o tatlı hayâtı hatırlayarak yine mahzûn ve mâzînin avdetine mütehassir oldum. .Sabahleyin kurban bayramı olduğundan, Şaban Efendi'yle müştereken bir kurban kesmeye hazırlandıksada Tutak Kadı'sı Tevfik Efendi'nin [seferî olmak i'tibariyle] kurban kesmek îcâb etmeyeceğini bildirdi. Biz de kesmedik. Bayram namâzını Tutak câmi'inde kıldık. Bütün Tutak'daki ehîbbâ ve hoş sohbet yârân ile bayramlaşdık. Kadir Bey hânesinde ba'de't-ta'am ve â'ileme bir telgraf yazarak sâ'at dörtte yola çıkdık. 28 Teşrîn-i evvel, 329 / 10 Kasım, 1913. Pazarertesi. Murad Irmağını rahatça geçtik. Karşı tepeyi yaya tırmandık. Hoş bir havada yolumuza devâmla ve arada hoş sohbetlerle Patnos'a yetiştik. Geceledik. Gece sabaha kadar yağmur yağdı. Hamd olsun sabahleyin yağmur kesildi. Biz de Erciş'e müteveccihen hareket ettikse de kubbe-i semâ yağmur bulutlarıyla muhatt şemsimiz arz-ı çehre-i iltisâm etmekden müstağnî bulunarak nemli bulutlar, soğuk rüzgârlar te'sîriyle azıcık rahatsız ve neşesizce yol alarak, iniş ve yokuşlarda inip binerek, sulardan çamurlardan bataklardan geçerek, akşamleyin sâ'at birde bihamdihi âminen ve sâlimen Erciş'e 29-30 Teşrîn-i evvel, 329 / 11-12 Kasım, 1913, Salı yani Çehâr-şenbih gecesi muvâsalat

müyesser gerde-i Cenâb-ı rabb-ı izzet kılındı. Doğruca bölük kumandanı Yüzbaşı İzzet Efendi hânesine misâfir edildim. 30 Teşrîn-i evvel, 329 / 12 Kasım, 1913. Çehâr-şenbih. Kurban bayramı olmak i'tibâriyle Fırka Kumandanı Hacı Zâhid Paşa hocamı ve Kaza Kâimmakâm ve rü'esa yı hükûmeti ziyâret ettim. İki sâ'at kadarda hükümette, tabur kumandanlık makâmında oturarak ziyârete gelen me'mûrin-i mülkiyye ve askeriyye ile teşerrûf ettim. İşte Zor'dan Erciş'e kadar olan seyâhatimde bu sûretle ve bu sâhifede hitâm ve çekdiğim mezâhim ve meşâkkı mübeddel istirâhat-i tâmm oldu. Allah hayırlı işlere muvaffak bi'l-hayr buyursun. Âmîn Erciş 30 Teşrîn-i evvel, 329 / 12 Kasım, 1913. Çehâr-şenbih. Kurban bayramının üçüncü günü.

[13] Zor'da â'ilemden ayrılıp 14 Eylül 329 / 27 Eylül, 1913'den Erciş'e muvâsalatım 30 Teşrîn-i evvel, 329 / 12 Kasım, 1913. kırkaltı gün zarfında berren ve bahren mesârif-i umûmiyyem [3357] guruşdur.

Erciş'de ilk cum'a namâzını bu gün kıldım. 22 Zi'l-hicce, 331 ve 8 Teşrîn-i sâni, 329 / 22-21 Kasım, 1913. Cum'a.

Erciş'e muvâsalatımda nakd-i mevcûdum [3534] guruşdur. Bir haftada misâfir olduğum İzzet Efendi hânesinden artık müsâ'adeleriyle ayrılarak Erciş'te icâr ettiğim küçücük hâneme dünkü Pencşenbih günü nakl ettim. 8 Teşrîn-i sâni, 329 / 21 Kasım, 1913. Cum'a.

Zor'da â'ilemden bi'l-iftirâk muvâsalatıma kadar bulunduğum mahallerden gerek posta ile gerek havâle ve telgraf poliçesiyle gönderdiğim para ve mekâtib sırasıyla buradan yazılacaktır. 10 Teşrîn-i sâni, 329 / 23 Kasım, 1913.

ERCİŞ'TEN İRSÂLÂT

<u>GURUŞ</u>	<u>PARA</u>	
4120	00	Zor muhâsebecisi Kamil Bey'e çıkı derûnunda. 6 Kânûn-ı sâni, 329 / 19 Ocak, 1914.
250	00	Naciye'ye kulplu beşi birlik çıkı derûnunda bâ posta. 6 Kânûn-ı sâni, 329 / 19 Ocak, 1914.

2060	00	Telgraf poliçesiyle 20 lira â'ileme. 18 Nisan, 330 / 1 Nisan, 1914.
515	00	Telgraf poliçesiyle 5 lira â'ileme. 19 Mayıs, 330/ 1 Haziran, 1914.
618	00	Telgraf poliçesiyle â'ileme. 8 Haziran, 330 / 21 Haziran, 1914.
618	00	Dört lirası Yusuf Efendi ve ikisi â'ileme telgraf poliçesi. 8 Temmuz, 330 / 21 Temmuz, 1914.
618	00	Telgraf poliçesi â'ileme 7 Ağustos, 330 / 20 Ağustos, 1914.
8799	00	Yekûn

Yalnız sekizbin dokuzyüz doksandokuz guruşdur. 8 Ağustos, 330 / 21 Ağustos, 1924. Cum'a.

Tesâdüfen bu gün güneş tutuldu ve birbuçuk sâ'at dünya karanlık oldu.

[14] 329 senesi 14 Eylül'ünden (27 Eylül, 1913), i'tibâren Erciş'e hareketimde ve inşaallahürraman hayırlısıyla â'ileme mülâkî olacağım zamâna kadar gerek kasden gerek ma'zûren gerek nisyânen kazaya bırakılan veya tâmm vaktinde edâ edilen beş vakit namâzlarımla borcum kalan namâzlarım sırasıyla bu sahîfeden i'tibâren yazılacaktır. Cenâb-ı Allah kusur ve kabâhatlerimi af buyursun. Bi namâzlık irtikâbindan beni mâsun ve muhâfaza eylesin. Âmîn. Yâ mu'în. Bi hakkın seyyidü'l-mürselîn.

Kazâ namâzlarım 313 senesi Ağustos nihâyetine kadar edâ edilmiştir. Şu hâlde 300 târihinden bed'an ile 313 senesi Temmuz nihâyetine kadar edâ edilecektir. Hâtırda kalmak ve itmâmına bi iznillah çalışmak üzere defterime kaydettim. Hemân Cenâb-ı rabb-ı mutlâk ikmâl ve itmâmını nasîb ve müyesser buyursun. Âmîn.

Erciş'e gitmek te'essürâtı â'ilemden iftirâk acısını düşünürken ve yolculuk tedârikine bakarken 11 Eylül, 329 / 24 Eylül, 1913, Çehâr-şenbih günü ale's-sabah Deyr'de hânemde taht üzerinde oturmuş yanımda oğlum Vasfi bulunuyor. Muteber semâver yakmakla meşgûl. Naciye yatakları toplamakla uğraşiyor. İki ceylana Muteber yem verirken bu sahîfeyi yazdım. Ah bu tatlı günler bir daha elime geçecek mi yârâbb. Sen hayırlısını nasîb ve müyesser buyur. Âmîn.

(Kaza namâzlarını, senesi ayı ve nerde kılındığını hâvî, cetvel yapılmıştır. 14. sayfanın ortası 15- 16- 17. sayfalar)

[18]

329 SENESİ, ERCİŞ

Müsta'înen billâh Erciş'te Jandarma tabur kumandanlığı sıfatıyla ifâyı vazîfeye besmele keş ibtîdâr kılındı. Barekellahu's-sebt velhamîs sadaka resulullah. 9 Teşrîn-i sâni, 329 / 22 Kasım, 1913. Cum'aertesini.

12 Teşrîn-i sâni, 329 / 24 Kasım, 1913. Salı. Kışla hamamında güzelce bir istihmâm ettim.

14 Teşrîn-i sâni, 329 / 25 Kasım, 1913. Sabahleyin kalktığımda çokça kar yağdığını gördüm.

15 Teşrîn-i sâni / 26 Kasım, Cum'a. Birâderim Yusuf Efendi'den Zor'dan mektûb aldım, sevindim. Kâimmakâm ve hâkim geldiler, çay içtik.

19 Teşrîn-i sâni, 329 / 2 Aralık, 1913. Salı. Lî ecli't-teftîş Adilcevaz'a hareket için ba'de'l gusl, hayvanıma bindim. Hoş bir havada Orhene(?), Pertak Karyeleri'nden geçip, Kazak Karyesi'nde geceyi geçirdim. Van Adliyye Müfettişi Karabet ve Erciş Murahhası İranlı (عبدالله) Efendiler de berâber idiler.

20 Teşrîn-i sâni, 329 / 3 Aralık, 1913. Çehâr-şenbih. Karlı ve sisli bir havada yolumuza devâmla Süphan Karyesi'nde bir çay içerek istikbâlimize gelmiş Adilcevaz Murahhası (عبدالله) Efendi ile gece sâ'at birde manastıra çıktık. Hücrede misâfir olduk. Pek dik bir yokuş üzerinde mi evvelâle şu manastırın suyu ve havası pek latîftir.

21 Teşrîn-i sâni, 329 / 4 Aralık, 1913. Manastırda rahat ve muhabbet ettik ve güzel bir hamam yaptım.

22 Teşrîn-i sâni, 329 / 5 Aralık, 1913. Kasabaya indim. Mabûshâneyi ve sâ'ireyi teftîş ettim. Bir mekteb olarak hapishânedeyse derse başlattım. He'yet-i hükûmet teşhîsimi beğendiler. Toplandılar, resm-i güşâd yaparak du'âlar okundu. 10 Muharrem, 332 ve 25 Teşrîn-i sâni, 329 / 9-8 Aralık, 1913.

27 Teşrîn-i sâni, 329 / 10 Aralık, 1913. Vazîfe-i teftîşimi bitirdim. Erciş'e müteveccihen hareket ettim. Fakat geceyi elem güzâr hâtun hoş sadâlı Mihail'in himmetiyle rûh-nevâz geçirdim.

27 Teşrîn-i sâni, 329 / 10 Aralık, 1913. Pencşenbih günü. Adilcevaz'dan hareketle (كرد) (زور) Karyeleri'nden bi'l-mürûr geceyi Eren Karyesi'nde, kahya Kesik Oğlu'nun düğünü gürültüsü ile geçirdim. Rahib (راھیب) buraya kadar beni teşyî' etmekle sabahleyin Adilcevaz'a i'âde edildi.

28 Teşrîn-i sâni 329 / 11 Aralık, 1913. Eren'den hareketle Aracra, Nuriş Karyeleri'nden ve deniz sâhilini ta'kiben hoş bir havada gece sâ'at yarımında Erciş'e geldim. Ne kar, ne çamur gördüm hava pek latîf idi.

[19] 29 Teşrîn-i sâni, 329 / 12 Aralık, 1913. Cum'a. Bugün bir hamam yaptım, traş oldum. Cum'a namâzını kıldım. Maa't-te'eesüf alaydan mevrûd umûm kumandanlıktan muhavvel Haleb Divân-ı Harb karârı canımı sıktı. Masum idim, fakat Divân-ı Harb Hey'eti Arab olmak ve müddeî aleyh Halep'li bulunmak dolayısıyla anın berâtı için, benim de Zor'dan tebdîlime karar vermişler. Halbuki esâsen ben vilâyet kânunnâmesi mûcibince Türk ve Erzurum'lu olmaklığım dolayısıyla Zor'dan tebdîl edilmiş idim. Şu sıralarda Divân-ı Harb'in karârıda ke'enlem yekûn hükmünde kaldı ise de hukukumun ibtâl edildiğine müte'essir oldum. Binâenaleyh, aynı postada Zor'da â'ilemden ve Erzurum'da birâderim Şakir Efendi'den iki mektûbun zuhûr ve vürûdu bugünkü âlâm ve merâkımı pek güzel ta'dîl ve teskîn etti.

30 Teşrîn-i sâni, 329 / 13 Aralık, 1913. Tabur dâ'iresini belediye re'isinin hânesine icârla bugün nakl ettim.

1 Kânûn-ı evvel 329 / 14 Aralık, 1913. İkiyüz nefer efrâd-ı cedîde Jandarması, bugün tabur'a vürûd ettiler. Fakat ekserîsi çıplak ve hastalıklı, zayıf, yorgunlukdan, soğukdan, sefâletten hepsi solgun ve âmâde-i ilet ü eskâm bir haldedirler.

3 Kânûn-ı evvel, 329 / 16 Aralık, 1913. Hava hoştur. Ta'kîb için bir iki karyeye gittim. Avdetimde hayvanım düştü, ben de düştüm. Sol ayağım özengide ve hayvanın altında kaldı. Lüle kemik incindi, bana ıztırâb veriyor.

Bu gece baş ağrısından rahatsız idim. Â'ilemi düşünmekle sabahı yaptım. 10 Kânûn-ı evvel, 329 / 23 Aralık, 1913. Salı.

Bu gün alayımız kumandanı Halîl Bey İstanbul'a gitmekte. Murâdiye'de telgrafla konuştuk, vedâ' ettik. 11 Kânûn-ı evvel, 329 / 24 Aralık, 1913.

Vasfi'yi, Lütfi'yi, Naciye'yi pek görsedim. Hele Muteber burnum içinde tütüyor, hayâli göz önünde tecessüm ediyor. Kokularımı alıyorum gibi bugün pek müte'essirim. Ah yavrularım, hayırlısıyla mülâkâtımızı Allah nasîb buyursun Âmîn 19 Kânûn-ı evvel, 329 / 1 Ocak, 1914. Pencşenbih. Erciş dâ'iremde.

[20] 20 Kânûn-ı evvel 329 / 2 Ocak, 1914. Cum'a. Hâtıra-i evlâdü i'yâl, teskîn-i âlâm-ı gurbet için ba'de'l-gusl ve ba'de'l edâyı cum'a, hayvana binerek hareket cihetine, deniz kenarına teferruce gittim. Güzel yerler, hoş manzaralar, rûh-nevâz bir güneşin letâfetiyle etrâfi gördüm. Alâmım, ağrılarım dağıldı.

22 Kânûn-ı evvel, 329 / 4 Ocak, 1914. Pazar. Gece zelzele oldu. Sâ'at 11.00. Gündüz dahî çok kar yağdı. Artık dünyâyı kış yaptı, gönlüme kasvet bahş oldu. Zîrâ ara sıra dolaşıp, â'ilemden mütehassıl kederlerimi izâle ediyordum. İşte kış da geldi. Kardan soğukdan dışarı çıkamayıp düşünüp duracağım. Bereket versin vazîfem bana pek tatlı ve teselli bahş olur.

9 Kânûn-ı sâni, 329 / 22 Ocak, 1914. Pencşenbih. A'lâ bir hamam, bir traş ve nezafet pudrasıyla vücûdumu dinlendirdim. Hacı Hasan Ağa'nın su böreği çayırma

arkadaş oldu. Telzîz-i dimağ ettim. Hamdolsun vücûdum sıhhatte, keyfim yerinde ise de â'ilemin iftirâkı rahatımı müsakkib etmektedir.

Yine bugün fırka kumandanı Hacı Zâhid Paşa ve ma'hiyyeti, jandarma koğuşlarını teftiş buyurarak intizâm ve mükemmeliyyeti beğenib memnûn oldular. Takdîr ve taltîflerine beni gark ettiler. Bu zât Mekteb-i Harbiyye'de süvâri ta'lim mu'allimimiz idi. Tanışdık. Şâmildir, dîdar bir zâttır.

Bugün kâimmakâm Sâkıb Bey birâderimin teka'üdlük emri geldi. Bu zâtle Urfa'da arkadaşlık etmiş idik. İkimiz de Yüzbaşı idik. Erciş'de mülâkât nasîb oldu. 19 Kânûn-ı sâni, 329 / 1 Şubat, 1914.

Terfi'm hakkındaki istid'âm bugün alay'a takdîm kılındı. 21 Kânûn-ı sâni, 329 / 3 Şubat, 1914. Salı.

22 Kânûn-ı sâni, 329 / 4 Şubat, 1914. Bugün ve gece şiddetli bir nezleye yakalandım. Pek rahatsızım. Allah şifâ versin.

25 Kânûn-ı sâni, 329 / 7 Şubat, 1914. Zor'dan Yusuf Efendi'den, Musa Bey'den ve Bağdad'ta Komiser Hamdi Bey'den mektûb aldım.

27 Kânûn-ı sâni, 329 / 9 Şubat, 1914. Erbozan'da karyeli Ermeni Murad'dan bir kısrağ aldım. 14 yaşında ve gâyet zayıftır. Dört lirayı bahriye-i tâ'li için suya atar gibi bu hayvana verdim. Besleyeceğim, ya iyi olur, ya mürd olur.

[21] Van'dan me'zunen Erzurum'a giderken yeğenim Fehim Bey, Erciş'e geldi. On senelik hasretimi aldım. Öptüm, sevdim. 28 Kânûn-ı evvel¹²⁹ 329 / 10 Şubat, 1914. Salı.

29 Kânûn-ı evvel¹³⁰, 329 / 11 Şubat, 1914. Zor'dan â'ilemden mektûb aldım ve sevindim.

1 Şubat, 329 / 14 Şubat, 1914. Kolordu kumandanı Câbir ve Erzurum Mevkî-i Müstahkem Kumandanı Ahmet Fevzi Paşa'lar bugün Van Gölü'nden vapurla Erciş'e

¹²⁹ Kânûn-ı sâni olması gerekmektedir.

¹³⁰ Kânûn-ı sâni olması gerekmektedir.

teşrîf ettiler ve bana misâfir oldular. Pek soğuk idi. Bugün muhterem misâfirlerim paşalar hazerâtı ve on senelik hasretkeş olduğum yeğenim Fehim Bey, sâ'at beşde beni Erciş'te mahzûn bırakarak, Erzurum'a hareket ettiler. 3 Şubat, 329 / 16 Şubat, 1914. Pazartesi.

Â'ilemin, çocuklarımın firâkı bana pek te'sir etmektedir. Bugün yine mahzûn ve müte'ellimim. 8 Şubat / 21 Şubat. Cum'aertesi.

Erkânı Harb miralayını mütekâ'id Fevzi Bey mektûb refikim İstanbul'a giderken Van'dan Erciş'e teşrîf buyurdular. Bana misâfir oldular. Hizmet ve istirahatlarına muvaffak oldum ve sabah namâzını Fevzi Bey imam, ben mü'ezzin olarak edâ ettik ve tilâvet-i hasenesiyle bir aşr-ı şerîf okuyarak beni mest etti. Hakk misâfirini edâ buyurdu. 11 Şubat, 329 / 24 Şubat, 1914. Salı. Erciş.

Bu geceyi de Ermeni mektebinde verilen millî tiyatrodaki geçirdik 12-13 Şubat, 329 / 25-26 Şubat, 1914. Pencşenbih.

Zor'da bulunduğum zaman umûm kumandanlığına inşâât hakkında bir ma'lûmât vermiş idim. Oradan ayrıldım, halefim yapmamış, beni de isti'lâm etmişler. 10 Şubat, 329 / 23 Şubat, 1914 târih ve 2207 numrolu mufassal izâhnâmem bugün umûm kumandanlığa gönderilmek üzere alay'a takdîm kılındı. 17 Şubat, 329 / 2 Mart, 1914. Pazartesi.

Bu geceki zelzele hâb ve rahatımı münselib etti, artık uyuyamadım. 20-21 Şubat, 329 / 5-6 Mart, 1914. Cuma' gecesi

Urfa'da Sırça Hasan Efendi'den, Urfa Jandarma kumandanlığı münhâll olduğuna telgraf aldım. 26 Şubat, 329 / 11 Mart, 1914.

Van'a efrâd gönderdim, Sırca'ya cevap yazdım. İstanbul'da Tahsin Bey'e telgraf yazdım. 27 Şubat, 329 / 12 Mart, 1914.

[22]

HATIRA 330 SENESİ ERCİŞ

Dün ve bugün pek şiddetli fırtına, bora, soğuk vardı. Deli mart İzhâr-ı şiddet ediyor. Â'ilemin muhabbetiyle Zor'a Kamil Bey'e telgraf yazdım. Zaten efrâdın

hastalığı, Erciş'in rahatsızlığı beni pek bî huzur bırakmıştır. Hastahâne yok, yiyecek yok, para yok. Efrâd kâmilten tifüse yakalandı. (بدر الترخيب) 2 Mart, 330 / 15 Mart, 1914. Pazar.

5 Mart, 330 / 18 Mart, 1914. Kızımdan, Yusuf Efendi'den, Zor Mutasarrıfı Celal Bey'den mektûb, Muhasebeci Bey'den telgraf aldım. Â'ilemin sıhhatte olduklarını öğrenerek pek sevindim.

Şubat'ın altıncı Pencşenbih günü mahdûmum Lütfi'nin hatm-i şerîf du'âsı yapıldığını mektûbla haber aldım. Demek karşıki sahîfedeki 8 Şubat, 329 / 21 Şubat, 1914. târihli te'essürâtım bir hissi kable'l-vukû'a ibtinâen yazıldığını şimdi öğrendim. Evet, kulûb-i mümin kâşifü'l-esrârdır. Beni bu hissi dîni ile mümtâz eden Allah'a çok şükürler ederim. 6 Mart / 19 Mart. Pencşenbih.

10 Mart, 330 / 23 Mart, 1914. Güzel bir hâtıramdır: Bugece Muteber'i rüyâmda gördüm, hiç görmemiş idim. Hasta imiş, yatıyor idi. Validesi Safiye Hanım'da baş ucunda güyâ Muteber kocaya varmış. Pek müte'essir oldum. Ciğerlerim cızladı. Uyandım, tekrâr uyumuşum. Yine aynı rüyâyı gördüm. Aman yârâb ne dehşetli hâl. Sabahleyin ezân sesiyle uyanarak, Naciye'ye, Yusuf Efendi'ye mektûb yazdım. Postaya verdim. 10 Mart, 330 / 23 Mart, 1914. Pazartesi.

11 Mart, 330 / 24 Mart, 1914. Odamda tenzîlât-ı terkîbât yaptım. Erciş hey'et-i adliyyesinin hakkımdaki takdîrnâmesi bâ mazbata Umûm Jandarma kumandanlığına postaya verildi.

Ah ne kasvetli ne elemli günler geçiriyorum. Jandarmalar açlıktan odama tehâcüm ve taleb-i merhâmet ediyorlar. Hastahânedede vefât edenlere kefen bulamıyorum. Hastaların süt ve yoğurdu yok. Fırıncı ekmeğe vermiyor, hükûmetten para almamıyor, Mal Müdür'i edepsiz, Kâimmakâm hâ'in ve hükûmet aleyhinde bir edepsiz. İdâresiz, iktidârsız, nüfûzsuz bir heyet-i hükûmet yüzünden, mu'âmelât-ı umûmiyye ve jandarmalarda zelîl bir hâlde bu te'essürât yetmiyormuş gibi hava [23] kararmış yağmur ve sis etrâfî ihâta etmiş. Kalbim perîşân şu menâzır-ı kasvet efrâda mezâhim oldu. Canım sıkıldı, oturduğum resmî dâ'ire yıkılmak tehlikesine ma'rûz. Nakl edecek başka mekân yok. Kahroluyor ve bir an olsun böyle rezîl

adamlara mâlik hükûmet, böyle memleket, böyle hissiz ve himmetsiz ahâlî de bugünkü defter-i hâtıratım, hakîki hüznü elemim geçmiş ve yazılmıştır. 13 Mart, 330 / 26 Mart, 1914. Pencşenbih.

Zor'a me'zûniyyet için istid'âmı alaya gönderdim. Hamam yaptım, traş oldum. 15 Mart, 330 / 28 Mart, 1914. Cum'artesi. Erciş.

Bugün üç gündür pek kaba ve soğuk rüzgâr esiyor ve soğuk vardır. Para senelikden efrâdın mürâca'ât-ı mütevâliyesinden hükûmetin, Vâli'nin kayıtsızlığından, Mal Müdürü'nün edepsizliğinden artık pek sıkılmağa başladım. Allah itmâmını zîyâ ede. Âmîn. Vefât edenlere kefen alamıyoruz. Böyle rezîl hükûmet görmedim. Mürâca'âtıma ihtimâl seviniyorlar. Haydin ki kâimmakâmdan tut, en aşağısına hepsi rezîl. Terfi'im için verdiğim istid'âma cevâb redd geldi. Buna da küstüm. Zuhûrâta tâ'bî' oldum. Kader ve kısmetim var ise zuhûra geleceğine îmânım vardır, vesselâm. 4 Cemaziyelevvel, 332 ve 17 Mart 330 / 31-30 Mart, 1914.

Bu gece kar yağmışdı rü'yâmda yine Muteber'i gördüm. Rü'yâda olsa hasretimi aldım 19 Mart, 330 / 1 Nisan, 1914.

Soğuk illa devam ediyor. Bugece tekrar Muteber'i gördüm. Yine kederlendim. İki gündür namâz kılamadım. Soğuk tâb ü tüvânımı kesdi. Â' ile hasreti ise kalbimde neşe bırakmıyor. 25 Mart, 330 / 7 Nisan, 1914. Salı.

Ağın Karakolu'nu tefişe gittim. Erciş'e avdet ettim. Hava pek hoştur. 27 Mart, 330 / 9 Nisan, 1914. Pencşenbih.

Bitlis'li Şeyh Şehabettin Efendi ve rüfekâsının derdesti için Van Gölü sevâhilini taht-ı tarassuda aliverdim. Şeyh Şehabettin Efendi'nin derdestine hükûmet pek ehemmiyyet veriyor. 11 Nisan, 330 / 24 Nisan, 1914. Cum'a.

Bi'z zât ta'kîp ve tahrîme çıktım. Haydar Bey, Kadr-ı Asker Karyeleri'ne uğradım. Gece sâ'at dördte aldığım haber üzerine Erciş'e döndüm ve şafakla berâber İrşad Karyesi'ni bastırdım. 12-13 Nisan, 330 / 25-26 Nisan, 1914. Pazar.

[24] İrşad Karyesi'nde elde edilmiş muktezî eşkâsı bi'z-zât yakalayarak yaptığım tahkîkât-ı amîka üzerine, Şeyh'in Söğüdü Karyesi'nde olduğu anlaşılma

kuvve-i mevcûdemi müsta‘celen ve seyr-i serî‘ ile Diyadin hudûduna karîb karlı ve yalçın kayalı bir dağın altında, dar, arızalı ve tehlikeli bir boğazın nihayetinde Söğüdü Karyesi’ne geldim. Arkamda Acemoğlu İsmail nâmında bir jandarma onbaşıyla köyün hânelerini bi'z-zât ararken, muhtarın odasında Şeyh Efendi dest-i istîmânını uzattı. Hemen elerini öptüm ve (hasbünellahü ve ni‘me'l-vekil ve ni‘me'l-mevlâ ve ni‘me'n-nasîr ve tevekkellü alellahülazîm) okuyarak ihtifâ buyurduğu çadır etrâfına çekilen kamyâ desteleri arasından çıkıp arz-ı teslîmiyyet etti. Pek müte‘essir oldum. Keşke bana tesâdüf etmeyeydi ve yâhud bu mühimm ve korkunç me‘mûriyyet bana nasîb olmasaydı. Zîrâ bir tarafda hükûmetin pek bi aman ta‘kîbâtı bir tarafta hazret-i şeyhin zât-ı hazret-i risâlet-penâh efendimize silsile-i irtibâtı beni hayli düşündürdü ve şu tesâdüfden gayr-ı memnûn kaldım. Fakat hükûmet korkduğu tehlikede bu sâ‘atte zâ‘il bulunmuş oluyordu. Şeyh Efendi rüfekâ yı sâ‘iresinin de yerlerini biraz musirrenistirhâmımdan sonra haber verdi. Meğer biz bu adamların ihtifâgâhına üç def‘a Bolayır ve Ekircep çıkışında ve bana ateş etmeye niyyet etmişler fakat Şeyh’in küçük kardeşi Seyid Efendi mâni‘ olmuş. Demek ecel bitmemiş. Nihayet bunları da alarak ve Şehabeddin Efendi’yi bir hayvana bindirerek yine şânına lâıyk bir hürmetle gece yarısında Erciş’e sâlimen götürdüm. Fakat uykusuz ve yorgunum 13-14 Nisan, 330 / 26-27 Nisan, 1914. Pazartesi.

Aşâ‘irin bi'l-hücûm hazret-i Şeyh’i hükûmetten alacakları işâe ve ihâfesiyle şeyh ve rüfekâsını berâ yı tahaffuz jandarma dâ‘iresine taht-ı nezâretime götürdüm ve bu gece cezâ re‘isi müdde‘i-i umûmî kâimmakâm odama gelerek müctemi‘an ifâdelerini zabt ve tescîl ettik. 15 Nisan, 330 / 28 Nisan, 1914. Salı.

Bu gün hazret-i Şeyh Şehabettin ve rüfekâsı iskeleye kadar götürülüb vapur-ı mahsûsla Bitlis’e sevk edildiler. Zor’a ‘a‘ileme yirmi liralık poliçe verdim. İzn için istid‘â yazdım. Gece sâ‘at dokuzda yatağa girdim. Şu Şeyh Efendilerin derdesti keşke bana tesâdüf etmeye idi. 18 Nisan, 330 / 1 Mayıs, 1914. Cum‘a.

[25] Jandarma dâ‘iresi için, Örene tarîki üzerinde geniş ve büyük bahçeli bir ebniye îcâr ettim. Oturduğum odanın tavan tahtalarını çakdırdım ve bir gece sofada yattım. 2 Mayıs, 330 / 15 Mayıs, 1914.

Tebdîl-i hava efrâdının hesâblarını bi'r-rü'ye, hepsini yolcu ettim. Hamdolsun hastalık kalmamıştır. 4 Mayıs, 330 / 17 Mayıs, 1914.

Lî ecli't-teftîş Murâdiye'ye hareket ettim. Yağmur altında yol aldım ve ıslandım. 13 Mayıs, 330 / 26 Mayıs, 1914.

Murâdiye Kasabası pişgâhındaki manastırın (Deyr-i) yevm-i mahsûsu olduğundan bize gittim. Pek kalabalık idi. Mücdemîler kâmilen Ermeniler'den mürekkebdî. Mevki'in letâfeti pek hoştur. 15 Mayıs, 330 / 28 Mayıs, 1914.

Teftîşe hitâm verdim. Murâdiye'den ayrıldım. Geceyi İncesu'da çadırlarda geçirdim. Karahan, Besikkümbet, Barkebri(?), Ernis, Kozluca Karyeleri'nde ve bir gece (Pay) karakolunda yattım. Hocaali, Suskun, Külba Karyeleri'nden bi'l-mürûr, 18 Mayıs, 330/ 31 Mayıs, 1914, Pazar günü, sâ'at altıda, Erciş'e geldim. 19 Mayıs, 330 / 1 Haziran, 1914.

Beş lira Zor'da â'ileme telgraf poliçesi verdim. Sıhhât haberlerini aldım. Musa Bey'e ayrıca telgraf vererek sıhhâtini sordum. 19 Mayıs 330 / 1 Haziran, 1914.

Bugün fırka kumandanı Halil Bey, süvâri, ümerâ ve zâbitâniyle, aşîret, ümerâ ve zabitânî cümlemiz Davud değirmenlerine gittik. İhzâr ettiğimiz çadırlarda her türlü eğlence ile ta'dîl-i âlâm ettik. Hakîkaten pek güzel eğlendik. 23 Mayıs, 330/ 5 Haziran, 1914. Cum'a. Erciş.

Hâce-i muhterem Hacı Zâhid Paşa Hazretleri mütekâ'idan Şam'a hareket ettiğinden, İrşâd Çayı'na kadar mükerremen müşârünileyhi teşyî' ettim. Allah selâmet versin. Âmîn. 24 Mayıs, 330 / 6 Haziran 1914. Cum'aertesî.

Hâtıra

22-23 Şubat, 329/ 7-8 Mart, 1914, Pazar gecesi pâk-ı abdest ve hulûs-ı kalb ile tefe'ül etmiş, kelâmullahın tebşîrât-ı mûcize-i ma'neviyesine dehâlet etmiş idim. Şeref zuhûr eden ayet-i kerîme budur.

[26] Bismillahirrahmanirrahim (Fasbir alâma yekulûne ve sebbih bihamdi rabbike kable't-tulu-ı şemsi ve kalbe gurubiha ve min e'tailleyli fesebbih ve

tarafınnehari (نعمته) terha) sadakallahü'l-azîm. Doksanbir harftir ve tamâmiyle ümîd ve emelime ve niyyetime muvâfık ve isâbet etmişdir. Bu bana bir tebşîr-i ilâhîdir. Târih-i nekail i'tibâriyle 24 Mayıs'a kadar, inde'l-hesâb haber ve intizâr ve târih-i tebşîr i'tibâriyle, 14 Haziran, 330 / 27 Haziran, 1914 târihinde, herhâlde cenâb-ı hâlik-ı lem yezel hazretleri murâdına nâ'il ve terfî' mi hayırlısıyla nasîb ve müyesser buyuracağına şüphesiz olarak îmân ve i'tikât etmiş idim. Umûm kumandanlıktan terfî'im için ordudan kat'-ı alâka ve büsbütün Jandarma silkine duhûlüm hakkında muvâfakat senedim ve senetime meşrûtum taleb edildi. Ve bugün 24 Mayıs, 330 / 6 Haziran, 1914 târihine tesâdüf etmiştir. Şu halde Haziran zarfında da memnûnen ve mesrûren na'il-i emel olacağıma artık eltâf-ı ilâhiyyeye istinâden şüphem kalmamıştır. Allah hayırlısını nasîb ve müyesser buyursun. Âmîn. 24 Mayıs / 6 Haziran. Cum'aertesi. Erciş.

Bugün kışla hamamında a'lâ bir yıkandım. Başımın kepeklerini perkle(?) giderdim. Çamaşır değiştirdim ve bir derece müferrihim. Allah dâ'imâ böyle yapsın. Âmîn. 28 Mayıs, 330 / 10 Haziran, 1914. Çehâr-şenbih.

Erciş'te bi'l-umûm ümerâ ve zâbitân me'mûrîn-i mülkiyye eşrâf ve mü'teberân cümleten Erciş'in Kasım Ağa bağındaki Balık bendine tenezzühe gittik, çadıra çadırlara. Göl sâhilinde, ağaç altında, bahçe içerisinde, bolca eğlendik. Tâze balık kebabı, nefis yemekler, lezîz şurûb, ayran ve soğuk sularla telzîz-i dimâğ ve ettik. Yatsıya yakın bir zamanda Erciş'e geldik. 19 Recep-i şerîf, 332 ve 30 Mayıs 330 / 13-12 Haziran, 1914. Cum'a. Erciş.

İki mintan bir kaplama yaptırdım. Bir çift çorap aldım ve giydim. 1 Haziran 330 / 14 Haziran, 1914. Pazar.

İki gündür çok soğuktur. Toz duman dünyayı görünmez etti. Zor Mutasarrıfına, Zor Meb'ûsuna mektûb yazdım, postaya verdim. 3 Haziran, 330 / 16 Haziran, 1914. Salı.

Bugün yağmur yağıyor. Van Valisi geldiler, musikaları da vardı. 4 Haziran, 330 / 17 Haziran, 1914.

[27] Erciş'te hayvan yarışı yaptırılmak üzere Van Valîsi Tahsin Bey geldiğinden yarış mahalline gittik. Yarış yapıldı. Akşam sâ'at on (alafranga dörde) kadar devâm etti. Latîf bir gün geçirdik. Yarış bitmiş idi ki her gün devâm etmekte bulunan yağmur bütün şiddetiyle yine başladı. Sâ'at onikiye yakın dâ'ireme geldim. Vali Bey'in umûmumuza verdiği ziyâfette bulunduk. Mûsikiyenin rûh-nevâz ritmi bana â'ilemi hatırlattı. Herkes neş'elendi, ben kederlendim, öfkelenim. 5 Haziran, 330 / 18 Haziran, 1914. Pencşenbih.

Bugün Erciş Kışla'sı iltisâkında inşâsı mansur câmî'i şerifin inşâât bed'eti resm-i güşâdı Valî huzûriyle yapıldı. Allah hayırlısıyla an karîb itmâmını nasîb buyursun. 6 Haziran, 330 / 19 Haziran, 1914. Cum'a.

Â'ileme elli lira poliçe verdim. Zor muhâsebecisinin kerîmesi vefât ettiğinden ta'ziye telgrafı yazdım. Berâ yı tenezzüh hayvanıma binerek Kasım Ağa bağına taraf gittim. Çeplebağı, Madavak, Örene Karyeleri'ni geçerek geç vakt odama geldim. 9-10 Haziran, 330 / 22 Haziran, 1914. Salı.

Bugün denizde kalan Erciş'in eski kasaba yerini, kal'asını kayıkla gezmeye gittim. Elma'ya geçtim. Sur ve kal'a metânetiyle duruyor. Büyük ve kadîm bir şehir olduğu belli. Hanlar, hamamlar, mağazalar yerleri ma'lûm. Geceyi Örene'de geçirdim. Suya düştüm tehlike geçirdim. Çelebibağı'nda çamaşırlarımı kuruttum, köylüden değiştirdim. Örene'de güzelce bir de istihâm ettim. Güzelce iki gün gezdim, teneffüs ettim, tebdîl-i hava yaptım. Akşam geç vakt Erciş'e geldim, odama girdim. 13-14 Haziran, 330 / 26-27 Haziran, 1914. Cum'aertesi akşamı.

Bugün Üçüncü Ordu Müfettişi Hasan İzzet Paşa lî ecli't-teftîş Erciş'e geldiler. Sınıf arkadaşım tenbel Osman (müfettişlik erkân-ı harbine mülhak) berâber idi, görüştük. 14 Haziran, 330 / 27 Haziran, 1914. Cum'aertesi.

[28] Haydaran'lı aşîret re'isi Kôr Hüseyin Paşa tarafından Ordu Müfettişi Hasan İzzet Paşa'ya ziyâfet verdi, hepimiz hazır bulunduk. Kasabanın kenârında çadırlarda güzelce bir kır ta'amı yedik. 15 Haziran, 330 / 28 Haziran, 1914. Pazar.

18 Haziran 330 karakolları teftîşe gittim. Ağı, Dereli, Pani, Norşin Karakolları'nı teftîş ettim. Bir gece, Ağı'da, bir gece Dereli'de çadır içinde bir gece

de Kenzek'de yatarak bugün Erciş'e geldim. Sıcak ve hoş havada gezip dolaştım. 21 Haziran, 330 / 4 Temmuz, 1914. Erciş. Cum'aertesini.

Lî eclî't-teftîş Adilcevaz'a hareket ettim. Geceyi Erbozan Karyesinde geçirdim. 27 Haziran, 330 / 10 Temmuz, 1914.

28 Haziran, 330 / 11 Temmuz, 1914. Erbozan'dan hareketle Kozevic(?), Norşin Karyeleri'ni ve karakollarını bi'l-teftîş Adilcevaz'a muvâsalat ettim.

1 Temmuz, 330 / 14 Temmuz, 1914. Adilcevaz'dan sevte(?) tarîkiyle Süphan Dağı yaylasını ve Süphan Dağı'nın garp cephesini dolaşarak gece Kölekler Karyesi'nde kaldım ve rahat ettim. 2 Temmuz, 330 / 15 Temmuz, 1914. Zebrekli(?) Karyesi, Adilcevaz.

3 Temmuz, 330 / 16 Temmuz, 1914. Pencşenbih. Köseler Karakolu'nu lede't-teftîş, Süphan Dağı'nın üzerinde Hacı Timur Paşa'nın yaylasında mahdûmu Tâhir Efendi'nin çadırlarında geceyi geçirdim. Burada bir gurûb-ı şems manzarası gördüm, hayrân oldum. Mahdûmu hummâdır, keyifsiz idi. Du'âlar ettim. Henüz üç yaşında bir çelebidir. Çadırlardan hareketle Evrengâzî Karyesi'nde biraz istirâhatten sonra, Süne'den geçerek sâ'at onda Adilcevaz'a geldim. Doğruca denize girdim. Akşam serininde onbirbuçukda güzelce yıkandım, geceyi rahatça geçirdim. 3-4 Temmuz, 330 / 16-17 Temmuz, 1914. Cum'a.

Bugün teftîşâtımı bi'l-ikmâl, cum'a namâzına yetişemiyerek sâ'at yedide Adilcevaz'ı terk ettim. 4 Temmuz, 330 / 17 Temmuz, 1914. Cum'a.

[29] 5 Temmuz'da geceyi Norşin'de geçirdim. Pirelerden sabaha kadar yatamadım. Öylece atıma bindim, yola devam ettim. Soğuk su içmek için diktaş gölgesinde azıcık istirâhatten sonra Erciş'e geldim. 5 Temmuz, 330 / 18 Temmuz, 1914. Cum'aertesini.

Ümerâ ve zâbitân Dâvudlar Körfezi'ne gittiklerinde, kasabada kimse kalmamakla doğruca oraya giderek attan indim ve akşama kadar zevk ettim. Yorgunluğum geçmedi. 5 Temmuz, 330 / 18 Temmuz, 1914. Cum'aertesini.

İki lirası Yusuf Efendi'ye, dört lirası â'ileme olmak üzere Zor'a altı liralık telgraf poliçesi verdim. Yusuf Efendi'ye telgraf yazdım. Bu ramâzan-ı şerîfde Zor'a gelemeyeceğimi anlattım. Erciş. 28 Şa'bânü'l-mu'azzam 332 ve 8 Temmuz 330 / 22-21 Temmuz, 1914. Yevm-i Salı.

Bugün 1332 Senesi Ramazân-ı Şerifin birinci günü. 330 Senesi Temmuz'unun onbirinci gününe tesâdüf etmekle, â'ilemden çocuklarımdan dūr ve mehcūr bir hâlde, bu sene ramazanı çıkaracağımdan pek mahzûn-i kalbim. Heman Cenâb-ı Allah an karîb, hayırlı mülâkâtlar ve güzel günler ve hayırlar ihsân buyursun. Âmîn. İlk terâvihi kışla câmî'inde ve ilk cuma'yı Yusuf Paşa Câmî'inde edâ ettimse de cum'anın ikinci rekâtına yetişebildim 1. Ramazânü'l-mübârek, 332 ve 11 Temmuz 330 / 24 Temmuz, 1914.

Bugün Zor'a Yusuf Efendi'ye ve yazdığım ramazân yevm-i Cum'a, Erciş.

Tebrikin telgrâfiyyen cevâbını aldım. Sıhhât ve âfiyette olduklarına şükrettim. 13 Temmuz, 330 / 26 Temmuz, 1914. Pazar.

Rahatça orucumu tutmakta beş vakit namâzımı kılmakta Siird'li Hafız Efendi refâkatinde güzel sadâ ve lâtif edâsıyla imâmet ve aşr-i şerîf ve hatm-i kırâ'at-ı mübîn tilâveti ile ve ba'de'l-edâyı dînîyye gazeller, hoş sohbetlerle dem güzâr iken ve aynı zamanda vezâ'if-i resmîyemi dahî dil hâh-ı âlî dâ'iresinde tedbîrde kusur etmemiş iken, bu gece seferberlik ilân edildiğini mü'şîr telgraf aldım. Artık hâb ve rahatımın uzun müddet münselib olacağına kanâ'at ettim. Allahtan hayırlısı. 20-21 Temmuz, 330 / 2-3 Ağustos, 1914. Pazartesi. Erciş.

[30] SEFERBERLİK VE ERCİŞ. SENE 1330

Bugün seferberlik i'lân edilmekle, davullar zurnalarla bi'l-umûm şehri halkına, esma' ve kurâ halkına jandarmalar vasıtasıyla işâat edildi. Sahurdan sonra da yatmadım tertîbâtla meşgûl oldum. Abdest aldım, sabah namâzını ba'de'l edâ yatağa girdim. Gece gördüğüm rüyâ (Abdest almış namâza hazırlanmışım. Gayet güzel dâvûdî, gür ve tatlı bir sadâ ile rüyâmda, ezân-ı muhammedî okudum. Sadâmı bütün dünyâya işittirdim. Hatta sadâmın bu kadar güzel ve latîf olduğuna bende ta'accüb etmeye başladım). İşte bu latîf ma'nevî tebşîrâtla ve istirâhât-ı kalb ile uyandım.

Kazâmımız hâkimine ta'bir ettirdim. Pek büyük muvaffakiyetlere na'îl olacağıma ve benim sebebimle din ve devlete pek büyük fâ'ideler bahş edeceğime ve bu muvaffakiyâtımı, muzafferiyâtımı bütün dünyâ gıptalar ve sevinçlerle duyup işiteceğine bir işâret-ı ma'nevîye ve beşâret-i ilâhîye olduğunu tebşîr ve ta'bîren teblîğ buyurdu. Allah rüyâmı hüsn-i isâbet ve hayra mübeddel buyursun. Âmîn. 21 Temmuz, 330. 11 Ramâzanü'l-mübârek, 332 / 3 Ağustos, 1914. Pazartesi. Erciş.

Bugün Salı günüdür. Binbaşılığa terfî-i rütbe ettiğime dâ'ir Van'dan Erkân Harb Mülâzım Osman Efendi tarafından husûsî telgrafla tebşîr edildim. Gece ba'de'l-iftâr hey'et-i kazâ ve birçok ehibbâ ve eviddâ berâyı tebrîk odama teşrîf buyurdular. Çay ve şurûb ziyâfetiyle sahura kadar Siird'li Hâfız'ın tatlı ve muharrik şî'irleriyle geceyi ihyâ eden terfî'imden dolayı memnûn eş dost, benim meserretime müşterek onlarda mesrûr. Siirdli Hafız hem beni sevdiğinden hem şu terfî'i dolayısıyla fazla bir bahşîş koparmak emeliyle, zevkinden çıldırircasına şâdân taburun efrâdı terfî'imden dolayı minnetdarlıklar fazla sevinçler izhâriyle pek neş'ever. Hâsılı bu gece tabur dâ'iresi koğuşlar bir numune-i meserret olmuş, hakkımda gösterilen şu âsâr-ı muhabbet ve meveddete karşı allahıma şükür ve mahmidet etmekten başka elimden ne gelir. Secde-i şükûrâna kapandım. 22-23 Temmuz, 330 / 4-5 Ağustos, 1914. Çehâr-şenbih gecesi.

[31] Bugece akşam gene husûsî terfî'i tebşîrâtımla eş dost ve ehibbâ ile mesrûren vakit geçirdik. Sahur yemeğini ba'de'l-ikmâl sabah namâzı vakti hulûl etmekle Siirdli Hafız Efendi namâzdan evvel güzel bir sadâ ile sûre-i fethi kırâ'at ve gâyet neş'eli bir sabah namâzı ezânı okudu. Sünnet-i şerîfleri ba'de'l-edâ kâmet getirip cemâ'atle farz namâzı niyetle kıldık. Ba'de'l-edâ bir aşr-ı şerîf tilâvetle namâza hâtıme verdik. Artık güneşin tulû'una az bir müddet kalmıştı. Hafız Efendi setremi tutarak ve ilk def'a olarak Binbaşılı apolet ve alâmeti havî ceketimi arkama giydirdi ve hayırlı olmasını mübârek müsâ'ade-i ilâhîden istihâm ettik. Barekallahu sebt hamîs. 14 Ramâzan, 332 - 24 Temmuz, 330 / 6 Ağustos, 1914. Pencşenbih.

Süvâri on birinci liva kumandanı arkadaşım Mürsel Bey Harput'tan ve yirmi üçüncü süvâri alayı bugün Van'dan geldiler. 29 Temmuz, 330 / 11 Ağustos, 1914. Salı.

Ermeniler'in mürâca'atı ve Kürdistan ıslahâtı nâmıyla ta'y'în edilen İsveçli müfettiş-i umûmî Hoff Bey'in¹³¹, bugün istikbâline gittik. İrşâd'dan karşıladık. Bir alay-ı vâlâ ile sâ'at onda Erciş'e götürdük. Ta'lîm yapan aşîret alayları da sınıf-ı-harb nizâmında selamladılar. 23 Ramâzan, 332 ve 2 Ağustos, 330 / 15 Ağustos, 1914. Cum'aertesî. Erciş.

Zor'dan birâderim Yusuf'dan mektûb aldım. 3 Ağustos 330. 24 Ramâzan, 332/ 16 Ağustos, 1914. Pazar.

[32] Ramâzanı şerifin yirmi yedinci ve Ağustos'un altıncı Çehâr-şenbih gecesi ba'de'l-terâvih, hükûmetle hey'et-i me'mûrîn ile otururken erkân zâbiti Osman Efendi dışarı çağırarak ma'a't-tebşîr elime bir resmî telgraf verdi ki dördüncü Osmanlı Nişân-ı Zîşâniyle taltîf olduğumu mübeşşîr idi. Allah hayırlı ve mübârek eyesin. Âmîn. 6 Ağustos, 330 ve 27 Ramâzan, 332 / 19 Ağustos, 1914. Çehâr-şenbih. Erciş.

Zor'da birâderim Yusuf'a ve Kâmil Bey'e telgraf verdim. Altı lira. 7 Ağustos, 330 / 20 Ağustos, 1914. Pencşenbih.

Bugün Kırka'da idim. Sâ'at dokuzda güneş tutuldu. Dünya karanlık oldu. Gökte yıldızlar gördüm ve herkes gördü. İnsanları bir heybet ve haşmet istilâ etti. 29 Ramâzan, 332- 8 Ağustos, 330 / 21 Ağustos, 1914. Yevm-i Cum'a.

- 1 Peygamberimiz Efendimiz sallelahu aleyhi vesellem
- 1 Hazreti Hatice anamız
- 1 Hazreti Fatıma anamız
- 2 Hasan ve Hüseyin Efendilerimiz
- 4 Çehâr-ı yâr gūzîn Efendilerimiz
- 2 İmâm-ı a'zam ve İmâm-ı Şafi'î Efendilerimiz
- 2 Anam ve babam

¹³¹ Tayin elden müfettiş İsveçli değil, Norveçli Binbaşı Nicolas Hoff'dur.

2 Enişte ve gelinimiz

1 Nâciye

1 Lütfi

1 Vasfî

1 İzzet-i Nâci'ye

1 Bu abd-i âcîz.

22

İkişer kuruşdan olmak üzere yirmi iki fitra Siird'li Hâfız Efendi'ye verdim. Allah kabul buyursun. Âmîn yâ mû'in. 29 Ramâzan, 332 / 21 Ağustos, 1914. Cum'a. Erciş.

[33] Üçyüz otuz senesi şehr-i Temmuz'unun onbirinci Cum'a gününden bed'ân edip, 330 senesi Ağustos'unun dokuzuncu Cum'artesi günü hitâm bulan 332 senesi ramâzan-ı şerifinin elhamdülillah otuz gün kâmilen orucumu ve bilâ-noksan otuz terâvihi edâ ettim. Â'ilem Zor'da ve ben on aylık bir hasretle garîb, â'ilemsiz Erciş'te bulunuyorum. Mahzûn ve gamkîn ve ramâzan haliyle her türlü istirâhât ve zevk-i â'ileden mahrûm bulunuyordumsa da Hazreti Allah bendenizi fevka'l-âde mesrûr ve handân buyurdu. 17 Temmuz, 330 / 30 Temmuz, 1914.

Binbaşılık irâde-i seniyyem çıkararak 22-23 Temmuz, 330 / 4-5 Ağustos, 1914 Salı günü ya'ni Çehâr-şenbih gecesi resmen ve husûsî olarak binbaşılığımı işittim. Sevindim, â'ileme tebşîr ettim. 27 Ramâzan, 332 ve 6 Ağustos, 330 (19 Ağustos, 1914), Çehâr-şenbih günü, dördüncü Osmanlı Nişâniyle taltîf olduğum tebşîrât-ı resmiyye ve husûsiyyesini aldım yine sevindim. Allahıma gözyaşlarımla şükrettim. 25 Ramâzan, 332 / 17 Ağustos, 1914.

Müceddeden teşkil buyurulan Seyyar Jandarma Alay Kumandanı oldum. Â'ileme tebşîr telgrafi yazdım. İşte bu meserretler bana her türlü hüzn ve hümûmu unutturdu. Sabr ve sükûnetimin mükâfâtını verdi. Allah hayırlı eylesin. Yarın da îd-i

sa'id-i fitrîdir. Kemâl-i mehd ve şükrân ve Allah'a kemâl-i memnûniyetle mesrûren bayram yapacağım. Otuz gün oruç ve otuz terâvihi kâmilten edâ ettim. Yarında bayramdır. Cenâb-ı Allah ibâdullah hakkımda hayırlı ve mübârek eylesin. Âmîn. Bir çok dostlara bayram tebrîk telgrafi yazdım. 9 Ağustos, 330 / 22 Ağustos, 1914. Bayram ve Pazar gecesi Siirdli Hafız'da karşımda oturmuştur. Sâ'at 7.00.

[34] Bugün ramâzan bayramıdır. Sabah namâzını ba'de'l-edâ Sencek Câmî'ine gittim, bayram namazını kıldım. Hükûmete geldim. Kışlaya gittim. ba'de'l-mu'âyede dâ'ireme avdet ettim. Eş dost geldiler, evlâd ü i'yâlimin hasretiyle pek mağmûm bir hâlde bayram yaptım. Allah hayırlısıyla kavuştursun, mülâkât nasîb etsin. Âmîn. 10 Ağustos, 330 / 23 Ağustos, 1914. Pazar. İd-i fitr. Erciş.

Sivas'tan Hayri Bey'den bayram tebrîki aldım ve cevap verdim. 12 Ağustos / 25 Ağustos, Salı.

Bugün alayımın Muradiye'ye hareket emrini aldım. 23 Ağustos, 330 / 5 Eylül, 1914, Cum'aertesi günü isbât-ı vücûd etmeye kat'iyen emir verildi. Hazırlık görmekteyim. Cenâb-ı Allah muvaffak-ı bi'l-hayr buyursun. Âmîn. 18 Ağustos, 330 / 31 Ağustos, 1914. Pazarertesi. Erciş.

Üçyüz otuzbeş mevcûdlu taburumla bu sabah erkence Erciş'den hareketle Çevrik ve Ertesi Karyeleri'nde birer mola vererek akşam sâ'at on ikide Muradiye'ye muvâsalat-ı müyesser gerde-i cenâb-ı rabb-ı izzet oldu. 23 Ağustos, 330 / 5 Eylül, 1914. Muradiye. Cuma'ertesi.

25-26 Ağustos, 330 / 7-8 Eylül, Salı gecesi namâz kılariken, seccâdemın yanbaşımda bir akrep gezdiğini gördüm. Namâzı bozarak itlâf ettirdim. Yine bu gece bir akrep de yazıcıların odasında bulunmuştur. Hâtıra olmak üzere yazdım. 26 Ağustos, 330 / 8 Eylül, 1914. Muradiye. Salı.

[35] İmtiyâzât-ı ecnebiyyenin ref ve ilgâ edildiği tebşîrâtını hâvî telgrafnâmeyi bugün Muradiye'de, Mecnun Baba Türbe'si önünde çayırılık üzerinde iki alay aşîret ve benim Jandarma taburum hey'et-i hükûmet ve ahâli-i mahalliyye huzûrunda kırâ'at ettim. Adliye Müfettişi Karabet Efendi güzelce şerh ve taksîm bir de mevlîd-i nebî kırâ'at olundu ve açıkda cum'a namazı kıldık. Kâimmakâm Ziya

Bey, Erciş'e gittiğinden hazır bulunamadı. Bugün Muradiye için târihî ve pek hâtıralı bir gün olacaktır. 29 Ağustos, 330 / 11 Eylül, 1914. Muradiye.

Bugün Muradiye'de güzelce bir hamam yaptım, çamaşır değiştirdim. Tahâret ve nezâfeti yerine getirdim. 31 Ağustos, 330 / 13 Eylül, 1914. Salı. Muradiye.

Bugece bir rü'yâ gördüm. Allah hayırlı ve hüsn-i neticeye münkalib buyursun. Âmîn. Muteber'in önünde bir zeker peydâ olmuş, esbâbını soruyorum. Diyor ki her vakit var idi bakıyorum. Elime alıyorum ta'accüb ediyorum, öylece uyandım. Allahümme yessir lena hayrul emdir. 2 Eylül, 330. Salı. Muradiye.

Bugün aşîret alayı efrâdı kavga ettiler. Muradiye. 2 Eylül, 330 / 15 Eylül, 1914.

Bugün on beşinci hudût taburunu ifâ yı teftîş ve keşfe hareket ettim. 3 Eylül, 330 / 16 Eylül, 1914. Çehâr-şenbih.

Bayezid Ağa, Humar, Sünnet, Nazarova, Şeyh Sülo, Şeyh Şücû'u, Koruk Karyelerini dolaşarak ve geceyi Net'te(?) geçirdim. 4 Eylül, 330 / 17 Eylül, 1914. Pencşenbih.

Bütün hattı- bâlâmı dokuz sâ'atlik mesâfeyi Irak toprağını görerek Tendürek Dağı kenarında Küşarmeban Karyesi karşısında Temâşâ Tepesi'nde İran'ın Ovacık nâhiyesini güzelce seyrettik, dorukda. Küşarmeban'a geldik, rahat ettik. 5 Eylül, 330 / 18 Eylül, 1914. Cum'a.

[36] ÜÇYÜZ OTUZ SENESİ, 21 TEMMUZ'UNDA, SEFERBERLİK İ'LÂNINA MÜTE'ÂKİB SEFERBERLİK MÜDDETİ DEVÂM ETTİKÇE, ZOR'A, Â'İLEME GEREK POLİÇE, GEREK ÇIKI, GEREK HAVÂLE GÖNDERDİĞİM MEBÂLİĞ MİKDÂRIYLA TÂRİH VE MUHARRERÂTIN NEV'İNİ GÖSTERİR MIHTIRADIR.

PARA	GURUŞ	TÂRİH-i İRSÂLÂT
	8799	Sahîfe 13 deki nakl-iyekûn Erciş'e muvâsalatımdan itibaren tevârih-i muhtelifedeki irsâlât.

- 1030 Muradiye'den Adil çavuş ve â'ileme Erciş postahâne-sinden çıkı ve ta'ahhüdlü mektûbla â'ileme. 11 Eylül, 330 / 24 Eylül, 1914.
- 515 13 Teşrîn-i evvel, 330 / 26 Ekim,1914. Erciş'den telgraf poliçesi â'ileme
- 515 24 Teşrîn-i evvel, 330 / 6 Kasım, 1914. Erciş'den telgraf poliçesi â'ileme.
- 1545 Saray'dan telgraf poliçesiyle â'ileme. 30 Teşrîn-i evvel, 330 / 12 Kasım, 1914.
- 1236 Erçek'den telgraf poliçesiyle â'ileme. 21 Teşrîn-i sâni, 330 / 4 Aralık, 1914.
- 412 6 Kânun-ı sâni, 330 / 19 Ocak, 1915. Erciş'den â'ileme gönderdim, Erzuruma giderken.

14052

14 Eylül 329'dan 330 senesi Şubat nihâyetine kadar onyediy aylık irsâlâtın yekûnu yalnız on dört bin elli iki guraştır. 9 Mart, 331 / 22 Mart, 1915. Erzurum.

[37] 331 SENESİ ILICA

ÜÇYÜZOTUZBİR SENESİ ILICA NOKTA KUMANDANI İKEN İRSÂLÂTIM

PARA GURUŞ TÂRİH Ilıca'da emânet ta'ahhüdlü mekâtib kabûl edilmediğinden.

- 515 5 Nisan, 331 / 18 Nisan, 1915. Erzurum'dan telgraf poliçesi Zor'a â'ileme.
- 515 9 Nisan, 331 / 22 Nisan, 1915. Aşkale'den bâ posta Zor'da â'ileme.

- 515 25 Mayıs, 331 / 7 Haziran, 1915. Aşkel'a'dan Telgraf poliçesi Zor'a â'ileme.
- 1030 3 Haziran, 331 / 16 Haziran, 1915. Erzurum'dan bâ posta Zor'a â'ileme.
- 515 11 Ağustos, 331 / 24 Ağustos, 1915. Aşkal'a'dan telgraf poliçesi â'ileme.
- 515 28 Ağustos, 331 / 10 Eylül, 1915. Erzurum'dan telgraf poliçesi â'ileme.
- 1030 6 Eylül, 331 / 19 Eylül, 1915. Erzurum'dan bâ posta â'ileme.
- 1030 6 Teşrîn-i evvel, 331 / 19 Eylül, 1915. Erzurum'dan bâ posta â'ileme.
- 1030 8 Teşrîn-i sâni, 331 / 21 Eylül, 1915. Erzurum'dan bâ posta â'ileme.
- 1030 8 Teşrîn-i sâni, 331 / 21 Eylül, 1915. İki beşibirlik Erzurum'dan bâ posta.
- 721 15 Kânûn-ı evvel, 331 / 28 Aralık, 1915. Erzurum'dan bâ posta â'ileme, Zor'a.
- 412 20 Kânûn-ı sâni, 331 / 2 Şubat, 1916. Aşkal'a'dan telgraf poliçesi â'ileme.
- 412 31 Kânûn-ı sâni, 331 / 13 Şubat, 1916. Miralay Kolordu Kumandanı Alaaddin Bey yediyle havâle.
- 9270 Yekûn 331 Senesi irsâlâtı.
- 14052 Otuzaltıncı sahîfeden nakl-i Erciş'ten ve seferberlik anında irsâlât.

23322 331 Senesi nihâyetine kadar umûmî irsâlât.

[38]

332 SENESİ ERZİNCAN

ERZURUM VE ILICA'NIN SÜKÛTUYLE ORDU İLE BİRLİKTE ERZİNCAN'A ÇIKTIĞIMDA ERZİNCAN'DA BULUNDUĞUM MÜDDETÇE İRSÂLÂT.

PARA	GURUŞ	TÂRİH	Kangal Nokta Kumandanlığı.
	412	25 Şubat, 332	Erzincan'dan bâ posta â' ileme.
	412	10 Mart, 332 23 Mart, 1916	Erzincan'dan bâ posta â' ileme.
	721	1 Nisan, 332 14 Nisan, 1916	Erzincan'dan bâ posta iki lirası Yusuf Efendi'ye â' ileme.
	3075	7 Nisan, 332 20 Mayıs, 1916	İkisi beşi birlik onaltısı kubla çıkı derûnun'da Zor'a, â' ileme.
	740	7 Mayıs, 332 20 Mayıs, 1916	Erzincan'dan çıkı derûnunda Zor'a, â' ileme.
	2100	24 Temmuz, 332 6 Ağustos, 1916	Kangal'dan Zor'da â' ileme banknot.
	2000	3 Ağustos, 332 16 Ağustos, 1916	Kangaldan Zor'da â' ileme iki bin guruş banknot.
	300	3 Eylül, 332 16 Eylül, 1916	Kangal'dan Zor'da â' ilme mağşûşe
	9761	332 senesinden yedi aylık Eylül nihâyetine kadar irsâlât.	
	23322	Otuz yedinci sahîfedeki irsâlât.	

33082 Â'ilemden ayrıldığı aydan itibaren otuzaltı ay zarfındaki irsâlât-ı umûmîyyedir. Yalnız otuz üç bin seksen iki guruştur. 5 Eylül, 332 / 18 Eylül, 1916.

[39] 332 SENESİ SİVAS VE YOLCULUK ZAMANINDA İRSÂLÂT

KANGAL NOKTASINDAN İNFİKÂKIMDA SİVAS'A GELDİM. PERÂKENDE ME'MÛRİYYETLERDE BULUNDUM. NİHÂYET KASTAMONU YOLCULUĞU ÇIKDI. İŞTE BU MÜDDETLERİ İRSÂLÂT.

MİKTARI

PARA	GURUŞ	TÂRİHİ	NEREDEN OLDUĞU
600		5 Teşrîn-i evvel, 332 / 18 Ekim, 1916.	Sivas'dan Zor'da â'ileme lira yı Osmânî.
1025		6 Teşrîn-i sâni, 332 / 19 Ekim, 1916.	Sivas'dan Zor'da â'ileme banknot ve lira yı Osmânî.
500		22 Teşrîn-i sâni, 332 / 5 Aralık, 1916.	Yenihan'dan telgraf poliçesiyle.
500		22 Teşrîn-i sâni, 332 / 5 Aralık, 1916.	Yenihan'dan telgraf poliçesiyle.
400		10 Kânûn-ı evvel, 332 / 23 Aralık, 1916.	Sivas'dan telgraf poliçesiyle â'ileme.
500		3 Kânûn-ı evvel, 332 / 16 Aralık, 1916.	Sivas'dan telgraf poliçesiyle â'ileme.
100		15 Kânûn-ı evvel, 332 / 28 Aralık, 1916.	Sivas'dan çıkı derûnunda mağşûşe â'ileme.
100		17 Kânûn-ı evvel, 332 / 30 Aralık, 1916.	Sivas'dan çıkı derûnunda mağşûşe â'ileme.

- 100 19 Kânûn-ı evvel, 332 / 1 Ocak, 1917. Sivas'dan çıkı derûnunda â' ileme.
- 2500 Kânûn-ı evvel zarfında Urfa'dan Serçe Hasan Efendi'nin bana olan borcuna maksûben doğruca â' ileme gönderttim.
- 100 8 Kânûn-ı sâni, 332 / 21 Ocak, 1917. Gümüşhacı köyü çıkı derûnunda mağşûşe Zor'a â' ileme.
- 100 10 Kânûn-ı sâni, 332 / 23 Ocak, 1917. Osmancık'dan çıkı derûnunda bir lirayı Osmâni Zor'a â' ileme.
- 100 11 Kânûn-ı sâni, 332 / 24 Ocak, 1917. Osmancık'dan çıkı derûnunda ikilik mağşûşe â' ileme.
- 100 14 Kânûn-ı sâni, 332 / 27 Ocak, 1917. Tosya'dan çıkı derûnunda mağşûşe â' ileme.
- 100 14 Kânûn-ı sâni, 332 / 27 Ocak, 1917. Tosya'dan kıymet-i mukadderel ufaklık bâ banknot â' ileme.
- [40]
- 500 18 Kânûn-ı sâni, 332 / 31 Ocak, 1917. Kastamonu'dan Zor Jandarma alayı vâsıtasıyla Kastamonu taburu ma'rifetiyle â' ileme verilmek üzere.
- 500 25 Kânûn-ı sâni, 332 / 7 Şubat, 1917. Küre'den ufaklık banknot kıymet-i mukaddereli mektûbla â' ileme.
- 200 13 Şubat, 332 / 26 Şubat, 1917. Taşköprü'den kıymet-i mukaddereli mektûbla bâ posta Zor'da â' ileme.
- 150 15 Şubat, 332 / 28 Şubat, 1917. Boyâbâd'dan ufaklık banknot kıymet-i mukaddereli bâ posta â' ileme.

8170 Sivas'dan bi'l-i'tibâr gerek ikâmetim zamânımda gerek Kastamonu ve Sinob'a kadar esnâ yı râhımda uğradığım kasabalardan irsâlât yekûnu.

33082 38.sahîfeden nakli yekûn.

41257 Â'ilemden ayrıldığıım 14 Eylül 329 / 27 Eylül, 1913 târihinden, 332 senesi Şubat nihâyetine kadar kırkibir (41) ay zarfında nakden bulunduğum mahallerden â'ileme gönderdiğim mebâliğ-i umûmiyye yekûnu bervech-i bâlâ yalnız kırkibirbin iki yüz elli yedi guruştur. Hemân Cenâbı hakk â'ileme sıhhat ve âfiyet ihsân buyursun da yine gönderirim. Bütün mâmelekim onlarıdır. Errızkuallelahilkerîm.

[41]

1332 SENESİ SİNOP

SİNOP MEVKİ KUMANDANLIĞI VE SİNOP JANDARMA TABURKUMANDANKIĞI VEKALETİYLE 3 MART 332 SENESİ CUM' AERTESİ GÜNÜ SİNOP'A MUVÂSALATTAN İTİBÂREN İRSÂLÂT.

PARA	GURUŞ	TÂRİHİ	NEREDEN	TAFSÎLÂT VE İZÂHÂT
500		5 Mart, 333 / 1917.	Sinop'dan.	Ufaklık banknot kıymet-i mukaddeneli mektûbla Zor'a â'ileme.
100		12 Mart, 333 / 1917.	Boyâbâd'dan.	Sahilden çıkı emâneti alınmadığından adem-i mahsusûyle mağşûşe olarak Boyâbâd'a gönderdim, oradan postaya verdirdim.
200		7 Mart, 333 / 1917.	Sinop'dan.	Telgraf poliçesi ve cevâblı ta'ahhütlü telgraf.
1000		1 Nisan, 333 / 1917.	Sinop'dan.	Kıymet-i mukaddereli mektûbla Muhâsebeci Bey vâsıtasıyla Zor'da â'ileme.

- 500 3 Mayıs, 333 / 1917. Sinop'dan. Telgraf poliçesi Kâmil Bey vâsıtasıyla â' ileme.
- 100 3 Mayıs, 333 / 1917. Boyabad'dan. Çıkı derûnunda Kâmil Bey vâsıtasıyla â' ileme.
- 500 3 Mayıs, 333 / 1917. Sinop'tan. Def a telgraf poliçesiyle Kâmil Bey vâsıtasıyla â' ileme.
- 500 4 Mayıs, 333 / 1917. Sinop'tan. Def a Telgraf poliçesiyle Yusuf Efendi'ye.
- 5000 12 Mayıs, 333 / 1917. Müdürhan'dan. Cemal Çavuş yediyle Zor'da â' ileme.
- 2000 5 Temmuz, 333 / 1917. Sinop'dan. Telgraf poliçesiyle Zor'da â' ileme.ve Cemal Çavuş'a.
- 1000 14 Temmuz, 333 / 1917. Sinop'dan. Telgraf poliçesiyle Malatya Jandarması'ndan â' ileme ve Cemal Çavuş'a.
- 1500 17 Temmuz, 333 / 1917. Sinop'dan. Yüzbaşı huzûruyle Cevdet Çavuş'a â' ileme istikbâle gönderdiğim.
- 1000 9 Temmuz, 333 / 1917. Sinop'dan. Urfa Jandarma Kumandanlığı vâsıtasıyla Cemal Çavuş'a â' ileme.

[43] 329 SENESİ Â'İLEMDEN AYRILDIĞIMDAN İ'TİBAREN İRÂD VE
MASRAFIM.

Bu sene zarfındaki mikdâr-ı ma'âşâtım.		Bu sene zarfında â'ileme irsâlât.	Bu sene zarfında benim sarfiyâtım.	Mevcûd olması lazım gelen	Mülâhaza
<u>Senesi</u>	<u>Mikdâr-ı ma'âşım.</u>	Yekûn	Yekûn	Yekûn	
329	11484	4250	3500	3731	Bu seneden altı aylıktır. Diğer altı aylığı Zor'da almıştım.
330	17226	9802	2800	7002	Üç aylığım terâkümde. Dört liraya bir at aldım.
331	22968	9270	3600	10098	Tamamdır.
332	26268	17935	4533	3800	Bu senenin altı aylığından i'tibâren beşbin yüzeli ham ma'âştır.
333	27792	20000	5200	2592	Bu senenin eylül ibtidâsında â'ileme gitmiştir.
	105738	66257	19633	27223	Bu senenin temmuzundan i'tibâren.
334	30192	00000	12000	18192	300 guruş ikinci bir hanıma.

[44] MUHTELİF SENELERDEN MATLÛBÂT-I ŞAHSİYYEM

Tafvîzi ve karz-ı hasen olarak gerek seneden ve gerek senetsiz vâki' mürâca'ât üzerine idâne ettiğim mebâliğ.

GURUŞ	PARA	KİME VERİLDİĞİ	Alınip alındığı edilecektir.	alınmadığı mahsub edilecektir.
1200	-	Binbaşı Erzurumlu Cemal Efendi'de senetsiz.	Kâmilen	aldım.
2500	-	Kangal Telgraf Müdürü Hüsnü Bey'de seneden.		
1000	-	Urfa'da Serçe Zâde Hasan Efendi'de senetsiz.	4000 2500 1500	- aldım.
4000	-	Urfa'da Serçe Zâde Hasan Efendi'de senetsiz.		
700	-	Harâcî Erzurumlu Hamdi Bey'de senetsiz		
9400	-	Yekûn		
400	-	Fransız Mösyö Marase'de senetsiz.		
700	-	Ahmet Usta mahdûmu Mahmûd ve Bekir Efendiler'de senetsiz.		
150	-	Ahmet usta mahdûmu Mahmûd Efendi'de.		
1000	-	Yeğenim Yüzbaşı Fehim Efendi'de senetsiz		
500	-	Kayınvâlidem Safiye Hanım'da senetsiz.		
12150	-	Yekûn.		
2500	-	İran'dan Erzuruma.Sivas Kangal Suşehri harcırahım ordudan.		
5742	-	330 Senesinden üç aylık ma'âşım terâküm ordudan.		
22	20	Zor'da hukûken Abdülmecid Efendi'de.		
20	-	Erzurumlu Jandarma Erciş taburunda.		
57	-	Erciş taburunda Yazıcı İbrahim'de.		
23	-	Erciş taburunda Nefer Ercişli Kürd Musa'da.		
20514	20	Yekûn Yirmibin beşyüz ondört buçuk guruştur.		
[45]	-	Tabur mulahhasım Vanlı Osman Efendi'de.		
615	-	Haleb'de Polis Beşir Efendi'de bâ sened.		
83	-	Neferim hizmetçim Edirneli Râsim'de.	Helâl	ettim.
114	-	Şehîd olmuştur.		
1550	-	Sinop'da açım Latife Hanım mahdûmu Nazmi'de senetsiz.	Kâmilen	aldım.

[46] Gerek mu'âveneten badehû alınmak ümîdiyle ve gerek hediyeyle alınmamak şartıyla hısm ve akrabâma ve îcâb eden muhâcirîne sarf ettiğim mebâliğ-i umûmiyye. 14 Eylül'den i'tibâren.

<u>PARA</u>	<u>GURUŞ</u>
2545	Sivas'da iken kayımvâlidem hânesine sarfiyyât i'âneten, alınmayacaktır.
4047	Birâderim Şükrü Efendi hânesine sarfiyyât i'âneten, alınmayacaktır.
500	Esîr-i harb kayımbirâderim Hayri Bey'e bâ posta Hilâl-i Ahmer vâsıtasıyla gönderdim, hediye.
4200	Erzurum ve Hınıs muhâcirlerine i'âneten.
825	Tavusker muhâcirlerine i'âneten ve fevzî'a i'âne
550	Erzincan muhâcirleriyle, Yıldız ahâlisine i'âne.
1000	Trabzon büyük liman muhâcirlerine i'âne.
<u>300</u>	Erzincan Ethem Efendi â'ilesine i'âne.
13967	Yekûn.

[47] İkrâz i'âne ve hediyeyle verdiğim mebâliğ

1914	329 Senesi, Kânûn-i-sânî. Ma'âşım donanma yı Osmâni mübâyâ'a i'ânesine umûm millet miyânında terk.
500	Zor'da birâderim Yusuf Efendi'ye telgraf poliçesiyle. 5 Nisan, 333 / 1917. Sinop'dan.

- 100 Mekteb talebesinden Urfa'lı Ahmed (محمد) Serçe Zâde bâ posta. 10 Haziran, 333 / 1917.
- 200 Sinob Husûsî İnâs Mekteb-i İrfân talebesine teberru'. 13 Haziran, 333 / 1917.
- 300 Edirne'de mekteb talebesinden yeğenim Câvid Bey'e telgraf poliçesi. 17 Haziran, 333 / 1917.
- 3014 Yekûn.
- 40 000 334 Senesi, Şehr-i Mayıs'ında hükûmete karzen verdim, bilet aldım.
- 20 000 334 Senesi, Şehr-i Haziran'ında hükûmete ikrâz ettim, bilet aldım.
- 200 İki adet donanma bileti aldım, Şehri Haziran'da.
- 2000 İstanbul'da yeğenim Sâlim Polad Bey'e hediye olarak bâ posta.
- 500 Husûsî İnâs Mektebi'nin imtihân-ı umûmîsinde , tevzi'-i mükâfât için hediye ettim.
- 1000 Araç'dan Yusuf Efendi'yi nezdime celb için gönderdim ve Sinop'a geldiğinde verdim.
- 2300 Yirmi üç adet donanma bileti aldım.
- 2000 Zirâ'at Bankası poliçe telgrafıyla Kayseri'de kayınvâlideme.
- 700 Yeğenim Câvid Bey'e, İstanbul'a giderken Ümid Vapuruyla hediye. 25 Eylül, 334 / 1918.

2400 334 Mart'ından Şubat nihâyetine kadar kardeşim Mâhi'ye iki yüz guruş sipariş.

500 334 Senesi Teşrîn-i evveline Şubat nihâyetine kadar kayınvâlideme şehri yüz guruş sipariş.

[48] DÛYÛNÂT-I ŞAHSİYYEM

Hasbe'l-icâb muhtelif eşhâsa borcum veyâhut emâneten nezdimde iken unutulmuş veremediğim mebâliğ.

GURUŞ	PARA	KİME VERİLECEĞİ
311	00	İlçalı asker â'ilesi Hayza(?) Hanım'ın emâneten nezdimde bırakıp veremediğim
51	20	İki adet katır Ilıca imâmının torununun haremine emâneten nezdimde kalmıştır.
1000	00	Hayderî Karyeli Mehmet Ağa'nın minâre asmânından mih almak üzere alınmıştır. Erzurum'un sükûtuyla para bende kalmıştır.
150	00	Erciş'te terzi Ohanis'ten(?) Erzurum'dan gönderecektim. Erciş'in sükûtuyla borcum kalmıştır.
282 onar	20	Lira yüzyirmiyedi kuruş hesâbıyla Zor'da Cerçi Seker'e(?) $400 - 117 \cdot 20 = 282$ 20 kırka şeml guruş fiy'atıyla arpa bahâsıdır.

[49] SEFERBERLİK HÂTİRÂTI (35.sayfadan mâba'd.)

6 Eylül, 330 / 19 Eylül, 1914, sabahleyin Kürşameban'dan hareketle Sebtyakut, Agcac, Cimcihatun Karyeleri'ni ve sarp korkunç küreleri görerek Aşkiran'a geldik. Biraz istirahatından sonra Sünnet'e geldim. Geceyi telgraf yazmak, haritâ yapmak, taburu bakıyye etmekle meşgûl oldum. Cum'artesi, 8 Eylül, 330 / 21 Eylül, 1914.

Pazarertesi Sünnet'ten hareketle dağ yoluyla Muradiye'ye hareket ve akşam sâ'at onda muvâsalat ettim. Hamam yaptım, namazlarımı kıldım, yol zahmetini çıkardım.

11 Eylül, 330 / 24 Eylül, 1914, Muradiye'den Âdil Çavuş'la Erciş postahânesi vâsıtasıyla Zor'a â'ileme gönderilmek üzere on lira ve ta'ahhüdlü mektûb ve Zor muhâsebecisi Kamil Bey'e de mektûb gönderdim.

Aşîret onyedinci alay bugün Muradiye'den Diyadin tarafına (ابناء) tarikiyle serhadde gittiler. Teşyî' ettim. Allah selâmetler ihsân buyursun. Âmîn. 11 Eylül, 330 / 24 Eylül, 1914. Pencşenbih.

Diyadin Mevkî'i Kumandanlığı'na ta'yîn kıldım. 11 Eylül, 330 / 24 Eylül, 1914. Pencşenbih.

Lî ecli't-teftîş bugün Muradiye'den kaza kâimmakâmıyla hareket ettik. Geceyi Sünnet'te Erkânı Harb Binbaşısı Aziz Sâmi Bey'in çadırında geçirdim. 12 Eylül, 330 / 25 Eylül, 1914. Cum'a.

Bugün Zor'dan infikâk ettiğim tâmm sene-i devriyesidir. Bu günde Akbade, Hoçan, Sünnet Karyeleri'nde düşmân karşısında hudûd önünde silâh perest-i muvazzafım. Sünnet'te bir gusl ettim, traş oldum. Geceyi Hoçan'da, onbeşinci hudûd taburum karârgâhında geçirdim.

Zor'da polis Muhiddin Efendi'den â'ilem nâmına sıhhat telgrafı aldım. 14 Eylül, 330 / 27 Eylül, 1914. Pazar.

Zor'da Muhittin Efendi'ye Fcevâben telgraf, Zin'de Şerif Efendi'ye ta'ahhüdlü ,Erzurum'a birâderime mektûb yazdım. 16 Eylül, 330 / 29 Eylül, 1914.

Vazîfe-i tertîbât ve te'mîn-i i'âşeyi yaptım. Muradiye'ye geldim. Pek şiddetli yağmur yağıyor, hava soğuktur. Tepelere kar yağdı. Zor'dan telgraf aldım. Serhadd-i hâkânîyi devir ve teftîş ve alayım mıntıkasında ta'biye ve sâ'ir tertîbâtı almak üzere Bayezid'e müteveccihen hareket ettim. 19 Eylül, 330 / 2 Ekim, 1914. Cum'a.

[50] İnişli, yokuşlu tepelerden ve uçurumlardan ve pek zahmetler çekerek ve bütün alayım cephesini gezib görerek, sâ'at dokuzda, bugün Beyazid'e girdim, Mutasarrıf Bey'e misâfir oldum. Beyazid. 22 Eylül, 330 / 5 Ekim, 1914. Pazartesi.

Bayezid'de resmî ve husûsî işlerimi gördüm. Karargâhıma hareket ettim. Kızılkaya'da kaldım. Kızıldize'de aşîret alayı merkezinde, arkadaşlarım yanında uzun bir mola verdim. Sünnet önünden Hoçan Karyesi'ne geldim. Bir gece ba'de'l-istirâhat, alayın sağ cenâhının istinâd ettiği (Saray) onyedinci hudûd taburum mıntıkasında, devr ve tefîş, bakiye-i tertîbât yapmak üzere, Saray'a hareket ettim. Geceyi 26 Eylül, 330 / 9 Ekim, 1914, Taşrûmî'de, tabur karargâhında, hemşerim tabur kumandanı Kara Fazıl Efendi nezdinde geçirdim. Saray'a geldim. Resmî, husûsî işlerimi gördüm. Kazâ kâimmakâmı'ndan teshîlât gördüm ve kendilerine misâfir oldum. Saray'daki vazîfemde hüsn-i hitâm bulmakla, 28 Eylül, 330/ 11 Ekim, 1914, Saray'dan hareket ve Taşrûmî'de istirahat ve alayın merkeze isâbet eden cihetlerini dolaşarak rahatça, 30 Eylül, 330/ 13 Ekim, 1914, Salı günü Muradiye'ye alayım karargâhına geldim. Alay mevcûduna ta'lim yaptırırken Erzurum Valiliği'ne tahvîl eden Van Valisi Tahsin Bey'in geleceği haberini aldık ve icâb-ı nezâket, efrâd yol üzerinde iken teşyî' edeyim dedimse de, gelmedi. Tekrar Van'a döndüğünü işittik. O aralık Muradiye'ye gelen aşîret livâsını alay-ı vâlâ ile karşıladım ve Muradiye'ye götürdüm. 2 Teşrîn-i evvel, 330 / 15 Ekim, 1914. Pencşenbih.

Aşîret alaylarıyla müştereken ve Liva Kumandanı Abdülkâdir Bey'le yan yana resim aldırдық. 8 Teşrîn-i evvel, 330 / 21 Ekim, 1914.

Aşîret karargâhına gittim, toptan resim aldırдық. 9 Teşrîn-i evvel, 330 / 22 Ekim, 1914.

12 Teşrîn-i evvel, 330 / 25 Ekim, 1914. Bütün alayım (Muradiye'de mevcûd) ile Bazmakiye gittim. Yemekleri orada pişittirdim, davul zurna buldurdum. Askerimi güzelce bir teneffüs ettirdim. Pek latîf bir gün geçirdim. Piyâdeler karadan ve yakından Muradiye'ye gittiler. Ben süvâriyerimi [51] aldım. Kelb önünden geçtim. (Mâhi Deresi'nden geçerken Van'lı Nebi oğlu Kadir onbaşı, atıyla berâber suya düştü. Kâmilen ıslandı, çok güldük.) Şimâle doğru yürüyerek, Şeytan Köprüsü'nden bi'l-mürûr, akşam dar vakitte Muradiye'ye geldim.

- 1- Erzurum'dan kardeşim Şakir Efendi sucuk göndermiş, teslim aldım.
- 2- Erciş'den cezâ re'isi, avcı yeleşti yaptırap göndermiş, teslim aldım.
- 3- Postadan â'ilemden mektûb aldım.
- 4- Postadan binbaşılığım fermânım zuhûr etti.
- 5- Erciş'den Van'dan ısmarladığım gaz yağlar geldi, teslim aldım.
- 6- Kabûlü bence meşkûk masraf senedâtı düyünca kabûl edilerek makbûzu gelmiş. Postadan çıktı, sevindim.
- 7- Erciş cezâ re'isi Hidayet Bey'den mektûb aldım.

İşte bugünkü günüm, Bâlâ'daki meserretlerle pek hoş ve müsterih geçmiştir. Yine bugün fotoğraflarımdan Zor'a, Erzurum'da kardeşime, Urfa'dan Serçe Hasan Efendi'ye gönderdim. Haza min fazl-ı rabbi, gurbette de insana öyle zamanlar günler tesâdüf ediyor ki sevinçten çıldırır. Hakîkaten bugün pek mesrûrum. Allah dâ'im buyursun. Âmîn. 12/ 13 Teşrin-i evvel, 330 / 25-26 Ekim, 1914. Pazar. Muradiye.

14 Teşrin-i evvel, 330 / 27 Ekim, 1914, Salı günü, caddede ta'lim yaparken, Van Valisi olup Erzurum'a tahvîl eden Tahsin Bey'in geleceği işitildi. Berâ yı teşyî' Karahan'a gittim. 30 süvâri ve 2 bölük piyâdeyi birlikte götürdüm. Vâlâ ile karşıladık, teşyî' ettik. Avdette Fahri [52] Bey kardeşimle, Muradiye karşısındaki manastıra çıktık. Akşam ta'amını müte'âkıb, yaya olarak tepeden inip, geç vakit Muradiye'ye geldik. Geceleyinde kar yağdı. 14 Eylül, 330 / 27 Eylül, 1914, Muradiye.

Erciş'ten 5 lira â'ileme bayram harçlığı olmak üzere, nefer Musa ile telgraf poliçesi verdim. 1332 sene-i hicrîsi şehr-i zi'l-hiccetü'l mübârek onuncu günü, 330 senesi şehr-i teşrin-i evvelin on yedinci Cum'a gününe tesâdüf eylediği ve ben seferberlik dolayısıyla Muradiye'de alayımla bulunduğumdan ve Binbaşı Fahri Bey misâfirim olmakla güzel bir bayram yaptık. Kazara bendenize gusl icâb ettiğinden bayram namâzını yetiştiremedim. Ba'de'l-istihmâm güzel güneşli bir günde eş ve dostla bayramlaştık. Bi'l-mukâbele odama teşrîf buyuruldu. Sâ'at yedide Molla Âbâd

Karyesi'nde ictima' eden aşîret alaylarına gittik. Allah hayırlı bayramlar etsin. Âmîn. Cümle ümmet-i Muhammedi içerisinde de biz keremi evlad ü i'yâlimize hayırlısıyla an karîb kavuştursun. Âmîn. 17 Teşrîn-i evvel, 330 / 30 Ekim, 1914. Muradiye. Kurban Bayramı.

Fırkamız Erzurum cihetine harekete emrolduğundan bu gün alayımın Muradiye'den hareket edib güzel bir günde, kuruluk ve az rüzgâr var iken, sâlimen Erciş'e muvâsalat müyesser gerde-i cenâb-ı rabb-ı izzet kılındı. 2 Teşrîn-i evvel, 330 / 15 Ekim, 1914. Pazarertesi.

Bugün aşîret alayları ve firkamızın bi'l-umûm taburları Erciş'te ictima' ettiler. 21 Eylül, 330 / 4 Ekim, 1914. Salı.

Bugün mücerred lastik çizmelerimi, müceddeden ayağıma giydim. Allah hayırlı eylesin. Âmîn. 22 Eylül, 330 / 5 Ekim, 1914. Çehâr-şenbih.

[53] Fırkamız tekrar Azerbeycan'a me'mûr edilmekle, alayımın bugün Erciş'ten hareket, gece karanlıkla Sinemiş Karyesi'ne muvâsalatla geceyi geçirdik. Fakat çok üşüdük. 22 Teşrîn-i evvel, 330. Çehâr-şenbih.

Sinemış'ten hareketle on sâ'atlik mesâfeyi kat' edib Mezra'a Karyesi'nde geceyi geçirdik ve rahat ettik. 23 Teşrîn-i evvel, 330 / 4 Kasım, 1914. Pencşenbih.

Mezra'a'dan hareketle bir sâ'atlik mesâfeyi alıp, Pîrsolan Karyesi'nde rahat ettik. 24 Teşrîn-i evvel, 330 / 5 Kasım, 1914. Cum'a.

Erciş'den beş lira hâneme telgraf poliçesi verdim. Vusûlüne dâ'ir telgraf aldım. 24 Teşrîn-i evvel, 330 / 5 Kasım, 1914.

Pîrsolan'dan geldik biraz ıslandık. Aranik Karyesi'nde kaldık. Gece kar yağdı. Koltuk altlarım, apışaralarım fenâ hâlde kaşınıyor, çok rahatsızım. Bu kaşıntı üç aydır devam ediyor. Hayvana binerken, yürürken, sızılardan canım çıkıyor. İki gecedir Aranik'de kalıyoruz, bu gece Muteber'i yine rüyâmda gördüm. Hasret ve firâk beni pek me'yûs etmektedir. Allah hayırlısıyla kavuştura. Âmîn. Yağan berf kalktı, bulutlar dağıldı, güneş doğdu. Biraz nefes aldık. 28 Teşrîn-i evvel, 330 / 10 Kasım, 1914. Salı. Aranik Karyesi'nde, sâ'at beş.

Bugün Erciş'e dâhil olduğum günün tam sene-i devriyesidir. Bugece de Molla Hasan Karyesi'nde yatıyoruz. Ah yavrularım ne kadar sizi görseydim. 29 Teşrîn-i evvel / 11 Kasım, 1914. Çehâr-şenbih.

[54] Molla Hasan'dan kalkıp Saray'a geldik. Bütün fırka ve iki aşîret livâsı gece Saray'da idik. Serçe Hasan Efendi'ye, Zor'da Yusuf Efendi'ye Erzurum'da birâderim Şakir Efendi,'ye telgraf verdim. Zor'a onbeş lira telgraf poliçesi â'ileme verdim. Allah hayırlısıyla mülâkâtımızı nasîb ve müyesser buyursun. Âmîn. Bugece Saray'a çokça kar yağdı. 30 Teşrîn-i evvel, 330 / 12 Kasım, 1914. Pencşenbih. Saray.

Paket, ikilik kırk tane Saray'dan, yirmi tane de Van'dan getirttim. Müştâgilen billâh âlem-i islâmiyetin te'alî-ı feyzi ve terakkîsi uğrunda Azerbeycan kıt'asını istilâ için, bugün gazâ yı dîn meydânlarına hatveyi atarak, Kotur istikâmetiyle Saray'dan hareket ettik.

Korçivik Karyesi'nde alayımla geceyi geçirdik. Muvâsalatımda güzel bir gusl yaptım, çamaşır değiştirdim. Tırnaklarımı kestirdim. Din-i muhamedî uğruna hulûs-ı kalp ile cihâda niyyet ettim ve gazâyâ hazırlandım. Yarâbb sen beni muvaffak bi'l-hayr buyur. Beni sıyânet et, bana tevdî' olunan bin yedi yüz kadar ibâdullahımı mansûr ve mağfûr buyur. Yanlış bir hareketimden dolayı bu kadar ana baba yavrularımı muhâfaza ederek, bana da tedâbir-i sâ'ibe nasîb et. Asr-ı sa'âdette ki mebde-i islâmiyetteki gazâ ve cihâdlar fazîletiyle, bu âcîz kulunu nasîbdâr-ı nusret ve zafer eyle. Âmîn. Kar yağdı ve güneş doğdu. 1 Teşrîn-i evvel¹³², 330 / 14 Kasım, 1914. Cum'aertesi. Korçivik Karyesi.

Azerbeycan'a gitmek, istilâ etmek nasîb olmadı. Kotur'a iki sâ'at mesâfemiz kalmıştı. Diyadin cihetine hareket emri aldık. Bir daha geri dönerek [55] ve alayımla Saray'a uğrayarak dokuz sâ'atlik bir mesâfeyi kat' edip Velicânî Karyesi'nde geceledik. Çokça kar yağdı. Kar altında yol yürüdük. Çamur çoktu, efrâd perîşân oldu. Bazı taburlar mevki'e yetişemedi. 2 Teşrîn-i sâni, 330 / 15 Kasım, 1914. Pazar. Velicânî.

¹³² Teşrîn-i sâni yazılması gerekirken, Teşrîn-i evvel yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Karlı, çamurlu gâyet dik inişli ve yokuşlu yollardan bi'l-mürûr Yezîdî Hâne Nâhiyesi'ndeki kara sudan geçerek, müz'ic ve zahmetli Han gediğinden aşarak, Oti(?) üzerinden Muradiye Ovası'na indik ve geceyi Köşk Karyesi'nde geçirdik. Muradiye Mevkî'i Kumandanlığı ve Göndürme Boğaz Muhafızlığı uhdeme verilerek, Köşk'den hareketle bir taburla Muradiye'ye geldik. 3 Teşrîn-i evvel¹³³ 330/ 16 Kasım, 1914. Pazarertesi.

Zor'da muhâsebeci bey'e sıhhatimden telgraf yazdım. Bâyezid'in işğaline me'mûr oldum. Allah tevfikîni refik buyursun. Âmîn. Yazdığım telgraf şudur (Mesrûrum, muzafferen sıhhatteyim. Cümleye selâm. Hudûddayım.) 3 Teşrîn-i sâni, 330 / 16 Kasım, 1914. Bu geceyi Muradiye'de geçirdik. Çehâr-şenbih.

Tutak'ın düşmandan istirdâdı haber-i telgrafını aldım.

Bu gün sağ mahrem üzerinden tifo aşısı yaptırdım. 7 Teşrîn-i sâni, 330 / 20 Kasım, 1914. Cum'a.

Bu akşam magrib zamânında tifo aşısı yaptırdım. Sağ taraf üst azı dişim fenâ hâlde ağrımaya başladı. Tahammül edemedim, yatsıdan sonra çekirdim. Elhamdülillah kurtuldum. 7-8 Teşrîn-i sâni, 330 / 20-21 Kasım, 1914. Muradiye.

[56] Bu gece ikinci defa kolera aşısı yaptırdım.(Sol mahrem üzerinden.) Fazla te'âmül gösterdiğimden rahatsız oldum. Hele bacaklarım arasındaki kaşıntı beni canımdan bîzâr bıraktı, uyutmadı. Hastalığımdan bahs ile Van veyâ diğer bir hastahâneye lî ecli't-tedâvî i' zâmımı firkamızdan şifreli telgraflaistirhâm ettim. Hala rahatsızım. 10 Teşrîn-i sâni, 330 / 23 Kasım, 1914. Pazarertesi. Muradiye.

Üç gündür yağmur bütün şiddetiyle yağmakta, kubbesi damlayan hiçbir mesken bırakmamıştır. Bacaklarımın sızısından pek bî huzûrum. Namâzlarımı kılamıyorum. 12 Teşrîn-i sâni, 330 / 25 Kasım, 1914. Çehâr-şenbih. Muradiye.

Bu gece üçüncü defa tifo aşısı yaptırdım. Gece su lâzım olmuştu ve yer bulamadığımdan gusl edemedim. Allah günâhımı afv ve mağfîret buyursun. Âmîn.

¹³³ Teşrîn-i evvel değil Teşrîn-i sâni olması gerekmektedir.

Bugün şiddetle kar yağmaya başladı. 12 Teşrîn-i sâni / 25 Kasım. Çehâr-şenbih. Muradiye.

Â'ileme telgraf yazdım, sıhhatlerini sordum. Cevâblı telgraf. 12 Teşrîn-i sâni / 5 Kasım. Muradiye.

Erciş taburundan, Eylül ma'âşım geldi. Kar elân yağıyor. Kolera aşısı yaptırdım. (دبجی) ve kasvet elân devâm ediyor. 13 Teşrîn-i sâni / 26 Kasım. Muradiye. Pencşenbih.

Fotoğrafçı Milkon bugün Van'a gitti. Kar yağıyor, odama damlıyor. Can sıkıntısı hadd-i kemâledir. Allah beterinden saklasın. Âmin. 16 Teşrîn-i sâni / 29 Kasım. Pazar. Muradiye.

Bugün Zor'dan birisi 3 Teşrîn-i evvel 330 / 16 Ekim 1914, birisi 14 Teşrîn-i evvel, 330 / 27 Ekim, 1914 târihli iki mektûb aldım. Bayram üzeri gönderdiğim 10 liranın vusûlüne dâ'ir idi. Memnûn oldum. Taburlarımla Erçek istikâmetine Van'a harekete emir aldım. 18 Teşrîn-i sâni, 330 / 1 Aralık, 1914. Salı. Muradiye.

19 Teşrîn-i sâni, 330/ 2 Aralık, 1914, Çehâr-şenbih günü, sâ'at yedide Yarkiri'den hareketle Korzot derbendi [57] gediğinden karları yarararak soğuk rüzgarlar altında dağları geçerek Mezra'anın üstünden Akyolan'dan Pirsolan'a geldik. İki sâ'at ba'de'l-istirâhat, gâyet mehtaplı sıcak bir gece, yolculuğa Erçek'e hareket ettik. Müz'ic dereler, iniş ve yokuşlardan b'il-mürûr Karagündüz önündeki bataklıklara zahmet çekerek gecenin sâ'at onbirinde, taburlarla Erçek'e Korzot gediğinden geçerken Adil Çavuşun verdiği keklik kızartmasını yiyerek def -i havâyic ettim. Bu lezzeti hiç unutmam. 20 Teşrîn-i sâni, 330 / 3 Aralık, 1914. Pencşenbih.

Bu gece sâ'at onda taburlarla Saray istikâmetine yürüyerek (Mamadik) Boğazı'nı gâyet dondurucu bir soğukla geçtik ve elde ettik. Boğazı çıkacağımız sıralarda Rus kazaklarının hayvan izleri görülerek keşf kolum ta'kîbe başladı ve yetişemediyse de biz de Aşağı Keşiş Karyesi'ne muvâsalat ve bir sâ'at mesâfemizde ki Molla Hasan'da bulunan üç yüz kadar Rus süvâri kemâl-i havf ve haşyetle Saray'a firâr ettikleri anlaşılacak derhâl Molla Hasan'a bir bölük piyâde ve yirmi süvâri gönderdim. Karye işgâl olundu.

İlk nokta-i meftûhasını Molla Hasan olmakla bu ismi mübârek bir fâl-i hayr addeyleye. Biz Aşağı Keşiş'de, müfrezem Molla Hasan'da, bir taburu kartalana(Mamadik Boğaz'ı duhûlünün setr-ü nâmına) me'mûren gönderdim. Geceyi rahatça geçirdik. 22 Teşrîn-i sâni / 5 Aralık. Gece hamamcı oldum. Aşağı-Keşiş.

Erçek'den (on iki lira â'ileme Zor'a) dört lira Urfa'da Serçe Hasan Efendi'ye telgraf poliçesi havâle verdim. 22 Teşrîn-i sâni / 5 Aralık.

Topları yerleştirdim. Siper yaptırdım, her iki taburu tedâfü'î vazîyete koydum. [58] Telgraf makinesi kurularak muhâbereye başlandı. Fırka kumandanı karargâha geldi. Telgrafçı Âgâh Efendi karargâha geldi. (Raif'in fa'ili) 25Teşrîn-i sâni, 330 / 8 Aralık, 1914. Aşağı Keşiş.

Ağırca hastayım. Sancılarım pek şiddetli. Müsâdeme oldu. Telefât yoktur. Fırka kumandanıyla beş sâ'at tepede soğuşa ma'rûz bir hâlde tarassudâtta bulunduk. İlaç içtim. Pek sefil bir sûrette Saray kâimmakâmı Kemal ve doktorlarla geceyi geçirdik. 27-28 Teşrîn-i sâni, 330 / 10-11 Aralık, 1914. Aşağı Keşiş.

Bağdad Fırkası'ndan bi'l-ifrâz Malazgird'den tahrik ettirilen dört toptan ibâret batarya bu gece sâ'at üçte Keşiş'e yetişti. 2 Kânûn-u evvel, 330 / 15 Aralık, 1914.

Muradiye'den Keşiş'e kadar hareketim pek şanlı bir muvaffakiyet te'mîn ederek, o havâli ahâlisinin, firkanın, vilâyetin yüzünü güldürdü. Ordu yı aslîmizide büyük bir tehlikeden kurtardı. Bu sür'âtle şanlı hareket ve Mamadik Boğazı'nın muzafferin işgâlini, ajanslar, ordu telgrafları, alkışlarla tebrîk ve halka ilân ettiler. Hele muhitimize civâr kasabalardan nâmıma gelen tebrîk-i zafer telgrafları pek parlak ve minnetdârâne yazılıyolarlardı. Hakikat şöyledir ki; seyyâr jandarma fırkasının sol cenâhında otuzbeş sâ'at uzağında Bayezid Sancağı'yla Muradiye Kasabası arasında Gündürme Boğazı'yla Ayfa Ovası'nı ve Kızılviz'e den girecek olan Rus kuvvetinin Van'ın arkasını ve Gündürme tarikiyle Erciş Ovası'na yayılarak Erciş, Patnos, Tutak'dan Kılıç Gedik'ini istilâ ve Eleşkird'e kadar olan toprağımızı zapt edib ordumuzun da arkasını almak ihtimâline mebnî üç tabur ve iki top kuvvetimle Gündürme Boğaz muhâfızlığında bulunuyordum ve bu tehlikelere karşı durmakta idim. .Hatta bir aralık düşmânın pek müsâ'it bir fırsatını bularak istilâya [

59 | uğrayan Bâyezid Kasabasını istirdâd için hareket ettim pek kahramanca bir savlet ederek Bâyezid-i kurtarmak hiç içten bile değildi. Fakat ma‘a't-te'essüf fırka hareketimi men' etti, bu güzel fırsat da elimizden kaçtı. Eğer ben Bayezid-i işgâl etseydim Rus kuvveti benimle Eleşkirt cihetindeki ordu yı aslîmiz arasında esîr kalmak ve yahûd Rus' un ta'arruzuna meydân verilmemek üzere oldukça mühim bir şaşkınlık ve perîşânlık verilecek idi. Fakat firkanın Başka'la ve Hoşab cihetinde fenâ hâlde sıkıştığı, bizi bu muvaffakiyetli muzafferiyetli yürüyüşten vazgeçirdi. İşte fırka ile aramız bu kadar otuz beş sâ'atlik mesâfe iken ve fırka ric'at ederek Van havâlesine de artık uğramayıp, Van gölünün cenûbundan Musul'a veyâ Bitlis ilinin ve bu sûretle Mamadik cihetinden gelen düşmâna, Van'ı teslîm etmek sıralarında iken bir tedbîr almak üzere benim kuvvetimi Göndürme'den alıp belki Mamadik Boğazını tutar, Van'ı ve fırkayı kurtarırım ümîdiyle bize yürüyüş emrini verdi. Kışın, pek şedîd fırtına savurduğu bir günde Göndürme'ye vedâ' edib seyr-i serî' ile fakat bütün alayım mevcûdunun kahramanca bir istekli yürüyüşüyle ondört sâ'atlik bir mesâfeyi dokuz buçuk sâ'atte aldık. (Mamadik Boğazını) Alayımdaki süvârileri yanıma alarak süvâri hücumuyla boğazın mahrecini tuttuk. Hakîkaten Rus, boğazın yarısına kadar gelmişler, bizim hareketimizi casuslardan ve köylülere öğrenerek (Erzurum'dan alaylar yetişiyor denilerek) ben Erzurumlu olmak ve Erzurumlu'nun alayı gelerek ihbâr edilmişse de Erzurum'dan alaylar geliyor tercümesiyle ile bîçâre Kazaklar neye uğradıklarını bilemeyip rîc'ad etmişler ve Molla Hasan'daki ordugâhlarını kâmilen eşyâ ve techîzâtlarıyla bırakarak savuşmuşlardır.

İşte inâyetullâh-i te'âlâ [60] bu boğazı pek muzaffer bir sûrette elde ettim. Boğazın medhâli içerisinde elli dakîka mesâfedeki Rus kıt'aatının karargâhı olan Molla Hasan'ı bir hücum yürüyüşle süvârileri soktum. Fakat heriflerin yerlerinde yeller esiyor cephâneler, unlar, şapkalar, borular, şekerler, kılıç, revolverler, hâsılı bir çok eşyânın da terk edildiği görülmüş ve benim alayım pîşdârına karargâh ittihâz edilmiştir. Boğazın medhâlinde sağda Keşiş Karyesi'ni bir taburla alay karargâhı ittihâz edib buraya geldim. Boğazın medhâli solunda Kartalan Karyesi'ne diğer onbeşinci taburu gönderdim. Muzafferen vak'ayı Van'a ma'lûmât verdim. Telgraf makinesi ve telgrafçı istedim. O vakit firkanın nerede olduğunu bilmiyordum. Zîrâ fırka Bitlis'e veya Musul'a kadar ric'at hâlinde imiş. Van'ı istilâdan, fırkayı inhizâmıdan, Eleşkird'deki ordu yı aslîyeyi büyük bir meşgâleden kurtardım. İşte bu

muvaffakiyet dünyâya işitildi. Fakat benim bu şanlı muzaferiyetim fırka kumandanlığını dest-i nâ ehlisinde tutan Kazım nâmındaki çocuğun istirkâbına uğradı. Hele kaçmaktan nefes alamayan Van Vali Vekili Cevdet Bey'in dahî haset ve nefretini celb etmiş bulunmaktadır ki artık bugünden i'tibâren benim her hâlîmi nazar-ı dikkâte almaya, vakitli, vakitsiz mu'âtebelere ma'rûz kalmaya başladım. Fırka ile Van Valisi ile geçinmek ihtimâli olmayacağı cereyân-ı hâl ve efalden anlaşılmaktadır. Evet kıymet takdîr eden bir amîrin mukayyedinde olsaydım şu muzafferiyâtım bi hakkın takdîr edilir belki de vatan ve ordu nâmına terfil'lerle, nişânlarla karşılanırdım. Ma'a't-te'essüf (biz niçin yapamadık) diye te'essüf ve benim muvaffakiyâtımı istirkâb iden şu iki hasûdun çekememezliği dolayısıyla benim bu fırkada hizmet göremeyeceğimi işrâb ediyor. Öyle de oluyor. En âdî bir sebeple beni açığa çıkararak, alayımдан uzaklaştırıp nâ'il-i emel olmak fikrinde bulduklarını şüphesizce his ve tegavvür etmekteyim. 30 Teşrîn-i sâni, 330 / 13 Aralık, 1914.

[61] Basurdan pek muztarîb, aynı zamanda kasıklarımındaki egzamalardan rahatsız bulunuyorum. Bir taburun Kartalan cihetinde harb ediyor, gâlibiyet bizim tarafda olduğunu işitiyorum. Kâimmakâm Kemal Bey'in ve tabur kumandanının omuzlarına dayanarak güçmahall yüksek bir tepeye çıkabildim. Harb mevkî'i gözükyor. Fakat bir buçuk sâ'at mesâfede bulunuyorum. Ata inip binecek takatım yok. Kazım ve Cevdet Bey'ler ise benden bir intikâm almak sevdeâsında müttehidü'l fikr bulunuyor. Fakat Allahım var bana bir şey yapamayacaklardır. İşte ben bu hâlde iken Kartalan'daki yine benim taburumun () muzafferiyetinden düşmân Saray'a kadar ric'at etmekle, bizde ta'kîbe başladık. 2 Kânûn-ı evvel, 330 / 15 Aralık, 1914.

Cum'a günü Keşiş'den hareketle Astuci Karyesi'ne geldik. Geceyi bu harâb aynı zamanda Ruslar'ın ve Ermeniler'in mezâliminden bir maktel, bir mezbaha-i beşer olan Astuci Köyü'nde geçirdik. Köydeki manzara-i vahşet pek elemnâk ve dilsûz idi. 2 Kânûn-ı evvel, 330 / 15 Aralık, 1914. Cum'a.

3 Kânûn-ı evvel, 330 / 16 Aralık, 1914. Umûm fırka Astuci'ye hareketle, dağ yolunu ta'kîben hareket ve benim alayım Çarıksar Karyesi'ne gelib geceyi geçirdik.

Fırkanın pişdârı ilerisinde Râzi(?) cihetinde düşmânla müsâdeme ediyordu. Kısım-1 küllî iştirâk etmedi.

4 Kânûn-ı evvel, 330 / 17 Aralık, 1914. Bugün İkiz'de bütün fırka kıta'atı ictimâ' etti. Runhane(?) tarikiyle gâyet dik meyilli iniş ve yokuşlardan ve Tom(?) Gedîği'nden fırtına ve soğuk altında yürüyerek, geç vakit (Satmanis) Karyesi'ne geldik, geceyi geçirdik. Bu köyde güzel bir gusl yaptım. 4 Kânûn-ı evvel, 330/ 17 Aralık, 1914. Pazarertesi.

(Satmanis) Karyesi'nden hareketle sulardan derelerden geçerek (Heretil) Karyesi'nin sırtları üzerinde fırkamız pişdârı, düşmânla ateşe başladılar. Karanlık basıncaya kadar harb devâm etti. Fakat Rusya'nın yağmur gibi tüfeng top ateşi altında fırkamızda mukâbeleden [62] geri kalmıyordu.

Top mevzî'inde topçuların yanından ayrılmadım. Hasta hâlimle yine her fedakârlığı yapıyordum. Çünkü şehidlik ve gâzilik gibi iki rütbe-i m'aneviyye karşısında ölüm hüdü hakkı hâtırına bile gelmiyordu. Yalnız mâddeten fırka ve Vali'ye karşı kuvve-i ma'neviyyem kırılmış, heves ve neş'em kaçmış bulunmaktadır. Ba'de'l-harb geceyi Heretil Karyesi'nde pek rahatsızca geçirdim. Fırkada kâmilen burada ictimâ' etmişti. Güneş tulû' eder etmez bulunduğumuz Heretil Karyesi'ne, Rus pek sıkı bombardımana başladı. Hepimizi sersemletti. Kaçacak siper alacak yerimiz yoktu. Zîrâ yine fırka kumandanının cehd ve inâdıyla bütün fırkayı bu çukur olan köye toplamış idi. Allah kurtarsın fırkamız çil yavrusu gibi dağılarak herkes kaçacak izbe yer bularak, telefât vermeyerek, köyün arkasındaki tepelere mahfûz ve emîn bir mahalde ictimâ' ettiler. Yine Allahımı eşhâd ederek şurada ma'a'l-fahr yazıyorum ki böyle zelîlâne kaçmayı nefsim'e yediremedim. Mevcûdumdan bakiyye kalan iki bölük piyâde ile maiyyet süvârilerimi yanıma alarak düğüne gider gibi fırkanın içtimâ' mahalline yol almaya başladım. On hatve yol almamış idim ki başımız üzerinde patlayan bir şarapnelden altımdaki hayvan ürkerek kendisini yere çarpdı. Sağ ayağım baş parmağı ile, sağ diz kapağım beni lâ yâ'kıl bırakacaksa, incindi ve benim olan hayvan artık firâr etti. .Başka bir hayvana binerek hem basur hem egzamadan müte'essir iken şu parmak ve diz kapağım acısı da munzamm olduğu bir sırada yine bilâ revâ bonbarduman te'sirinden hârice rahatça çıktım. Askerlerimi de çıkardım. İçtimâ' mahalline gittim, harbi seyr-ü temâşâyâ daldım. İşte

bu satırları da bir hâtıra olmak üzere buraya kaydettim. 6 Kânûn-ı evvel, 330 / 19 Aralık, 1914. Heretil. Salı.

Akşama kadar kar üzerinde top mevzî'inde hasta ve ayağımdan muztarîb bir hâlde Erciş taburumu kaldım. Gurûba yakın, taburumu karşıımızda elli dakika mesâfede (Yamanyurd) Karyesi önündeki taşlıkları tutarak, geceyi orada geçirmekliğimize me'mûr ettiler.

[63] Top mevzî'inden Erciş taburuyla ayrılarak Yamanyurd tarafına yol almaya başladım. Mahfûz mahallerden geçmek için karlara batarak derîn derelerden geçmekte, başımız üzerinde şarapnel patlamaktadır. Attan inmemiş idim, benim arkamda bulunan Van'lı bir nefere şarapnel isâbet ederek yere bıraktı. Biz bu zahmet ve atışlar arasında Yamanyurd'a yetişerek açıkta karlar üzerinde gecelemeğe başladık. Taburlarımın diğerk ikisini fırka benden habersiz başka cepheye göndermiş. Ben yalnız Erciş taburumun üç bölüğüyle bu Yamanyurd önünde bulunuyorum. Erciş taburunun dördüncü bölüğü şehîd Süleyman Efendi kumandasıyla top muhâfazasında bulunuyordu. Sabaha kadar açıkta kar üzerinde bekledik. Benim hastalığım ve zemherinin şiddetli soğuşu ve bu soğukta şafağa kadar bekleyişim tasavvur olunmakla yine sabrettim, tahammül gösterdim. Sabahleyin harb başladı. Fırka baştanbaşta bozuldu, umûm efrâd ric'at-ı kahkariyye ile kaçmaya başladı. Fırka Kumandanı Kazım ve Van Valisi Cevdet Bey'ler soluğu dört sâ'at geride Favlik(?) Tepelerinde aldılar. Bu rezâlet yine kendilerinin tedbîrsiz ve cehâletleri yüzünden ileri gelmiştir. Süleyman Efendi'nin muhâfazasında bulunan iki topumuz hemân hemân esîr kalmak üzereyken yine hasta hâlimle diri bir kuvvet yetiştirdim, topları selâmete çıkardım. Mevcûd süvâriyerimle ric'ate mecbûr kaldım. Zîrâ önüm arkam kesilirdi. Doğruca top mevzî'ine fırka kumandanı nezdine gittim. Bu esnada firârîleri topladım, kıt'alarına sevk ettim. Ayağım topallayarak ve basurdan muztarîb bir hâlde yine ifâ yı hizmetime hazırken, bana bir kahr olsun diye dört sâ'at mesâfedeki İkiz Karyesi'ne ric'at eden perâkende kıta'âtı toplamaya beni me'mûr etti. Yine i'tirâz etmedim, derhâl hasta halimle ayağım topallayarak gurûb-ı şemsle atıma bindim ve yanıma üç süvâri aldım. Rus'un hücumu bizim fırkanın ric'aati arasında yağmur gibi kurşun ve şarapnel dâneleri altında yol almaya [64] başladım.

İki gündür uykusuz, soğuk algınlığı ki (dün gece Yamanyurd'da açıkda kalmış idim) basur, egzama, diz kapağım ve parmağımın zedeli bulunması beni hizmetimden men' edemedi. Pek muztarîb bir hâlde gecenin yarısına kadar yürüdüm, kıta'âta kavuştum. Cümlesini İkiz'e topladım. Perâkendeleri ictimâ' ederek İkiz'e götürdüm ki Vali ile Fırka Kumandanı da oraya gelmişler. Benim köyde olduğumu gördüklerinde; 'kıta'âtı toplattın mı?' su'âlîne; 'evet hepsi geldi ve yerleşti işte bende atımdan indim' dedim, bir şey söylemeden ikâmetgâhıma geldim. Otuzaltı zâbit bir araya toplanmış geceyi geçirdik. Fakat İkiz'e gelinceye kadar pek sıkı yaylım ateş altında vücûd rahatsızlığıyla, doğrusu bu şehîd olmak hevesiyle bilâ pervâ apaçık yürüdümse de ecel bitmemiş olmalı ki yanıma olsun bir kurşun düşmedi. 7-8 Kânûn-ı evvel, 330 / 20-21 Aralık, 1914. İkiz.

Bu sabah fırka kumandanının öteden beri hakkımda perverde eylediği kin, hased, iğbirâr damarları uyanarak artık işi aşîkâreye verib ve benim tenkidâtımı eleştirerek kuşkulanan mumâ ileyh, beni bi'l-celb; 'seni (dün Yamanyurd'da açıkta yatmamışsın) (bugün de kıta'âtı İkiz'e celbe me'mûr ettim) gitmemişsin, artık senin bana lüzûmun yoktur, alayı başkasına teslim edeceğim, nereye gidersen git' dedi. Vali Cevdet Bey'de zaten eğri olan ağzını biraz daha kibr ü nahvetiyle eğerek; 'evet evet, bu kahraman bizim gibi adamlar yanında bulunamaz' kelâm-ı işîrâkârîsiyle fırka kumandanını tasdiken hemân alayımdan ve mukaddes vazîfemden beni ayırdılar. Ben dedim; (Yamanyurd'da yattığımızı işte Erciş tabur zâbîtanı buradadırlar ma'a'l-kasem onları eşhâd ediyorum, sorunuz işte şu hasta hâlimi görüyorsunuz hasta haberi vermeye istirâhat istemeye tenezzül bile [65] etmedim ve bu ana kadar Top başından piyâde siperlerinden ayrılmadım ve hasta hâlimle Heretil bozgunluğunda iki topumuzu ben kurtardım. İkiz meselesi ise (işte bütün fırka kıta'âtı burada. Değil zâbîtân, efrâda su'âl ediniz. Cümlesine teblîğ ettim. İkiz'e ictimâ'larını söyledim ki o sâyede kâmilen burada ictimâ' etmiş bulunuyorlar. Kat'iyen bir kusûrum yoktur diye cevap verdimse de; en nihâyet senin serkeşliğün firkayı tenkîdin bizimle bir arada ifâ yı vazîfeye mânîdir, git nereye gidersen git dediler. Bizde elhatemallah diyerek bugün firkadan kat'-ı alâka edib Erzurum'a gitmeye karar verdim. Bu mesele de yine Hz.Allahımı eşhâd ederim ki Yamanyurd'da taburun başında hasta olduğum hâlde bulundum. İkiz'e hasta olarak şerapnal kurşun yaylım yağmuru altında kıta'âtı topladım. Vicdânen müsterihim.

Hastalığıma, ayağımın topallamasına acımadılar ki esâs (Mamadik) Boğazı'ndaki muzafferiyâtımdan bi'l-ahâre bunun da esbâbını anladım ki (bunlar, 19 Teşrîni sâni, 330 / 12 Aralık, 1914, ordu kumandanına yazmışlar ki düşmân kuvveti pek çoktur mukâbele imkânsızdır. Musul'a veyâ Bitlis'e ric'ate mecbûr kaldık Van istilâya marûzdur. Ermeniler, Ruslar'la birleşmiş. Van'a girmek gayr-ı kâbildir) Tabî'i ordu inanmış, müsâ'ade etmiş, Van'dan ümîdi kesmiş. İşte bu sırada bir tedbîr-i âcil olmak ve yalnız kendi hayatlarını rahatça kurtarmak, beni Mamadik Boğazı'na sevk ve orada düşmânla uğraşarak bir fedâ'î sıfatıyla kendileri vakit kazanıp, her vakit alıştıkları firâr ameliyesini rahatça icrâ etmek istemiş, hâlbuki min tarafillah seyr-i serî ile Mamadik'e yetişmek ve orayı pek rahatça zapt ve işgâl etmek ve düşmânın sahife 60 Molla Hasan'daki karargâhını da zapt ederek bu muzafferiyeti ale'l icmâl [66] Van Vali Vekili'ne yazdım. Müşârün ileyh sevinçten çıldırınca, hemân orduya tebşîr etmiş. Ajanslar alkışlamaya, ordu zaferimizi tebrik civâr kazâlar ahâlî ve hükûmetleri şükrâne olarak tebrikler yağdırmaya başlamış ve aynı zamanda ordu kumandanı da (vali ve fırkaya yazdıkları ma'lûmâtın esâssızlığını ve bir alayla Mamadik Boğazı zapt ve düşmân karargâhı istilâ ve Rusya sekiz sâ'at şarka püskürtüldüğünü yazarak fırka ve valinin rezâletini yüzüne vurmuş ve benim taltifimin inhâ edilmesini bildirmiş imiş) İşte bu hâl bu iki âcizi me'yûs bırakmış benim sekînet ve mağdûriyyetim esbâbına tevessül etmeye başlamışlar ve bugün de kendi za'imlerince beni açığa çıkarmakla muvaffak olduklarını bana da tebliğ etmişlerdir. Fırka kumandanı orduca telâş ediyordu ki bana vereceği vesîka târihini sekiz yazarken dokuz yazıyor ve güyâ kendisine bir ta'arruz ederim ihâfesiyle yâverlerini postalarını çağırıyor elini rovelverine götürüb götürüyor yere bakmış somurtmuş bir vaz'iyette oturuyor. Hasm-ı canım olan heriflere recâ ve minnet bir zillet olduğunu ta'ayyün ettiğimden yalnız (beni bu harbden böyle sebepsiz men' etmeyiniz elimle yetiştirdiğim taburumdan ayırmayınız ben bu taraf ahâlisindenim yabancılardan ziyâde vatanın kadrini bilir ve harb ederim) dedim bu sözümünden de fenâ hâlde hiddet buyurdular. Çünkü yabancı ta'bîri kendilerine â'iddi. Zîrâ ikisi de Arnavud ve Arnavutluğu, memleketlerini Bulgarlar'a teslim etmiş edepsizlerden idiler. Bir mültecî sınıfıyla yine Osmanlı hükûmetinin hıyamına sığınmışlar biz Türkler'i hakîr görmeye alışmışlardır. Allah, zavallı Türkler'in ne vakit inkişâf ne vakit kendi mevcûdiyyetini göstereceksin. Harb eden Türk, ölür, Türk, harbeden

Türk, yine Balkanlar'a her muhârebeye koşan Türk. Yine de, muhakkir, menfûr, sahipsiz, istinâdsız kalır Türk. 8 Kânûn-ı evvel, 330 / 21 Aralık, 1914. İkiz. Pencşenbih.

Alayımdan infikâk.

[67] Fırkanın yaptığı şu hâl izzet-i nefsimi cerîha dâr etmekle, zâten hasta ve yorgun bir hâlde atıma binerek eşyâ yı zâtıyyemi alarak yanıma bir süvâri alıb alayıma ve taburuma bi'l-vedâ' fakat pek mahzûn olduğum hâlde İkiz'den ayrıldım. Nâçârova Karyesi'ne geldim hâlimle münâsib ismi taşıyan bu köyde nâçâr bir hâlde geceyi geçirdim. 9 Kânûn-ı evvel, 330 / 22 Aralık, 1914.

Hastalığım iştîdâd ettiğinden nâçâr bu geceyi de Naçarovasın'da geçirdim. 10 Kânûn-ı evvel, 330 / 23 Aralık, 1914.

Korçubuk Karyesi'nde bir gece ba'de'l-istirâhat, Mir Kahya, Molla Hasan, on, yirmi gün evvel pek şanlı bir sûrette zabt edib ve sebep-i nekbetim olan Molla Hasan Karyesi'ne ve alay karargâhım olup tatlı harb hâtıralarını buraya gömdüğüm Keşiş Karyesi'ne ve şanlı Mamadik Karye ve Boğazı'na, Aranik, Kiçanis, Körduvan Karyesi'ne uğrayıb vedâ' ve me'yûsiyyet yaşlarımla gece sâ'at yarımında Erçek nâhiye merkezine muvâsalat ettim. Nahiye Müdürü Erzurum'lu Şevki Bey odasına misâfir oldum. Hürmetler, izzetler gördüm. Gece rahat ettim. Doktorlar vardı, ilâç aldım. Bir günde Köse Re'isi Zâde Hacı Ahmet Efendi hânesindeistirâhat ve güzelce bir istihmâm ettim, çamaşırlarımı değıştim. 12 Kânûn-ı evvel, 330 / 25 Aralık, 1914. Erçek'de beş gün ikâmet.

Erçek'den sâ'at yedide hareketle hoş ve sıcak bir havada yol yürüyerek, sâ'at onikide Van'a dâhil ve bir buçuk sâ'at kasaba ortasında yürüyerek sâ'at bir buçukda kal'a dibinde belediyye kahvesine indim. Geceyi şu'lesiz bir mum ile me'yûsen geçirdim. 17 Kânûn-ı evvel, 330 / 30 Aralık, 1914.

Bugün Van'dan hareketle Göllü Karyesi'ne sâ'at yedibuçukda geldim. Geceyi geçirdim. 19 Kânûn-ı evvel, 330 / 1 Ocak, 1915.

Göllü'den hareketle hiçbir yerde atımdan inmeyerek doğruca deniz (Van Gölü) kenârında Karahan Karyesi'nde geceledim. Sabahleyin yoluma devâmla gah düşünerek gah mütesellî olarak güzel ve latîf bir havada Erciş'e muvâsalatla Jandarma dâ'iresine indim. 20 Kânûn-ı evvel, 330 / 2 Ocak, 1915. Cum'aertesi.

[68] Bugün mahdûmum Lütfi canımın tevellüdü günü olduğunu takvimde görerek müte'esir idim. Tesâdüfî â'ilemden mektûb aldım, pek mahzûz oldum. Bu şerefe traş oldum, hamam yaptım, çamaşırlarımı değiştirdim, keyfimce dem güzâr olmağa başladım. 22 Kânûn-ı evvel, 330 / 4 Ocak, 1915. Erciş.

Bayezid, Diyadin, Karakelb, Toprak Kal'a muhâcirleri Erciş'e kaçımlar pek kalabalık etrâfdan cephe-i harblerden iyi haberler geliyor. Herkeste bir tereddüd, bir korku var. Ben ise mahzûn fakat ma'sûm bilâ vazîfe Erciş'de oturuşuma canım sıkılıyor. Zîrâ benim Erciş'de iş'ar-ı ahîreye kadar beklemekliğimi fırka yazdı ki bu da sebeb-i mel'anet idi. Zîrâ bana yaptıkları haksızlığı müdrîk idiler. Erzurum'a gidersem, işi sıcağı sıcağına anlatırsam, kim bilir belki ordu tarafından rezîl ü rüsvây olurlar (bâri Erciş'de otur diyelim, zaten kendisi serkeşdir, canı sıkılmıştır, hemen Erzurum'a giderse biz de o vakit terk-i mevki' ederek bilâ emir Erzurum'a ya firâr veyâ savuşmuştur diyerek) ikinci bir jurnalimle büsbütün felâketimi ihzâr edeceklerdi. Ben mantara basarmıyım bunların hakkımda besledikleri fikr-i sakîm ve garazı bilmezmiyim ki Erzurum'a gideyim. Hiç de gitmem, rahatça oturdum. Onlar gâzi olsun da ben göreyim. Es'sabru miftahü'l-ferce min hayr-i zafer zikrine müdavîmim. 27 Kânûn-ı evvel, 330 / 9 Ocak, 1915. Cum'aertesi.

2 Kânûn-ı sâni, 330 / 15 Ocak, 1915. Def-i âlâm için hayvana binerek Örene Karyesi'ne ehîbbâdan Hurşid Ağa hânesine gittim, geceyi geçirdim. Sabahleyin Zortul Karyesi'ne yine ehîbbâmdan Aziz Bey hânesine Hurşid Ağa'yı da alarak gittim. Erciş'den Seyyid Mesrûr'uda celb ettim. İki gece güzelce eğlendik. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâ zikrine müdâvimim. Fakat cidden mahzûnum. Bu köpekoğulları beni niçin şu şerefli bir vazîfeden ayırdılar. Dünya kan ağlarken ben hall sebepsiz günâhsız yere kadınlar gibi vazîfesiz oturmuş, köylerde geziyorum. Hasbinallahü ve ni'me'l-vekil ve ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîr bugüne. Şu küçük tenezzüh ve seyâhatime, hâtime vererek köyden Erciş'e geldim. 5 Kânûn-ı sâni, 330 / 18 Ocak, 1915. Pazartesi.

[69] Mülâzım-i sânilikte Yüzbaşım Hasan Ağa müteka'iden Erciş'de bulunmakla, beni hânesine götürdü. Çay içtik, hoş sohbetlerle mâzînin Alay 19 süvârideki hayâtımızın tatlı hâtıralarını ihyâ ettik. Â'ileme dört lira postaya verdim, mektûb yazdım. 6 Kânûn-ı sâni, 330 / 19 Ocak, 1915. Salı .Erciş.

Yine rahat oturamadım. Erciş'den hatt-ı harbe ve Erzurum'a hareketime müsâ'ade edilmesini firkadan sûzişli bir sûrette istirhâm ettim. Kadınlar gibi bilâ vazîfe Erciş'te oturamayacağımı anlattım. Yine bugün def-i âlâm için atıma binerek Haydarbey Karyesi'ne gittim, hocaya misâfir oldum. Bu köyde bir ziyâretgâh-ı enâm vardır, ismine Ocak derler, ziyaret ettim, gece yattım. Bu sabah Erciş'e hareketle Yusuf Paşa Câmî'i'nde cum'ayı edâ ettim ve yarında berây-ı tenezzüh ya Adilcevaz'a veyâ Tutak'a gitmeye niyet ettim, hazırlık gördüm Allah hayırlısını nasîb ve müyesser buyura. Âmîn. 9 Kânûn-ı sâni, 330 / 22 Ocak, 1915. Cum'a. Erciş.

Müsta'inen billâh, eşyalarımı Erciş'te bırakarak Tutak'a hareket ve orada bulunması muhtemel Aşîret Fıkra Kumandanı ile Bağdad'tan gelen Onüçüncü Kolordu Kumandanı'nı görmek ve müşârün ileyhümâya bi'l-müraca'a hattı- harbe gitmek veyâ kıtâ'at-ı müsellehadan birisine ta'yîn edilmek arzusuyla yola çıktım. Zortul Karyesi'ne geldim bir müddetistirâhatten sonra hânedandan Murad Bey Zâde, refik şefkim Aziz Bey'de gönüllü olarak Tutak Harbi'ne iştirâk ve beni yalnız bırakmamak için birlikte hareket ettik. Cenâb-ı allah tevfikini refik buyursun. Âmîn. Zortul'da öğlen namâzını ba'de'l-edâ kelâmullahdan tef'îl ettim. Şeref tesâdüf eden âyet-i kerîme budur. (Ba'de asrin yûsran) sadakallahülazîm. İşte bu tebşîrat-ı ma'neviyye ile mesrûr ve handan oldum. Yâ rabbe'l-âlemin, beni kudret ve kuvvet-i ilâhiyenle her bir âlâm ve iktidârdan salâhî buyur. Dest-i kerîm ancak zât-ı ulûhiyyendir. 10 Kânûn-ı sâni, 330 / 23 Ocak, 1915. Cum'aertesî.

[70] Tutak'a iki buçuk sâ'at mesâfede Köşk Karyesi'ne yetiştiğimde kolordunun Erzurum'a hareketini firka kumandanının, tifodan hasta yattığını ve firkanın kâmilen lağv edildiğini ve Tutak halkı hicret ettiğinden barınacak mesken, hiç yiyecek bulunmadığını, mevsûkan haber aldığımdan artık tâli'ime küserek ve bunda da bir hayır olacağını te'emmül ederek Tutak'dan da vazgeçtim. Köşk'te yattım, sabahleyin Patnos'a avdet ettim. Erzurum'lu bir hemşehrim Necati Bey burada nâhiye müdürü idi. Â'ilesiyle berâberdir ve bizim Dere mahallelidir. Beni

bırakmadılar, çamaşırlarımı yıkadılar, altı gün istirâhat ettim. Bacaklarımdaki egzamalar ve basurum bir derece kesb-i hiffet ermiştir. Bu gün Patnos'a ve hemşerime bi'l-vedâ' yola çıktım. Gece, Develi'de kaldım ve ertesi günü İrşâd önünden bataklıklardan ve değirmen harklarından bata çıka gece s'a'at ikide Erciş'e yetiştim. 20-21 Kânûn-ı sâni, 330 / 2-3 Şubat, 1915. Çehâr-şenbih. Erciş.

Zor'da â'ileme mektûb gönderdim. Erciş'e geldiğimle berâber ta bu devre-i nekbete düşünceye kadar kemâl-i neş'e ve istirâhat-ı kalb ile çalışdığım Erciş Jandarma dâ'iresindeki odama nakl ettim. Evvelki kalabalık yerinde şimdi bir sükût evvelki neş'e yerinde şimdi ye's kâ'im olmuş. Hüzün ve elemle hayra intizâren bu bana dârü'l-hüzn olan odamda yerleştirdim. Fırkaya verdiğim telgrafa elân cevâb alamadım. Evet, vermez zîrâ hiddet edip gitmekliğimi isterler ki bana daha ağır bir töhmet tahmîl etmiş olsunlar. Gitmeyeceğim, bekliyeceğim. Yârabb sana dehâlet etmişim, dest-i kerîm sensin, beni bir çok hevlnâk işlerden halâs buyurmuşsun. Bundan da yine zât-ı azâmet-i ilâhiyyen kurtaracaktır. Zîrâ dünyâda hiç bir kula müdâhane ve münâsâtım yoktur. Seni bilir seni takdîs ederim. Ancak dergâh-ı ilâhiyyene dehâlet eylerim. Bâ huzûr bu mes'eleda ma'sûm ve bî günâhım. Hizmete aksi mukâbele görmekle. işte a'lem ve ahkâmsın, yârabbel-âlemîn yine hakkımda hayırlısı tefahüm ola. Bade usri yûsran tebşîrât-ı ilâhiyyesiyle dilşâdım. Ergeç mesrûr olacağımdan şüphem yoktur. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyü'l-azîm. 24 Kânûn-ı sâni, 330 / 6 Şubat, 1915. Cum'aertesî. Erciş.

[71] Zortul'da iki gece, Örene Karyesi'nde bir gece yatıp, bugün Erciş'e geldim. 30 Kânûn-ı sâni, 330 / 6 Şubat, 1915. Cum'a. Ah ne kasvet engîz günler geçirmekteyim.

Bugece üç rüyâ gördüm. Hepsi bana hâl ve istikbâlimin mes'ûd olacağını ve şu nâhakk yere ve giriftâr olduğum muhik ızdırâb ve nekbetden hayırlısıyla ve ba'zen allahdan halâs bulacağımı tebşîr ettiler. Fevka'l-hadd mesrûr ve müteselliyim. Zuhûrâta mukadderât-ı ilâhiyyeye tab'iyetle hayra muvâsalat ve şeref hulûl edecek yevm-i meserretin biiznillah idrâkîne rüyâlarımın tebşîrâtıyla intizârdayım. Bismillahirrahmanirrahim yef salallahu mâ yeşâ bi kudretihi ve yahkümü ma yürid-ül garse. 1-2 Şubat, 330 / 14-15 Şubat, 1915. Pazarertesî. Erciş. Beytül elem.

Bugece gördüğüm rüyânın tebşîrât-ı ma'neviyesiyle bu muzîk ızdırabdan hayırlısıyla mesrûren ve (رفجبا) halâs bulacağıma bi iznillah mutmâ'inü'l-kalb oldum. Yetiş imdâdına yâ hazret-i resûl-i müctebâ, yâ hazret-i Abdü'l-kâdir Geylânî Seyid Abdü'l-fakûr hazretlerinin yine bu gece hakkımdaki istihâre-i azîm bir müjde yi mübeyyin idi. Hayr edeceğim. İşte bu rüyâlar bu ma'nevî tebşîratlarla mütesellî olmaktayım. Ben allahımdan râcîyim. Allahım beni her sıkıntıdan kurtarmış ve kurtaracaktır. Hazâ min fazlı rabbi. Bismillahirrahmanirrahim. Yufessihillahi ma yeşa' bi kudretihi ve bi hükmi mâ yürid bi izzetihi. 5-6 Şubat, 330 / 18-19 Şubat, 1915. Cum'a. Erciş. Dârü'l hüzn.

Erzurum'a hareket emrim ve divân-ı harbe tevdî'im hakkında telgraf geldi. Çok memnun oldum. Elbette bir yâb-ı adâlet bulur. Fırka kumandanının infi'âlât kurbân olmaktan kurtuluyorum. Ahke mü'l-hâkimîn olan hazret-i Allah'a tevdî'i umûr etmiştim. Hak ve adâleti zâhir buyuracağına îmânım vardır ve bihakkullahülhak ve zehdül-bâtıl. Sadakahül'-azîm. 10 Şubat, 330 / 23 Şubat, 1915. Salı. Erciş.

[72] Ercişten 14 Şubat 330 da hareket ettim. Batos'a(?) geldim. İki gün kaldım. Bir gece Malazgird'de üç gece Kop'da yattım. Gusul icâb etti, su ve yer bulamadım. Bugün Kop'dan hareketle kar altında ve fenâ hâlde çamurlara batarak, Zifot(?) Karyesi'ne geldim. Ahırda güzel bir hamam yaptım, çamaşır değiştirdim. Kahya Arşak Efendi hânesinde fevka'l-hadd rahat ettim. 23 Şubat, 330 / 8 Mart, 1915.

331 Senesi Martı'nın ikinci Pazartesi günü sâ'at yedide Hınıs'a girerek ma'â ile Hınıs'da kaldığımız 331 senesi oturduğumuz Hacı Bey'in hânesine nazîl ve Hacı Bey'e misâfir oldum. Bir buçuk senedir â'ilemden, evlâdımdan hasretkeşim. Bu hânedeki yâd-ı mâzî ile gördüğümüz o tatlı günleri der-hâtır ederek, â'ilemin gezip dolaştığı yerleri görerek, hem ta'dîl-i hasret ettim, hem de pek müte'essir oldum. Yâ rabbî sen cümle gurebâyı içlerinde de bu âcizi hayırlısıyla evlâd ü i'yâline kavuştur. Âmîn. 3 Mart, 331 / 16 Mart, 1915. Hınıs.

Bugün çokça Hınıs'a kar yağdığı için Erzurum'a hareket edemedim. Yine Hınıs'da kaldım. 3 Mart, 331 / 16 Mart, 1915. Su lâzım oldu, gusl edemedim.

5 Mart, 331/ 18 Mart, 1915, Pencşenbih günü, Hınıs'dan hareketle bir gece Gündürdü Karyesi'nde, bir gece Mescilli üçüncü gece Hertiv Karyesi'nde yatarak 8 Mart, 331/ 21 Mart, 1915, Pazar günü, Erzurum'a muvâsalat müyesser gerde-i cenâb-ı rabbî izzet kıldı. Elhamdülillah. 9 Mart, 331/ 22 Mart, 1915. Nevrûz-ı Sultânî. Pazartesi.

Onbir senedir hasretkeş olduğum vatanıma girmek bana çektiğim elemi unutturdu. Eş dost ahbâbla mülâkî oldum. Gençler ihtiyâr, ihtiyârları ya ölmüş ya pîri fânî, çocukları büyümüş asker olduklarını gördüm. Tabî'î onlar da beni onbir sene evvelki halimle görmediler. İşte dünyâ böyle mübtezel ve münhaldir. Anamın, babamın mübârek kabirlerini ziyaret ettim. Kabirler üzerinde sinn-i sabâvetimi, mâzîyi hatırlayıp, gözyaşı [73] dökmek kabil midir? Evet, ağladım, müte'essir oldum. Mâzînin avdetini temennî ve geçmişe te'essüf ettim. Fakat handesiz şu birkaç gün zarfında vatanımda maskat-i re'simde rahatça gezdim, dolaşım. Fakat harb gâ'ilesiyle herkes meşgûl, herkes vazifedâr, herkes gördükleri harblerden ma'zûr, müştekî bulunuyorlar. Güler yüz nâdiren görülmektedir. 17 Mart, 331 / 30 Mart, 1915. Erzurum.

Yorgunluğum geçti, artık işlerimim ta'kîbi lazım. Ordu merkezi Hasan Kal'ası'nda olduğundan yeğenim Câvid'i de yanıma alarak bir arabaya râkiben Hasan Kal'ası'na gittim. Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmut Kamil Paşa huzûruna çıktım. Müsâ'ade buyurdular, sergüzeştimi güzelce dinlediler. Bir istid'â takdîm etmeliğime emir buyurdular. Erkânı Harbiyye Re'isi Aziz Sami Bey'i bi'l-celb evvelce hakkımda bir mu'amele cereyân edip etmediğini sordular. Henüz öyle bir evrâk gelmediğini söylediler. İstid'âyı yazdım takdîm ettim Erzurum'a avdete müsâ'ade aldım. Karargâhtan çıkarken (Miralay Fu'âd Ziyâ Bey'i) kapı önünde gördüm, tanıdım. Fakat bir şeyler söylemedim. Müşârün ileyhde beni tanımış, o da konuşmadı. Fu'âd Ziyâ Bey ise Üçüncü Ordu Menzil Müfettişliğine ta'yîn kılınmış ve henüz Erzurum'a gelmiş. Ordu kumandanlarıyla görüşmek üzere Hasan Kal'ası'na o gün otomobiliyle teşrif etmişler. Bu hüsn-i tesâdüf de bu sûretle vâkî' oldu ki Fu'ad Ziya Bey 317'den sonra hudûd komiserliği ile ve kolağası iken Karakilise'ye gelmiş. Bende 19. alayda süvâri mülâzım-ı sâni iken, bu arada iki seneden fazla arkadaşlık etmiş bulunuyoruz. 22 Mart, 331 / 4 Nisan, 1915.

Hasan Kal'a'da daha fazla kalmaya ihtiyâç olmadığından diğer bir arabaya rakîben yeğenimle Erzurum'a geldik. Zuhûrâta tab'iyeten haber ve sükûna mülâzamete başladım. Allah hakkımda hayırlısını nasîb ve müyesser buyursun. Âmîn. 22 Mart, 331 / 4 Nisan, 1915.

[74] 23 Mart, 331 / 5 Nisan, 1915. Bir istidâ da menzîl müfettişliğine vermek emeliyle menzîle gittim. Menzîldeki zâbitlerden bir iki efendinin beni aradıklarını öğrendim. Esbâbını sordum; 'Müfettiş Bey sizi pek acele ve ehemmiyetlice araştırıyor. İsminiz Osman Bey midir? Süvâri misiniz?, Karakilise'de fırkayla buldunuz mu?, Erzurumlu musunuz?' diye sorulan suallere: 'evet' dedim. Müfettiş Bey'e ma'lûmât verdiler. Odalarına kabul edildim. O gün; 'ağa sen buraldamısın, ne arıyorsun, bir vazifen varmı, seni menzile alacağım. Seni gökte ararken yerde buldum. Geçen Hasan Kal'ada gördüm, biraz sana benzettim. Şimdi arattırıyordum, anlat bakalım' diye sadâya verdiler, kahve ısmarladılar. Lütuf ve iltifâtlarıyla beni mest ve müteşekkîr ettiler. Baktım bizim Fu'âd Ziyâ Bey ben mülâzım iken mumâ ileyhde hudûd komiseri Kol Ağası idiler. Arkadaşlık hakkını ifâ buyurdular, pek memnun oldum. Kâffeten me'yûsiyyetim derhâl zâ'il oldu. Mamadik muhârebesinin netice-i zaferinin hakkını da böyle aksü'l-amel hâsıl ettiğini bütün safahâtiyle hikâye ettim. İstimâ buyurdular. Hasan Kal'a'ya da istidâ vermeye gittiğimi ve bugün de menzîle gelip istidâ vererek, tavzîfimiistirhâm eyleyeceğimi ve hak pâyinizi burada olduğunuzu bilmediğimi, münâsib bir sûrette arz ettim. (Vallahi memnun oldum hiç istidâ'ya hâcet yok, ben korkuyordum ki kıt'a malısın. Belki ordu seni menzîle vermez. Mademki açıktasın hemân vazîfe görürsün. Şâyed ordu seni isterse ol vakitte uğraşır vermemeye çalışırım. İnşâallah evrâkın Dîvân-ı Harbe tevdi edilirse, daha münâsib olur. Zîrâ Dîvân-ı Harb'in uzaması mümkün ve bu müddette (madem ki ben menzîl müfettişiyim, senin gibi eski arkadaşlara, cesûr ve cür'etkâr zâbitâna ihtiyâcım vardır. Sizinle arkadaşlık ederiz, himmetinizle benim de muvaffakiyetimi te'mîn edersiniz) yollu kelimât-ı taltîfkârâne sarfiyle tatyîb-i kalbime lütûf buyurdular. Memnûnen ve müteşekkîren kendilerine vedâ'm sırasında (yarın [75] gün! beni herhâlde bu odada görmelisin emrini verdiler vedâ' ettim, çıktım. Geniş bir nefes aldım, Allahıma şükr ettim. Beni de bilenler varmış. Şu orduluk zamânda, istidâ'larla işsiz güçsüz vakit geçirmek, derdimi kime dinletebileceğim diye uğraşib durmak lâzım iken, hüsn-i tesâdüf böyle bir dest-i kerîmin bir zuhûru veya husûsî

ahvâl ve ahlâkımı, benden iyi bilir bir âmire mülâkî olmak elbette her düşüncemi unutturur ve fedâkârâne hizmetler ifâsına kalbimde, vicdânımda hisler uyandırır. Evet, vicdânımla ahd ü misâk ettim. Şu zât beni şu devr-i nekbetde dest-i kerîm olarak mesrûr etti. Ben de bu zâtın muvaffakıyâtı için canımı, kanımı îsâr edercesine çalışıb, gösterdiği teveccüh ve i'timâdın lâıykı olduğumu isbât edeceğimdir. Allah beni utandırmasın. İşte bu günümde böyle latîf bir mülâkât ve tatlı bir ümîdle geçti. 23 Mart, 331 / 5 Nisan, 1915. Erzurum.

Müfettiş Bey alınmışlardır. Kendim, Mevkî'-i Müstahkem Kumandanı Ahmet Fevzi Paşa da mevcûd idiler. Beni hüsn-i kabul buyurup mültefitâne 'Osman, sana pek mühîmm bir vazîfe buldum. Bu me'mûriyet ağırdır fakat senin şahsın ve gayretin îfâyâ kâfidir. Himmetiniz hem menzîli hem orduyu memnûn bırakacaktır. Esâs iki vazîfe karşısında bulunacaksınız. Birisi ordunun menzîlin i'âşesini te'mîn, gelip geçen efrâdın iskân ve istirahatlarıyla, yiyeceklerini vermek, ikincisi cihet-i harbin geri inzibâtını ve firârîlerin men'-i imrârını, asâyişin, asâyiş-i mahalliyyenin hüsn-i idâmesiyle bulunduğunuz mıntıkanın zabt ü rabt dâ'iresini muhâfazaya me'mûrsun. Bu işi de senden başka görebilecek şimdilik kimsem yoktur. Me'mûriyetiniz (Ilica Nokta Mevki Kumandanlığı'dır) Allah hayırlı etsin, hemân hareket et'.

[76]

ILICA NOKTA KUMANDANLIĞI

1331

'İşe başla, noktayı te'sîs et, noksanını bildir. Sana icâbı kadar süvâri ve piyâde verilecektir. Allah muvaffak bi'l-hayr eylesin' diyerek kahvemi de içirdi. Fevzi Paşa hazretleri de teveccühler iltifâtlar, latîfelerle muvaffakıyâtımı temennî buyurdular. Müfettiş Bey hazretlerine bi'l-vedâ' nezd-i âlîlerinden ayrıldım. Ilica'ya gitmek hazırlığına başladım. 26 Mart, 331 / 8 Nisan, 1915.

Bugün Erzurum'dan hareketle bi'l-muvâsala ve müsta'inen billâh (Ilica Menzîl Nokta Kumandanlığı) sınıfıyla îfâyı vazîfeye mübâşeret kılınmıştır. 27 Mart, 331 / 9 Nisan, 1915. Cum'a.

Nokta için muktezî emâkin (kumandanlık, kalem, zâbitân dâ'ireleri, anbâr, efrâd koğuşları, mutfak, zâbitân misâfirhâneleri ve sâ'ire gibi) ve inzibâta müte'allik

tertîbâtı alarak nokta yı tesî'se bi mennihî'l-kerîm muvaffakiyyet hâsıl olmuş artık diğêr nevâkısın ikmâlîne çalışarak Fu'ad Bey hazretlerinin şahsına karşı beslediğim hürmet ve muhabbetin hâtırasına binâ'en fazla pek fazla çalışmak sûretiyle vazîfeme sarıldım. Nâhiye'ye merbût ehemmiyetli karyelerini dolaşarak hem tenbîhât hem de muktezî tertîbât verilerek Ilıca'ya avdet olunmuştur. 5 Nisan, 331 / 18 Nisan, 1915.

şehr-i Nisan kâmilen kurâyı dolaşmak, ambârlar ihdâs etmek, geçen seneden perâkende köylerde kalan hayvanât, araba ve aşyâ yı askeriyyeyi bi't-tahkîk cem ve izhâr etmek, inzibât ve asâyişe müte'allik husûsât için tertîbât yapmak gibi meşgâlelerle geçti ve Ilıca'da marrîn ve âbirînin hoşnudiyyetini câlib güzel bir nokta mü'essesesi teşkîl edildi. [77] Bu müddet zarfında noktanın zâbitân kadrosuda ikmâl olunarak kâtib anbâr me'mûru mülhak ve sâ'ire gibi zâbitânda bi'l-ictimâ' vazîfeler gösterilib nokta umûr-ı mühimmesinin temşiyetine ve muntazaman hüsn-i cerayânına bi mennihî'l-kerîm mübâşeret kıldı. 1 Mayıs, 331 / 14 Mayıs 1915.

Pasinler, Tortum, İspir ve Erzurum Ovası Karyeleri'ndeki Ermeniler'in dâhile sevk ve nakli başladığından ve ayn-ı zamanda istilâyâ uğrayan mahallerden muhâcîrin-i islâmîyyede dâhile hareket ettiklerinden, vilâyetin tensîbi ve müfettişliğın mü'sâ'adesi üzerine, Ilıca'da bir muhâcîrin komisyonu teşkîl ve bende riyâsetine ta'yîn kılınıb bu vazîfeye de besmelekeş ibtidâr olunmuştur. 17 Mayıs, 331 / 30 Mayıs, 1915.

Orduya vakî' mürâca'âtı mütevâliyem üzerine evrâkım (Ümerâ Dîvân-ı Harbi'ne) tevdi' kılındığından bu gün beşinci defa' olarak Erzurum'da şeyhler mahallesinde ahz-ı asker şu'be dâ'iresinde müteşekkil Divan-ı Harb-ı mahsûsda isticvâb edildim. 31 Mayıs, 331 / 13 Haziran, 1915.

Menzîl müfettişi Fu'ad Ziyâ Bey hazretleri Ilıca'ya teşrîf buyurarak noktayı teftiş ve az zaman içerisinde müşâhade buyurduğu âsâr-ı tekemmülden izhâr-ı memnuniyyet buyurdular. 1 Haziran, 331 / 14 Haziran, 1915.

3 Haziran, 331/ 16 Haziran, 1915, Çehâr-şenbih günü, Dîvân-ı Harbin hüküm ve kararı tarafıma tefhîm kıldı.

Bugün Erzurum Valisi, menzîl müfettiş-i âlîsi Fu'ad Ziya ve mevkî' müstahkem kumandanı Ahmet Fevzi Paşalar hazerâtı ve Erkânı Harbiye Re'isi Hilal-i Ahmer Müfettişi, esnaflar ve beş paşa, Ilıca'ya teşrîf buyurdular. Fakat mebzûlen yağmur yağıyordu. Binâ'enaleyh cümlesini memnûn ve mesrûr ederek yolcu ettim. Ilıca'yı ve noktayı çok beğendiler. 5 Haziran, 331 / 18 Haziran, 1915.

6 Haziran, 331 / 19 Haziran, 1915. Dîvân-ı Harbin hüküm ve karârına vâkî' i'tirâzımı takdîm ettim. 27 Haziran, 331 / 10 Temmuz, 1915. Cum'aertesi.

[78] Dokuzuncu Kolordu yı Hümâyûn Vekili Alaaddin Bey'le otomobile râkiben Karabik Hanları'na kadar gelib, mûma ileyh Erzurum'a avdet, ben de Aşkal'a'da yeğenim yanına muvâsalat ettim.

Çoktandır, hemen onbir sene evvelinden dayımı ve â'ilesini göremediğimden rahm-ı sıla maksadıyla dayımın köyü olan Müşeverk'e gitmeye niyyet ederek yeğenim Sâlim Bey'le faytonuma râkiben hareketle Bayburd'a geldik. Kop Dağı'nda, Erzurum Kasabası yerli Ermeniler'in sevkîyât kâfilelerine rast geldik. Ya meded Allah. Kop Dağı ikiyüz, beşbine karîb araba, yirmi bine yakın kadın erkek kalabalığı. Hava latîf mevsim, müsâ'id. Caddeden yol almak gayr-i mümkün. Güçhâl göçleri açtırarak Kop hanları yakınında kâfilenin baş tarafını aldık, yolumuza devâm ettik. Geç vakit Baybud'a geldik. 28 Haziran, 331 / 11 Temmuz, 1915. Pazar.

Bayburd'da gezdik, öteberi aldık, avdete başladık. Müşeverk Hanları altında dayımı, dayım karısını ziyâret ettim. Üç lira hediye ve biraz şeker ve sâ'ire takdîm ettim. Ellerini öptüm, du'âsını aldım, vedâ' ederek ayrıldım. Geceyi Evrek Karyesi'nde geçirdik. Sabahleyin Aşkal'a'ya geldik ki Erzurum Valisi de lî ecli'teftiş gelmiş bulundular. Berâber geceledik. Otomobilleri kırılmış idi, arabamı vali'ye âriyyeten verdim, yolcu ettim. Bana Ilıca'dan başka fayton geldi. Aşkale'yi terk yeğenime bi'l-vedâ' Ilıca'ya geldim. Aşkale'de iken tekmîl selâsîn i'tibâriyle. 30 Haziran, 331 / 13 Temmuz, 1915. Salı.

Bu gece ramazân-ı şerîf ilk gecesi ise de, seferberlik dolayısıyla niyyet edemedim. Orucumu açarak dörbuçuk sâ'atte Ilıca'ya geldim. Ilıca'da ramazân

edilse de, halkın hemân cümlesi oruç tutmamış idi. 1 Temmuz, 331 / 14 Temmuz, 1915. Çehâr-şenbih.

[79] Cadde-i kebîrin amelîyyât-ı inşâtiyyesini lî ecli't-teftîş Örene'ye kadar gitmişim. Tesâdüfen Vali Bey Erzincan'dan geliyorlardı, görüştük. Otomobiliyle berâberce Ilıca'ya geldik. 13 Temmuz, 331 / 26 Temmuz, 1915.

19 Temmuz, 331 / 1 Ağustos, 1915. Pazar. Müzmin bir nezleye tutuldum. Izdırâbım pek bî amândır. Bu hastalık Örene'ye hareketimde 13 Temmuz'unda aldığım felâketli bir soğuğun netice-i elemnâkı olduğunu şimdi anladım. Allah âfiyet versin. Âmîn. 19 Temmuz, 331 / 1 Ağustos, 1915.

Ilıca'da yaptırdığım kârgîr köprüden (مصراضین) zamanı hulûl ettiğinden ahâli ictimâ'yle ve kurban zebhiyle resm-i cereyan edâ edildi. Köprüden marrîn ve âbîrin geçmeye başladı. Allah hayırlı etsin. Âmîn. 20 Temmuz, 331- 21 Ramâzan, 331 / 2 Ağustos, 1915. Pazartesi.

Menzîl müfettiş-i âlisi muhterem Fu'ad Ziya Bey hazretlerinin nâm-ı ihtirâm kârîlerine izâfeten ve ithâfen inşâsına başlattığım (Fu'adiye Parkı) bugün bi mennihî'l-kerîm hitâm bulmuş resm-i bihîni îfâ edilmiştir. 28 Temmuz, 331 / 10 Ağustos, 1915. Salı.

Mübârek ramâzan-ı şerîfin hüsn-i hitâmiyle bugün binüçyüz otuzbir senesi şehri Temmuz'unun otuzbirinci günü îd-i sa'îd-i fitr şeref hulûl etti. Ba'de'l-mu'âyede arabamla Erzurum'a gittim. Onyedî seneden beri baba yurdunda bayram yapmamış idim. Hemşire ve birâderimle hısım ve akrabam arasında bayramlaştık. Anam va babam kabri mübâreklerini ziyâret ettim, gece birâderimle yattım. Sabahleyin yeğenlerim Müşerref ve Sa'âdeti arabaya alarak berâberce Ilıca'ya geldik. 1 Ağustos, 331 / 14 Ağustos, 1915.

Gelinim, yeğenlerim, vâki' da'vetim ve gönderdiğim arabalar üzerine Ilıca'ya misâfirlîğe geldiler. Hemşirem ve yeğenim Lütfi'de bugün geldiler. Birkaç gün nezdimde kalacaklardır. 16-17 Ağustos, 331 / 29-30 Ağustos, 1915. İbo dadaşımın kızı Gülazer de berâberdir.

Muhterem misâfirlerimi ya'ni hemşîrem, gelinim ve yeğenlerimi memnûnen ve mesrûren bugece Erzurum'a yolcu ettim. 26 Ağustos, 331 / 8 Eylül, 1915. Çehârşenbih Ilıca.

[80] Bugün de birâderim Şakir Efendi, yeğenlerim Fehim ve Sâlim Efendi'ler Yüzbaşı Fazıl, Mülâzım Hakkı ve (دکتر محمد) Nâhiye Müdîri Efendi'ler misâfirim oldular. Geceli gündüzlü hamamda ve bahçemde güzelce eğlendik. Bir gece yatıp avdet ettiler. 27 Ağustos, 331 / 9 Eylül, 1915. Pencşenbih.

Erzurumda ehıbbâmdan Kunduracı Ahmet Usta misâfirliğe gelmiştir. 12 Eylül, 331 / 25 Eylül, 1915. Cum'aertesi.

Hemşîrem, gelinim, yeğenlerim cümleten bugün Ilıca'ya bana misâfirliğe geldiler. 19 Eylül, 331 / 2 Ekim, 1915.

Hemşîremi, gelinimi, yeğenlerimi Aşkal'a'ya gönderdim. 24 Eylül, 331 / 7 Ekim, 1915. Ilıca.

Kasabanın dâhilinde açtırdığım muntazam şoselerin ameliyyâtı bihamdillah hitâm buldu, caddelerden arabalar mürûruna başladı. 25 Eylül, 331 / 8 Ekim, 1915.

Firâriilerin listesi yapılarak 1 Eylül 331 / 14 Eylül'den Eylül nihâyetine kadar altı ay zarfında, 5700 firârî, 800 noktada derbest ve noktaya 200 öküz arabası, 200 öküz köylerden mîrî malı olduklarından celb ve cem' edilib mal edildi ve defteri bugün müfettişliğe takdîm kılındı. 26 Eylül, 331 / 9 Ekim, 1915.

Evvelce güşâd ettiğim Hilâl-i Ahmer Nekâhethânesi artık havalar soğuduğundan Erzurum'a nakle başladı. 27 Eylül, 331 / 10 Ekim, 1915.

Ermeniler'den metrûk saman, ot, bahçe, tarla ve sâ'ir mezzû'âta vaz'iyet edilmiş, taht-ı muhâfazaya alınmış idi. Mahsûlât îdrâk olunarak cem'an yedi milyon kiloya yakın iddihâra muvaffak olunmuştur. Devleti büyük bir masraftan kurtardığıma vicdânen müsterîh ve pek memnûnum. 30 Eylül, 331 / 13 Ekim, 1915.

Örene hanları ittisâlindeki büyük köprünün istinâd duvarını ta'mîr ve yeniden tahkîm ettirdim ve Kondüktör Tevfik Efendi'ye beş lira mükâfât-ı nakdiyye aldurdum. 1 Teşrîn-i evvel, 331 / 14 Ekim, 1915.

Lî ecli't-tenezzüh, Haydari Karyesi'ne bir takım arkadaşları alarak gittik. 27 Eylül, 331 / 10 Ekim, 1915. Pazar.

[81] 19 Temmuz'da yakalandığım bronşitden hamd olsun halâs buldum. Bugün kâmilen rahatım. Bugün kurban bayram arifesidir kardeşim. 1 Teşrîn-i evvel, 331 / 14 Ekim, 1915.

Şakir Efendi Ilıca'ya teşrîf etti. Gece yatıp sabahleyin berâberce Erzurum'a gittik ve güzel bir bayram yaptık. Allah emsâl-i kesîresiyle müşerref etsin. 6 Teşrîn-i evvel, 331 / 19 Ekim, 1915.

Kurâyı teftîşe çıkdım, fazla bir sür'at ve yorgunlukla vazîfemi bitirdimse de bronşit ve soğuk alınlığı aksü'l-amel yaparak beni bitâb yatağa serdi, hastayım. Binâ'en aleyh hemân iki bin liralık bulgur, tezek, koyun iâneten derc ettim. 21 Teşrîn-i evvel, 331 / 3 Kasım, 1915.

Yağma ve isrâf edilen kuşpınar meşesini, 11 Ağustos, 331/ 24 Ağustos, 1915'de taht-ı inhisâra almış, ordu için odun kat'ına başlamıştım. Bir milyon kilo odun kıtâ'ata tevzî' ve teslîm ediliği mazbataların tevhîdinden anlaşılmiş ve müfettişlikten mazhar-ı takdîrât olundum. 27 Teşrîn-i evvel, 331 / 9 Kasım, 1915.

Nokta marangozhânesinde yaptırdığım ikiyüz kırk kadar araba, boyunduruk, at hizengi ve sâ'ire bi'l-ikmâl noktadan nakliye mevâkî'na teslîm edilmiştir.

Noktada biriken iç yağlarını mum i' mâlîne başladım. Köylerin değirmenlerine vaz'-ı yed ederek nokta-i zahâ'irini tahn ettirmeye bed'an olundu. Noktada müstahdem Ermeni amele efâdınının kabûl-i İslâmiyyetleri mu'âmelesi yapılmağa başlandı. Cadde-i kebîr üzerindeki silindirleri kasaba dâhilinde yaptırdığım caddeler üzerine getirttim. 3 Teşrîn-i sâni, 331 / 16 Kasım, 1915.

Suların buhar ve rutûbettinden harâba yüz tutmuş Küçük Çermik'in kubbesini müceddeden ta'mîr ettirdim. 7 Teşrîn-i sâni, 331 / 20 Kasım, 1915.

Ağavir Karyesi'nde yeniden i'mâline başladığım minâre-i şerîfe, bugün müsta'inen billâh hitâm buldu. Üzerine çıktım, cihât-ı erba'aya seyr ü temâşâ ettim ve pâydâr olmasını Hazret-i Allahdan niyâz ettim. 20 Muharremü'l-harâm, 1334 / 15 Teşrîn-i sâni, 331 / 28 Kasım, 1915. Yevmi Pazar.

[82] Sınıf arkadaşım ve pek sevdiğim beşinci amele tabur kumandanı Binbaşı Hâlid Remzi Bey Örene Karyesi'nde hastalanmış. Bana haber gönderdi, derhâl bir araba yetiştirdim. Lî ecli't-tedâvi Ilıca'ya gelirken, esnâ yı râhta araba derûnunda Ağavir Karyesi hizâlarında terk-i hayat-ı müste'âr ederek cenâzesi Ilıca'ya geldi. Pek müte'essir oldum. Allah rahmet eylesin. Yâdigâr olmak üzere defterime yazdım. 16 Teşrîn-i sâni, 331 / 29 Kasım, 1915.

6 Seferü'l-hayr, 332 / 1 Kânûn-ı evvel, 331 / 14 Aralık, 1915. Salı günü ziyâret Pazarertesi ka'lası hitâm bulmuştur. Salı.

17 Teşrîn-i sâni/ 30 Kasım, 1915, bugün ilk defa' olarak bu muhite kar yağdı ve kapandı. Nokta'da bulunan Ermeni efrâdının evvelce nefy ve teb'id edilmemelerine muvaffak olmuş idim. Bu kere de kabûl-i İslâmiyyetlerini öğrenmekle pek sevindim. Bu adamlar benim muvaffakiyyâtıma pek çok çalışmışlardır. 22 Teşrîn-i sâni, 331 / 5 Aralık, 1915.

Nokta musikasını önlerine verdim, çermiklere götürdüm. Gusl ettirdim. İmâmlar, okumuşlar arasında mu'âmele-i ihtidâ'iyyelerini yaptırdım. 27 Teşrîn-i sâni, 331 / 10 Aralık, 1915.

Bu gün emr-i mesnûn hanları ikmâl ettirildi. 3 Kânûn-ı evvel, 331 / 16 Aralık, 1915.

Noktada yaptırdığım at kızaklarını müfettişliğe gönderdim. Memnûniyet-i vefireyi mûcib oldu. Yirmi gün evvel hastalanmış gah yatarak gah ayakta. 5 Kânûn-ı evvel, 331 / 18 Aralık, 1915.

Yine ifâ yı vazîfe etmiş bulunurken bugün ilcâ yı merakla Kez Karyesi'ne gittim. Minâre direğinin rezkine kurban keserek ve du'â ederek icrâ ettirdim. Akşama

İlca'ya döndümse de hastalığım şiddetlendi. Yatağa girdim. Allah şifâlar ihsân buyursun. Âmîn. 8 Kânûn-ı evvel, 331 / 21 Aralık, 1915.

Bu hastalık yetişmiyormuş gibi koltuklarım ve bacaklarım arasında pek şedîd egzamalar zuhûr ederek hâb ve rahatımı münselib etmektedir. Nokta Kumandanlığına ta'yînim gününden, şimdiye kadar bir gün rahat kalmıyarak îfâ yı vazîfe etmeye azm etmişken, bu hastalıklar dolayısıyla yataktan çıkamayışım beni pek müte'essir etmiştir. Allah şifâ versin. Âmîn. 14 Kânûn-ı evvel, 331 / 27 Aralık, 1915.

İstihkâm bölük ve deposunun teflîşine gittim. Ba'de'l-icrâ geldim. 14 Kânûn-ı evvel, 331 / 27 Aralık, 1915.

[83] Karaarz Karyesi'nde inşâsına müstâ'înen billâh teşebbüs ettiğim mescîd ve minârenin direğini diktirdim ve bir kurban zebh ettirdim ve akşam dar vakitte İlca'ya avdet ettim. 22 Saferü'l-hayr, 334 ve 17 Kânûn-ı evvel, 331 / 30 Aralık, 1915. Pencşenbih.

Müstâ'înen billâh Gez Karyesi'nde inşâsına teşebbüs ettiğim minârenin bugün karye-i mezkûreye giderek vaz'-ı esâsî resmini yaptım. İlca'ya avdet ettim. 23 Saferü'l-hayr, 334 ve 18 Kânûn-ı evvel, 331 / 31 Aralık, 1915. Cum'a.

Hacı Bektaş-ı Velî hazretlerinin halîfesi Çelebi Celalettin Efendi iktiza. Bugün gönüllü mücâhitleriyle İlca'ya bi'l-muvâsala ve bir gece ihtirâhatten sonra Erzurum'a hareket ettiler ve Gez Karyesi'ne kadar teşyî' ettim. 18 Kânûn-ı evvel, 331 / 31 Aralık, 1915. Cum'a

Müstâ'înen billâh Norşin Karyesi'nde inşâsına başlattığım mescîd ve minârenin vaz'ı esâsî resmini icrâ ve direğini rekz etmek bugün nasîb oldu. 26 Saferü'l-hayr, 334 - 21 Kânûn-ı evvel, 331 / 3 Ocak, 1916. Pazarertesi.

Gez'e gittim. Yaptırdığım minârenin temelleri atıldı, kurban kestirdim. Kar yağarken kızakla İlca'ya avdetimde Kumandan Paşa Erzurum Valisi ve Menzîl Müfettişi Bey'ler İlca'ya teşrîf buyurdular. Kumandan Paşa dersa'adete müteveccihen hareket ettiler. Vali Tahsin ve Müfettiş Fu'ad Ziya Beyler'de

Erzurum'a [84] mu'âvened buyurdular. Teşyî' ve istikbâl merâsimi hitâmında Gez Karyesi'ne kadar berâ yı teftîşe gittim, yine Ilıca'ya döndüm. 30 Saferü'l-hayr, 334 ve 24 Kânûn-ı evvel, 331 / 6 Ocak, 1916. Pencşenbih

28 Kânûn-ı evvel, 331. Erzurum'a gittim hasta idim. Hacı Mucib Efendi gâ'ilesiyle mes'eleyi hallettim. Üç gece pek hastalıkla Erzurum'da kalıb, hamama gittim. Terledim ise de yine rahatsızca bugün Ilıca'ya avdet ettim. 21 Kânûn-ı evvel, 331 / 10 Ocak, 1916. Pencşenbih.

Rahatsızlığım ve egzamaların şiddeti tab' ve tüvânımı kesmiştir. Allah şifâ versin. Âmîn. 1 Kânûn-ı sâni, 331 / 14 Ocak, 1916.

Yeğenim Salim Efendi hasta olarak Pırnakapan Karyesi'nden Aşkal'a'ya avdet ettiği ve ağırca hasta olduğu haberini telefonda öğrendim. 1-2 Kânûn-ı sâni 331 / 14-15 Ocak, 1916. Gece Çermikci Mehmet Efendi ile arabama binerek gecenin sâ'at dokuzunda Aşkale'ye yetişdik. Hamdolsun yeğenimi âfiyette fakat kuvvet-i akliyyesinde müşevveşiyet gördüm. Gündüzde hemşîre ve yeğenim nezdinde kalıb magrib zamânı arabamızla hareket ve gece sâ'at altıda muvâsalat ettim. 3 Kânûn-ı sâni, 331 / 16 Ocak, 1916.

Müstâ'inen billâh Hayderi Karyesi'nde inşâsına mübâşeret ettiğim minârenin vaz'-ı esâsını icrâ ve temellerini hafr için ustalar gönderdim.

Bu gün eli silah tutan bi'l-umûm müslümanların Erzurum'a celbi sevki emrini aldım. Ağavir ve Tekir Karyeleri'ne gidip geldim ve köylere zâbitlerimi gönderdim. 3 Kânûn-ı sâni, 331 / 16 Ocak, 1916. Pazar.

5 Kânûn-ı sâni, 331 / 18 Ocak, 1916. Nebî Han Nokta Kumandanlığı'na ta'yin edildim. Ve hemân seyr-i ser'î ile bir sâ'atte Erzurum'a yetişmek gibi bir sür'atle hareket ettim ise de ma'a't-te'essüf Hasan Kal'asının sükûtu ve ordunun Erzurum'a ric'ati ve üç günden beri Petervânis, Köprüköy, Korucuk Karyeleri'nin ihrâkı ve düşmânın Korucuk'a kadar vürûdu sebebiyle artık Nebiköy [85] Nokta Kumandanlığı'na gitmek nasîb olmayıb, bâ emr-i müfettiş Kars Kapısı Muhafızlığı'na salahiyet-i vâsi'a ile ta'yin kılındım. Ve ric'at eden orduyu kemâl-i şiddet ve sür'atle mevzî'lerine i'âdeye ve şehre girmemelerini esbâbı aciliyyesiyle

teşebbüs ettim. Ordunun pek karışık ric'ati muhâcirinin sefâlet ve haşyetle Erzurum'a girişi pek feci' manzara irâ'e ediyor. Vazîfe husûsunda beni pek müşkîl bir vaz'iyete bırakıyordu. Hazâ min fazli rabbi cenâb-ı Allah muvaffakiyyet ihsân buyurdu. Çektiğim mezâhim semeresiyle bütün orduyu kapıdan içeri bırakmıyarak mevzî'lerine i'ade ettirildi. Kapımda pek değerli, gözü açık zâbitan piyâde ve süvâriden bir bölük kuvve-i inzibâtiyyemiz vardı. Geceli gündüzlü çalıştık, soğuğa tipiye bakmadık, sabahlara kadar açıkta kalarak vazîfemizi bugün hüsn-i hitâma erdirdik. Elhamdülillah. 8 Kânûn-ı sâni, 331 / 21 Ocak, 1916.

Kars Kapısı Muhâfızlığından, Merkez Kumandanlığı Mu'âvini ve Erzurum dâhilinde firârî ve muhtefî efrâdın hassâten ve bi'z-zât ta'kîb ederek derdestine me'mûr edildim. Üç gün mütemâdî mesa'î netîcesinde binlerce efrâd derdeste sevk ettirildi. Ve artık Erzurum'da benim için mühim bir vazîfe olmadığından ve bu vazîfenin hüsn-i îfâsı ile ordu kumandanlığının zât-ı sâmi müfettişinin hürmet ve iltifâtlarına mazhariyyetle bekâm buyuruldum. Ve me'mûrîn-i sâbıkam olan Ilıca'ya bugün avdet ve muvâsalat ettim. 11. Kânûn-ı sâni, 331 / 24 Ocak, 1916. Ilıca.

Birâderim Şakir Efendi ve â'ilesi Erzurum'dan hicrete mecbûr kalıb Erzincan'a gitmek üzere bu gün Ilıca'ya geldiler ve bana misâfir oldular. 14 Kânûn-ı sâni, 331 / 27 Ocak, 1916. Pencşenbih.

Erzurum'un istikbâli pek korkunç. Düşmân ta'aruzu pek devâmlıdır. Orduda intizâm ve sebât eseri görülmüyor. Allah encâmımızı hayr ede. Âmîn.

[86] İstanbul'a mezûnen giden ordu kumandanımız Mahmut Kamil Paşa teşrîf buyurdular. İstikbâline gittik. Ilıca'ya teşrîf buyurdular. Bir müddet ârâm ve istirâhatten sonra Erzurum'a gittiler. Allah mensûr ve muzaffer buyursun. Âmîn. 16 Kânûn-ı sâni, 331 / 29 Ocak, 1916. Cum'aertesini. Ilıca.

Erzurum ahâlisinin muhâcereti başladı. At, araba bulanlar bir derece, bulamayanlar yaya olarak şehri terke mecbûr kaldılar. Ilıca'ya doluyorlar. Mümkün mertebe cümlesine teshîlât ve mu'âvenet yapmaktayım. Çünkü hemşehrilerimdirler. Ümerâ ve zâbitân â'ileleride nakl edilmektedirler. Noktaca her türlü mu'âvenet ve teshîlât yapıyorum. Cümlesin memnûn ve hoşnut etmeye çalışıyorum. Allah

muvaffak bi'l-hayr buyursun. Âmîn. Solak Zâde merhûmun mahdûmu ve Erzurum Müftüsü Sâdık Efendi, eşrâfdan Galib Bey, Nazım Beyler'de bu gece misâfirim idiler. 17 Kânûn-ı sâni, 331 / 30 Ocak, 1916. Pazar.

Birâderim Şakir Efendi Aşkal'a'ya gitti. Â'ilesi nezdindedir. Sâlimin kuvve-i müfekkîresinin tezelzülünden oradaki nokta kumandanının kafası yarmış. Bunlara hükümeti askeriyye zahmet vermeye başlamışlar. Cebren ve kahren Aşkale'den ma'â'ile çıkarmışlar, telefonla ma'lûmât aldım. İmdâtlarına koşmak üzere bugün birâderim â'ilesini Aşkal'a'ya gönderdim ve bende gitmeye hazırlandım. 18 Kânûn-ı sâni, 331 / 31 Ocak, 1916.

Birâder ve hemşîre ve hemşîre zâdenin mu'avenetine koşmak üzere Ilıca'dan hareketle gâyet soğuk, rüzgârlı ve yol boyuna Erzurum muhâcirleri incimâd edercesine, pek zahmetli bir sûrette yatsı zamanı Aşkal'a'ya yetiştim. Doğruca hemşîrem hânesine gittimse de kimseler olmadığını gördüm ve Yeniköy tarikiyle Erzincan'a gittiklerini öğrendim. Pek müte'essir oldum. Dar vakit olduğu için Mahmut Efendi hânesinde müsâfereten şafakladım. 19 Kânûn-ı sâni. 331 / 1 Şubat, 1916. Salı.

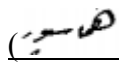
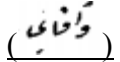
[87] Şafakla Aşkal'a'den hareketle kestirme sudan geçmek üzere her ne kadar araba atlarını kamçılalık tazyîk ettikse de bir türlü geçirmek mümkün olmadı. Elbet bunda da bir hayr var diyerek tebzîl-i istikâmetle caddeyi takîben Kağdarioğlu Köprüsü'nden bi'l-mürûr Yeniköy yolunu tuttuk. Yol üzerinde yeğenim Câvid Bey'i gördüm. İmdâd talebiyle Ilıca'ya gittiğini öğrendim, geri çevirdim. Yarım sâ'at yürüdükten sonra Yeniköy'den avdet eden noktam araba kâfilesine tesâdüf etti. Bunları da geri çevirdim ve Yeniköy'e geldim. Hamdolsun birâderimi ve hemşîremi ma'â'ile gördüm ve mesrûr oldum. Sabahleyin hayvanların sudan geçmedikleri hakîkaten bir hayr-ı ma'nevi bir ilhâm olduğunu anladım. Zîrâ eğer atlar geçipte biz de o yoldan gitse imişiz Câvidi görmeyib, bîçâre çocukda Ilıca'ya kadar gidecek imiş. Ben de onun Ilıca'dan avdetini beklemek mecbûriyetiyle harâb bir han köşesinde bu â'ilelerde fazladan iki üç gün zahmet çekecek idiler. Ve arabaların tesâdüfiyle geri çevirişim pek kıymettâr olmuş imiş. Zîrâ Yeniköy'den araba, mekârî bulmakta pek müşkîl idi. Hele çok şükür şu hayvanlar sudan geçmeyib bizi caddeden götürmeleri dünyâda tesâdüf edilemeyecek fırsatlardan oldu. Geceyi cümleten kavm

kardeş bir arada geçirdik, sohbet ettik. Erzurum ve gâ'ib hatırlarıyla dem güzâr olduk. 20 Kânûn-ı sâni, 331 / 2 Şubat, 1916. Çehâr-şenbih.

Bugün birâder ve hemşîremi ma' â' ile cümleden Tercan'a müreffehen ve müfrezen yolcu ettim. Yek diğërimizden ayrılmak, onlar Tercan cihetine, mey' üsen bende Ilıca'ya bertaraf mahzûnen [88] hareket ettik ve sâlimen Ilıca'ya geldim. 21 Kânûn-ı sâni, 331 / 3 Şubat, 1916.

Mühtedî Ermeniler'i kâfile hâlinde Erzincan cihetine sevk ettiler. 22 Kânûn-ı sâni, 331 / 4 Şubat, 1916.

22 Kânûn-ı sâni, 331 / 4 Şubat, 1916. Cum'a günü Norşin Karyesi'nde yaptırdığım minârenin bihamdillah ikmâli nasîb oldu ve bugün hoca efendi ilk Cum'a salâsını okudu.

25 Kânûn-ı sâni, 331 / 7 Şubat, 1916. Pazarertesi günü, () ve () birer çocuklarıyla Refahiye'ye müteveccihen hareket ettiler. Misâfirim idiler, müfrezen yolcu ettim. Bugün Ahmet Usta ve Doktor Yâver Bey misâfirliğe geldiler. Doktor Erzincan'a, Ahmet Usta Erzurum'a avdet etti. 26 Kânûn-ı sâni, 331 / 8 Şubat, 1916. Salı.

Bugün Dokuzuncu Kolordu Kumandanı Alaaddin Bey misâfirim oldu. Erzincan'a gidiyorlardı. Gâliba Erzurum'un istikbâli tehlikeli. Harb aleyhimizde çıkıyor ki Erzurum'dan birer birer çekiliyorlar. Alaaddin Bey'le Erzincan'dan postaya verilmek üzere â' ileme dört lira gönderdim. 31 Kânûn-ı sâni, 331 / 13 Şubat, 1916. Pazar.

1 Şubat / 14 Şubat. Erzurum'dan kıtâ'attan havâdisler pek fenâ gelmeye başladı. Erzurum düşmânın bir ta'arruz nakihanesine(?) ve istilâsına ma'ruz kaldığına artık şüphe kalmamak derecesini buldu.

1-Gez'de yaptırdığım minâre bihamdillah hitâm bularak bugün ezân-ı Muhammedî okunmuştur. Elhamdülillah haza min fazli rabbî. 1. Şubat, 331 / 14 Şubat, 1916. Pazarertesi.

1-2 Şubat, 331 / 14-15 Şubat, 1916, Ordu Karargâhı. Ordu kumandanı, Kân ta'limgâhı menzîl idâresi, ordu ve menzîl ser tabîbleri, menzîl müfettişliği hey'et-i umûmiyyesi, izci bölükleri Ilıca'ya geldiler.-Onbir buçuk sûretiyle geldiler. Alaylar ve kıtâ'at [89] geri çekilmeye başlamış. Erzurum bu sûretle tahlîye edilmeye teşebbüs olunmuştur. Ağlamamak kâbilmi? Bu gecenin dehşetini, kalabalığını, sefâletini tasvîr mümkün mü? Ancak heybeti, dehşeti bütün varlığıyla gözüm önünde muncelî kalbim içerisinde menkûs kalacaktır. Unutmak kâbil değil. Kalemle tasvîr mümkün değil.

2 Şubat, 331 / 15 Şubat, 1916. Onbirinci Kolordu Kumandanı Abdülkerim Paşa ve Fırka Kumandanı Şevket Beyler'in ma'iyetine verildim. Artık nokta sükût etmiş demektir. İnzibâtın te'sîsi, muhâcirînin, mecrûhinin sevk ve nakli, erzâk ve ağırlıkların hüsn-i muhâfaza ve gerilere nakilleriyle uğraşıyoruz. Kalabalıktan Ilıca bir numûne nümâ yı mahşerdir. Allah Erzurum üzerinde müthiş pek kasvet amîz bulutlar devrân etmekte, bu mübârek şehir için âlîdeki felâketleri ihbâr ve şimdiden mâtemini i'lân etmektedir.

2 Şubat, 331 / 15 Şubat, 1916, Çehâr-şenbih günü, Erzurum'a Rus'lar girdi artık Erzurum'la alâkamız kesildi. Harput kapısındaki cephânelik ateş aldı. Çifte minârelerin ihrâkına ahâli mani' oldu. İstanbul kapısından asker, ahâli çıkıyor, kaçıyor. Kars kapısından Rus kıtâ'atı giriyor, koşuyor. Mahşerden bir numûne haşyetler heybetlerle memzûc bir levha-i nekbet.

2 Şubat 331/ 15 Şubat, 1916. Kez deki demdâr kuvvetimiz Pulur Karye'si istikâmetinde geriye çekildi. Rus Gez'e de girdi.

2 Şubat, 331 / 15 Şubat, 1916. Gürcü kapısı semtinden seyri serî' ile yürüyerek Özeni'ye de girdi Karaarz Karyesi'nde bizim Onuncu Kolordu [90] kıtâ'atıyla pek dehşetli bir harb oldu. 34. Fırka bu gece Karaarz Karyesi'nde idi. Fırka telâş ve heyecâna düşerek boğaz boğaza düşmânla harb etti. Neferler, zâbitler yekdiğerini ya'ni Rus'u Rus olduğunu, Osmanlı Osmanlı nefer ve zâbiti olduğunu bilemiyecek bir sûrette yaka paça harb ettiler. Fakat firkamız mağlûb ve iki sahra üç cebel topu esîr vererek geriye çekilmiş, Karaarz Karyesi'nde bu sûrette sukût etmiştir. Elân Ilıca'da îfâ yı vazîfe etmekteyim. Fakat üç tarafımızı düşmân istilâ ve abluka etti.

Yalnız Erzincan'a giden cadde-i kebîr kalmıştır ki bu da Özen'i, Norşin tarafından ta'kîb edecek olan düşmân kuvvetlerinin tehlikesi altında kalmaktadır. Bugün noktanın kasasını, ağırlığını, zâbitân ve efrâdının kısm-ı a'zamını, mevaşini ve arabalarını, Erzincan'a yolcu ettim. Müsellah yirmi nefer yanımda bıraktım. Zuhûrata intizârdayım. Kumandan Abdülkerim Paşa ve Fırka Kumandanı Şevket Bey'ler de Ilıca'dan ayrıldılar. Yapayalnız kaldım. Muhâberâtı te'mîn etmekle meşgûlüm. 29. Fırka Pulur istikâmetinden, mağrîb zamânı ağırlığı ve karargâhiyle geldi. İmrâr-ı bakiyye olunmuştur. Artık vazîfemi ve noktanın bakiyye ambarlarını fırkaya tevdi' ettim ve fırka nâmına Ilıca'da Merkez Kumandanı oldumsa da Rus topları da kasabanın içine düşmeye başladılar. Pek feci' menâzır karşısında bulunmaktayım. On günden beri Erzurum'dan çıkarılıb Ilıca'ya gelen zâbitân â'ilelerine araba vesâ'ire tedârikiyle kâmilen ve ba'zen de Ilıca'ya yolcu ettim ve bugün arkasını aldım. Erzurum'dan artık muvâsala münkat' oldu. Kimse çıkamaz oldu. [91] Haber almak güçleşti. Bizim gibi geride kalanlara mahzûn mahzûn bir rüzgârla son selâmlarını gönderiyodu. Üç tarafımızdan hevlnâk top tûfeng sadâları gelmeye başlamış, etrâfımızı havf ve haşyet istilâ eylemiştir. Fırka Kumandanlığı'nın emriyle nokta ambârlarını fırka idâre hey'etine teslim etmiş idim. Hareketime emir verdi. Ma'iyetimde iki mülâzım ve bir ihtiyât zâbiti ve yirmi müsellah nefer ve nokta kanun neferlerini hazırlayarak gece sâ'at beşte hareketimi menzil müfettişliğine ma'lûmât verib, sâ'at altıda hüzn-i engîz bir mehtâba eslihâ-i nâriyyenin müdhiş tarrakaları başka bir hüzn vermekte idi. Biz de göz yaşlarıyla Erzurum'a son nazarlarımızı çevirerek vedâ' ediyor, köyün sokaklarından bin türlü emeklerle yaptırdığım o güzelim caddelerden geçiyor, Erzurum'a Ilıca'ya vedâ' ediyorduk.

Erzurum için

4

Ilıca'dan ayrılırken...

5 Şubat, 331/ 18 Şubat, 1916.

Düşman ilerliyordu civârımda patlayan

Toplar (توپ) gayz idi güyâ muhitimin

(انصافى) (وليسى) birden kucaklayan

Bârân-ı cenk ve zelzele bir kan-ı gayz ve kin!...

[92]

Ta ki senin hayâlini gördüm ey Erzurum !

Teharüşümde ağlıyor gibi ruh-ı mükedderin

Doldurdu kalb-i pakimi zehrâye-i gumûm

Heyhât ! dedim nefes alıyordum derin derin.

3

Üç beş nefer yanında karîn-i mest-i infi'al

Köşemede bir şelale-i kiryinde çağlıyor

Ah ey zavallı ağla! diyorken leb-i leyâl

Baktım nazarlarım kuru kalbim kan ağlıyor

3

Ric'at yegâne çare bu zira maiyyetim

Çok çok beş on nefer kalıvarmıştı ber hayât

Binlerce fikrasından ibâretti düşmânım

Bir nemle-i div'e karşı nasıl eylesin sebât.

3

Yıldızlar ağlıyor gibi lerezende-i pür elem

Neşreyliyor melalini etrâfa mâhitâb

Düşmân yakınlaştı geliyorken ey-----

Bir zerre kalmamıştı benim dizlerimde tâb

Güya diyordu annene ki bir kere baksana!

Köyden uzaklaşırken ufuklar pür ilka'

Son bir nikâh-ı ye's ile öksüz hayâline

Batkımda ağladım sana ey Erzurum vedâ'

[93]Şu neşîde yine hissiyatımı tefsîr edemedi. Ilıca'nın bir tepeciği vardır, oraya çıkılırsa Erzurum gözüktüyor. Beş on hatve sonra buna bir mani' olur artık Erzurum görünmez. Endülüs hükümdârı Ebu Abdullah E's- Safir Gırnata'yı terk edip çıkararak Padul Tepesi (Arap'ın ah ettiği tepe) üzerine çıkıp Gırnata'ya nigâh-ı tahassür ve vedâ' fırlattığı gibi bende bu tepeciğe çıktığımda Erzurum'a son vedâ'-ı tahassürümü fırlattım ve bu hükümdâr o sıra aklıma gelmiş idi. Peder ve vâlidenin mezarlarına bakdım, Maskat-ı re'sim olan dere mahallesi ve köşk hayal meyal gözüktüyor güyâ lisân-ı hâliyle oralardan bana vedâ' eyliyordu. Çünkü güzel ve berrak bir kış mehtâbı geceyi aydınlatmış idi. Ağlamamak kâbil mi? Doya doya gecenin sükûtu arasında, gözyaşlarım akıyor. Bir türlü Erzurum'dan gözlerimi ayıramıyordum. Karaltılar, gürültüler çoğaldı. Mevcûd refâkatimle yol almaya başladım. Sabaha kadar yürüdük. Sağ cenâhımıza tesâdüf eden Agavir Köprüsü'nden düşmânın baskın korkusu vardı. Rahatça geçtik. Güneşle berâber Örene hanlarına yetişdik. Biraz istirâhate koyulduk.

4 Şubat, 331 / 17 Şubat, 1916. Kable'z-zuhr Örene'den hareketle Yeniköy'e geldik. Fakat ne geliş, omuz omuzu sökmez, caddeden geçilmez, berfin kesretinden yoldan çıkılmaz, muhâcirîn kâfilesi perâkende, firârî bozgun. Efrâd postaları, at, eşek, öküz, koyun, insan, büyük, küçük hep birbirine karışmış, yekdiğerinden seçilmez. Kimse kimseye yardım, medet etmez. Bir herc ü merc [94] sefâlet ve nekbet içerisinde yuvarlanarak arşa çıkan feryâd ve figândan, kulaklarımızı tıkayarak, gözyaşları akıtarak, ikinci zamânı Yeniköy'e geldik. Atımdan henüz inmemiş idim ki menzîl müfettişliği erkânı harbiyye riyâsetinin bi't-tesâdüf, Yeniköy Nokta Kumandan Mu'âvinliği ve Merkez Kumandanlığı ve güzergâhta açılmış me'mûriyyetine me'mûr kılındım. Ordu karargâhı da buradadır. Gecenin geç vaktine

kadar vazîfe görerek, yol yorgunluğuyla, bu yorgunlukta inzimâm edib, dar bir odacık bulup, geceyi geçirdim.

5 Şubat, 331 / 18 Şubat, 1916. Tercan'a hareketle emir oldım. Fakat, Yeniköy'de bir gün, bir gece daha çalıştım. Ma'iyetim efrâdı da rahat ettiler.

5-6 Şubat, 331 / 18-19 Şubat, 1916, gecesi Ordu Kumandanı Mahmud Kâmil Paşa Yeniköy'de,

Onbirinci kolordu kumandanı Abdülkerim Paşa Hınıs'ta,

Onuncu kolordu kumandanı Yusuf İzzet Paşa Aşkal'a'dadılar.

Kağderic ve Agavir Köprüleri düşmân tarafından tutulmuştur. Biraz rahatsızım. Zaten Erzurum'un acısıyla dilhûn olan gönlüm, bu tahammülsüz vezâ'ifle vücûdum cidden muhtâc-ı istirâhattır. Fakat yakamı bırakmıyorlar. Biraksalar da kadınlar gibi nasıl oturabilirim.

6 Şubat, 331 / 19 Şubat, 1916. Sabahleyin sâ'at bir de Yeniköy'den hareket ettim. Kükürtlü tarîkini tutarak Tercan'a yetiştim. İki sâ'at sonra Mahmud Kâmil Paşa'da yetiştiler. Şu hâlde Tercan ordu karargâhı oldu. Böyle ağır ağır ordunun geri çekilmesi, hiçde alâmet-i hayr değil vesselam. 6 Şubat, 331 / 19 Şubat, 1916. Pazar.

[95] Sabahleyin sâ'at birde Yeniköy'den hareketle bin zahmetle Tercan'a gelmiş, ordu karargâhıyla, Mama Hâtun'da geçirmiş idim. Yaya yürümekten kalıb, perâkende dağılan efrâdımı topladım. Erzincan'a müteveccihen hareket ettim. İşte Mama Hâtunu'da bu sûretle hüznün ve te'esürle memlû kalb acısıyla terk ettim. 7 Şubat, 331 / 20 Şubat, 1916. Pazartesi.

Tercan'dan ayrılıp, yola çıktığımızda güzergâh üzerindeki levâyh-i sefâlet hakîkaten tahammül edilmez ve bakmaya yürek dayanmaz bir hâlde idi. Muhâcirînün sefil, perişân, çıplak ayak yürüyüşleri, ric'at eden ordunun pek dağınık ve telâşlı geriye gidişleri, insana hüznün ve te'essür veriyordu. Bir halle Kargın Karyesi'ne yetiştik. Yer bulmak mümkün mü? İnsan deryâsı. Samanlıklar, ahırlar, hattâ tezek damları birer kâşâne hâlinde insanlarla dolu. Köy bir arşın tahtında çamur deryâsı, hava nemnâk ve soğuk. Gece yarısı olmuş yine insanlar açıkta. Feryâd eden, bağırان,

imdât isteyeninin haddi hesâbı yok. Teyakkuza münâsib bir yer bulduk. Efrâd ile karışık bir yatak üzerinde, soba arkasında rahatladım. Bu saman dolusu yatak ve soba benim için bir nimet-i uzemâ idi.

Sabahleyin hareketimde, rükûbumdaki kısrağım ile yol istemek ve o kalabalık içerisinde sirkat olduğu haberini verdiler. Aramak bulmak imkân hâricinde. Öyle ki insan kendisini kaybedecek, bir yer ve bir zamandır. Beyhûde iştigâlden sarf-ı nazarla diğer binek ve mekkari bulub ve bu işe ağlamak ve gülmek arasında müncer kalıb, yola çıktık. Akşam dar vaktde, Sâlina Karakoluna yetiştik. Ebniye vesâ'ire yok. İhzâr edilmiş çadırlardan birisine yan geldik, istirâhate başladık. Yolda [96] bir tavşan elimize geçmiş idi, gece onun kebapıyla uğraştık. Nihâyet sabahı yaptık.

9 Şubat, 331/ 22 Şubat, 1916. Sâlina'daki çadırlardan hareketle, çamurlar içerisinde uzun bir yol kestirerek Petrih(?) Karyesi'ne geldik. Münâsib bir hâneye misâfir olduk ve hakîkatan rahat ettik. Ora eşrâfindan Kâşif Bey, konak sahibimiz idi. Geceyi pek rahat geçirdik. Bütün meşâkk-ı seferiyyeyi unuttuk ve 10 Şubat, 331 / 23 Şubat, 1916, bu karyeye de vedâ' ederek, Erzincan yolunu tuttuk. Sulardan, çamurlardan geçib, güneşli bir günde yol zahmetlerine hâtime vererek, bugünkü Çehâr-şenbih ve Şehr-i Şubat'ın onuncu günü, Erzincan'a bi'l-muvâsala medhalde bize intizârda bulunan birâder zâdem Câvid Bey'le doğruca hânelerine gittik. Soba arkasında, güzel birgün. Minder üzerinde istirâhate daldım. Bir kahve, sonra çay bardağı istirâhatimi ikmâl etmiş bulundu. Artık Erzincan'a muvâsalamdan i'tibâren yeni bir sahîfe açmaya mecbûriyyet hâsıl olduğundan, 331 senesi hayât-ı husûsiyyem bu sûretle pezîrâ yı hüsn-i hitâm oldu.

ILICA'DAKİ ÂSÂRIM

1-Kaplıcalar pişgâhındaki bataklık imlâ edilerek, etrâfı taş duvarla birbuçuk metre kaldırılarak, duvar üzerleri dairen mâ dâr ağaç parmaklıklar ile tezyîn ve büyük ikişer kanadlı, üç kapılı olmak üzere pek dilnîşîn bir park yaptırdım ve bihamdillah ikmâl ettim. Bu parkın ismini [97] Menzil Müfettişi âlisi Fu'ad Bey'in nâm-ı âlisine hürmetten ve izâfeten (Fu'âdiye Parkı) tesmiye edip, kapılar üzerinde Halebî hatla, bu nâmda levhalar ta'lik ettirdim. Vaz'-ı esâs-ı resmî. 18 Haziran, 331 / 18 Şaban, 333 / 1 Temmuz, 1915. Pencşenbih. Fu'adiye Parkı erkân ve ekâbir ümerâ ve

kumandanlar arasında gıpta veye hased sûretiyle pek mebzûl kil ü kale sebebiyyet verdi. Ordu kumandanı dâhi bizzât Ilıca'ya gelerek, artık parkda hiçbir neferin ustasının çalışmamasını kat'ıyyen emretti. Fakat park inşââtı bitmiş idi. Fu'ad Bey dâhi dedikodulardan usanmış olmalı ki levhaların da indirilmesini bana tenbîh etti. Evet, Fu'âdiye Parkı, 331 senesi, Erzurum muhitinde ve ordu arasında mühimm bir hâtıra, oldukça ehemmiyetli bir mes'ele olmuştur. Şu hâlde hâtıra, defter-i hâtırâtımda menkûs kalsın.

2-Karaarz Karyesi'nde güzel bir minâre yaptırdım ve mü'ezzin efendinin nidâyı ahmedîsini işitmeye muvaffak oldum.

3-Agavir Karyesi'nde dilnîşîn bir manzarada bir minâre yaptırdım. Cadde-i kebîrin sağ cihetinde ve bir tepecik üzerinde bulunan bu minâre, cidden nazar rübâ bir manzara arz etmiştir. Allah pâyidâr etsin. Âmîn.

4-Kez Karyesi'nde pek latîf bir minâre yaptırdım. Bu karye Erzurum'a ve Ilıcaya bir buçuk sâ'at mesâfede ve tam vasattadır. Cadde-i kebîrin [98] sol tarafındadır. Minâre bu köye bir zînet bir revnâk vermeye başladı. Ma'a'l-te'essüf ancak üç def'a ezân-ı Muhammedî okunmaya muvaffak olunarak Rus istilâsına ma'rûz kaldı.

5- Ilıca'nın garb nihâyetinde değirmenler harkı vardır. Kışın ve ilkbaharda buradan araba, at ve yaya geçişi imkân hâricindedir. Köylü pek zahmet çeker. İşte buraya kârgîr ve kaynatma gâyet dilnîşîn bir köprü yaptırdım. İsmi (Mahmut Kâmil Paşa Köprüsü) tesmîye ettim. Fakat kilit taşına kendi ismimi hak ettirdim. Bu köprü Ilıca'ya ve ahâlisine hayat vermiştir. Mübâşeret târihi 1 Temmuz, 331, hitâmı 19 Ağustos, 331/ 14 Temmuz, 1915, hitâmı 1 Eylül, 1915.

6-Bu köprüden Ilıca'lara kadar şose yaptırdım.

7-Büyük hamamın pişgâhına ve kadınların tesettür etmelerine ri'âyeten pek dilnîşîn bir kafes inşâ ettirdim ve elvân-ı seb'a ile müsenna' bir sûrette boyattım.

8-Her üç hamamın sularının ihrâcı üzerine üç aded helâ yaptırdım.

9-Parkın değirmen cebhesi karşısında ve cadde üzerinde güzel bir kahve inşâ ettirdim.

10-Mahmut Kâmil Paşa Köprüsü'nden bed'an ile köy ortasındaki bataklığı imlâ ederek ikibin metre tûlânda, kasaba ortasından geçmek ve Zirâ'at Mektebi yakınında cadde-i kebîrle birleşmek üzere, pek metîn ve geniş bir cadde açtım. Tesviye ve taş koydum. Ferş ederek mîrî yolundan daha metîn daha esâslı bir yol yaptırdım.

[99]

11-Değirmen karşısında caddeye muttasıl mahalden ziyârete, bataklık üzerine ve mahalle arasından geçerek pek metîn taş ve kum ferşiyle ve silindir geçirerek bir yol yaptırdım.

12-Köy ortasında bir ziyâret vardır. Ufak taşlardan müteşekkil bir yıkıntı idi. Burayı temelinden bed'an ile medenî memleketlere lâyük bir vaz'-ı dilnişinde, zemîni yine ziyâret, orta kısmını su çeşmesi, sütunun bâlâsı fener ta'likine mahsûs bir (sütun dibini) kırmızı, siyah, beyaz, gök taşlardan mürekkebe tatlı bir rengde, nazar rübâ bir vaz'iyette rekzkiye inşâsına muvaffak oldum. Ve dört cephesine festakim kema emret lezzelen lek lişahirini(?) Binbaşı Osman Nuri Bey âsârı ve bir cebhesine de târih-i rûmî ve arabîyi nakş ettirdim. Cidden Ilıca'ya bir zînet verdi.

13- Bu ziyâret önünde Karaarz Karyesi'ne giden ve fakat hamamların sularından pek mehâlik bir bataklık teşkîl eden kısmını binâye lillahi te'âla imlâ ederek pek metîn ve sağlam bir şose yaptırdım ve üzerine sağlam ve kârgîr bir köprü inşâ ettirdim. Mahdûmun Lütî'nin ismine izafetle (Lütî Bey) köprüsü tesmîye ettim. Bütün Ilıca halkı bu köprüler için gözyaşlarıyla arz-ı şükran eylemişlerdir.

[100]

14- Ziyâretten bed'an ile köyün şarkına ve şarkdan dönerek cenûb istikâmetine çarşı başına kadar pek latîf ve metîn yollar yaptırdım. Taş, kum döşettim. Silindir çektirdim. Caddelerin arzı tamamiyle, mîrî caddesi arzına müsâvidir. Ya'ni üç araba yan yana ferahça geçer.

15-Değirmen karşısında yolun alt kenarında ve çarşı başında yedi adet güzel bir kârgîr abdesthâneler yaptırdım. Parkın ortasından hamamların sıcak suyunu hark ve

abdesthânelere akıttım. En şiddetli ve fırtınalı günlerde bile ebnâ yı sebil ve çarşı halkı, rahat ve sıcak suyla tahâret alacaklardır. Pek münâsib olmuştur.

16- Norşin Karyesi'nde pek dilnişîn bir minâre yaptırdım.

17-Agavir Cami'-i şerîfîni, Karaarz Cami'-i şerîflerini ta'mîr ettirdim.

18- Haydari Karyesi'nde minâre inşâsına başladım. Fakat Erzurum'un istilâsıyla nâtamâm kalmıştır.

19- Karaarz Karyesi'ne, yeni yapılan caddenin sağ tarafına ve Lütfi Bey Köprüsü pişgâhında, dört gözlü kârgîr bir abdesthâne yaptırdım. Ebnâ yı sebil ve Ilıca'ya mesîreye gelen halk için pek kıymetli bir ihtiyâc idi.

[101]

20-Kasabanın şarkında ve köy harîcinde, mesîreye gelen ahâlinin çadır kurdukları tarlanın yanı başında, Pulus Çayı üzerinde, dört gözlü kârgîr abdesthâneler yaptırdım.

21- Ziyâretten Mahmud Kamil Paşa yeni yaptırdığım caddeden giderken, sağ kol üzerinde ve pek münâsib bir yerde hamamların suyu üzerinde beş gözlü ferâh ve inbisât bahş kârgîr bir abdesthâne yaptırdım.

22-Ziyâreten bed'an ile kasabanın şimâlinde Karaz Karyesi'ne giden caddeyi Memiş Ağa Köprüsü'ne kadar temdîd ettirdim.

22-Hamamlar pişgâhındaki bataklığın kâmilen izâlesiyle güzel bir cadde güşâd taş ve kum ferşiyle marrîn ve âbirînün selâmet-i imrârı te'mîn oldu.

23-Gelin Geldi Mesîre'sinin yeniden inşâ ve tezyînine başladım, fakat ikmâli nasîb olmadı.

24-Ebulhindî Karyesi'nde minâre inşâsına teşebbüs olundu ise de itmâmı müyesser olmadı. Çünkü oralar istilâya uğradı.

25-Ondört adet bataklıklar üzerine menfes ufak köprü yaptırdım.

[102]

26- Erzurum'un İstanbul Kapısı'ndan bedi'an ile Karabık hanlarına kadar cadde-i kebîri beşinci amele taburu mevcûduyla ve kırk kilometre olarak pek metîn bir sûrette inşâ ve ikmâl ettirdim. Takdîrâta mazhar oldum.

27- Örene Köprüsü'nü müceddeden ta'mîr ve ikmâl ve otomobiller imrârına sâlih bir sûrette götürmeye muvaffak oldum.

28- Söğüdlü, Ağviran Karyeleri arasındaki köprünün inşâsına teşebbüs ettimse de muvaffak olamadım, bitiremedim. Zîrâ istilâyâ uğradı.

103 ve 104 üncü sahîfeler Ilıca'daki âsârımın küçük bir krokisine hasr edilmiştir. İşte Ilıca noktasında milyonlarca belkide kıymet i'tibâriyle milyarlara varan nâmus ve iffetime tevdi' edilen evvâl ve eşyâyı mîrînin bir habbesini canım ve hayâtım kadar esirgedim. Hüsn-i muhâfaza ettim. Devlet ve millet sâyesinde kemâl-i saltanat ve debdebe ile fakat pek cevval ve fa'âl bir sûrette îfâ yı vazîfe ederek hamdolsun akrân ve emsâlim arasında temâyüz ve teferrüd ettim. Bir çok noktalar hey'etce dîvânı harblere alındı, rezîl, rüsvâ oldular. Haza min fazli rabbi ümidiyen namusumla mesâ'î-i vefîremle ve kâffeten ibâdullah memnûn ve mesrûr etmekle vazîfeme hitâm verdim. Binlerce elhamdülillah.

[105]

ERZİNCAN

1332 Rûmî

Harbin bidâyetinde İran Cephesi'nde, Kulur derelerinde, düşmânla alayımınla çarpışmış, sevk-i tabî'atiyle daha doğrusu firkam kumandanının ve firkadaki diğer akrânımın hased ve rekâbetlerine açıkça fa'âliyyet ve gayretimi çekemediklerinden dîvân-ı harbe sevk olunmuş ve ayn-ı zamanda hem muhâkemem hem de Ilıca Nokta Kumandanlığı me'mûriyetle vazîfemi îfâ etmekle ve harbde gah lehimizde gah aleyhimizde teksîrler yaparak Hasan Kal'a, Erzurum, Ilıca sukûtuyla bizde ric'at eden ordunun cereyânına katılarak bi'l-gurûr 331 senesi, şehr-i Şubat'ının, onuncu Çehâr-şenbih günü (23 Şubat, 1916), ba'de'z-zuhr kable'l-asr Erzincan'a dâhil olduk.

Birâderimi, â'ilesini, hemşîremi, yeğenlerimi, hamdolsun sağ ve sâlim görerek Allahım'a şükür ve senâ eyledim. Zuhûrata intizârenistirâhata daldım. Zîrâ hem kalben mahzûn hem vücûden düşkün idim, rahatsız idim. 11 Şubat, 331 / 24 Şubat, 1916. Müfettiş beyi ziyârete gittim. 'Ay sen niye geldin telgrafımı almadın mı?' su'âline; 'hayır efendim, bir şeyden haberim yok, ale'l-âde herkes gibi bendeniz de geldim ve emrinize intizâren bu gün huzûrunuza çıktım'. 'Ben seni Sânisse Nokta Kumandanı ta'yîn etmiş ve oradan geçeceğini bildiğimden müsta'cel telgraf vermiş idim'. 'Hayır almadım'. 'Şimdi gideyim, artık zahmet etme, biraz rahat et. Sen bana burada lazımsın'. [106] Daha başka taltîfâmîz cümlelerle gönlümü hoş etti. Cidden memnûn olarak çıktım. Muhterem müfettişim uğruna vazîfe-i can vermeye eskisi gibi ahd ve misâk eyledim.

12 Şubat, 331 / 25 Şubat, 1916. İlm ü haber inzibât zâbiti bir tezkere yazarak müfettiş beyin çağırıklarını tebliğ etti. Gittim. Sipikör, Malfi(?), Gölöz Köprüsü istikâmetleriyle Tercan,-Bayburd,-Erzincan arasındaki mıntıkanın inzibâtını, asâyişini te'mîn firârîlerin derdesti ve Dersim kızılbaşları'nın yaptıkları rezâletlere bir hadd-i te'dîb vermeye me'mûr edildim ve hemân hareketimi emr buyurdular. Seferberim her şeyim hâzır. Hemân arabaya, at vesâ'ire bularak kardeşimi, hemşîremi Erzincan'dan yolcu ettim. Refâhiye'ye taraf selâmetledim. Ve yarım sâ'at sonra bende mevcûd ma'iyetimi alarak Erzincan'dan çıkıp seyr-i serî' ile îfâ yı vazîfeye gittim. 12 Şubat, 331 / 25 Şubat, 1916. Cum'a.

Hayyen ve kayyen birçok erbâb-ı şekâvet ve asker firârîsi derdest ve kızılbaşlarla tehlikeli müsâdemeler yaparak ve el minnetü lillah cümlesinde muvaffak olarak o mıntıkanın asâyişini te'mîn ve derdest ettiğim eşhâsın esnâ yı râhda hem-pâları tarafından alınmak mülâhazasına bina'en hiç kimseye emniyyet edemiyerek doğruca ve bizzat Erzincan'a götürmeye karar verdim. Mevcûdiyyet-i mukîmi münseliben ve bu herifleri muhâfazaten yola çıktım. Kar ve soğuktan bizâr bir hâlde ve Sipikör Dağı'nda amansız bir fırtınadan kurtularak sâlimen ve muvaffaken bugün Erzincan'a geldim. Mevkûfni hükûmete teslim ettim. 19 Şubat, 331 / 3 Mart, 1916. Cum'a. Erzincan.

[107] 19/20 Şubat, 331 gecesi Hıms'lı Hakkı Bey zâdeler ve Özeni Karyesi eşrâfından küçük beyin kerîme-i pâkizesi Müşfika hanımların misâfiri oldum ve

bütün ma'nâsıyla hürmet, hizmet görerek istirâhat ettim. Fakat hasta ve yorgun olduğumdan uyuya kalmışım. Pek tatlı bir hâtıra olduğundan kaydımdan vazgeçemedim. 20 Şubat, 331 / 4 Mart, 1916. Cum'aertesi.

Ordu Kumandanı Vehib Paşa Erzincan'a teşrif buyurdular. Henüz ordu kumandanlığına ta'yîn edilmemişlerdi. Müfettiş beyi göremedim, rahatça gezdim. Doktor Şevket Bey'e mu'âyene oldum. İlaç aldım, rahatım. Vehip Paşa hazretleri refikim. 20 Şubat, 331 / 4 Mart, 1916.

Müfettiş ve Vali Beyler'in tensîb ve imrârları üzerine şehri Erzincan'ın sihiyye komisyon riyâsetine ta'yîn ve zâbita-i sihiyye salâhiyyet-i tâmmesiyle kasabanın idâme-i tahâret ve sihhâtine me'mûr oldum. Cidden çalışmaya başladım. 23 Şubat, 331 / 7 Mart, 1916. Salı.

1 Mart, 332 / 14 Mart, 1916. Bu gece Tercan sukût etmiş, düşmân istilâsına uğramıştır. Erzincan'da havf ve heyecân artmıştır.

2 Mart / 15 Mart. Ekşicünâm Mevkî'deki askerî değirmeni tefişe ve güzergâhının tahâret ve nezâfetinin ikmâline gittim. İcâb eden ta'limât ve tenbihâtı vererek faytonumla Erzincan'a geldim.

[108] 3 Mart, 332 / 16 Mart, 1916. Erzincan livâ hey'etiyle taşı tarağı toplayarak şehri terk ettiler ve Refâhiye'ye gittiler. Zîrâ Tercan'ı Rus zorluyor.

3 Mart, 332 / 16 Mart, 1916. Kardeşimin kayınvâldesini ve baldızını Sivas'a müteveccihen yolcu ettim.

Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı'na ta'yîn kılınan sınıf arkadaşım Fevzi Paşa Erzincan'a muvâsalat buyurdular. 3 Mart, 332 / 16 Mart, 1916.

Onbirinci Kolordu Kumandanı sınıf arkadaşım Manastır'lı Abdülkerim Paşa Tercan sukûtunda gece yol alırken, hayvan sürçerek kendisi de attan sukût etmiş, ayağı incinmiştir. Kendileri de kasaba dâhilinde ve karargâhı da berâber iken Rus kasabaya girmiş, bizimkiler pür telâş şehri terk ederken, kalabalıkta bu kazâ vukû'a gelmiştir. Kolu omuz kemiğinden kırılarak lî ecli't-tedâvî bugün Erzincan'a geldi ve

doğruca Hilâl-i Ahmer Hastahânesine yattı. Yine bugün Vehib Paşa ordu karargâhından Erzincan'a geldiler. 5 Mart, 332 / 18 Mart, 1916. Cum'aertesi.

Yeğenim Fehim Bey bugün bade'l-asr Erzincan'a geldi. Mülâkât ettik, berâberce yattık. 6 Mart, 332 / 19 Mart, 1916. Pazar.

Birâder ve hemşîrem Refâhiye'de kalıb ileriye geçemediklerini haber aldım. Müfettiş beyden ruhsat istihsâliyle Refâhiye'ye gitmek üzere bugün Erzincan'dan hareket ettim. 10 Mart, 332 / 23 Mart, 1916. Pencşenbih.

12 Mart, 332 / 25 Mart, 1916, Cum'aertesi günü Refâhiye'ye girdim.

[109] Birâder ve hemşîrem münâsib bir vesâ'it bularak Sivas'a hareket ettiklerini öğrendim. Gece Sündiken Karyesi'nde kaldım. Yine Refâhiye'ye gelib birâderimin kayınvâlidesini, baldızını, bi'l-tesâdüf gördüm. Bir gecede bunların yanında kalıb (Hanoğlu-Sakoğlu) Karyesi'nde 14 Mart, 332 / 27 Mart, 1916. Refâhiye'den ayrıldım. Hemşîrem yavaşta küçük Hakkı nâmında bir çocuğu, karyeli ihtiyâr ve münâsib bir kadına evlâdlığa verdim. Refâhiye'den hareketimde Melikşerif Karyesi'nde kaldım. Hınıs'lı muhâcirler de vardı. Bunları da vesâ'it bularak Sivas'a yolcu ettim. Arkadaşım Müşfik Bey'le Erzincan'a döndük. Beş göz hanlarında bir gece yatıp, 18 Mart, 332 / 31 Mart, 1916, Erzincan'a girdik. Doğruca hemşehrimiz ve mahallemiz Hamamcı Ağa'nın kerîmesi hemşîrem hanım hânesine misâfir olduk.

Sıhhiye komisyonuna ta'yînim sıralarında ufak tefek ve seyrek kolera vukû'âtı vardı. Vazîfeye ta'yînim pek dehşetli oldu. Kasabayı hafta geçmedi nur gibi yaptım. Esnâflar, dükkâncılar, mü'esseseler heybetimden sokakları bile sabunla yıkayacak kadar tehâlüh gösterdiler. Bi iznillah-i te'âla hastalıklar da mündef' oldu. Kasabanın tahâreti ve nezâfeti cümlelerin hayret ve takdîrini kazandı. Şu hâlde vazîfemiz hitâm bulmuş olmalı ki, bu gün müfettiş bey hazreleri beni nezdine bi'l-celb beyân-ı memnûniyyetten sonra (Beşinci Mıntika İnzibât) kumandanlığına ta'yîn buyurdular. 19 Mart, 332 / 1 Nisan, 1916.

[110] 20 Mart, 332 / 2 Nisan, 1916. Pazar Günü. Hulisi ve Arif Ağalar'la ba'de'l-mulâkât ve hamamada girib çıkararak bir faytona râkiben merkez

me'mûriyyetim olan Ören Karyesi'ne müsta'inen billâh hareket ettim. Yolda yağmurdan ıslandım ve üşüdüm. Odamda bir müddet istirâhatle, îfâ yı vazîfeye başladım. Burada vazîfem Dersim'lilerle ordu arasında irtibâtı te'mîn etmek, firârî yakalamak, ma'âzallah Dersim'den ordu aleyhine bir hüçûm bir akın olursa mâni' olmak, bu cephenin bihakkın inzibâtını te'mîn etmekten ibâettir. Erzincan yakın olmak dolasıyla ara sıra gelip gitmekte, buranın manzara-i latîfesinden ve ilkbaharın bahş eylediği cennet misâl revâyih-i tâlibesinden cidden müstefîd oluyorum. Bu Ören hakikaten numûne nemâyı behişt bir karyedir. Hele mercan suyunun lezzeti, bağların bahçelerin nezâreti âb ve havası insanı gaşy ediyor. Burada kırsağım doğurdu. Bu o kırsaktır ki Tercan'dan hareketimde Kargın Karyesi'nde kalmış, rükubunla esterim çalınmış idi. Misâfirlüğünde bulunduğum nokta efrâdı, yirmi gün sonra diğêr mesrûk hayvanâtı ararlarken altı sâ'at uzak bir köy de hayvanları görürler, tanırılar, sahibini sorarlar, yakalarlar. Hırsızla berâber getirirler. Sonra Tercan'ın sukûtunda bunlarda Erzincan'a gelirken kırsağımı ve katırımı berâber getirib, beni bulub sağ ve sâlim ettiler. Yalnız hayvanımı aç bırakmışlar. Daha ba'zı hayvanlar da var imiş, birbirlerinin kuyuklarını yemişler. Pek çirkin bir şeyler olmuşlar. Yirmi beş gün sonra hayvanım elime değdi. Haza min fâzli rabbi. İşte[111] helâl mal böyledir. Kat'iyen ga'ib olmaz. Bu da bir şükrân-ı tahdîs-i ni'met olarak, defter-i hâtıratıma yazıldı. Ordunun şu kalabalık mahşer gibi bir zamânda iki hayvan çalınmış, yirmibeş gün sonra bulunmuş ve Erzincan'a gelib elime teslîm edilsin. Şâyân-ı hayret bir vak'adır.

Kayapa(?) muhâcirlerinden Ahmed Dayı kerîmesi Sedye(?) ve diğêr küçük çocuklarıyla Ören'e bil-celb birleştirdim hâne verdim. 30 Mart, 332 / 12 Nisan, 1916.

Zayikli Karyesi'ne balık evine gittim. Fakat bir baş ağrısına mübtelâ olduğumdan hâb ve rahatım münselibdir. Ören'de ikâmet eden Alay 54, bugün Bayburd'a hareket etti. Üç taburdur. Arkadaşlarımla bi'l-vedâ' teşyî' ettim. 4 Nisan, 332 / 17 Nisan, 1916. Pazarertesi.

Bâ emr-i müfettiş Sanise'ye kadar güzergâhın, sıhhiyye istasyonlarının, menzîl nakliye kollarının, nokta konakların tefîşine me'mûr edilerek Ören'den hareket ettim. İki gün bu me'mûriyyetim devâm etti. Fakat 6-7 Nisan, 332 / 19-20 Nisan, 1916, Pencşenbih gecesini, ba'de'l-gurûb kabli'l-a'sâr Trabzon sukût ettiği haberâtını

alarak pek mahzûn ve gammgîn bir sûrette avdet etmek üzere iken ve müfettiş bey hazretleri Sanise'ye teşrîf buyurdularından teftîşimi beğenmiş olmalıdırlar ki bu me'mûriyeti Refâhiye'ye kadar temdît buyurdular ve doğruca Erzincan'a uğrayıp hemân yola çıkmaklığıma [112] ve İstanbuldan teşrîf buyuran Harbiye Nazırı'nı istikbâl etmeye emir verdiler. Sanise' den seyr-i serî' ile Erzincan'a uğrayıp ve yatmayarak Refâhiye yolunu tuttum. Geceyi yalnız, bağda geçirdim. Ertesi günü Refâhiye'ye yetiştim ve Harbiye Nâzırı Enver Paşa'yı da bi'l-istikbâl hükûmete indirdik. Gâyet mutantan bir öğlen ta'amından sonra, otomobillerle Erzincan'a teşrîf buyurdular. Ben bir gece daha kalıp ve rükûbuma tahsîs kılınan ufak bir otomobile Erzincan'a avdet ve esnâ yı râhdaki teftîşâtımı bi'l-ifâ ve Refâhiye'de hemşehrimiz Fevzi Bey'i de otomobile alıp berâberce Erzincan'a bu gün geldik. 20 Nisan, 332 / 3 Mayıs, 1916. Çehâr-şenbih.

23-24 Nisan, 332 / 6-7 Mayıs, 1916, gecesi diğer ikinci bir kısrağım doğurdu. Fakat noksan olduğundan tay mürd oldu. Gâliba katırlar hayvana çift atarak ıskât-ı cenin oldu. 16 Nisan, 332 / 29 Nisan, 1916'da Gölüz Köprüsü'ne bırakılan bombalarımız kazâ'en ateş aldığından köprü berhevâ olmuştur. Vukû'âtı bu gün işitebildik. 23 Nisan, 332 / 6 Mayıs, 1916. Pencşenbih.

Fevzi Bey'i Refâhiye'ye yolcu ettim ve vücûdumun sikletini anlamak üzere tartıldım. 66 kıyye-i atîk ya'ni 85 kilo geldim ve bir hâtıra olmak üzere. Rusya'nın Oltu muhâcirlerinden Sâbire ile bir hemşerimizin 2-3 Mayıs, 332 gecesi / 15-16 Mayıs, 1916, zifâfları icrâ kılındı bu da bir hâtıradır. 3 Mayıs, 332/ 16 Mayıs, 1916. Bugün Hınıs hâkimi Efendi ile Manaçur(?) Karyesi'ne ziyârete gittik ve pek latîf bir gün geçirdik. 5 Mayıs, 332 / 18 Mayıs, 1916. Pencşenbih.

[113] Urfada Serçe Hasan Efendi'ye kırk lira bâ posta gönderdim ve bugün Keyfî Nokta Kumandanlığı'na ta'yîn edildim. Müfettiş Bey'in tay'înim emrini alır almaz derhâl Erzincan'a gittim. Öğlen ta'amında buldum, berâberce sofraya oturdum. Keyfî'de sâbık fikram kumandanı olduğu anlaşıldı. Aramız olmadığını anlıyarak beni yine bir müşkile alacağını mülâhaza buyurarak Keyfî'ye göndermekten sarf-ı nazar buyurdu. Mahallime avdete emir verdi. 7 Mayıs, 332 / 20 Mayıs, 1916. Cum'aertesini.

Dördüncü ve Beşinci mıntıkalar birleştirilerek Fırat'ın cenûb sâhil kısmı kumandanlığına ta'yîn kılınmış, Ören'de bu vechile daha vâsi' mikyâs da îfâ yı hizmet etmiş bulunurken Keyfi'ye gitmediğimden Ören'e yakın Ağçakez Nokta Kumandanlığı'na bi'l-tahvîl ta'yîn kılındım. Hâlâ baş ağrısı devâm etmektedir. Ören'e geldim. Eşyâ vesâ'iremi kaldırdım. Köylüye eşe dosta bi'l-vedâ', Fırat'ın sol sâhilini ta'kiben yoluma devâm ve geceyi Şeyhli Karyesi'nde geçirdim. Sabahleyin kayıkla Fırat'ı geçtim. Ağçakez'e geldim. Nokta me'mûrunu teslim aldım. İfâ yı vazîfeye başladım. Fakat baş ağrısından tâb ve tüvânım kesilmiştir. 9 Mayıs, 332 / 22 Mayıs, 1916. Pazarertesi.

Ören'de elli gün kaldım. Fakat kısm-ı a'zamı hâricde geçirdim. Bu müddet kâmilen başım ağrısıyla geçmiştir. Tavusker muhâcirlerinden Sultan ve Sâbire hısımlar olmak dolayısıyla misâfirliğime geldiler. 19 Mayıs, 332 / 1 Haziran, 1916. Pencşenbih.

Baş ağrısına artık tahammülüm kalmadığından doğruca Erzincan'a gittim hastahâneye. [114] Osmanlı Hilâl-i Ahmer hastahânesine dâhil oldum ve bugün yatağa girdim. Allah şifâyı âcîl ihsân buyursun. 28 Mayıs, 332 / 10 Haziran, 1916.

29 Mayıs, 332 / 11 Haziran, 1916. 60 (أوسالواریسان)

3 Haziran, 332 / 16 Haziran, 1916. Cum'a. 60 (أوسالواریسان)

Bel kemiğinden çıkan suyun tahlîli (nüzl-i kat'i ile takrîben 10 (سام) mâyi' dimâ'î şevki çıkarıldı, berraktır. Satîr-i (رئوفورق) edilerek, (تغویزه) takviyyet tek tük (موقوم) bulundu.

İdrâr tahlîli –

numro

32/4/8

116

Vansine

Teamülü

manzara

Tortu rengi koyu sarı

1022

Hâmiz

perâm

Albumin	Glikoz	safrâ	Kloridrik
İnvasable	yok		bir lizeden 70/13 gram

Muayene-i hurde biniyyede her sahada onbeş adet kadar (فردی غیر کلسه) küllî billurâtiyla iki üç lokasit ve nadir (نادر محبوبات) ve (نقبالبه) görülmektedir. (اسطوانانہ) kelviye yoktur. Kimyager Necmettin.

4 Haziran, 332 / 17 Haziran, 1916. Sıhh-i sâni (نیزبہ)

6 Haziran, 332 / 19 Haziran, 1916. Sıhh-i sâni (نیزبہ)

9 Haziran, 332 / 22 Haziran, 1916. 90 (ادوسالوایان)

9 Haziran, 332 / 22 Haziran, 1916. Sıhh-i sâni (نیزبہ)

12 Haziran, 332 / 25 Haziran, 1916. Sıhh-i sâni (نیزبہ)

[115] 13 Haziran, 332 / 26 Haziran, 1916. Sıhh-i sâni (نیزبہ)

Başımın ağrısı için aspirin devâm ede ede hamdolsun bu gün ba'de'l-istihmân taburcu oldum. Başım biraz rahattır. Hamamcı Ağa kerîmesi hânesine geldim ve istirâhate başladım, rahat bırakırlarsa. 13 Haziran / 26 Haziran, Pazarertesi.

19 Haziran, 332 / 2 Temmuz, 1916, Erzincan'da ramâzan-ı şerîfin birinci gününe tesâdüf etti ve oruç tutuldu. Hem hasta ve hem seferî olduğumdan oruç tutamadım.

20 Haziran, 332 / 3 Temmuz, 1916. Haşhaşi'de agarr ehibbâmdan Doktor Şevket Rauf Bey'e misâfirliğe gittim. Geceyi pek eğlenceli ve latîfeli geçirdik.

Müfettiş-i âlî cenâbımız Fu'âd Ziyâ Bey hazretleri Pozantı'ya tahvilen ta'yîn kılınmış ve hemân hareketle hazırlanmış idiler ki bendenizi de berâber Sivas'a kadar götürmeye arzu buyurdular. Kat'iyen i'tirâz etmedim. Ölsem bile emirlerini infâza bir şeref addederim. Biz de hazırlık gördük muhterem kâimmakâmla berâber gitmeye ve mola sâ'atlerinde hizmetlerini edâ etmeye pek iştiyâk gösterdim. Zîrâ lütf ve iltifâtlarıyla on beş aya karîb bir müddettir müstagrağ-ı sürûr idim. Nankör değilim. Şükrâne olarak efendimle 22-23 Haziran, 332 / 5-6 Temmuz, 1916. Pencşenbih gecesi şafakla berâber sâ'at sekizde Erzincan'a vedâ' ettik. Müşârun ileyh arabada idiler, bendeniz de atlı olarak [116] rikâbında yola girdik. Bir iki sâ'at Karan Hanları'nda ba'de'l-istirâhat akşam sâ'at onbirde Refâhiye'ye girdik ki bu sür'ate hakîkaten mâşâllah. Müfettiş Bey'in eşyâları kendileri ile gidemediğinden ve araba ile benim hayvan sürüşüme acıyarak beni Refâhiye'de bırakıp eşyâlarıyla kestirme yoldan Sivas'a gönderdi. Çünkü üç farkı vardı ne kadar ağır gitsem yine müşârün ileyhe erişecektim. Refâhiye'den dağ yolunu tutarak 26 Haziran, 332 / 9 Temmuz, 1916, iftâr zaânı Zara'ya geldim. Geceyi geçirdim. Sabahleyin kasabadan çıkarken şiddetli bir zelzele oldu, biz de yola çıktık ve Hafik, Koçhisar Kazâsı'na gelib geceyi geçirdik. Koçhisar'dan yolumuza devâmıla susuz ıssız bir çölciğezi ta'kîben bugün Sivas'a muvâsalat müyesser gerde-i cenâbı rabb-ı izzet kılındı. Ve doğruca birâderim hânesini buldum. Oraya gittiğimde beş altı seneden beri görmediğim kayınvâlidem de komşu etmiş onları da gördüm ve birâderimin hânesi biraz dar olduğundan kaynanama misâfir oldum. Sivas'a girdiğim gün, 30 Haziran, 332 / 13 Temmuz, 1916, Pencşenbih, ikinci zamanı.

Erzincan'da iken hastahânedен çıktığımda Kangal Nokta Kumandanlığı'na ta'yîn kılınmış ve Kemah tarîkiyle en kestirme yoldan Kangal'a gitmek var iken mahzâ müfettiş bey hazretlerine hürmeten bu Zara tarîkini bi'l-ihitiyâr Sivas'a gelmiş idim. Müşârün ileyli muazzezen ve mükerremen mahalli me'mûriyyetine teşyî' ettikten sonra birkaç gün ba'de'l-istirâhat 4 Temmuz, 332 / 17 Temmuz, 1916'da, Sivas'dan hareketle Karahisar-ı cedîd Karyesi'nde yattım ve 5 Temmuz, 332 / 18 Temmuz, 1916'da, Kangal'a girdim.

[117] Ve müsta'inen billâh Kangal Noktası'nın te'sîsine başladım. Zîrâ nokta yeniden te'sîs edilecekti ve birinci hat merkezi olacaktı. Dâ'ireler, anbârlar, koğuşlar,

tavlalar, hâsılı bir noktaya her ne lâzımsa cümlesini şöylece üç dört gün zarfında bi'l-ikmâl ve şû'beden lüzûmu kadar efrâd bi'l-kayd nokta umûrunu tedvîre mübâşeret ettim. 10 Temmuz, 332 / 23 Temmuz, 1916'da Kangal'a iki sâ'at mesâfede sıcak ma'den suyu hamamina me' mûrîn ve zâbitânla gittik, hoş bir vakit geçirdik.

18 Temmuz, 332 / 31 Temmuz, 1916, Pazarertesi günü, 334 senesi Şevval'ının birinci günü, bi't-tesâdüf ramâzan bayramını Kangal'da garibâne yaptım. Fakat ma'a'l-te'essüf ne bir oruç tutabildim, ne de bir terâvih kılmak nasîb olmadı. Zor'daki â'ilemin hasret ve firâkıyle cümlesinin fitralarını verdim. 30 Temmuz, 332 / 12 Ağustos, 1916. Kolera aşısı yaptırđım.

Ilıca'daki Dîvân-ı Harb'im bitmiş ve itirâzımı vermiş idim. Evrak döne dolaşa lî ecli'l-ikmâl Su şehrine ordu merkezine gelmiş. Bizi celble isticvâba lüzûm görmüşler. Ânî bir telgraf geldi. Lî ecli'l-isticvâb Su şehrine kadar hareketim emr olundu. Hemân hazırlandım. Esâsen Kangal'ı sevmemiş, bir an evvel buradan kurtulmak çârelerine teşebbüs etmiş idim. Bütün eşyâmı topladım ve Kangal'a gelmemek niyyet-i kavliyle bugün 6 Ağustos, 332 / 19 Ağustos, 1916, Cum'aertesi günü, Kangal'dan hareket ve bir gece Deliktaş'da ikâmet ve Ağustos'un sekizinci günü bi'l-aman vessâlem Sivas'a muvâsalat ettim. Kayınvâlideme misâfir oldum. [118] Kayınvâlideme, gelinime, yeğenlerime, Kadir ve Safiye, Halime'ye birer lira hediye ve ayrıca beş lira borç verdim. İnşallah Hayri Bey geldiğinde alırım. Yeğenlerim Fehim ve Sâlimin haremelerine de Ni'mete' de birer lira hediye ettim. Allah cümlesine âfiyet ihsân buyursun. Âmîn.

9 Ağustos, 332/ 22 Ağustos, 1916, Salı günü, kardeş ve hemşire yeğenlerimi ya'ni Sâlim ve Câvid'i yanına alarak ve bir arabaya binerek Sivas'dan çıktık. Su şehrine gitmek üzere Koçhisar kazâsına geldik, rahat ettik. 11 Ağustos, 332 / 24 Ağustos, 1916.

Su şehrine bi'l-muvâsala misâfirhâne-i askerîye dâhil olduk. Dîvân-ı Harb'e devâma başladım. Dîvân ı Harb'in işleri pek çok. Esâsen benim de isticvâbım bitmiş ise de ba'zı vesâ'ikin ibrâzına ihtiyâc olmuş. Hâlbuki bu evrâkı Sivas'tan avdetle nasılsa berâberime almamış idim. Onları alıb gelmek üzere taraf-ı riyâsetten müsâ'ade buyurdu. Sivas'a avdete teşebbüs ettim ve 1 Eylül, 332 / 14 Eylül, 1916,

yeğenlerimi yanıma alarak ve bir yaylıya binerek Su şehrinden hareketle yine Zor'a ve Koçhisar'da birer gece istirâhatten sonra Sivas'a muvâsalat ettik. Yeğenlerimi Sivas'da bırakıp, yalnızca Kangal'a gitmeye mecbûr kalıp, Kangal'a hareket ve Ulaş, Deliktaş'da kalıp, Eylül'ün ikinci günü Kangal'a muvâsalat ettim. Yerime diğer birisi nokta kumandanlığına ta'yîn edilip gelmiş. Artık bana bir vazîfe kalmamış olduğundan, Kangal'daki ilişigimi kat' ederek, 4 Eylül, 332 / 17 Eylül, 1916 hareket ve 5 Eylül, 332 / 18 Eylül, 1916'da Sivas'a muvâsalat ettim.

[119] Su şehrine gitmeye hâcet kalmadı. Dîvân-ı Harb hey'eti Sivas'a geldiler. 12 Eylül, 332 / 25 Eylül, 1916.

17 Eylül, 332 / 30 Eylül, 1916. Kayınvâlidem ve gelinim Sıdika tedârik ettiğim araba ve mekârîler ile Kayseri'ye yolcu ettim. Allah selâmetler ihsân buyursun. Âmîn. 17 Eylül, 332. Cum'aertesesi.

10 Zi'l-hicce, 334 ve 25 Eylül, 332 / 8 Ekim, 1916, Pazar günü, kurban bayramını Sivas'ta yaptım. Bir tosun kurban kestim. Birâderimin hânesinde misâfirim.

30 Eylül, 332 / 13 Ekim, 1916. Erzincanlı Edhem Efendi â'ilesini bir hâne tutarak iskân ettirdim.

Dîvânı Harb'e üç defa gittim ve isticvâbım bi mennihî'l-kerîm hitâm buldu ve bugün 5 Teşrîn-i evvel, 331 / 18 Ekim, 1915, berâtıma müttefikân karar verilerek, resmen tarafıma tefhîm ve teblîğ ettiler. Haza min fazli rabbi. Dîvân-ı Harb'e berât etmiş ve artık Kangal'ada gitmeye hacet kalmamış olduğundan Sivas'da menzile, ikinci mıntıka müfettişliği emrine verildim. Yıldız ve Çırçır nâhiyelerinde odun kat'ıyyâtına me'mûr edildim ve bugün Sivas'tan me'mûriyyetime hareket ettim. 15 Teşrîn-i evvel, 332 / 28 Ekim, 1916.

Kavak Karyesi'nde iki gece ba'de'l-istirâhat Çırçır nâhiyesine hareketle Yıldız Karyesi'ni merkez ittihâzıyla burada oturub müsta'inen billâh işe başladım.

6-7 Teşrîn-i sâni, 332 / 19-20 Kasım, 1916. Sivas'a gelmiş idim. Birâderim hânesinde misâfir idim. Fenâ hâlde sancılandım, ölüm tehlikeleri geçirdim. Şafaklara

kadar kıvrandım. Yeğenim Câvid'de izinli idi. Bütün â'ilece uyku gözlerine girmedim. Güneşin tulû'u [120] sırasında uyku galibesiyile uyumuş kalmışım. Uyandığım da sancımdan eser görmedim ve bu gece Cavid'e sigara içmeye izin verdim. Kavak Karyesin'den Fatih gelmiş idi, Hemşirem hânesine misâfirliğe götürdüm. 7 Teşrîn-i sâni, 332 / 20 Kasım, 1916.

Ümerâ Dîvân-ı Harbi'nin berât kararı, ordu kumandanlığınca da tasdik edilerek ordunun 3930 numro ve 22 Teşrîn-i evvel, 332/ 4 Kasım, 1916 târihli inhâsı ve menzîl müfettişliğinin m/56642 (1) 4209 numro ve 24-25 Teşrîn-i evvel, 332/ 6-7 Kasım, 1916 târihli ilân ve teblîği ile bugün tarafıma teblîğ olunmuştur. 10 Teşrîn-i evvel, 332 / 23 Ekim, 1916. Sivas.

Umûm Jandarma Kumandanlığı'nın harbe 4430/ 3, 10331/9154 numro ve 28 Teşrîn-i evvel, 332/ 10 Kasım, 1916 târihli Sivas Jandarma Alay Kumandanlığı'na şeref mevrûd telgrafnâmesiyle, Afyonkarahisar'ı Hattı Muhâfiz Taburu Kumandanlığı'na ta'yîn kılındığım, Sivas Alayı'nın 8494 numro ve 9 Teşrîn-i sâni, 332 / 22 Kasım, 1916 târihli, i'lâm ve derkenârıyla tarafıma tefhîm ve tebşîr kılınmıştır. 9 Teşrîn-i sâni, 332 / 22 Kasım, 1916.

İşlerimi görmek eşyâmı almak üzere, Yıldız Karyesi'ne gittim. Yakınımızda olmak i'tibârıyla Tokat'ı görmek hevesine düşerek, 18 Teşrîn-i sâni, 332 / 1 Aralık, 1916, Tokat'a geldim, gezdim. Â'ileme mektûb yazdım. Tokat'tan infikâkla Yenihan Kazâsı'na ve Kavak Karye'sine uğrayıp, 22 Teşrîn-i sâni, 332/ 5 Aralık, 1916, Yıldız karyesine yetiştim. 9 Kânûn-ı evvel / 22 Aralık, Yıldız Karyesi'ndeki vazîfeye nihâyet verib, Karahisar'a gitmek üzere Yıldız'dan hareket ettim. Fakat yağmur ve çamurdan üç gece Hızırbağlı Karyesi'nde kalmağa mecbûr kaldım [121] ve nihâyet fâsılalı bir gün bularak Sivas'a geldim.

10 Kânûn-ı evvel, 332 / 23 Aralık, 1916. Mıntıka müfettişliği emrinden kat' alâka ederek Sivas Alayı emrine verildim ve Karahisar'a kadar harc-ı râhımı aldım ve hareket etmek üzere Harbiyye Nezâreti'ne ve Umûm Kumandanlığı'na telgraf verildi. Umûm Kumandanlığı'ndan vârid olan cevâb, Küre-i nuhâsda yeniden teşkîl kılınan 526 numrolu Sâhil Muhâfiz Tabur Kumandanlığı'na ta'yîn kılındığıma dâ'ir

idi. Elhayru fi mâ vak'a diyerek Kastamonu hazırlığına başladım. 14 Kânûn-ı evvel, 332 / 27 Aralık, 1916.

Sibirya'da Kanık beldesinde kayınbirâderim Hayri Bey'e beşyüz kuruş gönderdim.

20 Kânûn-ı evvel, 332 / 2 Ocak, 1917. Sivas'da kesrette berf nüzûl etmiş dünyâyı kapatmıştır. Müstefiyyen billâh bugün Kastamonu'ya müteveccihen hareket ve birâderime vedâ' edib Sivas'dan infikâk ettim. 23 Kânûn-ı evvel, 332 / 5 Ocak, 1917. Cum'a.

Söğütlü hanlarında, Kavak Karyesi'nde, Yenihan'da, Çiftlik Nâhiyesi'nde birer ikişer gün yatarak Tokat'a yetiştik. Bir gün sonra yağmurlu ve gammnâk bir havada Turhal nâhiyesine geldik. Fakat yatmadık, yolumuza devâmla Ayde Karyesi'nde geceyi geçirdim.

Sivas'dan hareketle Ayde'ye kadar güzegâhımızdaki mevkî'ler bunlardır. Yıldızhan'ı, Yenihan, Kavak, Ilıca, Çamlıbel, Çiftlik, Tokat, Kazovası, Kalecik, Kırım, (سجده), Cellad, Turhal, Ayde şiddet-i semâdan Çamlıbel'i aşamayarak dört gün Kavak ve Yenihan'da kaldığımızı unutamiyacağım, zîrâ pek özlemişim.

[122] Ayde'den hareketle hoş ve güzel güneşli bir günde Zile'ye geldim. Osmanlı Oteli'nde misâfir oldum. Fakat, Zile yanmış çirkin bir manzara veriyordu. Â'ileme mektûb postaya bıraktım. 2 Kânûn-ı sâni, 332 / 15 Ocak, 1917. Pazartesi.

Zile'den hareketle değirmenler önünden Kuşova'dan kar ve çamurlar içerisinde yürüyerek Kervansaray Karyesi derûnundan bi'l-mürûr Ağyazı Karyesi'ne muvâsalatla Râsim Ağa hânesinde pek mükemmel istirahat ettik, elhamdülillah. 3 Kânûn-ı sâni, 332 / 16 Ocak, 1917.

4 Kânûn-ı sâni, 332 / 17 Ocak, 1917, Çehâr-şenbih günü, güzel bir günde Yeşilirmak Vâdisi'ni ve köprülerinden geçerek münbit ve hoş manzar bir dereyi ta'kîben Amasya belde-i tayyibesine muvâsalat edilmiş ve rahat olunmuştur. Bir gün yine istirahat ettik â'ileme mektûb yazdım. Amasya'da yazılmıştır.

6 Kânûn-ı sâni, 332 / 19 Ocak, 1917, Cum'a, Amasya'dan hareketle Kulu Köyü'nde Ankara'lı Aziz oğlu Hacı Mehmet Ağa'da biraz istirahatten sonra Merzifon'a muvâsalat ve gece istirahat ettik.

7 Kânûn-ı sâni, 332 / 20 Ocak, 1917, Merzifon'dan yağmurlu ve gamnâk bir günde çıkıp caddeyi ta'kîben, Saray Karyesi'nde bir müddet istirahatten sonra kazâ merkezi olan Gümüşhacıköy'üne geldik. Â'ileme mektûb ve para gönderdim. Adatepe mahallesinde Kerim oğlu Ahmet Cavuş hânesine misâfir olduk. Şiddetli rüzgâr ve kar olduğundan hareket etmedik. Bugün de Hacıköy'ünde kaldık, hamamada gittim.

9 Kânûn-ı sâni, 332 / 22 Ocak, 1917. Müsâ'id bir havada, Hacıköy'ünden hareketle yol alarak caddeden derîn ve iki buçuk sâ'at tülünde heybetli ve korkunç bir dere den geçib boğaz mahrecinde bir ufak çocuğa ve çocuk vâsıtasıyla Trabzon muhâcirlerinden kâmilen hastalanmış bir â'ileye tesâdüf ettim ve berâberce Sıcıkan(?) Karyesi'ne gelmelerini tenbîh ettim. Biz de Sıcıkan'a(?) vardık ve rahat ettik. [123] (سجدة) hareket ve Abdülmuttalib Hüseyin Ağa'da berâberimde olarak Osmancık Kazâsı'na geldik. Doğruca Koyun Baba Tekkesi'ne inib misâfir olduk ve hakîkaten rahat ettim. Tekke Şeyhi Ahmed Efendi bir gün daha bizi bırakmayıb istirahatimize lütfettiler. Kasabayı gezdim, dolaştım, hoşuma gitti. Â'ileme para ve mektûb gönderdim. Kızılırmak kasaba ortasından geçer. 11 Kânûn-ı sâni, 332 / 24 Ocak, 1917. Çehâr-şenbih. Osmancık.

12 Kânûn-ı sâni, 332 / 25 Ocak, 1917. Osmancık'tan hareketle Kızılırmak (وادى) ve pek uzun bir dereyi ta'kîben mağrib zamanı Hacı Hamza'ya yetişdik. Eşrâfdan İbrahim Ağa hânesinde fevka'l-âde istirahat ettik. Osmancık'ta aldığım muhâcir kızı Esbade(?) berâberimdedir. Babası va anası bize terk ve hîbe eylediler.

13 Kânûn-ı sâni, 332 / 26 Ocak, 1917, Cum'a günü, kar yağdığı hâlde, dünkü dereyi yine ta'kîbe başladık ve hafif milli iniş ve yokuşlardan yürüyerek Bargircioğlu Köprüsü'nden bi'l-mürûr Deli Devrez nehrini aşarak kar altında Çevlik Karyesi'nde Şakir Ağa ve birâderi Ahmet Bey hânesinde istirahat ettik. Elân berf yağıyor, bereket

versin tipi olmadı. Eğer ufak bir esinti olsaydı kâfilemiz mahvolacaktı. Bu köyde bir leyli İbtida'î Mekteb'i vardır. Pek sevdim ve ziyâret ettim.

14 Kânûn-ı sâni, 332 / 27 Ocak, 1917, Cum'aertesi, Çevlik'den hareketle bir buçuk karış kar üzerinden ve handan yol açarak Çakal, Ağaseki Kal'a, Şemsiler Karyeleri'nden geçib Tosya kasabasına geldik. Fakat yolda pek üşümüş idim. Bir hâneye misâfir oldum, rahatıma başladım. Â'ileme mektûb ve para gönderdim.

[124]Tosya yanmış harâb bir hâlde kalmış. Hiçde kalmak ve gezmek istemedim. 15 Kânûn-ı sâni, 332 / 28 Ocak, 1917.

Oldukça müsâ'id bir havada yola çıktım. Kasaba kenarında bir ziyâretgâha fâtihalarımı ithâf ettim. Karşımıza çıkan küçük Ilgaz Dağı'nı rahatça aştık. Tepedeki Karagöl'de biraz rahat ettik. Yolumuza devâmla Karadere namındaki dereyi bi'l-ta'kîb dört sâ'at yol yürüyerek, Kadioğullarından Ahmet Bey hânesine yetiştik, geceyi geçirdik.

16 Kânûn-ı sâni, 332 / 29 Ocak, 1917. Pazarertesi. Ahmet Bey hânesinden hareketle dik bir yokuştan inib Karagöl önüne çıktık. Ellavut nâhiye merkezinde, nâhiye müdürü beyin hânesin de bir gece müsâferetle yol yorgunluğumuzu aldık. Ve sabahleyin yola çıkarak 17 Kânûn-ı sâni, 332 / 30 Ocak, 1917, Salı günü, bi'l-emn vesselam belde-i ve'l-âfiye ve avn-i ilâhi ile Kastamonu belde-i tayyibesine muvâsalat ettik.

İki gece Kastamonu'da kaldım ve gezdim pek beğendim. Zümrüt yeşillerle meskûr pek şirin bir beldedir. Â'ileme mektûb ve beşyüz guruş gönderdim. Asya'ya elbise vesâ'ire aldım. 19 Kânûn-ı sâni, 332 / 1 Şubat, 1917.

Güzel ve latîf bir günde Kastamonu'dan hareketle gâyet güzel bir caddeyi ta'kîben Şeker Köprüsü'nden bi'l-mürûr Câmili Karyesi'ne geldik, geceyi geçirdik. 20 Kânûn-ı sâni, 332 / 2 Şubat, 1917.

Câmili Köyü'nden hareket ettik. Mise(?) Türbesi, halhalıcılardan yolların kurak ve intizâmından rahatça geçib Seydiler Karyesi'ne geldik. Geceyi Mekteb Mu'allimi Mehmet Efendi hânesinde geçirdik. Trabzon'lu Asya dâhi İmam Efendi hârem

dâ'iresinde pek güzel bir istihâm etti. Kastamonu'dan tedârik ettiğim elbiselerini giydi, adam oldu. 21 Kânûn-i sâni, 332 / 3 Şubat, 1917.

Tatlı ve latîf bir günde Seydiler'den hareketle Ödemiş, Sabıkalı, Öyük, Ecevit mevkî'lerinden geçib kestirme bir dağdan [125] sepkenler ve kar çiçekleri altında yürüyerek âminen va sâlimen haza min fazlı rabbî, Küre-i Nuhâsa muvâsalat müyesser gerde-i cenâb-ı rabb-i izzet kılındı. 21 Kânûn-ı sâni, 332 / 3 Şubat, 1917. Cum'aertesi. Barekellahüssebt vel hamîs.

KÜRE-İ NUHÂS

526 numrolu Sâhil Muhâfız Taburu yeni teşkîl etmiş yersiz perişân hâlde buldum. Efrâd arasında hastalık pek tehlikeli bir sûrette zuhûr ederek istilâ etmiş. Hastahâne, eczâ yı tıbbiye, tabîb, müdâvât bir şeyler yok. Beher gün iki üç nefer terk-i hayât etmekte. Bunlara çâre lâzım. İşe ehemmiyet verdim. Kol, paça sıvayarak işe başladım. Şükr olsun güzel mini mini bir hastahâne te'sîsine ve levâzımını Küre me'mûrîn ve ahâlisinden i'âneten ve teberrû'an yüz on üç kısım mütenevvi' eşyâ topladım. Bir de eczacı Hakkı Bey nâmında tabîb vekîli geldi. Koşuuları tathîr, hastaları tefrîk ettirdim. Yüzde yüz evvelkine nisbeten istirahatlerini te'mîn ettim. İnzibât ve terbiyeden mahrûm bu taburu sıkı bir tarassudla inzibâta ve tadrîse alıştırmaya cehd eyledim. Gün be gün terâkkî gördüm ve 3 Şubat, 332 / 16 Şubat, 1917, Cum'a günü, câmi'i kebîrde bütün ahaliyi ve me'mûrîni da'vet edib, çokca on batman elma aldırıp, mevlîd-i nebî okutturdum. Taburum efrâdına sıhhat ve âfiyet, ervâhı şühedâ yı yâd bütün mü'min ve mü'mînâta muzafferlik ervâh-ı mubârekeden istisfa' ve istimdâd ettik. Bütün tabur mevcûdum câmi'e toplanmıştık. Hakîkaten hâtıra nemîş bir cem'iyyet oldu. Hüsn-i te'sîr yaptı. [126] Küre'de güzel bir hâne icâr ettim. Tabakgil zade Hacı Ahmet Efendi hânesi idi. Kasabanın en mûtenâ bir meskenidir. Yüksek bir tepeciğe mebnîdir. Seferberlik bidâyetinden beri çektiğim âlâm ve mezâhime bir netîce vermek ve şuracıkta biraz rahat ederim ümîdini beslemekte idim. Durup dururken Sinob'un ehemmiyet-i mevkî'yesinden bahisle, Sinob'da 525 numrolu Tabur Kumandanlığı'na tahvîl emrim telgrafla alındı. Emre itâ'at, zuhûrâta intizârla bu güzel Küre'ye bugün 3 Şubat, 332 / 16 Şubat, 1917, Cum'aertesi günü, pek şiddetli fırtına ve kesretli berf nüzûl ettiği me'mûrînin, ahâlinin pek sûzişkâr teşyî'-i merâsimi gözyaşları arasında vedâ' ettim. Hele o

ağlayışlar tabur efrâdının tahassürleri, umûm halkın hüzn bahş sözleri beni cidden müte'essir ve mahzûn ediyordu.

Zîrâ umûm ile pek seviştik. Mütেকâbil emniyyet ve teveccühlerle birbirimizi kucaklamış idik. Ecevid'e kadar bir bölük asker teşyî' etti. Fırtına devâm ediyordu. Üşüdük, bunaldık. Küre Dağları'nı artık aştık. Karapınar Deresi'ni geçtik. Mişelik ilçesinden bi'l-mürûr Fakılar Tekyesi nâm Karye'ye geldik. Küçük ve sıcak bir odada, sobayı yanar bulduk. Hemân yan geldim, râhatıma baktım, yorgunluğum geçti. Bugünkü şu kar, tipi ve soğuk cidden beni bizâr etmiştir. Hâne sâhibi güler yüzlü Es'ad Efendi'dir. Şu garîb gönlümüzü ve yorgun vücûdumuzu hüsn-i hizmetle izâleye himmet buyurdular. Allah razı olsun. Pek güzel râhat ettiğim şu latîf köyden misâfiperver insanlardan ayrılarak hafif karlı bir günde, Devrakâni nâhiyesine geldik. Â'ileme telgraf verdim. Bazar olduğundan kasabayı pek kalabalıklı ve şen gördüm. Dört sâ'at kalıb yoluma devâmıla Türkler'le meskûn[127] güzel köylerden geçtim. Çontarı, Belovacık Karyeleri'nden bi'l-mürûr Çerçi Basan nâmında uzun ve zahmetli bir yokuş ve pek üzücü dik inişlerden inib akşam dar vakt Süleyman köyünde Hasan Efendi hânesinde soba başında râhat ettim. Çok üşümüş ve yorulmuş idim. Kavmdaşım olan bu güzel huylu insanlar arasında cidden safâ ettim. Bir â'ile halkı gibi istirâhatime çalıştılar. İşte bu hâl Türkler'e ve hâssaten Türklüğe mahsûs sıfatlardandır. Bende Türk olmakla müftehirim.

13 Şubat, 332 / 26 Şubat, 1917. Süleyman Köyü'nden vedâ'laşarak Taşköprü kazâ merkezine geldim. Dört sâ'at kadar kaldım. Hemşehrilerimizden Ebubelek Zade Ziya Bey'in mahdûmu Zeki Bey kâimmakâm idi. Görüştük, öpüştük. â'ileme mektûb ve para gönderdim. Kâimmakâm bana şekerde verdi. Sâ'at dokuzda kasabadan çıktık. Taşköprü'den geçtim. Caddeyi ta'kîben fakat pek müdhîş kuru soğuk ve kaba rüzgâr laht-ı te'sîrinde bîtâb kalıb seyr-i'serî' ile akşam karanlığında yolumuzu da şaşırarak dere içerisinde Ağcasu nâm Karye'ye geldik. Sâ'at bir olmuş idi. İhtiyâr muhtar bizi misâfir etmedi. Köy ortasında dolaştırmaya başladı. Soğuktan ve yorgunluktan çenemi muhâfaza edemedim. Herife bağırdım, şiddet gösterdim. Bir adam rastgeldi önüme kattım tav'an ve kerhen hânesine gittik. Paşa oğullarından Mehmet Ağa isminde olan bu adam sonra bize hürmetler, ikrâmlar, hizmetler edib

bihakkın istirâhatimizi te' mîn eyledi. Rahatça geceyi geçirdik. Bütün yorgunluklarım zâ' il olmuş idi.

[128]Yüklerim ve askerlerim başka köyde kalmışlar idi. Çünkü yolumuzu şaşırılmış idik. Çavuş Cevdet hayvanım arkasından koşarak ölüm derecesine gelmiştir. Fakat bu hâne sâhibi bizi rahat ettirdiğinden müteşekkirim.

14 Şubat, 332 / 27 Şubat, 1917, Salı günü, müsta'inen billâh tulû'u şems ile hâne sâhibine bi'l-vedâ', sıcak güzel bir havada yol alarak dereyi güzel ve münbît bir vâdiyi ta'kîben Gökırmak'dan, İşıroğlu Köprüsü'nü geçib İmâm Köyü'nde geceyi râhatca geçirib (Boduroğlu Ahmet Ağa Hânesi'nde) fevka'l-âde râhat ettim.

15 Şubat, 332 / 28 Şubat, 1917, Çehâr-şenbih günü, Hasan Ağa'ya bi'l-vedâ' yolumuza devâmla Boyâbâd Kasabası'na uğradım. Biraz gezdim. Hâneme para gönderdim. Mektûb postaya verdim. Sâ'at sekizde Boyâbâd'tan hareketle Çulhalı, Tavukçuoğlu Karyesi'nde Hacı Kadir hânesinde râhat ettim. Ba'demâ sene-i milâd hesabını kullanacağımızdan, bugün 332 senesi nihâyetidir. Yarım, yani 16 Şubat 332, 1 Mart 333 (1 Mart, 1917) i'tibâr edilecektir. Bu seneye mahsûs seyâhat defterimde, Çulhalı Karyesi'nde hitâm buldu demektir.

16 Şubat, 332, veyâhud 1 Mart, 333 (1 Mart, 1917), Pencşenbih günü, Çulhalı'daki konağımdan çıkmış, atıma binmiş, hemân hareket üzere iken Boyâbâd'tan bir jandarmanın getirdiği telgrafı aldım, açtım. (Sinop Mevkî' Kumandanlığı'na) bi'atım emrediliyordu ve hemân Sinob'a hareketime emir veriliyordu. Allah hayırlı etsin, âmîn, du'âsıyla yolumuza devâm ve güzel bir caddeyi ta'kîb ve hâne sâhibim Hacı Kadir İstanbul'da sâbit jandarma ikmâl efrâdından olub Me'zûnen Karyesi'nde bulunmakla taburumuza yazmak üzere berâberime almış yola düşmüş idim.

[129] Güzel bir cadde üzerinde yürüyüb fakat pek yüksek ve karlı dağlar aşarak ma'rûf Mehmet Bey oğlu Kurtlu, Karandu, Akçakise, Diranaz Tepeleri'nden ve Kurtlu, Köseoğlu Çakıldak, Kirençukuru, Tangal, Gürcüler han köylerinden geçib Sinecan Karyesi'ne gecenin sâ'at bir buçuğunda fakat pek sulu ve çamurlu deryâ gibi yollardan bin zahmetle, batıb çıka gelmiş idik. Güç bela Sinecan'da zorla bir hâneye

misâfir olduk. Geceyi geçirdik. Hane sâhibimiz Seyid Ağa yoktu, karısı zahmet verdi idi.

2 Mart, 333 / 2 Mart, 1917, Cum'a günü, müsta'inen billâh Sinecan'dan hareketle Güllü, Kabalar Karyeleri'nden geçib, hafif milli bir yokuştan yine çamurlar içerisinde yürüyüb, sol tarafta Melikşah Karyesi'ni görerek sâlimen ve âminen 525 numrolu taburun merkezi olan Müdîr Han'ı nâm mevkî'de konu komşudan uzak yol üzerinde münferid ve Sinob'a dört buçuk sa'at mesâfede bir han odasındaki dâ'ire-i mahsûsâma muvâsalat müyesser gerde-i cenâb-ı rabbi izzet kılındı.

3 Mart, 333 / 3 Mart, 1917. Bu sabah Müdür Hanı'nda tabur efrâdını cümleten mu'âyene ve icâb eden vesâyâ ve tenbîhât verilerek zâbitâna da emri yevmi yazıb, sâ'at beşde Sinob'a hareket ettim. Güzel bir hava, fakat çamur pek çok. Sinob kenarında biraz yağmurdan ıslandım. Sâ'at sekizde kal'a kapısından girdim. Doğruca jandarma dâ'iresine indim. Sinob mevkî' kumandanı olan şu'be re'isinin nezdine gittim. Takdîm edildik. Jandarma Tabur Kumandanlığı'da uhdeme verildi. Bu taburu teslîm almaya başladım. Cenâb-ı hak muvaffak bi'l-hayr buyursun. Âmîn. 3 Mart, 333 / 3 Mart, 1917. Cum'aertesî. Barekellahussebt velhamsîn.

[130]

SİNOB, 1333

Sinob Mevkî' Kumandanlığı'nı teslîm almak üzere Sinob'a hareketim icâb etti ve Mart'ın dördüncü Pazar günü, Sinob'a geldim. Mektûb arkadaşım Binbaşı Rıza Damat Bey hânesine misâfir oldum ve hakîkaten istirâhat ettim.

5 Mart, 333 / 5 Mart, 1917. Rıza Damat Bey diğer mahalle nakl ettiğinden iğlâl eden Sinob Jandarma Tabur Kumandanlığı'nı derûhte etmekliğim emr olundu. Fırkadan istîzân ettim müsâ'ade buyurdular . Şu hâlde, Sinob Jandarma Taburu'nda vekâlet sûretiyle bi'n- nüzûl müsta'inen billâh vazîfeye başladım.

8 Mart, 333 / 8 Mart, 1917'de mevkî' kumandanlık evrâk ve dosyalarımı da devîr ve teslîm alarak bu vazîfeyede avdet ve inâyet-i rabbâniyeye istinâden derûhte ettim ki, şu hâlde Sinob Mevkî' Kumandanlığı tabur 525 zimmet ve Sâhil Muhâfız Kumandanlığı, Sinob Jandarma Kumandan vekâleti gibi üç mühîm vazîfenin îfâsını

derûhte etmiş bulunyorum. Hemân Cenab-ı Hazret-i Allah hüsn-i muvaffakiyetler ihsân buyursun. Âmîn.

Jandarma taburunun hesâb vesâ'iresinin devir ü teslîmimde epeyce müşkilâta ma'rûz kaldım. Kuyûdât mülevves, hesâbât müşevves, kâtib çılgın, tabur kumandanı bî haber, efrâd ise ta'lîm tebiyyeden mahrûm bir serseri mecmû'ası. Hele çok şükür sekiz on gün zarfında mâzînin hatâları kendilerine â'id ve râci' olmak üzere hâl-i hâzırıyla ve zamânına â'id olmak şartıyla devr cedvelleri yapıldı. Teşhîr edildi. Güçhâl bu müşkil devr tamam oldu.

[131]Fakat vazîfen pek müşkilât ve zahmetlere ma'rûz bulunduğumu ve bulunacağımı tahmîn etmiş lâyezâl bir azîmle çalışmaya müşkilâtı iktihâma her bir tahammülsüzlüğü izâleye müsta'inen billâh karar verdim. Ve o azîmle Bismillahirrahmanirrahim fethiyeden dindârânesiyle aklım, vezâ'ifin bâb-ı fa'âliyetine el attım. Hazret-i Allah tevfik-i ezeliyyesini rehber buyursun. Benim gibi bütün ashâb-ı vezâ'ifi muvaffak bi'l-hayr etsin. Âmîn.

Jandarma taburu, Boyâbâd, Ayancık merkez mevkî'leriyle, Gerze müstakil takımdan ibârettir. Bir kere muntazam kuyûd ve tekâmîl yok. Efrâd terbiyesiz, gâyet hürmetsiz bir takım haşerât epey zamandır zâbitsiz, âmirsiz harekâta alışmış bir alay türüydü. Bundan ibâret olduğunu gördüm. Firârî bakâyâ takımından olarak hemân sekiz bin mevcûda yakın mükellefîn-i askeriyye köylerinde muhtarân ve jandarmalar himâyesinde âsûdenişîn zevk ve safâ bir vaz'iyette. Jandarmalar da iddihâr-ı servet ve intifâ'a-ı gayr-i meşrûyla sermest-i sürûr olmuşlar.

Celb, ihzâr, tevkîf müzekkereleri hükümsüz infâzsız kalmış, eshâb-ı cerâyim serbest, me'mûrîn-i adliyye ise vazîfesiz gayr-i müteharrîk âtıl bulunuyorlar. Çünkü şühûd ve mezânîn gönderilecek ki ihkāk-ı hak edilsin. Jandarmalar tutmaz göstermezlerse hey'et-i adliyye kimi istimâ' kimi mahkûm etsin. Bütün muhiti küme küme eşkiyâlar kaplamış. Her asker kaçağı yanına üç beş hevâdar tedârîkiyle yolları kesmiş. Marrin ve âbirîne tasalluta ızrâra [132] cerhan katle tasaddî gibi mütemâdi tecâvüzâtla bulunmak artık umûru âdiye sırasına geçmiş. Halim hilmiyle berâber acz ve idâresizlikle teccüm etmiş bir mutasarrıf bu livaya mukadderâtına ma'a't-te'essüf derûhte etmiş. İşte bu hâlde bulunan jandarmalarla ve Sinob gibi mühimm

bir livâyı gâyet mütevekkil, uslu, insanlardan ibâret Sinob Sancağı'nı ateşler, rahatsızlıklar, emniyetsizlikler içersinde bırakmıştır. Derdi ma'îşet ise yerli ve mültecî bütün insanların yüzünde kan, damarlarında can bırakmamış, galâ yı es'âr fakir fukarâyı bâ y ü gedâyı yakmış. Kavurmuş. Rus donanmalarının bahren bombardıman, tayyârelerle bombardıman korkuları bütün muvâsalayı kesmiş. Sinob ayn-ı harîtada görüldüğü gibi fâm mikyâsıyla bir mücellâlı bir mücellâ yı berzec bir hufre-i dûzah hâlinde bulunmuşdur. İşte, Jandarma Kumandanlığı vekâletini deruhde ettiğim zaman ma'ruz kaldığım müşkilat bu haller idi.

Esâsî mensûb ve mün'atıf olduğum 525 numrolu tabur ve Sinob Sevâhili Muhâfız Kumandanlığı hâlindeki vazîfem ise bana daha ağır, daha müşkil görünmekte idi. Taburum dört bölükden ve dokuz yüzü mütecâviz efrâddan müteşekkildir. Ayancık kazâsı dâhilinde Güllüsü'dan bed'an ile Gerze kazâsının cenûbî iskelesindedir. Güllüsü, Ayazdan, İstefan, Ayancık, Uluze, Kebedid Karacaköy İskelesi, Karaköy Türbesi, İnce, Fenâr, Akliman, Atmatelsiz, (تختلیز), Sinob, Çakıroğlan, Dereyeri, Gerze, Körsaffet, Çayağzı Cemûsiye, Hamzed. Yirmi bir karakoldan ve Müdîr Hanı'ndaki [133] tabur karargâhından ibâret ve otuz altı vâsî' mıntıkanın bütün mes'uliyeti ve Rusya'nın karaya asker ihrâc harekâtına fi'ilen ve ateşle men' etmekde hâlât ve vezâ'if-i esâsiyyemizden olup, bu müşkil ve tehlikeli îfâ edecek olan taburum efrâdı ise, 83 tevellüdlülerden bed'an ile nihâyet 200 tevellüdlüye kadar ya'ni elliden nihâyet otuzlu yaşlarında bulunan ve hemân umûmiyyetle askerlikde ta'lim ve terbiye görmemiş insanlardan müstahfiz olarak toplanmışlardır. Her bir bölükde ancak birer zâbit bulunub, bunlarda emr ve alay zabt u rabtından âciz adamlar. Ve taburum ise henüz üç ay evvel ya'ni 1 Kânûn-ı evvel, 332 / 14 Aralık, 1916'da, te'sis edüb, zâbitsiz ve emrsizlik yüzündün elân bir intizâma sokulmamış askerin ikâmesine mahsûs mebânî veyâ pavyon nâmıyla bir sûkna olmayub, efrâd köylerde hayli fakîr ve perîşân bir hâlde vakt geçürmekte idiler. Karagollardan telefon yok, okur yazar nefer yok. Rus donanmalarının seyr ü hareketini görecektir veyâ bombardıman ve sevâhili ateşlemeye başladıklarında taburumun iktidârını veyâ sür'at-i serî'a ile ihbâr edecek gerek neferî, gerek askerî hiçbir vesâ'iti yok. Kôr körüne, alabildiğine ihtiyâr ma'lûl asker nâmına alınmış bir alay. Başı bozuk hey'etdeki insanlarla bu upuzun sâhil ve Rus'un dehşetnümâ topları

donanmaları, tayyâreleri, hûcum ve ta'arruzuna nasıl muhâfaza veyâ ne dereceye kadar müdâfa'a edilebileceğini ve düşmândan [134]ve netîcede bu bâr girân-ı mes'ûliyyetden zekî tedâbirle kurtulmak çârelerini te'emmül etmek korkulmayacak mes'elelerden olmadığını ben anladığım gibi benim şu vazîfeyi derûhde ve şu ağır yük altında bulunduğumu görenlerde benimle berâber düşünmekte idiler. Jandarma vekâletiyle tabur 525 vde sâhil kumandanlık vekâletindeki müşkilâta rağmen, bir de Sinob mevkî' kumandanlığı nâm vâzifeyle daha şumûllü mülket-i askeri muhiti mevkî'i alarak teferruât-ı umûr-ı hükümetle iştigâl etmek haysiyyetle bambaşka bir mes'ûliyyet bir müşkilât karşısında bulunmaktayım.

Limanda nakliyât-ı bahriyyeye nokta ve menzîl umûruna zu'afâ ve ma'lûlîn –i askeriyyenin ve sur-ı sa'ire ile bi'l-umûm zâbitan ve efrâdın istirahatlerini te'mîn mürâca'atlarına merci' sevk ve naklleri esbâbının ihzârı ve mülket-i askerî arasındaki muhârebâtın vâsıta-i tebliğ ve tebellüğü ve me'mûr ihrâbından ve bütün mü'essesât-ı askeriyyenin intizâm ve mükemmeliyyetle hüsn-i cereyânına nezâret gibi ağır, güç ve güçlüğüyle berâber mes'ûliyyetli üçüncü bir mühimm vazîfe daha buna da râzı olarak fakat bana mu'âvin olarak ne bir yazıcıım ne bir mülhakım ne de bir mu'âvinim var. Emirler ağır müdett-i fikriyyemden yazılar, kalbimden, elimden çıkacak ba'zı günler olur ki yalnız imzâmı atmakla tomarıyla önüme konmuş evrâk-ı muhâbereyi bitiremem ya bunlara birer ikişer ba'zen lüzûmuna mebnî fazlaca satırlarla mütâla'amı yürütmek iktizâ eder. Ne tebeyyün edenim, ne tashih edenim, ne de müsveddemi tutub dosyalara kayd ve tescîl edenim var. Şuracıkda şu müşkilâtları şöylece birer ikişer satırla yazub rûh-ı mes'eleyi bi hakkın tecessüm etdiremem. Çektiğim ve ma'rûz kaldığım müşkilâtı bir ben bir de Allah'ım bilir [135] ancak. Bir îmân-ı kaviyy ile Hazret-i Allah tevfik-i ezeliyyesine isnâd ve rûh-ı efendi hazret-i seyyidü'l-kevneyn efendimiz hazretlerinden isti'âne ederek mütevekilen allah çalışmağa karar verdim. Ancak vakî' kusûr ve te'ehhüratım dahî hüsn-i niyyetime ve yalnızlığıma bağlanur ümîdindeyim Sinob'da. Mü'essesât-ı askeriyyeden en bayağısı olan Sinob'da te'sîs etmiş menzîl noktasıdır. Bayağılık noktada te'sîsde değil noktada müstahdem nokta kumandanından tut, son neferine kadar alçak rezîl, hırsız, hayâsız, tezvîr ve edebsiz adamlardan tereküb teşekkül ettiğinden dolayı bayağıdır. Nokta kumandanı bahriyye mütekâ'id kol ağalarından Mahmud Efendi nâmında bir şahs sârik ve mürtekeb-i mâhirdir. Kendisini lâyûs'el

mevkî'inde bulunduran bin türlü tezvîrât, yalan, blöf, propagandalarla halk-ı âlemin gözünde () istibdâd ve bir temsîl-i ceberüt ve temekkün bulunan nokta kumandanı ve noktada ictimâ' etmiş avene ve havenelerini sıkı bir kontrol altında bulundurmak beytü'l-mal-ı mâliyye nâmına bu hâllin etdirmekte olduğu () bir nihâyet verdirmeğe azm etdim.

Hilmi Bey nâmında isminin müsemmâsına mutâbîk hilm-i hilmiyyetiyle berâber beceriksiz, kudretsiz, bir heykel summ ve büküm birine mazhar âcîz bir mutasarrıf mevcûd livâ ve livâ iskânı zîk-i ma'îşetden kasabaya kadar sokulan eşkiyâ ve kuttâ'-ı tarîk tecâvüz ve ta'arruzdur. Pek muztarib me'mûrîn çalub çırpmakda jandarmalar vurup kırmakda mutasarrıf hâb-ı gaflet ve acz-ı dâ'îmide bulunmaktadır. Pek azacık bulunan şu livânın birde şu'be-i ahz-ı asker riyâset vekâletinde bulunan bir mülâzımın -Hamdi Efendi- rüşvet, irtikâb, ordu efrâdını her birini birer bahâne ile [136] ve her birisinden menfa'atini te'min ederek hemân şu'benin kısm-ı a'zam efrâdını ketm ve ihfâ ve hizmet-i vataniyyelerinin îfâsına gitmeğe mâni' olduğu ve ayn-ı zamânda halk-ı âlemin aleyhinde ifsâd ve tezvîrâtla meşgûl olub, hiçde devlete ve millete dine yarar işler tutmadığı görülmekle bunda ve buna peyrev vâsıta veyâ bu mülâzımdan örnek alarak onlarda birer sûretle halk-ı âlemi soymakda ızrâr etmekde yarış eder şu'be yazıcı ve mensûbundan dahî uzakdan yakından kontrol etmek sûretiyle bu dâ'îrede ve vazîfe nâmına islâh olmak çârelerine teşebbüs eylemeğe başlandı. İşte Sinob'a muvâsalatımla berâber üç mühimm vazîfeyi derûhde ve bu vazîfeleri yapabilmek için bâlâda yerinize ve muhtasaran teşrîh edilen ne yaman insanlar, ne müz'ic tas'îbâtlar, karşısında bulunmakdayım. Yine umarım ki dâhilen bu yaramaz insanları a'la kadri'l-hâl ıslâha çalışıyor ve hâricen düşmânın sâhillerimize vâkî' ta'arruzâtını avn-i inâyet-i rabbâni ile tedâbîr-i hasene ve fedâkârâne sohbet ve ikdâmlarıyla ref' ve mukâbele-i şedîde ile şân-ı islâmiyye ve şân-ı Osmâniyyeyi i'lâya muvaffak olur. Lâ havle velâ kuvveti illâ billâhi'l-azîm. Fakat epeyce anlamış ve tecârib-i kesîremle vâkîf olmuşumdur ki, dâhilen zabt ü rabtı te'min me'mûrîn ve cihet-i askeriyeye kalben ve fikren yekdiğerine merbût, kavânin-i mütenevvi'a dâ'iresinde herkes hadd ve mikdârını bilerek itâ'at-i mutlakâ ile me'lûf olmasalar, ne hâricen bir muvaffakiyet, ne de dâhilen bir sükût veistirâhat mümkün olamaz. İşte bu nazariye ve tecâribe hükmüne binâ'nen evvel emrde

jandarma ve tarassudât-ı efrâd ve zâbitânın hâl-i ıslâha istirâhatlerinin tem'înine vazîfe-i mevdû'alarının muntazam ve pek affâne îfâya müsâra'at etmeleri, esbâbının istikmâli lakab-ı nazar ve hasr-ı efkâr ederek, Sinob'a dört buçuk sâ'at mesâfede bulunan esâs tabur karargâhım bulunan Müdîr Hanı'na sık sık gitmek ve Sinob'dan da ayn-ı zamânda uzun fâsılalarla infikâk etmemek îcâb ettiği ve bu mühimm seyr ü seferi bir sûrat'-i mümkününe ile ve râhatımı te'mîn için ve sevâhilin vaktli ve vakitsiz teşebbûsâtıyla ve jandarma karagollarında bu sûret-i teşebbüsle sıkı bir kontrol bulundurmak emeliyle güzel bir kayık, emsâli nâdir bir rahvan kısrak mübâyâ'â ve tedârikine mecbûr [137] ve muvakkak oldum. Artık müsta'înen billâh uhdeme düşen hamiyet ve fa'âliyyetin bi'l-fi'îl bi'l-fikr ibrâz ve izhârına mübâşeret etdim ve billâhü't-tevfik.

16 Mart, 333 / 16 Mart, 1917, Cum'a günü, Müdîr Hanı'na gittim. Zâbitân ikâmesine mahsûs bir dâ'ire inşâsına teşebbüs ve îcâb eden malzeme vesâ'irenin tedârikine başladım. Kazâlara telgraf tahrîrât yazarak (Boyâbâd-Gerze-Ayancık -) jandarmaların fa'âliyyet ve ahlâk ve hallerini adliyyeden kâimmakâmlardan sordum tabura ta'lîm ve terbiye ve tadrîsi evkâtını bi'l-yakîn vazîfe verdim. Tabur nâmına zer'ıyyât için tarla hazırlatdım ve sürdürmeğe nadas etmeğe başlatdım. Taburun ictimâ' cedveli eşyâ elbise ve sâ'ire hakkında bi't-tanzîm firkaya gönderdim. Taburun teşekkülünden beri et yüzü görmeyen efrâda koyun tedârik ve mübâyâ'asına başlatdım. Hiçbir kayd defteri olmayan bu tabura künye, eslihâ, eşyâ defterleri kasa, icmâl, tabla, muhallefât yoklama defterlerini tanzîm ve teshîl ettirdim. Mua'allim onbaşı efrâd tedârikiyle bir hâl-i intizâma ifrâğa başladım.

28 Mart, 333 / 28 Mart, 1917, Çeharşenbih günü Sinob'a geldim. Jandarma koğuşlarını tathîr silahlarını duyûnu dâhil karakolları hapishâneleri bi't-teftîş görülen kusurları derhâl ikmâl ve jandarma kuyûdâtını ıslâh ve yeniden dosya ve teshîl usûlünü bir hâl-i intizâma ve künye defterini bütün mu'âmelât ve muhâberâtın hüsn-i muhâfaza ve tesrî'-i infâz ve icrâsını cidden taht-ı te'mîne aldım. Hamd olsun, gerek taburum gerek jandarma sâ'at gibi pek muntazam ve yolunda işlemeye başladığını görmekle sevincim artmaktadır. Oda (تفتيش) şube karakollarınıda bi't-teftîş onlarıda vazîfeye mükemmeliyyete ircâ'a muvaffak oldum, hamdolsun. Sinob ve Müdîr Han'daki tabur karagâhım günü gününe terakkîye intizâma girmeye ve büyük

kâmetler götürmeye başladı. Herkes vazîfesini bilir, her vazîfe firkada îfâ edilir erbâb-ı mürâca'at (مؤرخين) edilir ve diğerk mü'essesât dahî kontrolü nazar-ı ehemmiyete alarak eski serdengeçdilik [138] pek âşikâre ve korkusuz yapılan mezâlim ve intihâbât dereceleri azalmağa mestûren ve muhtefiyyen yapılıyorsa da kakhâr ve düşnâm-ı hiddet ve şiddetlerim ve âmiyâne tevbih ve mu'âhezelerim bu insâfsızların yüreğinde kalblerinde pek azîm korkular eylediğine ve dâ'ire-i edeb ve tevâzu'a girdiklerini ben görüb anladığım gibi halk-ı âlemde farkına vararak bana du'âlar etdiklerini işidiyorum.

14 Nisan-ı Rûmî, sene 333 / 14 Nisan, 1917 ve fi 27 Nisan-ı Efrencî, sene 333 / 27 Nisan, 1917, Cum'a günü cülûs-ı hümâyun merâsimini tabur karargâhında yaptım ve mennihî'l-kerîm zâbitâna mahsûs dâ'ire inşâsının vaz'-ı esâs-ı resmini bi'l-icrâ inşâata başlatdım.

29 Nisan-ı Efrencî, sene 333 / 29 Nisan 1917, Pazar günü lî ecli't-teftîş Çakıroğlu, Dereyeri Karagolları'na uğrayarak Gerze'ye geldim. Tarassud bölüğünü jandarma takımını teftîş etdim. İcâb eden evâmir verilerek ve noksanları ikmâl edilerek ve târih-i yakînden i'tibâren buna da pek farklı bir terakkî ve te'âlî görüldüğünü ora hükûmetinden ve ahâlisinden ma'a'l-mesâr işiderek memnûnen Gerze'den ayrıldım. Ve Çakıroğlun'da bir jandarma karagolu inşâsı esbâbına tevessül ve mahallî bi'l-keşf tedârikine teşebbüs etdim.

4 Mayıs-ı Efrencî 333 / 4 Mayıs, 1917, Cum'a günü, Zor'da bulunan â'ilemin nezdime celbi için hazırlık görmeleri ve buradan asker ve mekârî göndereceğimi telgrafla kendilerine yazdım. Allah muvaffak buyursun. Âmîn.

MA'NEVÎ TEBŞİRÂT

Bugün Cum'a namâzına gitmiş idim. Â'ilemin nezdime celbine teşebbüsüm hayrlı mıdır ve gelmeleri hayrlı olacak mıdır diye (hutbe-i şerîfe aralığında tesâdüfen okunacak bir âyet-i kerîme benim tâlî'ime olarak kabul edeceğini tefe'ül etdim. Hutbeyi beklemeye ve ufacık ayet-i kerîmenin şeref ismâ'ına dikkât etdim. Şu ayet-i mübâreke şeref zuhûr etdi. Gûyâ hâssaten benim için inzâl veyâhud bugün bi'l-hassa benim tefe'ülüm olarak hatib efendinin kalbine ilhâm buyurulmuşdur) İşte

ayet-i kerîme: esta'îzü billâhi (Vallahu yed-i avâlî dârü's-selâm) sadakallahü'l-azîm.
 [139] Artık sevincimden çıldırası oldum. Namâzı bitirdim câmi'den çıkıp kimseye söylemeden istişâreye lüzüm görmeden hemân telgraf yazdım, para gönderdim ve herhâlde gelmek için hazırlık görmelerini bildirdim Allah'a kâsem ederim ki hayrlısıyla âminen ve sâlimen buraya gelecekler ve geldikten sonrada burası cümlemiz için bir darü's-selâm olacaktır. Âmennâ ve saddaknâ hazâ min fazl-i rabbi. Dünkü tebşîrât üzerine bugün ya'ni 5 Mayıs, 333 / 5 Mayıs, 1917, Cum'aertesi günü Boyâbâd'lı, Yassıalan Karyeli Uzun Hasan, Erzurum'lu Göllü Karyeli Refik Çavuşlar'la yine Boyâbâd'lı Ahmed'inde üç askeri Zor'a gitmek üzere hemân yola çıkardım. Allahım'ın bu müjdesine karşı tereddüt, te'hir, vakt geçirmek olur mu? Şân-ı ubûdiyyete yakışır mı? Sonra ma'azallah emniyetsizlik çıkar. Estağfirullah el azîm ve etûb ileyh. Fî 5 Mayıs, Sene 333 / 5 Mayıs, 1917. Cum'aertesi.

Mutasarrıf Hilmi Bey'i Müdür Hanı'na götürdüm. İnşâatı gösterdim. İcrâtımı gösterdim. Memnûnen arabayla yolcu etdim. 11 Mayıs, 333 / 11 Mayıs, 1917. Cum'a.

Evvelce giden Refik Çavuş, Erzurum'lu Cemal Çavuş'la on nefer ve on hayvan vererek, Sivas'da Refik'a yetişdik ve oradan berâberce Zor'a gidib â'ilemi görmek üzere elli lirada verib, müsta'inen billâh bugün yolcu etdim. Ben müjdemî Allahım'dan aldım, artık durur muyum? Fî 20 Recebü'l-ferd, sene 335. Fî 29 Nisan-ı Rûmî, sene 333 / 29 Nisan, 1917 ve fî 12 Mayıs-ı Efrencî 333 / 12 Mayıs, 1917. Cum'aertesi.

Sağ taraf çenemin altındaki nihâyetden ikinci dişim pek azâb ve veca' verdiğiinden, Gerze'de ikinci bölük berberi İnebolu'lu Hacı İbrahim'i seyr-i serî ile celb etdürüb kerpeteniyle çekdirdim ve velhamdülillah ağrısından kurtuldum, istirâhat etdim. 13 Mayıs-ı Efrencî, sene 333 / 13 Mayıs, 1917. Pazar.

[140] Ayancık'daki tarassud ve jandarma bölüklerini karakollarını teftîş için bugün Müdür Hanı'ndan fî 14 Mayıs, sene 333 / 17 Mayıs, 1917, rahvan kırsağıma râkiben hareket etdim ve Karacaköy Karakolu ba'de't-teftîş Karacaköy'ünde yattım. Bu Karacaköy tarassud taburumun dördüncü bölüğü merkezidir. Burayı da teftîş etdim fakat bî hüdü ümmî kör kütük câhil bir mülâzımın kumandasında bulunan bu

bölüğün hâline acıdım. Ne yapayım hükûmet ta'yîn etmiş, istihdâm ediyor. Kebelid, Uluze Karakolları'na uğrayarak sâhili ta'kîben Ayancık'a geldim. Bölükleri teftîş etdim. Burada da îcâb eden tertîbât ve tâ'lîmâtı verdim ve jandarma süvâriilerin hayvanâtına mahsûs bir ahur inşâsına teşebbüs etdim ve başlatdım. Güzelce bîr de hamam yaptım. Hürmet ve ri'âyet i'zâz ve ikram görüb üç gece yatdıktan sonra Ayancık'dan hareketle leyle-i mi'râc aleynâ aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin sâ'at-i mübârekisine müsâdif. Fî 26 Recebü'l-ferd, sene 335 ve fî 18 Mayıs, sene 333 / 18 Mayıs, 1917. Cum'a.

Kebelid Karakolu'na muttasıl Nu'man Bey hânesinde râhat etdim. Ayn-ı yolu ve karagolları bi't-ta'kîb 19 Mayıs, sene 333/ 19 Mayıs, 1917. Cum'aertesi. Müdür Hanı'nda tabur karagâhına geldim ve kırsağımı çayıra bağladım ve bu gün diğeri bir hayvana binerek Sinob'a geldim. 23 Mayıs, 333 / 23 Mayıs, 1917, Çeharşenbih. 25 Mayıs-ı Efrenci, sene 333/ 25 Mayıs, 1917 ve fî 12 Mayıs-ı Rûmî, sene 333/ 12 Mayıs, 1917 ve fî 3 Şa'banü'l-mu'azzam 335 / 25 Mayıs, 1917, Cum'a günü jandarma tabur kumandanlık vekâletine hâtime verdim. Çünkü diğeri bir binbaşı ta'yîn olunmuş ve bugün muvâsalat etmişdir. 26 Mayıs, 333 / 26 Mayıs, 1917. Cum'aertesi. Rus'ya zırhlı harb gemileri Sinob Limanı'na girerek sâhilde bağlı bulunan kayıklara, molozla şiddetli ve sürekli ateş etmeye başladılar. Üç dâne deniz tayyâresi uçurub, Sinob'un âfâkında dolaşdırmağa, yağmur gibi muhtelif mevâkî'a bombalar atdırmağa ve kasabanın üzerinde pervâz ve bomba atarak hayli telâş ve ahâliyi havf ü hirâsa düşürdüler. İşte bugün hakîkaten pek müşkîl sa'b aver sâ'atler geçirdim. Evvelce dedim ya dâhilen i'timâd, itâ'at, inzibât te'sîsi temerküz [141] etmezse, değil mehâmm-ı umûr en âdî vezâ' if bile lâyıkiyla îfâ edilemez. Çünkü âmir ma'iyetine söz geçiremez mu'ayyin vazîfesini müdrîk olmaz. Âmirinden korkmaz ise ne hall emrini icrâ edebilir? Bir kerre gerek tabur, gerek jandarmalar böyle etmişler. Benim iki aylık mesâ'im ne müddet mü'essir olursa olsun, esâsdan almadıkları terbiye, böyle müşkîl zamânlarda lüzûmunu gösterir. İşte bunun içindir ki, bu toplu, bombalı günde umûm halk canlarını kurtararak kapılarını açık, eşyâlarını sâhibsiz bırakarak adaya ve kal'a kapısından hârice kaçarlar. Jandarmalar, evlerine veyâ çapulculuğa veyâ can kurtarmak sevdâsıyla merkezden kaçmışlar, dağılmışlar. Telefonumu jandarmalar santrali terk ederek muhâberâtın inkitâ'ına ve telefon mevâkî'ıyla olarak emirlerin verilememesine sebep oldular Hâzim ve Safvet nâmında iki korkak

jandarma santralcidir. Bunları der-akab celb ve kurşuna dizmek derecesine vardım ve telgraf direğine bağlayıp, ateş ettirmek ve bu sûretle emsâline bir ibret olmak üzere i'dâm ettirmeğe hazırlanmış iken, ânî bir ilhâmla afv etdim. Fakat emsâline cidden haşyet ve mehâbet bahş oldu. Evet afv, cezâdan daha mü'essir imiş.

SONUÇ

Günlükleri önemli kılan özelliklerden biri, sıcağı sıcağına, günü gününe, hatta saati saatine yazıldıkları için, gelecekte olacaklardan etkilenmemiş metinler olmalarıdır. Bu açıdan gerçeğe yakın olma ihtimalleri yüksektir. Fakat göz ardı edilmemesi gereken hadise, yazarın ne kadar objektif olarak bilgiler aktardığını tespit edebilmektir. Bu oldukça zor olsa da mevcut kaynaklar ışığında gerçekler saptanabilir ve yazarın hissiyatı ortaya çıkarılabilir. Yazarın bilerek bir yanlışı aktarması pek rastlanılmayan bir durumdur. Fakat bu, günlüklerde yazılanların her zaman için doğru olduğu anlamına gelmemelidir.

Günlükler, yazıldıkları dönemin idari, sosyal, ekonomik durumları hakkında bilgiler içermesi bakımından da önem taşımaktadırlar. Sıradan bir vatandaşın tuttuğu bir günlük bile üzerinden yıllar geçtikten sonra en azından o dönemin sosyal ve ekonomik durumu ile ilgili bilgiler vermesi bakımından önem arzeder.

Hazırlamış olduğumuz bu çalışma, yakın tarihimizde önemli bir döneme Osmanlı Binbaşısı olarak tanıklık etmiş bir askerin kaleminden Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan günlüğün çevirisidir. Günlük, her aşaması ile tüm dünyayı etkileyen Birinci Dünya Savaşı sırasında hem Ermeni Meselesi hem de Rus işgalinin yaşandığı Kafkas Cephesi'nde görev yapan, olayların birebir tanığı olmuş bir Osmanlı binbaşısı tarafından yazılmış olması dolayısıyla büyük öneme sahiptir.

Günlük, günümüzde yankıları devam eden ve bir sorun olmaktan çıkamayan Ermeni Meselesi konusunda ehemmiyet taşımaktadır. Zira Osman Nuri Bey, Ermeniler'in Ruslar'la iş birliği içerisinde hareket ettiği Doğu Cephesinde bulunmaktadır ve Ermeniler'in Van merkeze bağlı Astuci Köy'üne yaptıkları baskının ardından, bu köyü bizzat görmüş ve uygulanan vahşet karşısında dehşete düşmüştür. Lakin tüm bunlara rağmen diğer taraftanda zorunlu göçe tabi tutulmayan Ermeniler'in Müslüman olduğunu işittiği zamanda sevinebilmiştir. Kendisine çok iyiliği dokunduğunu ifade ettiği bu Ermeniler'in islamı kabul etmelerine sevinmesi, köklü bir geçmişe dayanan Türk-Ermeni dostluğunun bir göstergesi olduğu gibi, yine soykırım iddialarına da güzel bir yanıttır. Bölgede, Rus- Ermeni işbirliğine ve Ermeni isyanlarına rağmen, uygulanan adaletli devlet politikası sayesinde isyancı

Ermeniler'le isyana karışmayanlar birbirinden ayrı tutulmuştur ve bu doğru devlet politikası sonucunda zorunlu göçe tabi tutulmayan Ermeniler vardır.

Yine günlükte geçen diğer önemli hadiselerin başında, Erzurum'un Rus işgâline uğraması gelmektedir. Erzurumlu olması nedeniyle bu olay, Osman Nuri KÖKKILIÇ'ı oldukça derinden etkilemiştir. Erzurum'un işgâlini yakından takip ederek, tuttuğu notlarla önemli bilgilerin günümüze aktarımını sağlamıştır.

Molla Selim İsyanı ile ilgili de bilgiler veren Osman Nuri KÖKKILIÇ, Ermeni ve Ruslar tarafından desteklenen bu isyan hareketinde halkın dinî duygularının istismarını yaşamış, fakat dindâr bir kişi olmasına rağmen bu istismara aldanmayarak devletine ve milletine hizmet etmiş ve böylece örnek bir davranış sergilemiştir.

Mamadik Zaferi ise Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın günlüğünde kaydettiği en önemli başarısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başarının ardından gelen sürgün hayatı ve açığa alınması hadisesi iyi değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Osman Nuri Bey'in iddiaları son derece çarpıcıdır. Devrin iki önemli şahsiyeti olan Fırka Komutanı Kâzım Bey ve Van Valisi Cevdet Bey'le yaşadığı anlaşmazlık ve düşmalığı bu başarısına dayandıran Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın iddalarını doğrulayacak belge ve bilgilere ileriki bir zaman diliminde rastlanabilir. Ya da ispat edilemeyecek, tamamen Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın iddiası olmaktan ileriye gidemeyen bir bilgi olarak kalabilir.

Kültürlü, dindâr, vatanına, milletine, ailesine bağlı ve ince ruhlu bir kişi olan Osman Nuri KÖKKILIÇ, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişen insan profiline önemli bir örnektir. Yine askeri eğitimden geçerek binbaşılığa kadar terfi eden Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın, kelime hazinesinin genişliği, son derece iyi bir tarih bilgisine sahip oluşu aldığı eğitimin kalitesini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişen asker profiline de iyi bir örnektir.

Sonuçta yaptığımız bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve İstiklal Harbine girmemize neden olan, başlangıcı, gelişimi ve sonuçlarıyla tüm dünyayı etkileyen I. Dünya Savaşı'na, Binbaşı Osman Nuri KÖKKILIÇ'ın günü gününe aldığı notlarla yeni bir bakış açısı ve yeni yorumlar getirme imkânını sağlamaktadır.

Elbetteki bu çeviri, verdiği bilgilerin ehemmiyeti çerçevesinde bu konularda araştırma yapacak olan kişilere kaynak olabileceği gibi, mevcut olan bilgileri

doğrulaması ya da bilinen gerçeklere yeni bir bakış açısı getirmesi bakımından da oldukça önemlidir.

Yapmış olduğumuz bu çalışma, günlüğün çevirisi ve önemli olaylara dikkat çekmek hedefindedir. Burada geçen bilgilerin değerlendirmeye alınması, konu ile ilgili araştırma yapacak olanların çalışmalarına kalmaktadır.

KAYNAKÇA

ACUN, F.; (2007), “*Milli Mücadele ve Atatürk dönemi kaynaklarının Toplu Değerlendirilmesi*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24.

ACUN, F.; (2008), **Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

ACUN, F.; (1998), “*Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı**, Cilt: XIV, Sayı: 42.

ARAS, Y.; **Dil ve Anlatım**, Esen Yayınları, Ankara, s. 68.

AYPAY, İ.; v.d.; (2008), **Türk Dili I-II**, (Editör: Erdoğan Boz), 6. Baskı, Afyon Eğitim, Sanat ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı Yayını, Afyonkarahisar.

ÇAKAR, E.; **Halep Sancağında Türkçe Yer Adları**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14567>.

ÇAKMAK, F.;(2005), **Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi**, Genel Kurmay Basım Evi, Ankara.

ÇALIK, R.; TEPEKAYA, M.; (2006), “*Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 16, Konya.

ÇANDIR, M.; (2001), “*Türk Edebiyatında Hâtıra Türü ve Samet Ağaoğlu'nun Hâtıra Kitapları*”, **Türkiyat Araştırma Dergisi**, Sayı: 9.

ÇAY, A.; (1996) **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, 4. Baskı, Turan Kültür Vakfı, Ankara.

DEVELİOĞLU, F.; (2006), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 23. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

ERCAN, Y.; (2002), **Osmanlı İmparatorluğunda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları**, Milli Eğitim Basım Evi, Ankara.

HALAÇOĞLU, Y.; **Ermeniler'in Süriye'ye Nakli: Sürgün mü? Soykırım mı? Belgeler**, <http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/01.pdf>.

HAYTA, N.; ÜNAL U.; (2005), **Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri**, 3. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara.

GÜRÜN, K.; (1996), "*Tarih ve Hâtırat*", **Bellekten**, Cilt: LX, Sayı: 227.

Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğü.

Kastamonu Nüfus Müdürlüğü.

KAVCAR, C.; OĞUZHAN, F.; -AKSOY, Ö.; (2007), **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, 6. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.

KORKMAZ, Z.; v.d.; (2005), **Türk Dili ve Kompozisyon**, Ekin Kitabevi, Ankara.

KURTCEPHE, İ.; AKGÜL, S.; (1996), "*Rusya'nın I. Dünya Savaşı Öncesinde Kürt Aşiretleri Üzerindeki Faaliyetleri*", **OTAM**, Sayı: 6, Ankara.

MERCAN, S.; (1997), "*Van Tarihinin Kara Günleri*", **Dünyada Van Dergisi**, Sayı: 6, Van.

OLGUN, İ.; (1972), "*Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı*", **Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı**, Cilt: XXV, Sayı: 246.

ÖZÖN, M. N.; (1987), **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, 7. Baskı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.

PAKALIN, M. Z.; (1983), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

SAMİ, Ş.; (2009), **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.

SELAHATTİN, Y.; (2006), **Kafkas Cephesi'nde 10 uncu Kolordunun Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından Sarıkamış Muharebelerinin Sonuna Kadar olan Harekatı**, Genel Kurmay Basım Evi, Ankara.

SEZEN, T.; (2006), **Osmanlı Yer Adları**, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu:21, Ankara.

TOKER, H.; ASLAN, N.; (2009), **Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, Genelkurmay Basımevi, C. III, Ankara.

Türk Tarih Kurumu, Tarih Çevirme Klavuzu, <http://www.ttk.gov.tr>, 21.12.2010.

ÜNAL, F.; (Bahar 2008), *“Ruslar'ın Kürt Aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne Karşı Kullanma Çabaları”*, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 5, Sayı: 17.

YÜKSEL, M.; (2008), *“I. Dünya Savaşı'nda Erzurum'un İlk İşgal Günleri”*, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 37, Erzurum, 2008.

Web: <http://www.edebibilgiler.com/documents/gunluk.html>. 06.05.2012.

Web: <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/339.html> 14.05.2012

Web: <http://www.romantikkale.com/haberler/kitap-haberleri/502-61-yl.html>. 27.03.2012.

Web: <http://www.ttk.org.tr/templates/resimler/File/01.pdf> s. 8. 23.03.2012.

Web: <http://yusufsevkiyavuz.com>. 07.05.2012.

SÖZLÜK

-A-

Âbirîn : Geçen.

Adem : Yokluk olmama, bulunmama, fakir.

Ahd ü misâk : Anlaşma, sözleşme, yemin.

Ahz-ı asker : Askere almak.

Ahîre : Son.

Ahkâm : Hükümler, kanunlar.

Ahvâl : Hal.

Afffâne : İffetlice. Temiz olarak. Nazif olarak.

Aksü'l-amel : Tepki, reaksiyon.

A'la : Daha iyi. Pek iyi. En yüksek. Ziyâde ve mürtefi olan.

Âlâm : Elemler, kederler, üzüntüler.

Alâm : Üst, üzere.

Alay-ı vâlâ : Hep beraber, hep birlikte.

Ale'l icmâl : Toplu olarak, topluca.

Alişân : Şan ve şerefi yüksek olan.

Ale's-seher : Seher vakti, gün doğmadan evvel.

Âmâde : Hazırlanmış, hazır.

Amîz : le karışık,yı içine alan.

Amîka : Derin.

Âmiyâne : Âdice. Bayağıca. Cahillere yakışır surette.

An karib : Yakında, çok geçmeden.

Ârâm : Durma, dinlenme.

Âriyyeten : İğreti olarak, emâneten mânasında kullanılır.

Âsâr : Eserler. İzler. Nişanlar. Abideler.

Âsûdenişîn : Rahatça oturan. İstirahat eden.

Aşâ'ir : Aşiretler.

Aşîkâr : Belli, açık, meydanda.

Âtıl : İşlemez. Boş. Tenbel. Bozulmuş.

Avdet : Geri gelme, dönme, dönüş.

Avene : Beraber olanlar. Yardım edenler. Taraftarlar.

Avn-i ilâhi : Cenab-ı Hakk'ın yardımı.

Azâb : Eziyet.

Azâmet : Büyüklük. Cenab-ı Hakk'ın büyüklüğü.

-B-

Bâ : ile.

Ba'de : Sonra.

Ba'de't-ta'âm : Yemekten sonra.

Bahş : Verme.

Bakiye : Geri kalan, artan.

Bâlâ : Yukarıda.

Badehû : Ondan sonra.

Bade'l-edâ : Edâ ettikten sonra.

Ba'de'l-harb : Muharebeden, harpten sonra.

Ba'de'l-icrâ : Yaptıktan sonra.

Ba'de'l-istirâhat : İstirahatten sonra.

Ba'de'l-mu'âyede : Bayramlaşmadan sonra.

Ba' de'z-zuhr : Öğleden sonra.

Bahren : Denizden, deniz yolu ile.

Bakâyâ : Son yoklamaları yapıldıktan sonra istenildiklerinde gelmeyen veya gelip de kıtalarına varmadan savuşanlar.

Bârân-ı cenk : Cenk yağmuru.

Bây ü gedâ : Zengin ve fakir.

Bed'an : Başlangıçta, ,lkin, ilk önce.

Bed'et : Başlangıç.

Beher : Her, her bir, herbirisine.

Behişt : Cennet.

Bekâ : Devamlılık. Evvelki hâl üzere kalma. Dâim ve sâbit olma.

Belde-i Tayyibe : Güzel ve hoş belde.

Berâ : Üzere.

Berây : İçin, maksadıyla.

Berhevâ : Kaybolmuş, havaya gitmiş.

Beren : Karadan, kara yolu ile.

Bertaraf : Bir tarafa atılan, bir yana atılmış, ortadan çıkmış, zâil olmuş.

Bervech : Olduğu gibi, aynen.

Berzec : Kadife gibi kumaşlarda beliren pürüz.

Bi'at : Bağlılığını, itimadını bildirmek.

Bîçâre : Çaresiz. Zavallı. Şaşkın.

Bihîn : seçkin, en iyi.

Bilâ : - Sız, -siz, sahip olmayan manasında.

Bi'l-ahâre : Sonra, sonradan, sonunda.

Bilâ pervâ : Korkusuz bir şekilde, korkusuzca.

Bilâ revâ : Uygunsuz.

Bilâ vazîfe : Vazifesiz.

Bi'l-celb : Götürerek.

Bi'l-emn : Rahatlıkla.

Bi'l-gurûr : Gururla.

Bi'l-ictimâ' : Toplanarak.

Bi'l-muvâsala : Vararak, ulaşarak.

Bi'l mürûr : Geçmek.

Bi'l-vedâ' : Veda ederek.

Bi'l-yakîn : Bir şeyi şeksiz ve şüphesiz olarak itikad-ı kavi ve sahih ile bilmek, derk etmek.

Binâ'en : ...den dolayı, bu sebepten. Mebni ve müstenid olarak. Dayanarak.

Bîtâb : Yorgun, güçsüz.

Bi't-tahkîk : Araştırarak.

Bîzâr : Bıkmış, usanmış, bıkkınlık.

Bükm : Dilsizler.

-C-

Câlib : Çekici, celbedici.

Ceberût : Azametinin daha dâimîsi ve bâtımîsi. Büyüklük. Hâkimlik. Kudret, celadet.

Cehd : Fazla çalışma. Güç ve kuvvetini sarfetme.

Celb : Götürmek.

Cem : Toplama. Bir yere getirme, biriktirme. Yığma.

Cerâyim : Cerimler, suçlar, kabahatlar, cinayetler.

Cerayân : Akma, akış, gidiş. Hareket. Akıntı. Gezme. Mürûr. Vuku, vâki olma.

Cenûb : Güney. Şimalin zıddı olan taraf.

Cerci : Gezgin satıcı.

Cerhan : Yaralı olarak,

Cerîha : Yara, çürük.

Cihet : Yan, yön, taraf.

-D-

Dâne : Kurşun, gülle, tâne.

Dâr : Sahip.

Darü's-selâm : Cennet.

Def-i âlâm : Keder giderme.

Dehâlet : Sığınmak, aman dilemek, medet, yardım isteyiş.

Dem güzâr : Vakit geçiren, yaşayan.

Der-akab : Hemen, derhâl, çabuk, arkasından, akabinde.

Derbest : Kapalı kapı, kapalı, kapanmış.

Derc : Sokma, arasına sıkıştırma, toplama, biriktirme.

Derdest : Tutma, elde etme.

Derdi ma'îşet : Geçim derdi.

Der-hâtır : Hatırda.

Derkenâr : Kenarda bulunan, hâşiye. Bir sahifenin kenarına çıkarılan yazı.

Derûn : İç taraf.

Dest : El, kudret, fayda.

Derdest : Tutma, elde etme.

Dil hâh : Gönül dileği, isteği.

Dilhûn : İçi kan ağlamak.

Dilnîşîn : Gönlüde yer tutan. Lâtif, hoş.

Dilsûz : Gönül yakan Yürek yakıcı

Dil-şâd : Sevinmiş. Kalbi hoş olmuş.

Dimâ : Kanlar.

Duhûl : İçeri girme, içeri dahil oluş.

Dûr : Uzak.

Dûzah : Cehennem, tamu, keder, külfet.

Düşnâm : Sövme, sövüp sayma.

-E-

Ebnâ yı sebil : Yolcular, seyahat edenler, seyyahlar.

Ebniye : Binalar, yapılar.

Ecnâb : Taraf.

Ef'al : İşler, ameller, fikirler.

Efrâd : Fertler, askerler.

Ehibbâ : Dostlar.

Ekâbir : En büyükler. Pek büyükler. Devlet ricali. Rütbece büyük olanlar.

Ekl : Yemek yemek.

Elân : Hala.

Elem güzâr : Elemlî geçirme.

Elemnâk : Elem verici.

Eltâf : Lütüfla.

Elvân-ı seb'a : Yedi renk.

Emâkin : Yerler, mekanlar.

Emsâl-i kesîre : Bol örnekler, misaller.

Enâm : Halk.

Engîz : Koparan, karıştıran, tahrib eden.

Erbâb-ı şekâvet : Eşkiya reisi.

Ervâh : Ruhlar, canlar.

Es'âr : Narhlar. Satılan şeylerin bilinen ve değişmeyen fiatları.

Esbâb : Sebepler.

Eshâb : Çekmek, cezb. Arkadaş olanlar. Sahip olanlar, kullanma yetkisine sahip kişiler. Halk, ahali.

Eskâm : İletler, hastalıklar, dertler.

Eslihâ : Silâhlar. Muharebe ve cenk âlet ve edevâtı.

Eslihâ-i nâriyye : Ateşli silâhlar.

Esmâ' : İşitme.

Esnâ yı râh : Yolda giderken, yürüken.

Eşhâd : Şahitler.

Eşhâs : Şahıslar, kişiler.

Eşkâ : Eşkiya.

Eşrâf : İleri gelen.

Ester : Katır.

Evâmir : Emirler, emredilenler, vazifeler.

Eviddâ : Ahbablar, halis ve sadık dostlar.

Evkât : Vakitler.

Evlâdü ı'yâl : Çoluk, çocuk.

-F-

Fâl-i hayr : İyi hal, iyi alametler, uğur sayma.

Fâm : Dolu. Renk, levn.

Ferş : Döşeme. Döşeyiş. Yaymak. Yayılmak. Döşenmiş şey.

Fevka'l-hadd : Huduttan ileride. Sınırsız. Hudutsuz.

Firâk : Ayrılık.

Firârî : Kaçkın, kaçak.

-G-

Ga'ib : Kaybolmuş olan.

Gâ'ile : Dert, sıkıntı, baş belâsı. Tasa, zor iş.

Galâ : Yüksek kıymet, pahalılık. Bir şeyin haddini aşması.

Gamkîn : Üzüntülü.

Gammnâk : Gamlı, kederli.

Garaz : Kötü niyet.

Gark : Boğmak.

Gaşy : Bayılma, kendinden geçme.

Gayr-ı kâbil : Mümkün ve kabil değil, imkânsız. Mümkün olmayan, olamaz.

Gayz : Hiddet, kin, öfke, gadab. Dargınlık. Hınç.

Gerde : İsimlere eklenerek, yapmış, eylemiş gibi anlam oluşturur.

Girân : Pahalı. Tartısı ağır olan. Ağır. Dolu. Sert. Katı. Bıktırıcı. Usandırıcı.

Giriftâr : Tutulmuş, yakalanmış.

Gurebâ : Garipler.

Gurûb : Güneşin batma vakti.

Gurûb-ı şems : Güneşin batması.

Güşâd : Açılış, açılma, açma.

-H-

Hâb : Uyku.

Habbe : Parça.

Hace : Hoca.

Hâb-ı gaflet : Gaflet uykusu.

Hadd-i te'dîb : Bir suç işleyeni başkalarına örnek olacak şekilde cezalandırmak. Darp ve ta'zir gibi.

Hâfir : Derince kazılmış yer, çukur.

Hafr : Kazmak ve çukur etmek.

Hâkânî : Hakanla ilgili.

Hak pâyi : Ayağın toprağı, ayağın tozu, ayağın bastığı toprak.

Halâs : Kurtulma, kurtuluş. Selâmete ermek.

Hâlât : Haller. Suretler. Keyfiyetler.

Handan : Gülen, gülücü.

Hande : Gülüş.

Harâb : Yıkık, virân.

Hark : Su akacak yarık yer.

Hasbe'l-îcâb: Durum dolayısıyla, durum icabıyla.

Hâsıl : Peyda olan. Husule gelen. Çıkan, meydana gelen.

Hasr : Bir şeyin içine alma. Yalnız bir şeye mahsus kılma.

Hasretkeş : Özlemiş, özleyen, hasret çeken.

Hassâten : Hususi olarak, özellikle, ayrıca, yalnız.

Hasûd : Çok hased eden.

Haşerât : Zararlı ve kıymetsiz kimseler.

Haşyet : Korku ve dehşet.

Hatve : Adım.

Havâyic : İhtiyaçlar.

Havene : Hâinler, hıyânet edenler.

Havf : Korku.

Havî : İhtiva eden, içine alan, kaplayan, toplayan.

Hayat-ı müste'âr : Dünya ömrü.

Hayyen : Diri, canlı olarak.

Hem-pâ : Arkadaş.

Herc ü merc : Darmadağınık. Karmakarışık. Allak bullak.

Hevlnâk : Korkulu, korkunç.

Hıyam : Çadırlar.

Himmet : Lutuf, yardım.

Hitâm : Son.

Hufre : Ahd, söz. Kazılmış çukur. Oyuk.

Hulûl : Gelip çatma.

Hurde : Ufak parça.

Husûsât : Hususlar, bakımlar, işler. Tarzlar, şekiller. Mes'eleler. Maddeler.

Hümûm : Gamlar, kederler, tasalar, kaygılar.

Hüsn : Güzellik, iyilik.

-I-

Îrâd : Gelir, kazanç.

Îsâr : Kendisi muhtaç olduğu halde başkasına nimet vermek, cömertlik, ikrâm.

İhtiyar etmek. Dökmek, serpmek. Saçmak

İskât-ı cenin : Kadının çocuk düşürmesi.

İzrâr : Zarar vermek. Zarara uğratmak.

-İ-

İ'âneten : Yardım olmak üzere.

İ'âşe : Beslemek, geçindirmek, yaşatmak, diriltmek.

İbâdullah : Allah'ın kulları.

İbrâz : Göstermek. Meydana koymak.

İbtâl : Hükümsüz bırakmak.

İbtida'î : İlk tahsil veren okul.

İbtîdâr : Bir işe süratle başlama.

İbtinâen : Dayanarak.

İcâb : Lâzım. Gerekli. Lüzum. Sebeb olmak.

İcâr : Kiralamak, kiraya vermek.

İctimâ' : Toplantı. Toplanmak. Bir araya gelmek. Kavuşmak.

İdâme : Devam ettirmek.

İdâne : Borç, ödünç verme.

İddihâr : Biriktirmek, toplamak, yığmak. Kıtık zamanında yüksek fiatla satmak

üzere zahire toplayıp saklama.

Îfâ : Yerine getirmek. Söz verdiğini veya vazife bildiğini yerine getirmek. Kılmak.

Yapmak.

İğbirâr : Gücenme, kırılma.

İfrâz : Ayrılmak.

İftirâk : Ayrılma, dağılma, perişan olma.

İhâfe : Korkutmak.

İhdâs : Yeniden bir şey yapmak. Ortaya koymak. Meydana koymak.

İhfâ : Saklamak. Gizlemek. Ketmetmek. Gizlenilmek.

İhkâk : Mazlumun hakkını zâlimden almak. Hakkı yerine getirmek. Hak ile hasmına galib olmak.

İhsân : İyilik, lütuf.

İhrâk : Ateşe atmak. Yakmak. Yandırmak.

ihtidâ' : Doğru yola girme, İslam dinini kabul etme, Müslüman olma.

İhtifâ : Gizlenme, saklanma.

İhtifâgâh : Barınacak, saklanacak, gizlenecek yer.

İhtirâm : Hürmet olunmak, tazim olunmak, hürmet, saygı.

İhyâ : Yeniden canlandırmak, diriltmek.

İhzâr : Hazırlamak.

İfrâğ : Kalıba dökme, şekillendirme, bir şekle sokma.

İfsâd : Bozmak. Azdırmak. Fesada uğratmak. Fitne salmak. Karıştırmak.

İkâmetgâh : Ev, hane, ikamet yeri.

İkmâl : Tamamlamak, bitirmek, mükemmelleştirmek.

İkrâz : Ödünç verme.

İktihâm : Dayanmak. Tahammül etmek. Katlanmak. Güçlükleri yenmek.

İktiza : Lâzım gelme, gerekme. Lâzım, ihtiyaç. Gerek. İşe yarama.

İ' lâ : Yükseltmek. Bir şeyin yukarisına çıkmak. Yukarı kaldırmak. Şânını yüceltmek.

Şöhretini artırmak.

İlgâ : Kaldırma, hükümsüz bırakma, lağvetme.

İllet : İletler, esaslar, temeller, sebepler.

İlm ü haber : Resmi bir daireye verilmek üzere hazırlanan ve bir adamın ahvâli hakkında bilgileri ihtiva eden kâğıt. Resmi vesika.

İltisâm : Örtünmek.

İltisâk : Bitişik.

İmrâr : Geçirmek.

İnbisât : Genişleme. Yayılma.

İncimâd : Donma. Buzlanma. Sertleşme.

İnfi'âlât : Hareketlenmeler, gücenmeler, aksi tesirler.

İnfikâk : Yerini terk etme. Yerinden ayrılma.

İnhâ : Tebliğ, bildirme.

İnhisâr : Bir iş veya malın idâresinin bir kişiye, bir ele bırakılması. Bir elden idâre.

İnhizâm : Askerin bozulup, dağılması.

İnkişâf : Açılma. Meydana çıkma.

İnkıtâ' : Tükenme. Kesilme. Arkası gelmeme.

İntifâ'a : Faydalanma.

İntihâbât : Yağmalar, kapışmalar, talanlamalar.

İntizâr : Adamak, nezretmek. Gözlemek. Ümit ederek beklemek.

İnzibât : Asayiş, düzen, rahatlık, sağlamaştırma, polis vazifesini gören asker, ordu mensupları.

İrcâ'a : Geri çevirmek, geri döndürmek. Alışverişi faydalı kılmak.

İrâ'e : Göstermek, göstererek öğretmek. Göz önüne koymak. Gösteriş.

İrsâlât : Göndermeler, gönderilen şeyler.

İsbât-ı vücûd : Hazır bulunma, varlığını gösterme.

İstibdâd : Başlı başına olmak. Keyfi idare sistemi. Zulüm ve tahakküm.

İstidâm : Bir şeyin devamını dileme.

İstirkâb : Çekememe, rekabet yapma.

İrtikâb : Kötü bir iş işlemek.

İskân : Yerleştirmek. Bir yeri mesken yapıp oturmak.

İsti'âne : Duâ. Yardım istemek. İane istemek.

İsticvâb : Cevab istemek. Sorguya çekmek.

İstid'â : Dilekçe.

İstihmâm : Hamama girme, yıkanma.

İstihsâl : Hasıl etmek. Husule getirmek. Elde etmek. Üretmek

İsti'lâm : Bilgi edinmek için yüksek bir makamdan alt makama sorulma/ Yazı ile
bilgi isteme.

İstîmân : Aman dilemek, teslim olmak.

İstimâ' : Dinlemek.

İstimdâd : Medet ve yardım istemek.

İsti'lâm : Bilgi edinmek için yüksek bir makamdan alt makama sorulma/ Yazı ile
bilgi isteme.

İstimâl : Kullanma.

İstinâd : Dayanma, direnme.

İstirâhat : Dinlenmek. Rahatlamak.

İstirdâd : Geri almak, geriye almayı istemek.

İstirhâm : Merhamet istemek, rica etmek, yalvarmak.

İstisfa' : Madeni eritip tasfiye etmek, hâlisini almak.

İstîzân : izin istemek

İşâa : Haber yaymak, herkese duyurmak.

İş‘ar : Yazı ile bildirmek, haber vermek, anlatmak.

İşâât : Duyurmalar.

İşrâb : Bir maksadı açıktan değil de, dolayısıyla gösterme. Kapalı surette anlatma, ima.

İştîdâd : Şiddetlenme.

İştigâl : Bir iş işlemek, uğraşmak, çalışmak, meşgul olmak.

İştîrâk : Ortak olma, ortaklık.

İştîyâk : Arzu ve şevk. Tahassür. Hasret çekmek. Özlemek. Göreceği gelmek.

İtlâf : Öldürmek, ziyan etmek, telef etmek.

İtmâm : Tamamlama.

İttihâz : Edinmek, kabullenmek.

İttisâl : Ulaşmak. Bitişmek. Birbirine dokunmak. Yakınlık. Bağlılık. Kavuşmak.

İzâle : Gidermek, ortadan kaldırmak.

İzbe : Kuytu, loş, pis ve nemli yer.

İzâfeten : İsnad etmek suretiyle, isnad ederek, ona bağliyerek.

İ‘zâm : Gönderme, yollama.

İ‘zâz : Hürmet etmek. Ağrlamak. İkrâm etmek. Aziz kılmak. Galip gelmek.

İzhâr : Gösterme.

-J-

Jurnal : Hükümete ihbar, şikayet.

-K-

Kâbil : Mümkün.

Kable'l-asr : İkinci vaktinden önce.

Kable'l-vukū‘ : Olmadan evvel.

Kâffeten : Bütünü, hepsi.

Kâfi : Kifayet eden. Vâfi, başka şeye ihtiyaç bırakmayan. Yeten, yetişen, elveren.

Kahkariyye : Geri dönme, rücu'.

Kâ'im : Ayakta duran. Mevcut. Baki.

Kâimmakâm : Yarbay.

Kâmet : Namaza başlama işâreti, namaz kılmak için okunan ezan.

Kâmilen : Noksansız, eksiksiz olarak. Tam olarak. Kâmil olarak. Bütünü ile.

Kârgîr : Taş veya harçla yapılmış olan.

Kârî : Ulu kişi.

Karîb : Yakın.

Kâşâne : Yuva

Karzen : Borç, ödünç verme.

Kasem : Yemin. Ahdetme.

Kasd : Bile bile.

Kat' iyyen : Kesin olarak.

Kavânin-i mütenevvi'a : Türlü, çeşitli, değişik kanunlar.

Kebîr : Büyük, âli, yüce.

Ke enlem yekûn : Sanki yokmuş, hiç yokmuş, hiç olmamış gibi.

Kelâm : Söz, bir mânayı ifâde eden, bir maksadı anlatan ifâde.

Kerîm : Her şeyin iyisi, faydalısı. Kerem ile muttasıf olan, ihsan ve inayet sâhibi.

Şerefli ve izzetli. Muhterem, cömert, müsamahakâr.

Kesb-i hiffet : Hafiflik kazanma.

Keş : Çekmek.

Ketm : Saklamak. Gizlemek. Sır tutmak. Söylememek.

Kırâ'at : Kuran'ın usûl ve kaidesiyle okunması.

Kıtâ'at-ı müselleha : Silahlı Kuvvetler, silahlı kıtâ'lar.

Kil ü kale : Dedikodu.

Kulûb : Kalpler, gönüller.

Kurâ : Karyeler, köyler, kasabalar.

Kurb : Yakın olmak.

Kuttâ'-ı tarîk : Yol kesenler, eşkiyalar, haydutlar.

Kuyûdât : Kayıtlar.

-L-

Laht : Bir şeyin parçası, cüz'ü.

Lâ yâ'kıl : Akli başında olmayan, dalgın, yaptığını bilmez.

Lâyezâl : Zeval bulmaz. Yok olmaz.

lâyüs'el : Mes'uliyetsiz. Mes'ul tutulamaz. Sorumsuz.

Leyli : Gececi. Geceleyin kalan. Yatılı. Geceye âit. Geceye mensub.

Li ecl : -den dolayı, için, maksadıyla.

Lî ecli't-tedâvi : Tedavi için.

Li eclî't-teftîş : Teftiş için.

Lî ecli't-tedâvî : Tedavi için.

Lî ecli't-tenezzüh : Gezmek için uzaklaşmak için.

-M-

Ma' : Biz.

Ma'a'l-fahr : Övünerek.

Ma'a'l-kasem : Yemin ile beraber, yemin ederek, and içerek.

Maa't-te'eesüf : Teesüfle, esefle, yazık ki.

Magrib : Akşam vakti.

Mağfûr : Allah tarafından günahları affedilmiş.

Mağşûşe : Karışık, saf olmayan, gümüş ve bakır karışığı akçe.

Mahdûm : Oğul, evlâd.

Mahfûz : Gizlenecek yer, korunup gözetilmiş, gizlenmiş, saklanılmış.

Mâhir : Becerikli, hünerli, san'atkâr.

Mahlûl : Erimiş, çözülmüş.

Mahmidet : Övme, senâ etme.

Mahrec : Çıkış.

Mahzâ : Ancak. Yalnız. Tek. Sâde. Hâlis. Katıksız. Tam.

Mahzûz : Memnun, hoşnud.

Maktel : Bir katlin yapıldığı yer.

Ma' lûlîn : Sakatlar, hastalıklılar, illetliler.

Ma' lûmât : Bilinen şeyler, bilinenler. Bir iş veya mevzu hakkındaki bilgiler.

Mâmelek : Elinde bulunan şeyler.

Mansûr : Galib.

Maskat : Düşülen yer.

Marrîn : Hal, durum, ahlak. Geçenler.

Mâyî' : Akıcı. Akıcı madde.

Mazhar : Sahib olma, nâil olma. Şereflenme.

Mâzi : Geçmiş zaman.

Ma' zûr : Özürlü, özürü olan.

Mazûren : Özürlü olarak.

Mebânî : Temeller. Esaslar. Yapılar. Binâlar.

Mebde : Başlangıç.

Mebnî : Dayanan, yapılmış, kurulmuş, -den dolayı.

Mebzûl : Bol. Çok sarf olunan. Ucuz.

Mecrûh : Yaralı. Yaralanmış.

Medhâl : Giriş. Girilecek taraf, dahil olacak yer.

Meftûh : Fethedilmiş, açılmış, ele geçirilmiş, zabtedilmiş.

Mehâbet : İhtiram. Azamet. Büyüklük.

Mehâlik : Tehlikeler. Tehlikeli işler. Korkulan yerler.

Mehâmm : Mühim şeyler. Kıymetli işler.

Mehcûr : Ayrılmış.

Mekârî : Yük hayvanı, para ile tutulan hayvan.

Mel'anet : Lanete sebep olan.

Me'lûf : Alışılmış. Ünsiyet edilmiş. Alışık. Huy edinmiş.

Memlû : Doldurulmuş. Dolu.

Memzûc : Bitişik. Karışık. Karışmış. Birlik olmuş. Birbirine mezc olmuş.

Men' : Yasak etmek. Durdurmak. Bırakmamak. Bir şeyi diriğ etmek, esirgemek.

Menfûr : Sevilmeyen.

Menkûs : Tersine çevrilmiş. Baş aşağı edilmiş. Noksanlaştırılmış. Eksik olan.

Mensûr : Muzaffer. Zafer bulmuş.

Menzil : Yer.

Mesâr : Hapsetmek. Hapsedecek yer.

Meserret : Sevinç.

Mesîre : Seyredilecek, gezilecek yer. Tenezzüh ve gezme yeri.

Meskûn : İçinde oturanları olan yer. İnsan bulunan şenlenmiş yer.

Mesrûk : Çalınmış, sirket edilmiş olan.

Mesrûr : Sevinçli

Mestûr : Örtülmüş. Setredilmiş. Gizlenmiş.

Meşâkk : Eziyetler. Sıkıntılar. Meşakkatler. Mihneler.

Meşkûk : Şüpheli.

Meşrût : Şartlı.

Merbût : Bağlı.

Merhûm : Rahmete kavuşmuş.

Metruk : Terk edilmiş, boşaltılmış.

Mevaşin : Hayvanlar.

Meveddet : Dostluk, sevgi.

Mevrûd : Gelmiş, vurûd etmiş, gelen.

Mevsûkan : Delile dayanır, sağlam.

Me'yûs : Ümitsiz, kederli.

Me'yûsiyyet : Ümitsizlik, kederli.

Mezâhim : Zahmetler, sıkıntılar.

Mezkûre : Adı geçen

Mezrû'ât : Ekilip, bitmiş tohumlar, ekinler.

Min-tarafillah : Allah tarafından. Cenâb-ı Hakk'ın emriyle.

Miyân : Orta.

Mu'âheze : Azarlama. Çıkışma. Darılma. Alay eder tarzda karşısındakini küçümseme.Tenkid.

Mu'âtebe : Azarlanan, paylanan.

Mu'âvenet : Yardım, yardımcılık.

Mu'âyede : Bayramlaşma.

Mucibince : Gereğince.

Mufassal : İzahlı, geniş malumatlı.

Muhâcirîn : Göç eden.

Muhafaza : Zarar ve ziyandan korunma.

Muharrer : Yazılmış.

Muharrik : Çok yakan.

Muhakkir : hakir gören

Muhat : Etrafı çevrilmiş, ihata olunmuş.

Muhavvel : Havale edilmiş, bırakılmış.

Muhik : Haklı.

Muhtasaran : Kısa olarak. Muhtasar olarak. Kısaltılmış tarzda.

Muhtefî : Gizlenen. Saklı, gizli.

Mukâbele : Karşılık, karşılama, mücadele.

Mukadderât : Kader. Ölçü ve miktarı tâyin olunan şeyler. Alın yazısı.

Mukadderel : Takdir olunmuş, kıymet biçilmiş.

Mukaddes : Takdis edilmiş olan. Temiz ve pâk. Noksan ve kusurdan müberra ve uzak olan. Her çeşit noksan, ayıp ve kusurlardan münezzeh ve uzak olan.

Mukayyed : Bağlı.

Mukîm : Oturan, ikamet eden.

Muktezî : Gerekli.

Mumâ ileyh : Kendisine işâret edilen. İsmi evvelce geçen.

Muntazaman : İntizamlı ve düzgün olarak. Muntazam bir tarzda. Devamlı ve sürekli olarak. Dâima.

Munzamm : İlave edilen, ek, katılan.

Musirren : Direnerek, ısrar ederek.

Mutâbîk : Uygun. Muvafık. Uyan.

Mutantın : Debdebeli. Tantanalı. Gürültülü. Gösterişli ve şatafatlı.

Mu'tedil : Ne az ne çok orta halde bulunan, münasib, uygun, biçimli.

Mûtenâ : İtinâlı, özenilmiş, özenle yapılmış, seçkin.

Mutmâ'in : Emin, içi rahat.

Muttasıl : Bitşik. Aralıksız. Fâsılasız. Hiç durmadan. İttisâl eden, ulaşan, kavuşan.

Muvâsalat : Varma, ulaşma.

Muvazzaf : Vazifeli

Muzîk : Sıkan, darlaştıran, sıkıştırıcı.

Muztarîb : Sıkıntılı. İztırab çeken. Hasta. Bir tarafı sızlayan. Ağrıyan. Ağlayan.

Mübâşeret : İşe girişmek, başlamak.

Mübâya'â : Satın almak. Pazarlıkla bir şeyin değerini verip almak.

Mübeddel : Değişmiş, değiştirilmiş, tebdîl edilmiş.

Mübeddil : Değiştiren, taklit eder olan.

Mübeşşîr : Müjdeleyen, iyi haber veren.

Mübeyyin : Açıklayan, beyan eden, meydana koyan.

Mübtezel : Pek bol ve ucuz. Değersiz. Hor kullanılan. Ortaya düşmüş olan.

Mücedded : Yeni.

Müceddeden : Yeni olarak, yeni baştan.

Mücellâ : Parlak, Cilâlı. Cilâlanmış.

Mücerred : Tek, yalnız.

Mücdemî : Toplanan.

Müctemî'an : Topluca, toplu olarak.

Müdâhane : Dalkavukluk.

Müdâvât : Deva bulma. Hastaya bakma. İlâç bulma. Tedavi etme.

Müdâvim : Aralıksız devam eden.

Müdde-i iddia : İddia eden, davacı.

Müdrîk : Anlayan.

Mü'essir : Tesir yapan, iz bırakan, çok hissedilen, içe işleyen, dokunaklı, dokunan.

Müfekkîre : Düşünme gücü ve kuvveti.

Müferrih : Ferahlandırıcı, ferahlandırıcı, iç açıcı.

Müfreze : Bir kaç alaydan müteşekkil. Ordudan ayrılmış bir kol asker.

Müftehir : İftihar eden. Öğünen.

Mühtedî : Hidayete ermiş olan. İslâmiyete girmiş olan. Doğru yolu seçen. Hak dinine girmiş olan.

Muhtefî : Gizlenen. Saklı, gizli.

Mükedder : Kederli. Sıkıntılı.

Mükerremen : Saygı ve hürmet ile.

Mülâhaza : Düşünmek.

Mülâkat : Kavuşma, buluşma, yüz yüze olma, birleşme.

Mülâki : Buluşan, yüz yüze gelen.

Mülâzemet : Devamlı bir işle meşguliyet, gidip-gelme.

Mülevves : Karışık, intizamsız.

Mülhak : Sonradan katılmış.

Mülket : Mülk. Memleket. Ülke.

Mültefitâne : Mültefitçe, iltifaklılıkla.

Mümtâz : Üstün, seçkin, ayrı tutulan.

Mün'atîf : Bir tarafa doğru teveccüh etmiş. Meyillenen, bir tarafa yönelen.

Mütemâyil, meyledici.

Münâsât : Unutma, hatırdan çıkarma.

Münbît : Verimli, verimi bol. İnbat eden, ekini güzel yetiştiren.

Müncelî : Parlayan, meydana çıkıp görünen.

Müncer : Nihâyet bulmak. Bir tarafa çekilmek. Sürüklenme. Sona eren, neticelenen.

Mündef' : Geçmiş, atlatılmış, savuşturulmuş.

Münhal : Boş olan, memuru bulunmayan.

Müncat' : Kesilen, kesilmiş, son bulan.

Münselib : Kaçırılmış, kalmamış, kaldırılmış/ Huzur, asayiş, emniyet ve rahat hakkında kullanılan tabir.

Müreffehen : Rahat. Rahat ve bolluk içinde olarak.

Mürd : Ölmüş, ölü.

Mürtekib : İrtikab eden, kötü iş yapan. Rüşvet alan ve yiyen.

Müsâdeme : Silahlı çatışma.

Müsakkib : Delen.

Müsâvi : Birbirine denk olmak, aynı seviyede olmak. Denk, aynı derecede.

Müselleha : Silahlanmış, silahlı.

Müsenna : Kat kat olan. İkili. İki bölümden meydana gelmiş olan. İki kat olan,

Müsta'cel : Acele yapılması lüzumlu olan, çabuk yapılması gereken.

Müsta'celen : Süratle.

Müstahdem : Ücretle çalışan, hizmette bulunan, hademe.

Müstahfiz : Yeniçeriliğin kaldırılmasından evvel, kale, hisar ve memleket

muhafazasında bulunan kimseler hakkında kullanılan bir tabirdi. İlk zamanlardaki müstahfızlık, daim hizmet hâlinde olduğu için kendilerine timar verilirdi. Sonraki müstahfızlık ise, harp gibi lüzum görüldüğü zaman askerlik hizmetine çağırıldığı için bu gibilere yalnız hizmete çağırıldıkları zaman, diğer askeri efrad gibi, maaş ve tayin verilirdi.

Müstagra : garolmuş, dalmış, batmış.

Müsta'înen billâh : Allah'tan yardım dileyerek.

Müstefid : İstifade eden, fayda gören, faydalanan.

Müteşekkîr : Şükreden, iyiliğe karşı nazikâne davranan.

Müsâdif : Rastlayan, tesadüf eden.

Müsâferet : Misafirlik.

Müsterih : Rahat bulan.

Müstesnâ : Özel, ayrı tutulan.

Müşârün ileyh : Kendine işaret edilen. İsmi evvelce söylenmiş olan.

Müşerref : Şereflenmiş, şerefli. Herkesce kıymetli.

Müşevves : Düzensiz, karmaşık.

Müşevveşiyet : Karışıklık.

Mü'şîr : Bildiren, haber veren.

Müşkil : Zorluk, güçlük, zor olan iş. Çetinlik.

Müştagilen : Bir işle uğraşan.

Müştekî : Şikayetçi

Mütâla'a : Bir mes'ele hakkında bilgi edinmek için tetkikatta bulunma, okuma, okuma ile meşguliyet.

Müte'allik : Alakalı.

Mü'teberân : Şerefli, haysiyetli kimseler, ileri gelenler.

Mütecâviz : Hücüm eden, tecüvüz eden. Haddi aşan, geçen. Sataşan, saldıran.

Sarkıntılık eden. Çok, fazla.

Müte'ellim : Kederli.

Müte'essir : Etkilenme, üzülmeye.

Müteharrik : Harekete geçen, kıvıldanan. Yerinde durmayıp hareket eden. Devir ve hareket eden.

Mütehassıl : Meydana gelen, husule gelen.

Mütehassır : Özleyen, hasret çeken, mahrum kalan, isteğine ulaşamayan.

Mütekâbil : Tekabül eden, biri, ötekinin karşısında olan.

Mütekâ'id : Emekli.

Mütekâ'iden : Emekliye ayrılmış.

Mütemâdi : Devamlı, kesiksiz, sürekli, daima.

Müteselli : Teselli bulmuş.

Müteşekkil : Herhangi bir şekil alan. Birleşmiş, meydana gelmiş olan.

Mütevâliye : Sıra.

Müteveccih : Yönelme, yola çıkma.

Mütevekkil : Kendi yapamayacağı işde aczini bilip başka birisini vekil kabul etmek. Tevekkül eden.

Müttefikan : Beraber olarak, anlaşarak, birlikte.

Müttehîd : Beraberce, birlikte, birleşmiş.

Müttehîdül fikr : Hem fikir, ortak fikir.

Müyesser : Kolaylıkla olan.

Müzekkere : Bir iş için üst makama yazılan resmi kâğıt.

Müz'ic : Usandıran, rahatsız eden.

Müzmin : Zamanla yerleşmiş olan (hastalık).

-N-

Nâ ehl : Ehliyetsiz, beceriksiz.

Nâ hakk : Haksız, beyhude, boş.

Nahvet : Kibir, gurur, kibirlenme.

Nakd : Madeni para, akçe, para olarak bulunan servet.

Nâm : İsim, ad. Lâkab. Ün. Şan.

Nâtamam : Tamamlanmamış.

Nazar rübâ : Göz alan.

Nâzil : İnen, bir yerde konaklayan.

Nefy : Sürgün etmek. Birisini kendi rızası olmadan, bir yerden başka bir yere nakletmek, sürmek.

Nekâhethâne : Prevantoryum (Vücutlarına verem mikrobu girmesine rağmen henüz

hastalığa yakalanmamış zayıf kimselerin, vereme yakalanmasını

önlemek amacıyla bakıldıkları sağlık kurumu)

Nekbet : Şansızlık, talihsizlik, felaket.

Nemâ : Gelişme, büyüme.

Nemnâk : Nemli, yaş, ıslak.

Nemse-Nemçe : Avusturyalı'lara verilen ad.

Neş'ever : Sevinçli.

Neş'ide : Manzume. Şiir.

Nevâkıs : Eksikler, noksanlar.

Nezâfet : Temizlik, paklık, pakizelik.

Nezd : Yan, yakın.

Nigâh : Bakma, bakış.

Nişîn : Oturan, oturmuş.

Nisyân : Unutarak.

Nusret : Yardım.

-P-

Perâkende : Dağınık.

Perest : Taparcasına seven.

Pervâ : Korku, çekinmek.

Perverde : Terbiye görmüş, yetiştirilmiş, beslenmiş.

Peyrev : Ardı sıra giden, tâbi olan, izinden giden, uyan.

Pîr-i fânî : Pek yaşlı, zayıf adam, dünyayı terk etmiş ihtiyar.

Pîşdâr : Öncü asker, kumandan.

Pişgâh : Ön taraf, ileri taraf.

Piyâde : Yaya askeri, yaya.

-R-

Râcî : Ümitli.

Rahm- ı sıla : Ana, baba ve akrabasını ziyaret vazifesini yapma.

Râkib : Herhangi bir nakil vasıtasına binmiş olan.

Râkid : Hareketsiz, durgun.

Râkiben : Binmiş olarak, binerek.

Ref : Kaldırma.

Refakat : Arkadaşlık, beraberlik.

Refîk : Arkadaş, yardımcı, eş.

Rekz : Dikme, yere saplayıp sabit kılma.

Re's : Başlangıç, baş, kafa, tepe, uç.

Resm-i güşâd : Resmi açılış.

Rezîl ü rüsvây : Kepaze olmuş olan.

Revâ : Layık, uygun.

Revâyih : Râyihalar, güzel kokular.

Revnâk : Zinet. Parlaklık. Göz alıcılık, güzellik. Safa, taravet.

Ri'âyeten : Saygı ve hürmet göstererek. Sayarak. Hürmet ederek. Tâbi olarak.

Ric'at : Geri dönme, çekilme, kaçma, vazgeçme.

Risâlet-penâh : Hz. Muhammed (S.A.V.)

Riyâset : Reislik. Bir işi idarede başta bulunmak. Başkanlık.

Ruh nevâz : Ruh okşayıcı.

Rükûb : Binme, bir vasıtaya binme.

Rübâ : Kapan, çalan, alan (mânâsına birleşik kelimeler yapılıdır).

Rüesa : Reisler, başkanlar.

-S-

Sabâvet : Çocukluk, sabilik.

Sâbıka : Geçmiş. Önceki.

Safahat : Safhalar.

Sâ'ibe : Doğru.

Sakîm : Yanlış.

Salâhî : İyileşme, düzelme, rahatlık.

Sâmi : Yüksek, yüce, refî'.

Sarf-ı nazar : Bir şeyden vazgeçme, cayma. Nazar-ı itibare almama.

Sârik : Çalan, hırsızlık yapan. Hırsız.

Sebât : Yerinden oynamamak, dayanmak. Kararlı olmak.

Selâsîn : Otuz, 30.

Sekînet : Sükûn.

Serancam : Başa gelen, bir işin sonu, vaka.

Sergüzeşt : Macera, baştan geçen hâller.

Serhad : Hudud başı, sınır.

Serkeş : Asi, inatçı, kafa tutan.

Sermest : Başı dönmüş, kendinden geçmiş.

seyyidü'l-kevneyn : İki âlemin efendisi, seyyidi. Hz. Muhammed'in (A.S.M.) bir
nâmı.

Sıyânet : Koruma.

Sin : Yaş.

Sirkat : Çalma. Hırsızlık.

Sûkna : Oturacak yer. Mesken.

Summ : İşitmez olanlar, sağır olanlar. Duymayanlar.

Sürûr : Sevinç.

Süvâri : Atlı asker, atlı.

-Ş-

Şâdân : Sevinçli.

Şedîd : Sert, sıkı, şiddetli.

Şeml : İçine alma.

Şems : Güneş.

Şu'le : Alev, ateş.

Sûziş . Tesir etme, etki yapma.

Şühûd : şâhidler. Görme, şahid olma. Müşahede etme. Görünecek halde şekillenme.

-T-

Ta'âm : Yemek.

Ta'accüb : Şaşma.

Ta'ayyün : Meydana çıkmak, aşikâr olmak.

Tâb ü tüvân : Güç kuvvet, dayanma, tahammül.

Tabi'i : Doğal, normal, kendiliğinden.

Tâ'bi' : Botun eğen, itaat eden.

Ta'biye : Askerleri bir arazide düşmana karşı tedbir ve nizam üzerine yerleştirme.

Ta'dîl : Hafifleştirmek.

Ta'dîl-i âlâm : Elemleri dağıtmak.

Tahn : Öğütme, öğütülme.

Tahaffuz : Korunmak, sakınmak, kendini muhafaza etmek.

Tahâret : Temizlenmek.

Tahasssürât : Hasret çekme.

Tahdîs : Söylemek. Anlatmak. Rivayet etmek. Şükür ve teşekkür ile bildirmek.

Görülen iyiliği herkese söylemek.

Tahkîkât : İnceleme.

Tahmîl : Yükleme, taşıma.

Tahrîk : Hareket ettirme, yola çıkarma.

Tahrîrât : Tahrirler. Yazı. Resmî mektup.

Tahvîl : Değiştirilme, döndürme.

Takarrüb : Yakınlaşmak.

Takat : Güç, kuvvet. İktidar.

Takdîm : Sunma.

Takdîs : Büyük hürmet gösterme.

Tâli' : Kısmet, kader, baht.

Ta'lik : Asmak.

Taltîf : İltifat etmek. Bir iyilik yaparak gönül almak. Yumuşatmak.

Tâmme : Bütün, noksansız, eksiksiz, tam.

Tarassud : Bir şeyi çok dikkatlice gözetleme.

Tarassudât : Gözlemler, gözetlemeler.

Tarraka : Gümbürtü.

Tasaddî : Bir işe başlamak. Taarruz etmek. Yüz döndürmek. Tesadüf etmek. Vuku bulmak.

Tasallut : Musallat olmak. Birini rahatsız etmek. Tebelleş olmak. Tahakküman hareket etmek.

Tasavvur : Bir şeyi zihinde şekillendirmek, tasarlamak, düşünce, tasarı, arzu.

Tashih : Daha iyi ve daha doğru hale getirmek. Düzeltmek.

Tas'îbât : Zorlaştırmalar, güçleştirmeler.

Tathîr : Temizlemek. Yıkayıp pâk etmek. Tâhir kılmak.

Tatyîb : İyi davranma, iyi muamele etme, gönlünü hoş etme.

Tav'an ve kerhen : İster istemez. İsteyerek olsun yahut istemiyerek olsun.

Tavzîf : İş vermek, vazifelendirmek.

Tazyîk : Zorlama, baskı.

Teberru' : Bağış.

Teberrû'an : Teberru ederek, teberru suretiyle, bağışlayarak.

Tebeyyün : Belli olmak. Sabit olmak. Görünüp anlaşılma.

Tebdîl : Değiştirmek, çevirmek.

Teb'îd : Uzaklaştırma. Bir yerden bir yere sürme, kovma.

Tebşîr : Müjdelemek. Hayır haber vermek. Müjdelenmek.

Tebşîrât : Müjde vermeler, rüyada alınan manevi müjdeler.

Tebzîl : Delme, yarma. Çok azimle bir şeye girişmek, adamak.

Tecârib-i kesîre : Çeşitli, türlü tecrübelerle.

Tecessüm : Göz önüne gelmek, cisimleşmek.

Techîzât : Donatım.

Tedâbir : Tedbirler.

Tedârik : Hazırlama, araştırıp bulma.

Tedâfü'î : Müdafa etmek.

Tedrîs : Okutmak. Öğretmek. Ders vermek.

Te'ehhür : Gecikme, sonraya kalma, geriye kalma.

Te'emmül : İyice, etraflıca düşünerek.

Te'essür : Acı, keder duyma, içlenme.

Tedvîr : İdare etmek, yönetmek.

Tefahüm : Anlaşma.

Teferrüc : Açılma, ferahlama, gezinti, gezintiye çıkıp gam dağıtmak.

Tefhîm : Anlatmak. Bildirmek.

Tef'îl : Açtırmak.

Tefrîk : Ovdurmak. Birbirinden ayırmak, seçmek, ayırdetmek, ayrı kılmak.

Tefe'ül : Hayra yorma.

Teferrüd : Tek ve yalnız kalma. Herkesten ayrılma. Eşsiz, emsâlsiz ve benzersiz olma.

Tegavvür : Bir şeyin esasını arama.

Tehâcüm : Üşüşme, birbirine hücum etme.

Teharüş : Hırıldaşıp dalaşma.

Teka'üdlük : Emeklilik.

Tekemmül : Olgunlaşmak. Kemâle doğru gitmek.

Tekmîl : Bitirmek, tamamlamak. Kemâle erdirmek. Tam, bütün, eksiksiz.

Telefât : Ölüm sebebiyle olan kayıplar.

Telzîz : Tad almak.

Temâyüz : Kendini göstermek. Farklı ve yüksek vasfı olmak. Başka vasıflarla üstün olmak.

Temekkün : Mekânlanmak. Yerleşmek. Yer tutmak. Vakar ve temkin sahibi olmak. Sultan yanında rütbe sahibi olmak.

Temdîd : Devam ettirmek. Uzatmak. Uzatılmak. Sürdürmek.

Temşiyet : Yürütme, ilerleme.

Tenbîhât : Tenbihler. İkaz etmeler.

Tenezzüh : Gezinti, uzaklaşma.

Tenkidât : Eleştirmeler.

Tensîb : Uygun görmek. Münasib kılmak.

Terakkî : İlerleme.

Terekküb : Birleşmek. Karışmak. İmtizac etmek. Bir şeyin birkaç parçadan meydana gelmesi.

- Tertîbât : Düzen, düzenleme, hazırlık.
- Tescîl : Deftere kaydetme, sicile geçirme.
- Teshîl : Kolaylık.
- Teshîlât : Kolaylıklar.
- Te'sîs : Kurma, temelleştirme, esaslar koyma.
- Teskîn : Rahatlatma.
- Tesmiye : İsimlendirme. Ad verme. Besmele çekme.
- Tesrî' : Hızlandırma. Sür'atlendirme. Acele ettirme.
- Teşyî' : Uğurlamak.
- Teessürât : Üzüntüler, teessürler.
- Teşeddüt : Şiddetlenme.
- Teşerrüf : Şereflenme.
- Teşkil : Vücut vermek. Suretlendirmek. Şekil vermek. Meydana getirmek.
- Teşriî : Şeriatla, kanun ile, kanun yapma ile alâkalı, şeriata müteallik, kanuna dair.
- Teşrih : Bir kitap veya ibareyi anlaşılır şekilde açıklamak, tafsilât vermek. İnceden inceye didikleyip araştırmak.
- Teşyî' : Uğurlamak.
- Tevbih : Azarlama.
- Tevdîf : Bırakmak, emanet vermek.
- Teveccüh : Bir şeye doğru yönelme, bir tarafa dönme, çevrilme.
- Tevellüd : Doğum, doğma.
- Tevesül : İnanmak, sarılmak, başvurmak, sebep tutmak, hırsızlık.
- Tevfik : Allah'ın yardımı.
- Tevkîf : Alıkoyma, tutma. Hapis olarak bekletme. Vakfetme.

Tevzi : Dağıtma.

Tezelzül : Sarsıntı. Sarsılma, deprenme.

Tezvîr : Söze yalan karıştırma. Yalan söze ziynet verme. Şahidin şهادetini iptal etme. Kendini ziyaret edene ikram etme.

Tezyîn : Süslemek. Bezemek. Donatmak.

Töhmet : Birisine isnad edilen, fakat kat'iyetle işleyip işlemediği belirsiz olan suç.

Tûlâ : Daha uzun.

Tulû'ı şems : Güneşin doğuşu.

Tulû' : Doğuş

-U-

Ubûdiyyet : Bendelik, kulluk, kölelik. Kul olduğunu bilip Allah'a itaat etmek.

Uhde : Sorumluluk.

Umûm : Umumi olmak. Hep, bütün, cümle, herkes, genel.

Umûr : İşler, hususlar, maddeler, emirler.

Uzemâ : Mevki ve şeref bakımından büyükler.

-V-

Vaz'-ı esâsî : Esas koyma, temel atma.

Vaz'-ı yed : El koymak, sahip çıkmak, tasarruf etmek.

Vaz'iyet : Durum, duruş.

Vech : (Vecih) Yüz, çehre, surat. Tarz, üslub. Her şeyin karşısına gelen ve karşısında olan. Satih. Ön. Alın. Cephe. Tarih. Suret. Sebeb. Bir şeyin nefsi ve zatı.

Semt.Cihet. Münasebet.

Vefire : Çok, bol.

Vürûd : Geliş, gelme.

-Y-

Yâb : Bulmak" mastarından emir kökü olup, birleşik kelimeler yapılır.

Yâb-ı adâlet : Adalet bulan.

Yârân : Dostlar.

Ye's : Ümitsizlik.

Yevm : Gün.

Yevm-i mahsûs : Özel gün.

-Z-

Zabt ü rabt : Memleketin düzen ve güveni, disiplin.

Zâ'il : Geçen.

Za'im : Kefil, şef, lider.

Zahâ'ir : Zahirler. Yiyecek, hububat gibi şeyler.

Zâhir : Görünen, âşikâr olan. Açık, belli, meydanda olan.

Zebh : Kesme, boğazlama. Kurban kesme.

Zebûn : Aciz, zayıf, güçsüz.

Zeker : Erkelik organı.

Zelîlâne : Alçakça. Hakir ve aşağılık kimselere yakışır şekilde.

Zer'ıyyât : Ekim işleri.

Zîk-i ma'îşet : Geçim darlığı.

Zıya' : Kayıp.

Zillet : Alçaklık.

Ziyâretgâh : Türbe.

Zu'afâ : Zayıflar. Zayıf olanlar.

Zuhûr : Meydana çıkmak.

Zuhûrât : Hesapta olmayan, umulmadık hadiseler.

YEMİN BELGESİ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

KASTAMONU

Kastamonu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**BİR OSMANLI BİNBAŞI OSMAN NURİ KÖKKILIÇ’IN GÜNLÜĞÜ (1913-1917)**”adlı yüksek lisans tezinin içerdiği, yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı bu tezi Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi beyan ederim.

02/07/2012

Sevgi KÖKKILIÇ UNCU

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad: Sevgi

Soyad: KÖKKILIÇ UNCU

Doğum Yeri: Kastamonu

Doğum Tarihi: 13.03.1975

Medeni Durum: Evli

E-posta adresi: sevgikokkilic@hotmail.com

Adres : Cebrail Mahallesi Gülbahçesi Sokak Sancar Apartmanı C Blok Daire :7

37200 / KASTAMONU

Telefon : 05365642983

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans: Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Ortaöğretim: Abdurrahman Paşa Lisesi

İlköğretim: 23 Ağustos İlköğretim Okulu

DENEYİM VE BECERİLER

İş Deneyimi :

16 yıllık öğretmenlik hayatım var. 2 yıl Ordu'nun Akkuş ilçesinde Lisede Tarih Öğretmeni, 7 yıl Kastamonu'da ilköğretimde Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak

görev yaptım. Son 7 yıldır da Kastamonu Anadolu Ticaret Meslek Lisesinde Uzman Tarih Öğretmeni olarak görev yapmaktayım.

Eğitim ve Seminerler :

- 1998 Türk Halk Oyunları Yöre Oyunları Öğreticisi Yetiştirme Kursu
- 2000 Rehberlik Hizmetleri Semineri
- 2002 Bilgisayar Kullanım (Windows 98 – Word –Excel- İnternet) Kursu
- 2005 Çoklu Zeka Kuramı Semineri
- 2005 Aktif Öğrenme ve Öğretme Semineri
- 2009 Yazarlık Yazılımı Kursu

Ödül ve Başarıları :

- 1998 Teşekkür Belgesi
- 2003 Aylıkla Ödüllendirme
- 2002-2003 ilköğretim Okulu Yıldızlar Kategorisinde İl Birinciliği Başarı Belgesi
- 2002 İlköğretim Kurumları Yıldızlar Kategorisinde Bölge Üçüncülüğü Başarı Belgesi

Diğer Faaliyetler :

Kastamonu'dan Yeni Çizgi adlı Derginin Kış 2005 Sayı 3 basımında Hisarardı Muhtarıyla yaptığım röportaj Hisarardı Mahallesi başlığı altında yayınlanmıştır.

Kastamonu'dan Yeni Çizgi adlı Derginin Yaz 2004 Sayı 2 basımında Kastamonu İlköğretim Okullarından Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesine Sosyal Bilgiler Öğretmeninden Bir Bakış adlı yazım yayınlanmıştır.

Yabancı Dil : İngilizce

Bilgisayar : Orta seviyede

İlgi Alanları : Osmanlıca , Edebiyat , Psikoloji , Halk Oyunları

KARİYER HEDEFİ

1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Osmanlı ordusunda Binbaşı olarak görev yapan ve daha sonra Kuvayı Milliye güçlerine katılan Osman Nuri KÖKKILIÇ' a ait Osmanlıca yazılmış günlüğün ışığında yakınçağ tarihimize belgeye dayalı yeni bilgiler ve bakış açıları kazandırmak, bu emaneti ve mirası en doğru şekilde kullanmak ve akademik kariyer yaparak kendimi geliştirmek.